jules vallès

«Acuma știu... că furia mulțimii e o crimă cinstită și nu mă mai tem că numele meu înnegrit de praf de pușcă și îmbibat de sînge va fi rău văzut.

Cîți copii n-au fost bătuți ca și mine, cîți bacalaureați n-au murit de foame și nu au ajuns la cimitir fără să-și vadă tinerețea răzbunată.

Tu ți-ai adunat necazurile și chinurile și ți-ai dus mănunchiul tău de recruți la răzvrătirea aceasta care a fost marea federație a durerilor.

De ce te plîngi?

Am trecut un pîrău care-i granița.

N-au să pună mîna pe mine! Și voi putea din nou să fiu alături de popor, dacă poporul va ieși iarăși în stradă și va fi nevoit să lupte.

Mă uit la cer în partea unde știu că e Parisul.

E albastru, cu nori roșii. Parcă ar fi o bluză de lucrător stropită cu sînge.»

JULES VALLÈS—*Jacques Vingtras*
(Vol. III: *Răzvrătitul*)

editura minerva

Vol. I, II, III, Lei 15

636

jules vallès

jules vallès
jacques vingtras
II. BACALAUREATUL

Ilustrația copertei . *Boboia Emilia*

jules vallès

jacques vingtraș

★★

BACALAUREATUL

ROMAN

TRADUCERE DE
AL. PHILIPPIDE

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1971

EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

Celor care, hrăniți cu greacă și latină au murit de foame închin această carte

JULES VALLÈS

I

PE DRUM

Mi-am isprăvit învăţătura.

— Iată-te acum înarmat şi gata de luptă, mi-a spus profesorul meu cînd mi-am luat rămas bun de la dînsul. Cel care reuşeşte în liceu intră în carieră ca un învingător.

Ce carieră ?

Un fost coleg de-al tatei care a trecut prin Nantes şi a venit să-l vadă i-a povestit că unul din camarazii lor de altădată, unul care lua toate premiile, fusese găsit mort, zdrobit şi plin de sînge, în fundul unei cariere de piatră în care se azvîrlise după ce trei zile n-avusese ce să mănînce.

Îmi închipui că nu în cariera asta trebuie să intri ; şi în orice caz nu trebuie să intri în ea cu capul înainte.

Să intri în carieră înseamnă să păşeşti pe drumul vieţii, să stai ca Hercule la răspîntie.

Ca Hercule la răspîntie. N-am uitat mitologia. Bun ! e şi asta ceva.

În timp ce se puneau caii la diligenţă, a sosit şi directorul şi mi-a strîns mîna ca unuia din cei mai dragi *alumni* ai lui. Aşa a spus : *alumni*.

Tulburat de grija plecării n-am înţeles îndată. Domnul Ribal, profesorul de la a treia, m-a împins cu cotul :

— *Alumnus*, *alumni*, mi-a suflat el apăsînd pe genetiv şi parcă potrivindu-şi cureaua de la pantaloni.

— Aha ! *Alumnus*... asta înseamnă „elev", aşa e ! Nu vreau să rămîn dator directorului în ce priveşte limbile moarte ; m-a luat pe latineşte îi dau şi eu pe greceşte.

— Χάρις τῶ μοῦπαιδαγωγῶ (adică : mulţumesc, iubite maistre).

Fac totodată un gest de tragedie, alunec, directorul vrea să mă ţie, alunecă şi el ; cîţiva oameni din jur erau cît pe ce să cadă şi ei.

Directorul *(impavidum ferient ruinae)* [1] îşi recapătă cel dintîi echilibrul şi vine la mine călcînd puţin lumea pe picioare. În clipa asta supremă pomeneşte iar de învăţătura mea.

— Cu bagajul acesta, dragul meu...

Hamalul crede că-i vorba de calabalîcul meu.

— Aveţi colete ?

Am numai un geamantanaş dar am în schimb învăţătură.

Iată-mă plecat.

Pot să-mi întind în voie braţele şi picioarele, să plîng, să rîd, să casc, să ţip cum îmi place.

Sînt stăpîn pe mişcările mele, stăpîn pe vorba şi pe tăcerea mea. Ies în sfîrşit din leagănul în care vrednicii mei părinţi m-au ţinut înfofolit şaptesprezece ani, scoţîndu-mă din cînd în cînd ca să mă bată.

---

[1] Sfărîmăturile mă vor lovi fără să mă înspăimînte (lat.) (Horaţiu — *Ode*, III, 3.) (n.t.).

Nici nu îndrăznesc să cred ! Mi-i teamă să nu se oprească diligenţa, să nu se urce tata sau mama şi să mă bage iar în leagăn. Sau ca nu cumva vreun profesor, vreun negustor de limbi moarte să se aşeze lîngă mine ca un jandarm.

Nu, nici o grijă. Este un jandarm dar şade sus pe imperială şi are nişte curele galbene ca jumările, epoleţi ca nişte labe de iepure şi o pălărie ca a lui Napoleon.

Jandarmii aceştia arestează numai pe ucigaşi. Sau, atunci cînd arestează oameni de treabă nu-i o crimă dacă te aperi. Ai dreptul să-i omori, ca la Farreyrol ! După aceea ai să fii ghilotinat ; dar eşti mai puţin dezonorat cu capul tăiat decît atunci cînd l-ai izbit pe tată-tu de-o mobilă ferindu-te să nu te ucidă.

Sînt *liber ! liber ! liber !...*

Parcă mi se umflă pieptul şi o mîndrie îmi pişcă nările ca muştarul. Mă furnică în tălpi şi creierul mi-i plin de soare.

Şed ghemuit. O ! mama desigur c-ar spune că par pipernicit sau ghebos, că mă uit ca un sălbatic, că mi s-au ridicat pantalonii, că jiletca mi-i descheiată, că mi-au sărit nasturii. Şi într-adevăr i-am rupt ca să-mi pipăi pieptul; simt cum îmi bate inima cu putere, şi am comparat adesea bătăile de atunci ale inimii mele cu zvîcniturile copilului în pîntecele mamei, cînd e gata să se nască.

Încet-încet însă exaltarea se potoleşte, nervii mi se destind şi mă simt obosit ca după o beţie... Pe fruntea mea trece melancolia ca norul acela care alunecă acum pe cer şi pune pe chipul soarelui o mască de vată cenuşie.

Zarea care de după geam m-ameninţă cu nemărginirea ei, cîmpul care se-ntinde mut şi de-

șert, spațiul acesta și pustietatea asta mă copleșesc încet-încet cu o emoție cumplită.

Nu știu cînd au pus diligența pe drumul de fier [1] ; dar știu că mă cuprinde parcă o teamă religioasă în fața acestui drum pe care-l spinteca fruntea de aramă a locomotivei și pe care aleargă viața mea... Și iată că eu cel mîndru, eu cel viteaz mă înfior și mai-mai că mă apucă plînsul...

Tocmai acum jandarmul se uită la mine. Curaj ! Mă prefac că-s răcit ca să explic astfel de ce mi-s ochii umezi și strănut ca să-mi înăbuș hohotul de plîns în care cît pe ce era să izbucnesc.

Are să mi se mai întîmple asta.

Întotdeauna am să-mi acopăr tulburările adînci cu masca nepăsării și cu peruca ironiei.

Lîngă mine ședea o fată drăguță cu pieptul plin, cu rîs ademenitor, și cu care mă simțeam foarte bine ; vorbea pe șleau și ochii ei mari și albaștri mă dezmierdau cînd mă priveau.

Dar la o oprire mi-a arătat cu mîna o florăreasă ; aștepta desigur să-i ofer flori.

Eu m-am înroșit, am ieșit din vagon și m-am urcat în altul. Nu-s destul de bogat ca să cumpăr flori.

În buzunar am numai un franc și douăzeci. Un franc de argint și douăzeci de bani în bani de aramă. Dar cînd am să ajung la Paris trebuie să încasez patruzeci de franci.

E o poveste întreagă.

Se pare că domnul Truchet din Paris datorează niște parale domnului Andrez din Nantes care datorește tatei pentru un domn Chalumeau din

[1] Procedeu obișnuit pentru anul 1851 (n. ed. franceze).

Saint-Nazaire; şi mai este încă unul în treaba asta. În sfîrşit, din toate aceste explicaţii urmează că la biroul Mesageriilor din Paris voi primi din mîna domnului Truchet suma de patruzeci de franci.

Dar pînă atunci, numai un franc şi douăzeci.

Un franc şi douăzeci, şaptesprezece ani, un spate de atlet, un glas de aramă, dinţi de lup, o piele măslinie, mîinile ca lămîia şi părul ca smoala.

Şi o dată cu înfăţişarea asta de sălbatic, o timiditate cumplită care mă face să fiu stîngaci şi nenorocit. Ori de cîte ori mă priveşte cineva mai bătrîn, mai bogat sau mai slab decît mine, sau atunci cînd oamenii care vorbesc cu mine nu-s de cei cu care aş putea să mă iau la bătaie şi cărora le-aş înăbuşi ironia cu un pumn, mi-i teamă ca unui copil şi sînt ruşinos ca o fată mare.

Vrednica mea mamă mi-a spus de-atîtea ori că de la nas încolo sînt urît, că-s neîndemînatic şi stîngaci (nu ştiu nici măcar să fac opt-uri cu stropitoarea) încît n-am nici o încredere în mine cînd sînt cu cineva care nu-i om de şcoală, profesor sau coleg.

Mă cred mai prejos decît toţi şi nu mă bizui decît pe curajul meu.

Cu merindele pe care mi le-a dat mama am deocamdată ce să mănînc. N-am să mă ating de cei douăzeci şi patru de gologani din buzunar.

Mi-a fost sete şi m-am strecurat în restaurantul unei gări şi pe la spatele călătorilor am întins mîna spre o carafă şi mi-am umplut un păhărel de piele pe care îl am. L-am cumpărat pe vremea cînd voiam să fiu marinar, aventurier, descoperitor de insule.

Îmi trebuie multă energie ca să iau de-gît carafa asta și să-i fur apa. Parc-aș fi un cerșetor, care întinde mîna lă blidul cu mîncare.

Mă înec cînd beau și mi se îneacă și inima. Ceea ce fac acum mă umilește.

Paris, 5 dimineața

Am ajuns.

Ce liniște ! Totul pare șters în lumina tristă a dimineții și Parisul adormit e pustiu ca un sat. Peste tot melancolia părăsirii. Răcoarea zorilor te pătrunde și cea din urmă stea clipește nătîng pe albastrul spălăcit al cerului.

Sînt speriat ca un Robinson debarcat pe un țărm pustiu, dar într-o țară fără copaci verzi și fără fructe roșii. Casele sînt înalte, posomorîte și parcă oarbe cu obloanele lor închise, cu perdelele lăsate.

Hamalii descarcă geamantanele. Iată-l și pe al meu.

Și personajul cu cei patruzeci de franci ? prietenul domnului Andrez ?

Mă duc la unul din cei care descarcă bagajele, cel care mi se pare mai *cumsecade* și, arătîndu-i scrisoarea, îl întreb de domnul Truchet — acesta e numele de pe plic.

— Domnul Truchet ? Uite, biroul lui e colo, dar el a plecat ieri la Orléans.

— A plecat ! Dar se întoarce pînă deseară ?

— Nu, peste vreo cîteva zile. S-a făptuit de către un poștaș un furt pe linie și a fost însărcinat să facă cercetări.

Domnul Truchet a plecat. Bine, dar atunci mama e o criminală ! Trebuia să se gîndească că omul acesta ar putea să fie plecat, trebuia să știe că

sînt poştaşi care fură, trebuia să nu mă facă să rămîn singur cu un franc în buzunar în mijlocul străzii, într-un oraş unde am fost pe vremuri închis ca şcolar şi atîta tot.

— E al dumitale geamantanul ? mă întrebă un amploiat.

— Da, domnule.

— Ia-l, te rog, de aici. Avem de pus alte bagaje în birou.

Să-l iau ! Doar n-am să mi-l pun în spate şi să-l tăbîrcesc prin oraş... Nici un ceas n-aş putea să-l duc şi aş cădea cu el cu tot. Îmi vine să plîng de ciudă şi mă doare gîtul parcă mi l-ar scormoni cineva cu un cuţit tocit...

— Ei ? ce-i cu geamantanul ?

Funcţionarul stărui din nou împingînd cufărul spre mine, plictisit şi furios.

— Domnule, spun eu cu voce tremurătoare. Am pentru domnul Truchet... o scrisoare de la domnul Andrez, directorul Mesageriilor de la Nantes.

Celălalt se mai domoleşte.

— Domnul Andrez ?... Îl cunosc. Şi atunci ai nevoie desigur de o locuinţă ?... Uite, este un hotel, pe strada Deux-Ecus, nu-i scump...

A spus „nu-i scump“, c-un ton prea binevoitor. A văzut el cum stau cu punga.

— Poţi să ai o odaie cu un franc şi cincizeci. Un franc şi cincizeci.

Îmi iau inima în dinţi şi geamantanul de mîner. Deodată îmi vine un gînd.

— N-aş putea să-l las aici ? Aş veni să-l iau mai tîrziu.

— Da, lasă-l. Am să-l pun colo-n colţ... De altfel — spuse el după ce se uită la adresă — n-are să-l confunde nimeni cu altul. După cum văd ţi-ai luat toate precauţiile.

Într-adevăr, mama a lipit de geamantan un carton :

Acest geamantan
amintire de familie
aparține lui
Vingtras (Jacques-Joséph-Athanase) născut în ziua de Sfîntul Barnabé, la Puy (Loara de sus) fiu al domnului Vingtras (Louis-Pierre-Antoine) profesor la a șeasea la liceul regal
din Nantes. Plecat
din acest oraș la
1 martie la Paris
cu diligența Laffite
și Gaillard, în compartimentul din fund,
locul din colț.
A se trimite în caz
de accident la Nantes
(Loara de jos) pe adresa domnului Vingtras
tatăl, Cheiul Richebourg 2, etajul al
doilea, casa domnului
Jean Paussier, zis
Ventuză.
A v e ț i
g r i j ă d e g e a m a n t a n !

Toate acestea sînt scrise ca un epitaf pe o cruce într-un cimitir de țară. Factorul mă măsoară din cap pînă în picioare și eu bolborosesc o minciună :

— Bunică-mea a scris asta. Știi și dumneata cum sînt femeile la țară...

Îmi pare că nu mai sînt caraghios dacă pun epitaful pe seama unei țărănci bătrîne.

— Da, le știu cum sînt, cu o broboadă neagră-n cap și cu fusta înfoiată la spate, spune factorul, băiat de treabă.

Ce-ar zicè el dacă ar vedea pălăria preferată a mamei, galbenă, cu păsări care se giugiulesc!... mama de care m-am lepădat adineauri.

În sfîrşit, geamantanul a fost adăpostit. Salut, apăs pe clanţă şi plec.

Iată-mă în Paris.

Asta a fost intrarea mea.

Am început-o bine. Ce va fi oare viaţa mea începută în felul acesta?

Ies din curte. Merg tot înainte. Căruţe cu carne trec în galop; caii au nările ca focul (în provincie se spune că asta-i din pricină că li se dă să bea sînge); căruţele lăptarilor sar pe caldarîm zăngănind din bidoane; trec încoace și încolo lucrători cu cîte o bucată de pîine și cu uneltele înfășurate în bluză; cîteva prăvălii deschid ochii; pe treptele bisericilor se ivesc paracliseri cu chei groase în mînă; pe ici pe colo apare şi cîte-un surtuc.

Parisul se trezește.

Parisul s-a trezit.

Am aşteptat să se facă ceasurile opt, tot colindînd pe străzi.

II

MATOUSSAINT

Ce-i de făcut ?

N-am decît un singur lucru de făcut, să-l caut pe Matoussaint, vechiul meu camarad care stătea în strada Arbre-Sec. Dacă-l găsesc, am scăpat.

Nu e acolo !

Matoussaint s-a mutat acum o lună și nu se știe unde.

— A plecat cu niște poeți, îmi spune portarul ; niște d-äia cu părul pînă ici... Poeți trebuie să fi fost ! Că nu erau nici prea bine îmbrăcați ; desigur niște poeți domnule, zice el clătinînd din cap.

Ei, da, probabil poeți !

În timpul din urmă Matoussaint făcea curte nepoatei unei zarzavagioaice care stătea pe strada Vieux-Augustins.

Dar, ia stai, n-avea ea cumva, după cît mi-a spus Matoussaint, un unchi *care luase Bastilia* ? Acesta păstrase un cult pentru locul ăsta și îl găseai întotdeauna la cîrciuma din colț de unde pleca în fiecare seară beat turtă și înjurînd-o pe văduva Capet [1]. Poate am să-l găsesc cu nasu-n

---

[1] Regina Maria Antoaneta (n.t.).

pahar şi-are să mă pună, clătinîndu-se, pe urmele prietenului meu.

Vai ! cîrciuma a fost dărîmată. A căzut sub tîrnăcop şi pe locul unde a fost găsesc numai pe un ghicitor care dă în cărţi şi care mă îmbie să-mi ghicească.

— Cît costă ?

— Zece bani, cu treizeci şi două de cărţi.

Trag o carte — din superstiţie — ca să-mi văd horoscopul, ca să ştiu ce-am să ajung. Mai sînt vreo doi-trei care trag şi ei.

Peste cîteva minute, omul ne adună pe toţi — o servitoare, doi zidari şi cu mine — şi ne duce ca nişte recruţi mînaţi de un sergent la o cîrciumă din apropiere. Aici, privindu-ne parcă cu dezgust, zice :

— *Asul de cupă !*

— Eu am asul de cupă.

— Domnule — îmi spune vrăjitorul luîndu-mă deoparte — vreţi cu treizeci şi două sau cu toate cărţile ?

Mă gîndesc că dacă are să-mi ghicească numai cu treizeci şi două de cărţi, are să-mi prezică sinuciderea, spitalul, poezia, numai nenorociri. Îi spun că vreau să-mi dea cu toate cărţile.

— E cu cincisprezece centime mai mult !

Îi dau douăzeci şi cinci de centime.

— Faci cinste c-un pahar de vin ?

Am alunecat pe povîrnişul laşităţii. Dacă mi-ar cere o cană, i-aş da o cană, aş merge chiar pînă la un litru.

Sosesc paharele.

— Noroc !

Bea, se şterge la gură, îşi înfundă pălăria în cap, şi începe :

— Pari să fii sărac, ești prost îmbrăcat, mutra dumitale nu place la toată lumea ; ai să dai în drumul dumitale de-o persoană care are să vrea să-ți facă rău ; cei care au să-ți vrea binele n-au să te poată ajuta dar ai să învingi toate piedicile cu ajutorul unei a treia persoane care are să vie tocmai atunci cînd ai să te aștepți mai puțin. Dacă vrei să știi cum o cheamă pe persoana asta trebuie să mai așezăm o dată cărțile în *jocul vrăjitorilor*. Mai dai douăzeci și cinci de centime și știi tot.

Nu pot să mai dau douăzeci și cinci de centime, nici chiar ca să știu tot.

Omul se grăbește să isprăvească cu mine.

— Ai să tragi pe dracul de coadă pînă la patruzeci de ani ; atunci ai să vrei să te însori dar are să fie prea tîrziu : fata care are să-ți placă are să spuie că ești prea bătrîn și urît și n-are să te vrea.

Mă împinge în coridor și cheamă pe *zecele de treflă*.

Nu-mi mai rămîne decît s-o caut pe iubita lui Matoussaint.

Din nefericire nu-i cunosc decît mutra și porecla. Matoussaint o botezase *Peticuța.*

Bat strada Vieux-Augustins de-a lungul trotuarelor, căutînd zarzavagioaicele : sînt vreo două-trei. Cînd dau de varză și de salată mă opresc și mă uit la femeile care trec. Toate mă văd dînd tîrcoale cu niște gesturi de maimuță, din pricină că fac tot felul de schime ca să nu par chipurile stînjenit și mă fîțîi încoace și încolo parcă m-aș gîndi la cine știe ce necuviințe... cred că seamăn de-a binelea cu o maimuță.

Nu pot să mă duc la zarzavagioaice și să le spun :

— Pari să fii sărac, ești prost îmbrăcat, mutra dumitale nu place la toată lumea ; ai să dai în drumul dumitale de-o persoană care are să vrea să-ți facă rău ; cei care au să-ți vrea binele n-au să te poată ajuta dar ai să învingi toate piedicile cu ajutorul unei a treia persoane care are să vie tocmai atunci cînd ai să te aștepți mai puțin. Dacă vrei să știi cum o cheamă pe persoana asta trebuie să mai așezăm o dată cărțile în *jocul vrăjitorilor.* Mai dai douăzeci și cinci de centime și știi tot.

Nu pot să mai dau douăzeci și cinci de centime, nici chiar ca să știu tot.

Omul se grăbește să isprăvească cu mine.

— Ai să tragi pe dracul de coadă pînă la patruzeci de ani ; atunci ai să vrei să te însori dar are să fie prea tîrziu : fata care are să-ți placă are să spuie că ești prea bătrîn și urît și n-are să te vrea.

Mă împinge în coridor și cheamă pe *zecele de treflă.*

Nu-mi mai rămîne decît s-o caut pe iubita lui Matoussaint.

Din nefericire nu-i cunosc decît mutra și porecla. Matoussaint o botezase *Peticuța.*

Bat strada Vieux-Augustins de-a lungul trotuarelor, căutînd zarzavagioaicele : sînt vreo douătrei. Cînd dau de varză și de salată mă opresc și mă uit la femeile care trec. Toate mă văd dînd tîrcoale cu niște gesturi de maimuță, din pricină că fac tot felul de schime ca să nu par chipurile stînjenit și mă fîții încoace și încolo parcă m-aș gîndi la cine știe ce necuviințe... cred că seamăn de-a binelea cu o maimuță.

Nu pot să mă duc la zarzavagioaice și să le spun :

— N-aveţi cumva o nepoată pe care o cheamă Peticuţa şi care iubea pe domnul Matoussaint? Aveţi poate o rudă care se îmbăta în fiecare zi la Bastilia?

Nu pot să fac altceva decît să aştept, să umblu agale prin faţa prăvăliilor, doar-doar voi avea norocul s-o zăresc pe Peticuţa.

Am făcut prostia, am avut curajul, bizuindu-mă pe întîmplare, să stau ceasuri întregi pe strada asta, în văzul sergenţilor de stradă care mă urmăreau din ochi ; felul meu de a fi dădea de bănuit şi tot umblînd mereu în acelaşi loc, stîrneam nelinişte.

În apropiere era o ceasornicărie cu ceasornice în vitrină. Dacă s-ar fi făcut în seara aceea vreun furt în cartier, s-ar fi spus că am stat la pîndă şi am luat tiparul broaştelor de pe la uşi. Aş fi fost arestat şi probabil condamnat.

La ceasul prînzului, de douăzeci de ori m-am repezit crezînd c-o zăresc pe iubita lui Matoussaint şi tot de-atîtea ori am stîrnit rîsul fetelor care ieşeau de la atelier sau din birt.

— Da' cine-o fi nătăfleţul ăsta care se uită aşa la toată lumea?

Mă arătau cu degetul chicotind şi eu mă înroşeam pînă la urechi.

Din cînd în cînd o mai luam în dreapta şi în stînga, pe vreo străduţă murdară pe unde mirosea urît. Femei cu faţa vînătă de fard, cu ochii liliachii, cu glas răguşit, îmi făceau semne şi mă trăgeau de mînecă prin ganguri gloduroase. Mă smulgeam zbătîndu-mă sub un puhoi de vorbe murdare şi mă întorceam, plesnind de ruşine dar şi de oboseală, în strada Vieux-Augustins.

Unii m-au luat drept un spion poliţienesc.

— *E unul d-ăia*, am auzit pe un lucrător vorbind cu altul.

— E prea tînăr.

— Ce-ar'a face ? Da' băiatul lui Chauvet care era la oştire acuma nu-i în poliţie ?

Era cald. Soarele cocea lăturile la gurile canalelor şi putrezea foile de varză de pe marginea trotuarului. Strada asta atît de mult umblată şi plină de birturi ieftine împrăştia un miros de tină şi de untură care mă îngreţoşa.

Mă dureau picioarele şi capul îmi ardea. Aveam febră şi creierul mi se rostogolea în craniu parcă era de plumb topit.

Am lăsat postul meu de observaţie ca să mă duc undeva unde să fie mai mult aer şi m-am trîntit pe-o bancă de pe bulevard pe care am şezut uitîndu-mă la lume.

Veneam din provincie unde din zece oameni cinci te cunosc. Aici oamenii treceau cu sutele ; puteam să mor şi n-ar fi băgat de seamă nimeni !

Aici nu era nici măcar simplicitatea străzii pline de lume de rînd în care fusesem adineauri.

Pe bulevardul ăsta mulţimea era mereu alta ; era sîngele Parisului care alerga spre inimă ; mă simţeam pierdut în vîltoarea asta ca un copil de patru ani părăsit într-o piaţă.

Mi-i foame !

Să intru oare în banii care mi-au mai rămas ?

Ce-am să mă fac dacă-i cheltuiesc şi nu-l găsesc pe Matoussaint ? Unde am să dorm la noapte ?

Îmi ghiorăie însă maţele şi capul parcă mi-i umflat şi găunos; mă trec fiori prin tot trupul parcă m-ar freca cineva cu nişte cîrpe călduţe.

Sorţii au fost aruncaţi!

Intru într-o brutărie şi iau o pîinişoară de cinci centime. Muşc din ea ca un cîine flămînd.

Intru şi la cîrciuma din colţ şi cer o cinzeacă.

O! ce bun e paharul ăsta de vin rece, acest strop de purpură, ulcica asta de sînge!

Mi-a luminat ochii, mi-a spălat creierul şi mi-a făcut inima să crească. Parcă mi-a turnat foc în vine. În viaţa mea n-am simţit ceva asemănător!

Cu o clipă mai înainte mă gîndeam să mă duc iar pînă la Biroul diligenţelor şi să încerc să mă întorc acasă, chiar dacă ar fi trebuit să ţesăl caii şi să duc bagajele sub coviltir ca să-mi plătesc drumul. Frînt de oboseală cum eram şi năuc de foame, îmi trecuse prin minte laşitatea asta. A fost de ajuns un pahar de vin ca să prind putere din nou şi să-mi îndrept spinarea în mijlocul acestui şuvoi de oameni.

E două după-amiază.

Picioarele mi-s numai beşici dar pe Peticuţa tot n-am zărit-o pe la zarzavagerii.

Ce-i de făcut?

Pe-o străduţă pe care o străbătusem am văzut un hotel de treizeci de centime pe noapte. Va trebui oare să mă duc acolo de-a valma cu femeile astea de stradă, printre proxeneţi şi pungaşi? Casa are un aer de viţiu şi de crimă! Şi totuşi va trebui.

Şi mîine? Mîine voi fi vagabond.

Să mai beau un pahar de vin!

Zece centime mai puţin în pungă dar în schimb de-o mie de franci mai mult curaj!

— *Încă* un pahar, spun eu circiumarului răţoindu-mă ca şi cum ar putea să mă ia drept un straşnic chefliu pentru că mai cer un pahar de vin după un ceas şi ca şi cum ar putea să mă mai cunoască !

Îi dau cincizeci de bani — o băncuţă de argint în loc de bani de aramă ; cînd eşti sărac îţi schimbi băncuţele.

— Cincizeci de centime : poftim treizeci înapoi.

Şi cîrciumarul îmi dă mărunte.

— Am numai un pahar.

— Aţi spus : *Încă* unul...

— Da...da.

Nu îndrăznesc să mai explic, să-i spun că m-am gîndit la paharul pe care l-am băut mai înainte. Roş la faţă, iau cît îmi dă şi-l aud cum spune nevestii-si :

— Voia să-mi tragă chiulul c-un pahar, pezevenghiul !

Nu pot să dau de Matoussaint !

Dacă aş căuta altul ?

Royanny a venit la Paris să facă dreptul. Trebuie să fie în anul întîi. Am să mă duc la Facultatea de drept şi am să-l aştept la poartă cînd iese de la curs.

Aşa am să fac !

Ştiu drumul, e mai sus de Sorbona, pe unde am mai fost cînd cu concursul general.

Am ajuns.

Încep să fac cu studenţii ce-am făcut cu zarzavagioaicele. Alerg după toţi cei care mi se par că seamănă cu Royanny ; mă reped la moşnegi pe care îi bag în sperieţi, la băieţi care se întorc deodată gata de bătaie, strig pe nişte Royanny care nu sînt Royanny ; umblu încoace şi încolo cu priviri rătăcite, cu gesturi febrile.

Ce mă obosește grozav e paltonul pe care l-am păstrat pentru noapte, în diligență și pe care-l port de la sosire ca un melc care-și duce casa sau ca o broască țestoasă, carapacea.

Nu l-am lăsat la Mesagerii de teamă să nu se piardă sau să nu mi-l fure. Și mai este și un pic de cochetărie : mama spunea adesea că nimic nu *face o impresie mai bună* decît un pardesiu pe braț, că asta completează îmbrăcămintea, că țăranii n-au pardesiu, nici lucrătorii, nici un *om de rînd*.

Mi-am aruncat deci pardesiul pe braț, ușurel, ca un gentilom.

Paltonul acesta e galben — un galben ciudat, cu niște nasturi mari care fac un efect urît pe stofa asta scorțoasă. Parc-a avut gălbinare.

În strada Vieux-Augustins sau pe bulevarde nu se observa sau cel puțin nu mi s-a părut, aici însă stîrnește vîlvă. Se crede că vreau să-l vînd ; tinerii întorc capul cu groază, dar negustorii de haine vechi se apropie să-l vadă.

Îi pipăie pulpanele, îi încearcă nasturii ca niște medici care ciocănesc pe un bolnav, și după aceea pleacă. Nici unul însă nu-mi dă un preț. Clatină din cap cu tristețe ca și cum stofa asta ar fi o piele bolnavă iar eu un om fără speranță de scăpare.

Și-i greu grozav pardesiul !

Tot alergînd încoace și încolo, la aer, și cu stofa asta grea pe braț am ostenit ; mi-i o foame cumplită și o sete de bețiv !

Am mîncat pînă acum o franzeluță și am băut două pahare de vin și tot mi-i sete și mi-i foame ! O foame de lup.

Nici urmă de Matoussaint și de Royanny !

M-am hotărît să intru în sălile de curs. Am stîrnit pretutindeni o emoţie adîncă dar nu i-am zărit pe cei pe care îi căutam.

Sălile se golesc una cînte una. Rînd pe rînd studenţii pleacă, profesorii pleacă şi ei. Pe scări, în curte nu mai eram decît eu şi paltonul meu galben.

Portarul m-a observat şi el şi în timp ce închide poarta cea mare aruncă asupra mea o privire curioasă ; o privire în care mi se pare că zăresc oarecare bunătate.

De cînd e aici desigur că a văzut mulţi tineri sfioşi şi mulţi calici. A auzit vorbindu-se de multe sfîrşituri tragice şi de multe debuturi dureroase în crîmpeiele de conversaţii pe care le-a prins cu urechea. Poate că mi-ar da vreo informaţie.

Nu îndrăznesc să-l întreb şi mă întorc în altă parte fluierînd ca unul care a ieşit să-şi plimbe cîinele sau care îşi aşteaptă prietena şi care şi-a luat un palton galben pentru că îi place culoarea asta.

Poarta se închide încet-încet, scîrţîind, canaturile ei se ating, se lipesc — gata, s-a isprăvit !

Poarta se uită la mine cu o faţă de moartă. Nu ştiu unde e Matoussaint, n-am putut să dau de Royanny. Am să mă duc la hotelul acela cu treizeci de bani.

Arăt pumnul acestei case închise care nu mi-a spus numele unui prieten căruia aş putea să-i cer un adăpost şi un sfat.

De ce n-am intrat în vorbă cu portarul acesta care-mi părea un om de treabă ? Fricos ce sînt !

Ah ! Dacă ar ieși acuma !...

Uite-l că iese.

Îmi iau inima în dinți și îl întreb — oare ce să-l întreb ? Nu știu, șovăi și mă încurc. El îmi dă curaj și în sfîrșit îi spun că sînt în căutarea unuia pe care îl cheamă Royanny și că la facultate trebuie să fie adresa lui, pentru că Royanny e student la drept.

— Du-te la secretarul facultății, domnul Reboul.

Intră cu mine și-mi arată scara.

*

Domnul Reboul îmi deschide chiar el. E un om gălbejit, domol, posomorît, cu pielea de pe degete cenușie.

— Ce dorești ? Birourile s-au închis... Mai este cineva cu dumneata ?

Şi se uită spre colțul ușii.

Mi-am sprijinit acolo, de perete, paltonul meu galben care părea ca un om. Domnul Reboul se sperie și mă împinge pe scară.

Portarul mă ține să nu cad, eu îmi apuc paltonul așa cum ridici pe un olog și plec în timp ce domol Reboul se baricadează.

— Uite ce — îmi spune portarul — în timp ce mătur am să mă uit în registru. Fă-te ca și cum ai fi un servitor și vino cu mine la secretariat.

Mă fac ca și cum aș fi servitor. Îmi pun pălăria într-un colț și îmi suflec mînecile. Ce bine-ar fi să am o jiletcă roșie în loc de paltonul meu cel galben !

Intrăm în sala secretariatului și căutăm la litera R.

Ro... Ro... Royanny (Benedict) strada Vaugirard 4.

Portarul închide repede registrul și-l pune la loc.

Îi mulțumesc.

— Pentru nimic. Și acum șterge-o repede. Poate că vine domnul Reboul și e în stare să strige ajutor, cînd ți-o vedea iar paltonul !

III

HOTEL LISBONNE

Strada Vaugirard 4... Hotel „Lisbonne“ ? E colț cu strada Monsieur le Prince.

Întreb de domnul Royanny.

— Nu-i acasă. Da' ce vreți cu el ? Sînteți poate din Nantes ?

Portăreasa care e guralivă, mă ia repede și mă întreabă de toate.

— Nu, nu-s din Nantes dar am fost cu el la liceu.

— A ! ai fost la Nantes ? Atunci îl cunoști pe domnul Matoussaint ?

— Domnul Matoussaint ? Sigur că da.

Și îi spun toată povestea. De la cinci dimineața alerg după domnul Matoussaint !

— Ciudat om și ăsta ! Stă și el aici alături de domnul Royanny — care l-a luat pe *răspunderea lui,* înțelegi — Matoussaint n-are sfanț... e pricopsit rău... *scrie.*

După cum văd portarii au toți aceeași părere despre scriitori.

— Și Matoussaint e acasă ?

— Nu, dar vine la masă, n-ai nici o grijă ! Cînd e vremea mîncării numai ce-l vezi că se înființează,

cu bastonul lui de tambur-major și pălăria de grădinar cît toate zilele.

Într-adevăr, peste cîteva clipe, văd cum intră și începe să urce scara o pălărie mare sub care nu se poate desluși nici o față ; marginile ei late se leagănă ca aripile unui vultur care se înalță cu-o oaie în gheare.

— Tu ești ?

— Matoussaint !

— Vingtras !

Ne-am aruncat unul în brațele celuilalt și ne-am îmbrățișat.

Stăm așa cîtva timp. Nu îndrăznesc să-i dau drumul din brațe de frică să nu par că sînt prea puțin emoționat și aștept să înceapă el. Sîntem ca doi luptători care se încearcă unul pe altul ; e o luptă de sensibilitate în care Matoussaint învinge pe Vingtras. Matoussaint cunoaște mai bine decît mine tradițiile și știe cît timp trebuie să ție îmbrățișările, cînd trebuie să lași brațele în jos, cînd trebuie să începi iar. Uite, acuma, de exemplu eu sînt de părere că emoția a durat destul dar Matoussaint mă ține tot strîns.

În sfîrșit îmi dă iar libertatea. Ne pieptănăm părul care s-a zbîrlit și Matoussaint mă întreabă ce-i cu mine.

Îi spun de alergătura mea în căutarea Peticuței.

— S-a sfîrșit cu Peticuța ; cea pe care o iubesc acuma o cheamă Angelina. Am să te prezint. Haide !

Și mă duce la domnișoara Angelina.

— Îți prezint un frate — încă un frate, Vingtras, de care ți-am vorbit adesea și care vine să frîngă cu noi pîinea bucuriei (și întorcîndu-se către mine) : pentru asta ai venit, nu ?

La căldura tinereții
Viitorul dă în floare ;
Doar o dată-n drumul vieții
Tinerețea ne răsare !

— Hai cîntați refrenul !

Doar o dată-n drumul vieții
Tinerețea ne răsare !

Angelina e lungă și slabă, palidă, cu nas ascuțit, cu buze subțiri.

— A ! știi — zice ea, după ce-a cîntat refrenul — a venit brutarul și-a spus că nu mai dă franzele pînă nu-i plătim ultima datorie.

— Și Royanny ?

— Royanny ! s-a dus să vadă dacă nu-i iau pantalonii la muntele [1] de la Contrescarpe, la Condé n-au vrut să-i ia.

Matoussaint, care și-a atîrnat pălăria enormă de-un cuier înfipt în perete (așa cum un grec își atîrnă scutul), Matoussaint se scarpină în cap.

— După cum vezi, *frate,* ne urmărește mizeria. *Frate ?* — A, da, eu sînt ! — Uitasem. N-am avut frați așa că nu mă pot obișnui deodată cu acest nume drăgăstos.

— Da' ia spune — zice el schimbînd tonul — tu de abia ai sosit. Trebuie să ai parale. Cei proaspăt sosiți au întotdeauna bani.

Îmi depun bilanțul.

Angelina se uită la mine cu dispreț.

Matoussaint se repede la acel ceva care umbla după mine și care de azi dimineață pînă acuma a fost luat rînd pe rînd drept un bolnav și drept un hoț.

---

[1] Muntele de pietate, casă de împrumut pe amanet (n.t.).

— Da' ştii că *asta* se poate pune la munte !

Angelina ridică din umeri pînă-n tavan.

— Se poate vinde în orice caz. Vrei să-l vinzi ? Ţii la gălbinarea asta ?

— Nu...

Un „nu" ipocrit.

Bietul palton ! E urît şi am suferit astăzi o mulţime de umilinţe din pricina lui dar, oricum, m-am obişnuit cu el de parc-ar fi o mobilă de la noi de-acasă. Mi-a ţinut prea cald şi mi-a fost greu să-l duc toată după-amiaza pe mînă dar as-noapte datorită lui n-am tremurat de frig. Am să mai am eu nopţi friguroase în viaţă ! În iernile care vor veni ar putea să-mi slujească de plapumă dacă o să am numai o cuvertură pe pat. Şi pe urmă, înaintea mea l-a purtat tata, profesorul. Elevii au rîs de el, e drept, dar copiii rîd de orice. Pe cînd acum era vorba să vînd cu preţ scăzut, să dau pe nimic un lucru vechi care, oricît ar fi fost de ridicol, avea în el totuşi ceva de moaşte...

Asta însă n-a durat decît o clipă. E semn prost dacă sînt aşa de simţitor acum la intrarea în *carieră !*

— Pst, pst, hei cu haine vechi !

Negustorul de haine vechi a venit şi ne-a dat doi franci pentru moaşte...

Aceşti doi franci împreună cu cei patruzeci de bani care mi-au rămas înveselesc mansarda.

Pîine, un litru de vin şi cotlete cu sos : toate acestea intră în cei doi franci şi patruzeci de bani pe care îi avem.

Am să mă duc eu să comand. Am să spun : „cotlete cu mulţi castraveciori" şi cînd chelnerul are să vie cu sufertaşul am să-i dau zece bani bacşiş ;

ba chiar am să-i dau cincisprezece în loc de zece ; am dreptul să fac orice nebunii vreau, şi să-mi pun viitorul în primejdie dacă am poftă !

Am mîncat straşnic !

Am tras la sorţi ultima felioară de castravete, am mai găsit cu ce să mai cumpărăm o pîine şi să bem cafea, şi am zbierat, am rîs şi am cîntat pînă cînd Angelina a spus că-i timpul să vedem unde-o să mă *bage* la noapte.

Portăreasa, căreia i-am suflat o vorbă despre afacerea Truchet m-ar găzdui dacă ar avea loc şi m-ar aştepta cîteva zile cu plata. Dar nu-i nici o odaie liberă.

Din fericire îşi aduce aminte că soţii Riffault i-au spus că au o odăiţă goală. Soţii Riffault ţin un hotel pe strada Dauphine 6, lîngă cafeneaua Conti.

Scrie cu ortografia ei de portăreasă două vorbe soţilor Riffault pe care îi cunoaşte şi care au fost portari ca şi ea pînă a nu se chivernisi.

Cu scrisorica asta, unsuroasă ca degetele cîrnăţarului care tocmai a vîndut cotletele, mă duc însoţit de Matoussaint în strada Dauphine unde, deşi e miezul nopţii, mi se deschide şi sînt condus la odăiţa de care a fost vorba.

Ajungem după ce ne-am urcat pe un fel de scăriţă cu trepte putrede şi care are drept balustradă o frînghie mucegăită şi unsuroasă ; la capătul ei, între patru pereţi de scînduri, un scaun de paie găurit, o masă şchioapă, un pat scund de lemn roşiatic, acoperit cu o covertură de lînă prăfuită — — prăfuită ca atunci cînd lîna era pe spinarea oii.

Vîntul zgîlţîie fereastra cu cerceveaua desprinsă şi intră pe un geam spart.

Chiar şi Matoussaint pare speriat ; era să-şi rupă coastele cînd a coborît scara. Îl întreb :

— Ai căzut ?

— Nu.

Eu ştiu însă că lui Matoussaint nu-i place să spuie că a căzut ; la liceu întotdeauna rîdea (mînzeşte) cînd cădea în şezut ; zicea că a făcut *inadins.*

Sînt la mine acasă !

Odăiţa asta e păcătoasă ; dar n-am să deschid uşa decît cui îmi va place şi am s-o trîntesc în nas oricui oi vrea. Am să strivesc în ţîţîni degetele celor care n-or să vrea să se care, am să-l dau de-a dura pe scări pe cel dintîi care o să mă insulte, chiar de-ar fi să mă dau şi eu de-a dura cu el dacă o fi mai voinic decît mine, ceea ce se prea poate, dar oricum am să ajung jos cu el de gît.

Sînt la mine acasă !

Umblu încoace şi încolo ca un urs, frecîndu-mă de ziduri.

Sînt la mine acasă !

Îmi vine s-o strig ! Sînt silit să-mi astup gura cu mîna ca să-mi înăbuş acest strigăt de animal...

De două ceasuri îmi tot savurez bucuria.

În sfîrşit mă întind pe patul meu prizărit şi pe geamurile sparte mă uit la cer şi îl umplu cu visurile mele, îmi aşez în el toate speranţele, îl vîrstez cu temerile mele ; şi inima mea parcă ar fi o pasăre care pluteşte şi bate din aripi în văzduh.

Şi iată că vine şi somnul cu visuri de om fugit de la închisoare.

În sfîrşit mi se închid ochii şi adorm îmbrăcat cum adoarme un soldat în campanie.

Dimineaţa, la sculare, bucuria mi-a fost tot atît de mare ca şi seara.

Cerul era senin şi soarele limpede şi dungi de aur vîrstau cuvertura mea mohorîtă. În casă, undeva, s-auzea un glas de femeie cîntînd ; la fereastră ciripeau păsări.

Am căpătat în dar o floare. Mi-a dat-o fetiţa lui Riffault ; a venit cu şorţul plin de garoafe pînă la capătul scăriţei şi văzînd că uşa mea e deschisă a strigat :

— Domnule, vrei o garoafă ?

Am pus-o într-un pahar pe care l-am găsit pe masa cea şchioapă.

Nici dacă ar fi fost un vas de preţ sau o cupă de cristal, n-aş fi fost aşa de fericit. În fundul acestui pahar reciteam pagini din viaţa mea de la ţară şi auzeam cîntece de pe la hanuri...

Am văzut pahare de-acestea prin cîrciumile din Loara de Sus...

În sfîrşit mi-am luat banii ! Domnul Truchet s-a întors.

Am pus deoparte şase franci pentru Riffault. Căminul meu mă costă şase franci ; trebuie făcut ce e necesar !

Ce mi-a rămas i-am dat Angelinei pentru coşniţă.

Chiar din prima zi s-au luat de la coşniţă încă şase franci ca să mergem la teatru. După o masă bună ne-am dus la Teatrul „Porte-Saint-Martin" unde se joacă piesa pe care vrem s-o vedem : *Mizeria* de domnul Ferdinand Dugué.

Pe drum mai bem ceva şi Matoussaint e binişor pilit.

Cortina se ridică.

Eroul (care e actorul Munié) vine cu un pisto[l] pe scenă.

Şovăie şi se întreabă :

— Ce să fac ? Să trăiesc cinstit sau să asasinez ? Ce să aleg ? Viaţa burgheză sau eşafodul ?

Matoussaint strigă :

— Eşafodul ! Eşafodul !

Cei patruzeci de franci s-au topit.

Zece zile am petrecut bine şi nu m-am gîndit de loc la clipa în care n-o să mai avem nici un sfanţ.

Clipa asta a sosit. Nu mai avem nici măcar cincizeci de bani de împărţit între hotel „Lisbonne" şi hotel „Riffault".

M-am urcat iar pe scăriţa mea, şi am închis uşa. La cină am mîncat pe sponci, nu era mai nimic la masă, dar mi-am cumpărat după aceea o bucată de pîine neagră ca s-o înfulec în chichineaţa mea.

De abia e opt.

Seara are să fie lungă în vizuina asta dar simt nevoia să fiu singur. Simt nevoia să-mi ascult gîndurile şi să nu mai zbier şi s-aud zbierînd aşa cum fac de o săptămînă încoace. De cînd am venit trăiesc pentru alţii ; seara îmi bîzîie urechile şi limba mă doare de cît am vorbit ; mă ustură şi mi se cojeşte de-atîta fumat.

Paharul acesta de apă pe care mi-l torn acuma din carafa mea nespălată îmi place mai mult decît cafeaua neagră de la hotel „Lisbonne" ; gîndurile mi-s limpezi, văd clar ce am în faţa mea, o ! foarte clar !

De mîine încolo, mizeria.

Matoussaint zice că nu-i nimic.

Schaunard, Rodolphe, Marcel[1] trăiesc şi ei în mizerie şi totuşi duc o viaţă veselă şi plăcută, au amante, fac versuri, mănîncă la iarbă verde şi îşi bat joc de burghezi.

Eu încă n-am mîncat la iarbă verde ; ca să spun drept n-am prea mîncat grozav nici aici în oraş.

Biata mamă Vingtras mi-a prezis că are să-mi pară rău după ciorba ei ! Se prea poate...

I-am scris că stau la hotel „Riffault" într-o odaie foarte curăţică. I-am adăugat că am făcut cunoştinţă cu oameni care ar putea să-mi fie de folos (!).

E vorba de Matoussaint, de Angelina, de Royanny. Mi-au fost de folos într-adevăr în ce priveşte paltonul cel galben şi pot să-mi dea adresa oricărui munte-de-pietate din cartier.

Mama mi-a răspuns.

Din scrisoarea ei cade o hîrtioară roşie. Scrie pe ea : *Bun pentru patruzeci de franci.* E un mandat poştal !

Şi cîteva cuvinte.

„Tata are să-ţi trimită patruzeci de franci în fiecare lună."

Patruzeci de franci în fiecare lună !

Nu mă aşteptam ; credeam că cei patruzeci de franci de la Truchet erau patruzeci de franci o dată pentru totdeauna.

Patruzeci de franci !

---

[1] Personaje din *Scene din viaţa de boem* de Henri Murger (n.t.).

Cu patruzeci de franci pe lună poţi să-ţi plăteşti chiria, să cumperi din belşug pîine şi cotlete cu sos şi chiar să vezi *Mizeria* la Porte-Saint-Martin !...

Eram emoţionat cînd m-am dus cu mandatul la poştă.

Mi-era frică să nu fiu luat drept un falsificator.

Nu ! Am primit opt monede frumoase de cîte cinci franci !

Le-am adus în cămăruţa mea din pod şi toată ziua am făcut la socoteli.

Mi-am stabilit bilanţul.

	Cheltuieli neapărat necesare	Capital lunar
	Franci	**Franci**
Tutun	4.50	40.—
Ziare	1.50	
Biblioteca de împrumut	3	
Luminări	1.50	
Spălatul rufelor	1	
Săpun de Marsilia	0.20	
Cîrpitul (ace. aţă)	0.10	
Camera	6.—	
Total . . . 1780	17.80	17.80
Rest		22.20

HARANA

la prînz

Jumătate porţie de carne . .	0.20
Două pîinişoare	0.10

seara

Jumătate porție de carne	0.20	
Legume	0.10	
Două pîinișoare	0.10	
Total pe zi	0.70	
30×70 centime=21 franci		21.—
Îmi rămîn pentru cheltuieli neprevăzute . .		1.20

Ia să mai vedem o dată !

Tutun. — De cincisprececeze bani pe zi.

Ziare. — *Poporul* lui Proudhon [1] în fiecare dimineață.

Biblioteca de împrumut. — Dacă aș șterge acest articol n-aș economisi numai trei franci, ci 4 fr. 50, fiindcă trebuie să socotesc un franc și cincizeci lumina pe care o ard acasă ca să citesc cărțile pe care le iau cu împrumut. Dar nu vreau ! Asta e bucuria mea cea mai mare să citesc cărțile oprite la liceu, romane de dragoste, poezii ale poporului, istorii ale Revoluției ! Să știu că beau numai apă și tot am să mă abonez la Barbedor sau la Blosse.

Spălatul rufelor. — Spălatul propriu-zis n-are să mă coste nimic. La fiecare zece zile am să-mi dau rufele conductorului diligenței de Nantes care se însărcinează să le dea murdare mamei și să le aducă înapoi curate fiului. Consacru însă un franc gulerelor. Aș vrea să le port numai o dată, tata și cu mama vor de două ori. Un franc pentru spălatul lengeriei fine nu-i mult.

[1] *Pierre Joseph Proudhon* (1808—1865), economist și sociolog francez, unul dintre întemeietorii economiei politice mic-burgheze și ai anarhismului. În *Mizeria filozofiei*, Marx supune teoriile lui unei critici multilaterale.

Cîrpitul. — Pot să-mi cîrpesc rufele cu aţă de cinci bani şi ace de cinci bani.

Camera. — Şase franci.

Hrana. — Douăzeci şi unu de franci. E destul. Îmi mai rămîne un franc şi nouăzeci de bani pentru cheltuieli neprevăzute. Trebuie întotdeauna să laşi ceva pentru cheltuielile neprevăzute. Nu ştii ce se poate întîmpla.

Nu mai pot de bucurie. Simt nevoia să sorb aer şi să privesc Parisul. Întind gîtul spre fereastră. Credeam că-i deschisă : era închisă şi sparg un geam. Bine am făcut că am deschis un cont pentru neprevăzute !

M-am dus să-mi schimb monedele de cinci franci, şi am făcut mai multe grămăjoare pe care pun cîte-o etichetă : ***Tutun, Săpun de Marsilia, Cîrpitul rufelor.***

Trebuie ordine, nici un virament.

M-am dus întins la Barbedor, în pasajul Pont-Neuf. El are cele mai multe piese şi romane.

— Aş vrea un abonament.

— Trei franci.

— Poftim.

— Şi cinci franci garanţie.

Nenorocitul de mine, la garanţie nu mă gîndisem !

Am bolborosit ceva şi am plecat... Să mă duc şi să iau din celelalte grămăjoare ?

Aş apuca pe un drum prea primejdios ! Mai bine să aştept şi să încerc să pun bani deoparte pentru această mică garanţie.

Grozav mi-au mai lipsit aceşti cinci franci ! A trebuit să trăiesc din ce aveam, în timp ce ceilalţi

care aveau cinci franci pentru garanție, puteau să împrumute toate cărțile bune. E drept că așa am mai adăugat trei franci la mîncare sau la distracții ; mai economiseam și de la lumină ; dar n-am pătruns în literatura contemporană decît tîrziu, din pricină că n-am avut acest capital de început.

IV

VIITORUL

Şi acum, Vingtras, ce-ai să faci ?

Ce-am să fac ? Ziaristul pe care l-am cunoscut la Matoussaint are să mă recomande ca ucenic la ziarul la care scrie.

Mă duc la el.

Îmi rîde în nas.

— Dumneata lucrător ?

— Da, sigur ! şi asta n-o să mă-mpiedice să fac revoluţie — dimpotrivă ! O să am un venit frumuşel şi o să pot să vorbesc, să scriu, să fac ce-mi place.

— Un venit frumuşel ? Dar cînd ? Mai întîi are să trebuiască să fii trepăduşul atelierului şi asta acuma cînd ai şaptesprezece ani şi pari de douăzeci ! Eşti nebun ! De altfel tot aşa are să-ţi spună şi patronul tipografiei chiar de la început. Dar ştii ce ? mai simplu : dă-mi paltonul meu, pune-ţi pălăria şi hai !

Ne-am dus.

Avea dreptate. Tipografului nu-i venea să creadă că vreau cu tot dinadinsul.

Mi-a spus :

— Trebuia să vii cînd aveai doisprezece ani.

— Păi, la doisprezece ani eram în temniţa liceului ! Făceam muncă silnică la latină.

— Un motiv mai mult ca să nu te iau ! Pe timpurile astea de revoluţie [1] nu ne plac declasaţii care sar din liceu în atelier. Strică pe ceilalţi. Şi pe urmă asta dovedeşte că cineva are o fire sucită sau că a făcut deja greşeli... Nu vorbesc de dumneata care mi-ai fost recomandat de dumnealui, şi pari să fii băiat de treabă. Dar eu cred că-i mai bine să rămîi în mediul în care ai trăit pînă acuma şi să faci ca toată lumea.

Şi cu asta mi-a dat bună ziua şi a dispărut.

— Ce ţi-am spus eu ? a strigat ziaristul. Te-ai gîndit prea tîrziu, dragul meu ! Cu mustăţi şi cu diplomă ! Cu asta poţi să ajungi birjar dar lucrător nu ! Şi acuma trebuie să te las. La revedere.

Am rămas mofluz şi ruşinat în mijlocul străzii.

Şi totuşi nu ! nu m-am dat învins şi am umblat în cartierul acesta de tipografii, am umblat ca în ziua cînd am căutat-o pe Peticuţa.

Am aşteptat pe la porţi cu picioarele în zoile de la marginea trotuarului, pe scări cu nasul în perete ; dar tot am mai făcut pe doi patroni tipografi să stea de vorbă cu mine.

Unul m-a luat drept un calic care umblă să capete cinci franci, celălalt drept un poet care vrea să fie cîteva zile lucrător ca să samene cu Gilbert [2] sau cu Magut.

Nici gînd să-mi pot pune şi eu tichia de hîrtie şi bluza albastră !

Ce altă meserie să-mi aleg ? Aceea a unchiului tîmplar, aceea a lui Fabre cizmarul ? N-am vorbit nimic de asta nici cu ziaristul, nici cu Matous-

---

[1] Sîntem prin 1849—1850, după revoluţia din 1848 şi în timpul celei de-a doua Republici franceze (n.t.).

[2] Gilbert, poet francez (1751—1780) (n.t.).

saint, nici cu şleahta lui dar m-am dus prin birturi şi m-am aşezat lîngă oameni care după mîinile lor pătate de lac erau tîmplari sau după degetul cel mare, turtit, erau cizmari. Am legat cunoştinţă cu dînşii, le-am dat de băut, mi-am zdruncinat bugetul, mi-am spart bilanţul, cu primejdia de-a nu mai avea ce să mănînc la sfîrşitul lunii !

Toţi m-au descurajat.

Unul din ei, un bătrîn cu o faţă de om de treabă, cu obrajii scofîlciţi şi păr cărunt, m-a ascultat pînă la capăt şi pe urmă, cu un zîmbet îndurerat, mi-a spus :

— Uită-te la mine ! Am îmbătrînit înainte de vreme. Şi totuşi n-am fost niciodată, nici beţiv, nici leneş. Am muncit mereu şi am ajuns la cincizeci şi doi de ani că de abia cîştig cu ce să-mi ţin zilele. Mă ajută fecioru-meu. Uite, el mi-a cumpărat pantofii ăştia. E însurat şi ia copiilor de la gură ca să-mi dea mie.

Vorbea cu-atîta mîhnire încît mi-au dat lacrimile.

— Şterge-ţi lacrimile, băiete ! Nu trebuie să plîngi ci să te gîndeşti bine. Nu căuta cu orice preţ să fii lucrător. Deoarece începi atît de tîrziu n-ai să ştii niciodată bine meseria şi tocmai din pricina educaţiei dumitale ai să ai necazuri. Poţi să fii oricît de răzvrătit dar fiindcă ai fost la liceu şi eşti om cu carte n-are să-ţi placă în atelier printre oameni fără carte. Nici dumneata n-ai să le placi lor. N-ai crescut ca ei pe străzile Parisului şi ai să te porţi ca un domn. Şi în orice caz eu îţi spun : după ce o viaţă întreagă ai purtat bluză de atelier, ajungi în zdrenţe... Toţi lucrătorii isprăvesc aşa : trăiesc din milă, mila statului sau a fiilor lor...

— Dacă nu cumva mor la Croix-Rousse[1] !

— Dar ce nevoie ai să te faci lucrător ca să mori pe baricade ? Poţi să mori şi altfel dacă ţi s-a urît cu viaţa. Rămîi mai bine cu surtucul dumitale sărăcăcios şi fă ce trebuia să faci cînd ţi-au pus haina asta cu de-a sila. Se poate întîmpla să cazi de oboseală şi de mizerie ca pedagogii şi profesorii de care vorbeşti. Dacă o să cazi, gata, s-a isprăvit ! Dacă rezişti atunci ai să fii printre surtuce un apărător al bluzei de lucrător. Tinere, eu cred că în felul ăsta ai putea să faci o treabă bună. Nu căuta să fii mai înţelept decît vîrsta dumitale. Nu te gîndi numai la dumneata, la cei cinci franci pe zi, la venitul care ţi-ar intra în buzunar în fiecare sîmbătă dac-ai fi lucrător... Asta cam seamănă a egoism, tovarăşe. Dacă ai ceva în inimă, aşa cum pari să ai dumneata, nu trebuie să te gîndeşti aşa de mult la stomac !

Se opri, îmi strînse mîna şi plecă.

Acum o fi în mormînt de mult. Poate că a murit chiar a doua zi. Nu l-am mai văzut.

El mi-a hotărît viaţa.

Bătrînul acesta care mi-a arătat cum lucrătorul la început îşi cîştigă pîinea şi pe urmă o capătă de pomană la sfîrşitul vieţii, care mi-a învinovăţit tinereţea că e egoistă şi laşă în faţa foamei, bătrînul acesta mi-a spulberat gîndul să mă fac lucrător. M-am întors iar printre bacalaureaţii săraci.

. . . .

[1] Cartierul din Lyon, unde în 1831 au avut loc lupte în timpul răscoalei lucrătorilor de la fabricile de mătase din Lyon (n.t.).

O săptămînă întreagă am fost trist. Dar ce toamnă ! Luxemburgul e aşa de frumos cu copacii lui de bronz aurit şi tovarăşii mei sînt atît de veseli şi de fără grijă. Mă las şi eu cu cei şaptesprezece ani ai mei în voia rîsului şi a visării.

Ne stropim tinereţea cu discuţii înverşunate, cu certuri pentru orice, cu supă de ceapă şi vin de douăzeci de bani litrul !

Vinul de douăzeci de bani,
Vinul de douăzeci de bani.

— E bun ! spunea Matoussaint pocnind din limbă.

Poate că lui Matoussaint nu i se părea chiar aşa de bun dar rolul lui de şef de bandă îl făcea să arate că nu-i pasă de foame şi de ploşniţe şi că-i place băutura ieftină.

Şi la urma urmelor nu era de loc de aruncat vinul acela de douăzeci de bani !

Ce seri plăcute am petrecut sub un umbrar de pe strada Pepinierei, la Montrouge, unde erau o mulţime de butoaie şi care ajunsese o cafenea Procope [1] a noastră. Vinul gîlgîia curgînd din sticle şi versurile sunau ţîşnind din inimă ; nu ne gîndeam de loc la ziua de mîine, parc-am fi fost milionari ; ne făceam lanţuri de ceasornic din picăturile de poşircă roşie care ne alunecau pe jiletcă ; cu douăzeci de bani cumpăram sănătate, speranţă şi fericire din belşug. Da, am fost foarte fericit în cîrciuma aceea, în care şedeam pe balerci goale.

Cînd ne întorceam acasă, melancolia serii ne cuprindea şi măştile noastre de boemi cădeau ; eram iarăşi *noi-înşine,* nu mai cîntam viitorul şi ne îndreptam tăcuţi gîndurile către trecut.

---

[1] Cafenea literară din Paris, vestită pe la mijlocul secolului al XVIII-lea (n.t.).

Mai strigam vreo zece minute după ce ieşeam de la cîrciumă dar după vreun sfert de ceas cîntecul se stingea şi începeam să vorbim — să vorbim, cu glas scăzut, de meleagurile copilăriei. Ne adunam cîte doi-trei şi ne aduceam aminte de pe cînd eram la liceu, schimbînd între noi amintiri şi emoţii. Eram simpli ca nişte copii şi aproape gravi ca nişte oameni mari, nu mai eram nici poeţi, nici artişti, nici studenţi, eram *de la noi din sat*.

Frumoase erau întoarcerile de la cîrciumioara în care costa vinul douăzeci de bani !

Odată am făcut o nebunie, am luat un vin de preţ, un tămîios care se vindea cu paharul, un tămîios al cărui gust parcă şi-acum îmi îndulceşte limba şi din pricina căruia am fost dojeniţi multă vreme.

În săptămîna aceea casa o ţineam eu şi cu Royanny. Să bei tămîios era o înşelătorie, o trădare. Am fost trădători pentru două pahare de vin. Dacă toate trădările au un gust aşa de bun, atunci nu-i chip să mai ai încredere în nimeni. Asta a fost singura mea cheltuială de prisos, singura nebunie, singurul lux pe care l-am făcut de cînd sînt la Paris.

Ba nu ! am mai cumpărat o muşcată şi un trandafir şi un răsad de mărgărite. Îndată ce aveam cincisprezece bani pe care puteam să-i sustrag coloniei — fără să fur (mi-era destul remuşcarea de pe urma tămîiosului) — mă duceam la Piaţa de flori să *culeg amintiri*. Luam cu cincisprezece bani plante sau floarea care mirosea mai mult a Puy sau a Farreyrol, o aduceam acasă pe furiş, ţinînd-o la piept lîngă inimă şi acoperind-o cu mîna ca şi cum m-aş fi temut să nu fiu pedepsit dacă mă vedea cineva ! atît de mare poftă — şi ne-

voie — aveam în noroiul Parisului să mă refugiez din cînd în cînd pe meleagurile fericite ale copilăriei !

O nenorocire !

Chiliuța mea de la hotel Riffault mi-a fost luată o lună după ce-am sosit. Proprietarii au pus să repare casa, scărița mea a fost răsturnată și cotlonul meu a fost profanat ; din ceea ce fusese paradisul meu la sosire au făcut un pod... A trebuit să plec să-mi caut adăpost în altă parte.

N-am putut găsi ceva mai ieftin de zece franci. Chiriile se urcă grozav !

Am colindat toate casele mobilate de pe strada Dauphine și în toate am găsit miros de canal și zgomot de ceartă. Eu voiam să am liniște în colțul în care mă voi cuibări. Am dat pretutindeni de copii gălăgioși sau de vecini bețivi.

N-am găsit oarecare seninătate decît într-o casă unde odaia mea dădea în aer liber. Eram singur și vedeam tot cerul. La parter însă era o cîrciumă prin care trebuia să trec ca să ajung la mine. Asta mă silea să mă întorc seara acasă înainte de-a se închide cîrciuma și deci să mă lipsesc de înfierbîntatele discuții cu prietenii. Se ințețeau și se aprindeau mai tare tocmai atunci cînd eu trebuia să plec. Era o adevărată suferință și de cîteva ori am preferat să nu mă mai duc acasă, să ies de la hotel Lisbonne la două după miezul nopții și să mă spetesc umblînd pe străzi pînă cînd cîrciuma făcea ochi și-și ridica obloanele.

Eram obosit de plimbarea mea nocturnă și simțeam mîhnirea apăsătoare și rece a ostenelii. Pe

lîngă asta mai trebuia să îndur şi privirea patroanei care, oricum, tot mă aşteptase puţintel — care chiar aştepta uneori şi chiria !...

Cînd mă întorceam dîrdîind de frig, cu hainele boţite şi tîrîndu-mi picioarele, avea aerul să spună că dacă găsesc bani ca să petrec toată noaptea puteam să găsesc şi ca să-mi plătesc odaia.

Avea obiceiul să-mi arunce în canal buchetele dacă îmi îngăduiam să am flori în odaie, cînd îi mai datoram patru sau cinci franci.

Bărbatu-său era din nefericire un om de treabă.

Din nefericire ! Da, fiindcă l-aş fi luat la bătaie dacă ar fi fost ca ea şi i-aş fi plătit cu picioare în spate buchetele mele aruncate la canal.

Viitorul dă în floare ! etc. etc.

Nu credeam de loc că-mi înfloreşte viitorul, dar vedeam cum îmi putrezesc florile.

Mică cum era dar tot am împărţit o dată cu cineva una din odăile mele de zece franci.

Matoussaint făcuse cunoştinţă nu mai ştiu unde c-un fost chiurasier — care *aştepta nişte bani*. Asta era meseria lui ; avea să ne împrumute pe toţi *din banii aceştia*. Făgăduise lui Matoussaint că are să-i editeze *Istoria tinereţii* care părea că-l interesează foarte mult. Spusese :

— E scrisă cu gloanţe.

Îl cucerise cu desăvîrşire pe Matoussaint dîndu-i amănunte militare şi cuvinte tehnice pentru zugrăvirea unei lupte de baricade în iunie o mie opt sute treizeci şi nouă.

Pînă una alta se aşezase şi el în bivuacul nostru mîncînd la cantina noastră, după cum ne era norocul.

La un moment dat a rămas fără locuință — și totuși îi trebuia una — *ca să aibă o adresă la care să primească banii.*

— Trebuie să-l iei tu, mi-a spus Matoussaint. Royanny și ceilalți toți stau cu femei... nu pot să-l culce pe chiurasier la dînșii. Eu sînt cu Angelina. Închipuie-ți c-ai fi în locul meu.

În locul lui, nu. Angelina e prea slabă.

Așadar, eu care eram burlac trebuia să fac acest serviciu comunității ; n-am îndrăznit să spun nu.

O ! Ce supliciu ! Toată vremea cu chiurasierul ăsta mare în coastă. A spus proprietarului că e frate cu mine ca să explice concubinajul nostru.

Ce-ar spune oare mama văzîndu-se deodată cu încă un fecior ? — învinovățită că are un copil de care tata nu știe nimic !

Da, e un adevărat concubinaj. Chiurasierul acesta s-amestecă în toate gîndurile mele, intră în viața mea, din pricina lui nu pot să dorm dacă am poftă să dorm, nu pot să umblu dacă vreau să umblu. Picioarele lui cuprind toată odaia ! Are o pipă care miroase urît, și un craniu care mă scîrbește, chel în creștet cum e capul unui preot sau fundul unei maimuțe. Doarme cu spatele la mine și îi văd rotogolul ăsta alb (din vîrful capului)... De cîteva ori m-am sculat din pat ca să iau aer : îmi venea să-l asasinez !

Într-o bună dimineață însă n-am mai simțit lîngă mine hoitul lui spătos. Plecase ! Plecase luînd cu el și botinele mele. A trebuit să aștept pînă s-a întunecat ca să mă duc numai în ciorapi la hotel Lisbonne. Parc-aș fi fost un pelerin — un tînăr marinar care a făgăduit într-un naufragiu

că va duce o lumînare Sfintei Genoveva[1], desculț sau cu ciorapi de lînă.

Toată copilăria mea am fost bătut, bătaia mi-a întărit pielea și oasele — inima însă nu, cel puțin așa cred ! Totuși, simt un fel de bucurie sălbatică să înfrunt pe cei care se laudă cu puterea lor.

Celor care au nesăbuința să mă provoace, le spun :

— Se vede că nu știți că zece ani a trebuit să mă las burdușit... că așa era porunca lui dumnezeu și a bisericii... Puțin mi-ar fi păsat, dar dacă aș fi țipat prea tare tata ar fi fost destituit... Păzea, dați-vă la o parte să-i arăt eu nebunului ăstuia care vrea să mă înfrunte pe mine, care am scăpat din mîinile tatei ! Am zece ani de mînie în nervi, am sînge de țăran în vine și instinctul răzvrătirii... N-aș vrea să fiu rău dar trebuie să dau înapoi loviturile pe care le-am primit... Bagă de seamă ! Lasă-mă, îți spun ! Nu te poți pune cu mine !

Pe cît sînt de brutal cu cei care mă ating în durerea sau în mîndria mea, cu cei care vor să ia locul tatei Vingtras în ce privește pumnii, pe atîta sînt de moale și de statornic cu prietenii.

Am ales pe Matoussaint drept căpetenie a clanului nostru — și, fără ca să am față de el cine știe ce admirație și chiar luîndu-l peste picior în sinea mea, îl urmez ca un discipol credincios. Am

[1] Moaștele Sfintei Genoveva se află la biserica Saint-Étienne du Mont în Piața Pantheonului nu departe de strada Vaugirard unde era hotel Lisbonne (n.t.).

citit că trebuie să fim toți *înțeleși* și să alcătuim un *cenaclu*. Am citit asta în Murger și în Dumas și am primit să joc rolul lui Porthos din *Cei trei mușchetari* și aproape și rolul lui Baptiste din *Viața de boem*: asta, pentru că sînt nou aici, pentru că în copilăria mea n-am văzut nimic, pentru că simt că sînt neîndemînatic și neștiutor, nu ca un provincial ci ca un prizonier evadat, ca un martirizat care își întinde mădularele.

Am luat parte în frunte cu Matoussaint și cu ceilalți la marele război între *băieții de prăvălie* și *studenți*. Toți zic că trebuie să dăm în vînzătorii de stambă, că vînzătorii sînt niște burghezi și niște reacționari — și mă reped la ei. Îmi cheltuiesc energia și îmi fac o glorie să fiu socotit drept un Hercule al bandei.

Încolo, nu fac nimic: e o lene de care-mi fac răzpunzătoare educația (pe care am primit-o). Mai trebuie cîtva timp să-mi ostenească brațele degeaba pînă să apuc pe drumul meu cel adevărat și să-mi pun la lucru capul năucit de-atîtea palme.

Nu fac nimic — ba nu! Cîștig cincizeci de bani de cinci ori pe săptămînă. Dau lecții băiatului unui portar. Așadar, mai am doi franci și cincizeci pe săptămînă pe lîngă cei patruzeci de franci lunar. Nu cheltuiesc nici o para mai mult!

V

SURTUCUL CEL VERDE

Un prieten m-a dus la o lăptărie unde este o fată de care tot cenaclul e îndrăgostit.

Și într-adevăr că e foarte drăguță bruna asta cu cap de evreică și n-am simțit niciodată lîngă o soție de profesor sau lîngă o grizetă, o impresie ca aceea pe care mi-a dat-o foșnetul rochiei ei. Şi unde mai pui că se uită la mine cu niște ochi atît de veseli și cu un zîmbet care-i descoperă dinții atît de albi și frumoși !

Se uită la mine mereu — cu o stăruință care începe să mă măgulească.

Oare îi plac ? O văd că rîde. Izbucnește deodată :

— O, domnule, vă rog să mă iertați ! dar sînteți așa de ciudat cu surtucul ăsta verde și cu jiletca galbenă !

Şi o cuprinde iar un rîs nebun care o face să-i dea lacrimile și să-și strîngă genunchii.

Eu parc-aș fi o păpușă de coafor, o figură mecanică. Mă sucesc pe scaun ca un tras în țeapă, care mai poate clipi dar care e la ultimele tresăriri de viață... Îmi întorc ochii la dreapta și la stînga, un, doi — fără să îndrăznesc să mi-i

opresc asupra cuiva... Îmi vine în minte gîndul că sînt o țintă de bîlci în care lumea aruncă bile ; parc-aș spune : Ochiți (în plin).

În sfîrșit veselia domnișoarei s-a potolit. Vine la mine și mă ia de pe scaun așa cum deșurubezi un manechin care mai păstrează o clipă ceva țeapăn și aproape necuviincios.

— Nu sînteți prea supărat pe mine ? A fost peste puterile mele.

Parcă s-ar rușina puțin dar tot cu veselie și prinzîndu-mă de vîrful degetelor, îmi spune :

— Acuma dă-mi mîna, hai, o strîngere de mînă ca să-mi arăți că nu ești supărat...

Nu m-am dezmorțit încă bine și fac numai semne ca să arăt intențiile mele de marionetă îngăduitoare ; întind mîna și mi-o trag iar, fac „da" din cap ca Golo[1] cel ticălos la teatrul de păpuși.

Asta numai din pricina surtucului și a jiletcii !

Un surtuc și o jiletcă nou-nouțe care mi-au sosit de la Nantes azi dimineață într-o lădiță trimisă de mama.

Și eu care credeam că sînt foarte bine îmbrăcat cu hainele acestea !

E drept că gulerul m-a cam neliniștit. Mi s-a părut mie că-i prea înalt pentru moda de astăzi. Jiletca mi s-a părut cu cîteva degete mai lungă decît trebuie. Mi-am adus aminte însă de teoriile repetate ale mamei, despre îmbrăcămintea *bogată*, și am ieșit (cu hainele mele cele noi), dar fără să mă îngîmf și să mă sclifosesc și fără să mă gîndesc să umilesc pe alții, doar numai cu un

---

[1] Probabil Golo din *Povestea Genovevei de Brabant* (n.t.).

pic de mîndrie care se poate îngădui unui tînăr bine crescut care a căpătat nişte haine frumoase.

De vină a fost oglinda mea fără îndoială, o oglindă ieftină în care nu te vezi bine.

O, dac-aş fi putut să mă văd !... Că doar n-am gust prost ! Ştiu ce-i cochet şi ce nu-i. Deocamdată, am fost ridicol din cap pînă-n picioare.

Îmi vine să m-arunc în apă, să plec din Franţa !

Dacă măcar ar fi rîs de mine un bărbat ! L-aş fi cîrpit... m-aş fi bătut cu el în duel !

Dar nici unul din cei care erau de faţă nu m-a insultat. De altfel, fiindcă îmi roteam ochii aşa fel ca să nu văd nimic, n-am putut desluşi nimic.

M-arunc în apă sau plec din Franţa !

Să m-arunc în apă ?... Mai bine să spun rămas bun patriei !... Ba nu, nici asta !

Aş avea aerul că fug de recrutare, că nu vreau să plătesc birul sîngelui. Ar fi rău.

Şi cu gîndul acesta adorm.

Mă trezeşte factorul.

— O scrisoare, domnule Vingtras !

. . . .

Să-mi cred oare ochilor ?

Cu Matoussaint atît de tare m-am obişnuit să fiu solemn încît în loc să spun : „Se poate una ca asta ?“ spun cîteodată : *Să-mi cred oare ochilor ?*

Iată scrisoarea :

„Hotelul Celor patru naţiuni

Dragă domnule,

Mi-i ruşine şi acum de ce-am făcut, mi-i ruşine foarte tare ! Mi-e teamă că te-am jignit. N-am

să mă liniştesc decît atunci cînd ai să-mi spui (fără să te simţi stingherit din cauza hainelor dumitale frumoase) că n-ai văzut în asta decît veselia unei fete şi atîta tot.

Fă-mi te rog plăcerea, ca să-mi arăţi că nu eşti supărat pe mine, şi vino pe la noi deseară la cinci. Am să fiu numai eu şi cu mama. La ceasul acela nu vine nimeni şi aşa are să-mi fie mai uşor să-ţi cer scuze. Pe urmă stai la masă cu noi. Te invit eu drept pocăinţă.

ALEXANDRINE MOUTON."

Ce fată încîntătoare.

Acum mi-ar părea rău dacă mama nu mi-ar fi trimis surtucul cel verde şi jiletca cea galbenă.

O iubesc !

Cum s-a întîmplat ? Nu mai ştiu !

Atîta ştiu numai că în seara *pocăinţei*, cum spune ea, în seara în care ca să se pedepsească a vrut să stea la masă cu mine şi ca să se pedepsească şi mai tare să şed chiar lîngă ea ; atîta ştiu că în seara aceea nu mai încercam să fac pe poetul, nici pe *boemul*, nici chiar pe republicanul (iertaţi-mă, morţi uriaşi !) ; nu încercam să par nici eroic, nici fatal, nici excentric, nici artist, nimic din ceea ce încerci să pari cînd stai cu o femeie şi ai şaptesprezece ani.

Am vorbit de surtucul şi de jiletca mea şi de înfăţişarea mea nătîngă ; i-am spus că m-am gîndit mai întîi să m-arunc în apă dar că după aceea m-am hotărît să plec din Franţa ; i-am spus că nu era acuma întîia oară cînd mama mă împingea pe calea sinuciderii cu jiletci prea lungi

sau cu gulere prea înalte şi am făcut-o iar să rîdă — dar nu aşa de tare ca data trecută ; un rîs blînd şi limpede pe care, la un moment dat, l-a înmuiat o lacrimă. O întîmplare din copilăria mea i-a stors această perlă din ochii ei înduioşaţi.

— O, îmi pare-acuma şi mai rău de ce-am făcut ! spuse ea şi-mi luă mîna, ca unui copil, şi mi-o strînse.

Înainte de masă îmi încercasem puterile cu prietenii şi mîna asta îndoise braţe şi ridicase greutăţi.

Acuma tremura ca o frunză.

Într-o clipă ochii noştri şi-au spus ceea ce buzele noastre nu voiau să-şi spună ; degetele ni s-au desprins dar inimile ni s-au unit...

Am început să vin aici în fiecare seară. Veneam ca să iau cafeaua, după aceea ca să iau masa. Într-o dimineaţă mi-am adus geamantanul. Ea a vrut.

Îmi petrec la hotelul unchiului Mouton o viaţă foarte fericită între amor şi politică, între capul oacheş al Alexandrinei şi bustul Libertăţii.

Mama Mouton o fi trăgînd poate nădejde că am să mă însor cu fiică-sa ? Unchiul Mouton o fi crezînd poate în viitorul meu ?

Îmi fac credit. M-au recomandat unui rus, care stă la ei, ca profesor de franceză.

Rusul ăsta îmi dă treizeci de franci pe lună. Nu-l învăţ cine ştie ce franţuzeşte, dar în schimb îi scriu la fiecare două zile într-un stil înflăcărat o scrisoare către o actriţă de la Délassements de care e amorezat lulea.

Patruzeci de franci şi cu treizeci de franci fac şaptezeci de franci bătuţi.

Am şaptezeci de franci ! Dau cincizeci unchiului Mouton care e foarte mulţumit şi mă şi cinsteşte c-un pahărel. Păstrez douăzeci pentru spălătoreasă, pentru tutun şi pentru petreceri. E drept că din aceşti douăzeci de franci dau în fiecare duminică doi vechiului meu elev, băieţaşul portarului. Tată-su a murit şi dacă n-aş fi eu şi unchiu-său, un meseriaş bătrîn şi sărac, ar trebui să ceară de pomană.

Îmi cîştig viaţa, sînt iubit şi aştept Revoluţia.

VI

POLITICA

Iubesc pe cei ce sufăr, simt că aceasta-i firea mea adîncă — și cu toată brutalitatea și lenea mea, îmi aduc aminte, cuget şi capul meu lucrează. Citesc cărţile despre mizerie.

Pe inima mea a pus stăpînire credinţa politică, focul republican.

Sîntem un mănunchi de *înaintaţi*. Nu ne înţelegem chiar în toate cele, dar toţi sîntem pentru revoluţie.

„93 [1], ***Punctul culminant al istoriei; Convenţiunea, ce iliadă! Părinţii noştri, nişte uriaşi!***"

Cînd spun că sîntem de aceeaşi părere asta nu înseamnă că nu era cît pe ce să ne batem de cîteva ori. Eu odată, am spus că Robespierre e un belfer şi Jean-Jacques Rousseau un căcăcios.

Din pricina acestui „căcăcios" era să mă cert cu toţi.

Belferia lui Robespierre, treacă-meargă, deşi şi aici erau lucruri de discutat mai tîrziu. Dar să spuie cineva că Rousseau e un căcăcios, asta era prea din cale-afară.

---

[1] 1793 — anul în care s-a proclamat Convenţiunea (n.t.).

Ce voiam să spun cu asta? Cînd arunci vorbe de acestea, trebuie să le explici... Ce înseamnă căcăcios?

Ei doamne, nu sînt medic dar toată lumea, chiar și mama, spune că-i căcăcios un om care nu are vlagă, care nu spune ce gîndește și-i ascuns.

— Și cum, Jean-Jacques era un om ascuns?

Cu greu am scăpat de ei, a trebuit să cer scuze și să-mi iau pe căcăcios înapoi. Am făcut asta în silă și ca să mă lase-n pace.

Și totuși așa este: Rousseau nu rîde niciodată, e înțepat, plîngăreț; face niște fraze care nu par de loc să pornească din inimă. Ține cuvîntări romanilor așa cum le țineam și noi la școală în compozițiile noastre...

Miroase a școală cale de o poștă.

Căcăcios, asta este!

Eu țin la Voltaire. Voltaire îmi place mai mult decît Rousseau.

— Voltaire? strigă Matoussaint.

Și îmi dă în cap cu versurile lui Hugo...

„..*Maimuță genială!*"

Las să treacă furtuna și rămîn la ce am spus, ba chiar îmi agravez greșeala; Voltaire care îmi place mie nu e Voltaire din lucrările lui mari, e Voltaire cel din povestiri, e Voltaire cel vesel care dă cu tifla în dumnezeu, zîmbește diavolului și își bate joc de orice...

— *Atunci ești un sceptic?* spune Matoussaint și se dă doi pași înapoi încrucișîndu-și brațele și privindu-mă țintă în ochi.

— Am retractat căcăcios cînd a fost vorba de Rousseau, dar pe *sceptic* mi-l păstrez.

— Şi mai pretinzi că eşti revoluţionar !

— Nu pretind nimic. Pretind că Rousseau mă plictiseşte, şi Voltaire la fel cînd face pe grozavul ; şi mie nu-mi place să mă plictisească nimeni. Dacă cumva ca să fii revoluţionar trebuie mai întîi să te plictiseşti, îmi dau demisia. M-am plictisit destul acasă la părinţii mei.

— Atunci tu faci revoluţie ca să te distrezi ? spune Matoussaint rotindu-şi privirea pe la toţi cei de faţă ca s-arăte cît de jos am căzut.

M-a înfundat, bolborosesc cîteva vorbe de lămurire. Însăşi stinghereala mea mă scapă. Matoussaint, căruia i-i teamă că am să găsesc pînă la urmă ce să răspund îmi spune „că am mers mai departe decît am vrut, că nu tocmai eu am să iau în glumă Revoluţia şi am să port steagul părinţilor noştri ca pe o jucărie"...

— Atîta numai că ai mania contradicţiei şi te încurci singur, asta-i ! Şi rîde c-un aer de învingător plin de îngăduinţă.

Toţi sînt de părere că n-am entuziasm nici de doi bani.

N-am entuziasm ? Ce tot vorbiţi ?

La ceasul cînd apare *Vocea poporului* mă duc tremurător s-o desprind de pe sfoara de care atîrnă la geamul cîrciumii ; dau cinci bani şi plec fericit parc-aş fi cumpărat o puşcă. Stilul lui Proudhon împrăştie flăcări ca şi soarele în geamuri şi printre rînduri mi se pare că văd cum luceşte o baionetă.

N-am entuziasm ? A ! numai o piatră scoateţi din caldarîm şi veţi vedea dacă nu răspund *prezent* la chemarea baricadelor, dacă n-am să-i iau locul, tăcut şi dîrz, sub steagul pe care va fi scris : *Să murim luptînd !*

N-am entuziasm ? Ba chiar mă întreb cîteodată dacă, dimpotrivă nu sînt un fanatic în celălalt înțeles al cuvîntului, dacă nu-s cumva un călugăraș al revoltei, un mic sclav *perinde ac cadaver* [1] al Revoluției.

De ce tresar înviorat îndată ce aud vorbindu-se de răscoală ? De ce această sete de luptă și chiar sete de mucenicie ? Cred că aș îndura orice cazne și aș muri ca un erou cîntînd refrenul *Marsiliezei...*

Cei de la hotel Lisbonne spun că n-am credință ! Se supără pe mine fiindcă nu cred în glorii și în cărți. Ba eu unul mă tem nu cumva să cred chiar prea mult ! Am impresia că în entuziasmul meu s-amestecă romantismul lecturilor înflăcărate în care răscoala e arătată ca fiind plină de poezie și de măreție și care făgăduiesc cadavrelor republicane un discurs funebru scandat cu lovituri de tun.

Știu oare bine de ce vreau să lupt și ce ne va aduce victoria ? Nu prea. Dar știu sigur că locul meu e acolo unde se va striga : *Trăiască Republica democratică și socială !* Acolo vor fi toți fiii pe care tatăl lor i-a chinuit pe nedrept, toți elevii pe care profesorul i-a umilit, toți profesorii pe care directorul i-a insultat, toți cei pe care nedreptățile i-au înfometat !...

De partea asta, noi.

---

[1] Ca un cadavru (lat.). Expresie prin care Ignatius de Loyola (1492—1556), fondatorul tagmei iezuiților, prescrie iezuiților disciplina și ascultarea față de mai-marii lor (n.t.).

De partea cealaltă, cei care trăiesc cu trecutul, cu tradiţia, cu rutina, de-alde Legnagna, de-alde Turfin, pricopsiţii, trîndavii cei graşi !

M-am săturat de cruzimile pe care le-am văzut, de prostiile la care am fost de faţă, de necazurile care au trecut pe lîngă mine şi ştiu acum că lume-ai prost făcută şi am să spun acest lucru lumii chiar în prima zi, am să i-l spun cu focuri de armă... Entuziasm de comandă, nu, n-am ! Dar simt căldura binelui şi mi-i dragă lupta !

Hotel Mouton a luat locul hotelului Lisbonne. Hotel Lisbonne a murit. În locul cîrciumarului care ţinea numai cîrciuma a venit un cîrciumar care a deschis un restaurant şi a luat toată casa.

Odăile boemilor s-au preschimbat în cabinete particulare. Acolo unde curăţam fasole acum se serveşte pui cu sos şi muşchi împănat. Mormane de raci — emblemă a înapoierii — înfloresc acolo unde zbierau oamenii de avangardă ! Casa asta în care se sfărîmau culbecii prejudecăţilor are acum ca firmă : *„La melcii vestiţi“*.

Hotel Lisbonne a murit.

Au plecat toţi în toate părţile. Royanny s-a însoţit cu fata portăresei şi trăieşte acum cu ea, ca un burghez, colţ cu strada Madame.

Iată ce a ajuns Royanny ! Aşa se duc gălăgioşii de odinioară ! De altfel, Royanny voia să fie notar ; nu se zbîrlea decît ca să le facă pe plac celorlalţi şi îşi făgăduia să pleşuvească la nevoie — după ce-şi va trece examenele — dacă asta avea să-i fie de folos pentru căpătarea unui birou de notariat cu clientelă.

Matoussaint s-a aciuat pe lîngă mormîntul unui filantrop, al unui om de bine care dădea de mîn-

care la săraci și căruia familia vrea să-i ridice o statuie. Familia s-a gîndit că o carte cu *anecdote* despre bunătatea lui ar statornici gloria celui mort și că celebritatea lui ar sta în cartea asta ca o lingură într-o supă de Auvergnat. Matoussaint a fost însărcinat să pregătească oala cu supă. Își îndeplinește treaba conștiincios, culegînd *faptele bune, trăsăturile de milostenie* care plutesc în viața răposatului ca niște ochiuri de grăsime într-o ciorbă.

Locuiește la moștenitorii mortului și stă foarte bine ! atîta numai că e silit să mănînce supă la fiecare masă — din respect față de amintirea filantropului — și din cauza asta capătă burtă. Degeaba caută s-o ascundă ; are burtă, ceea ce micșorează într-o mare măsură ciudățenia înfățișării lui.

De altfel, ca înfățișare e acum *din aceeași oală cu răposatul.* Poartă haine rotunjite ca oamenii așezați, așa cum au judecătorii în pantomime ; poartă pălărie moale și pantofi cu șireturi.

Mi se pare că Angelina l-a părăsit și l-a înșelat. El spune că a plecat în vilegiatură la o rudă. Dar ruda asta are mustăți și o pălărie ascuțită după cît s-aude.

Pălăria cea nouă a lui Matoussaint *supofor*[1] i s-a părut Angelinei că-i o josnicie și hainele cu colțuri rotunjite o trădare.

— Și pe lîngă asta — a mărturisit ea unor prieteni — în vremea din urmă avea niște gesturi parcă tot culegea spuma de pe o oală cu supă.

---

[1] Greacă fantezistă : purtător de supă (n.t.).

Şi totuşi, nu ! Matoussaint n-a trădat şi cu tot mirosul lui de supă şi cu toate hainele lui rotunjite a rămas legat de ideile înaintate — legat cu pletele lui lungi pe care nu le-a sacrificat dar pe care acum şi le potriveşte în bucle care s-aştern pe un guler alb, lat cît o farfurie.

În hotel nu-i toată lumea de aceeaşi părere cu noi şi numai datorită situaţiei deosebite pe care mi-o dă amorul meu putem face atîta gălăgie în zilele de entuziasm. Ne urcăm pe scaune, cîntăm *Marsilieza* — la început în surdină — dar în curînd vocile răsună şi atunci îi dă drumul şi unchiul Mouton, iar chiriaşii se supără.

Într-o seară ne-am luat la bătaie şi am fost duşi la secţie. Pe drum, Matoussaint a fost zărit de moştenitorii omului cu supa, care a doua zi l-au concediat.

Se zice că s-ar fi răzbunat.

Umblă zvonul că s-a dus pe ascuns la bucătărie şi a dezonorat supa — dezonorat ! cum ? în ce fel ? N-a spus nimănui nici un cuvînt. Atîta numai se ştie că în ziua aceea familia răposatului a găsit că supa are un gust cam ciudat.

Collège de France[1]

De cînd Matoussaint e liber, numai gura noastră s-aude în cartier şi luăm parte la toate scandalurile.

Cursul lui Michelet e marele nostru cîmp de luptă. În fiecare joi pornim spre Collège de France.

[1] Colegiul Franţei — instituţie universitară din Paris, unde se ţin cursuri libere, fără examene (n.t.).

Am făcut cunoştinţă cu cîţiva studenţi, duşmani ai iezuiţilor, pe care în drum îi luăm cu noi şi sosim în bandă în strada Saint-Jacques.

Urît, foarte urît acest templu universitar, înghesuit între străzi murdare şi sărace în care mişună hoteluri ieftine şi înconjurat de anticari jerpeliţi pe care-i vezi în fundul dughenilor lor întunecoase lipind toată vremea şi cîrpind tartaje de cărţi vechi.

E într-adevăr o şcoală, deşi şcolarii au mustăţi. Înăuntru seamănă mult cu coridoarele şi vestibulele tăcute prin care ajungeai la sălile de meditaţie sau de clasă. Te aştepţi să-l vezi pe director stînd de vorbă cu intendentul şi apoi să-l întîlneşti pe duhovnic, care intră repede ca şi cum l-ar chema o mulţime de păcate şi care salută cu un zîmbet maşinal şi şters.

E trist pe-aici ! Matoussaint zice că nu :

— Ţie ţi se pare trist orice. Poate ai vrea să vezi fasole cu flori roşii (în glastre pe la geamuri).

— De, mi-ar plăcea mai mult şi mi-ar plăcea dacă Michelet ar fi cîteodată mai clar.

— Care va să zică — spune el — cu o voce surdă şi un zîmbet de compătimire, Zoil [1] n-a fost mulţumit de el la ultima lecţie ?...

N-am fost mulţumit ? Matoussaint habar n-are, nu pricepe nimic şi dacă n-ar fi spiritul de corp, spiritul de disciplină, ar trebui să-l iei la palme, nu altceva ! Mulţumit ! Desigur că sînt mulţumit ! Doar ştiu că Michelet e de-ai noştri şi că trebuie să-l apăr.

---

[1] Zoilos, critic literar din antichitate care s-a făcut celebru printr-o critică, astăzi pierdută, în care voia să arate că Homer nu are nici o valoare. Numele lui a ajuns sinonim cu critic nedrept, invidios şi fără gust (n.t.).

Joia trecută era să-l omor în bătaie pe un reacţionar care vorbea exact ca mine — cu singura deosebire că lui îi părea bine că cursul lui Michelet e plicticos ; vedeam şi eu că-i aşa dar eram mîhnit fiindcă aş fi preferat să fie mai puţin înalt, mai pe *înţelesul tuturor*. — Da, Matoussaint, mai pe înţelesul tuturor ! Eu cred că printre cei care îl ascultă sînt mulţi care gîndesc ca mine.

Pun rămăşag că trei sferturi din cei care aplaudă nu pricep nimic.

De aceea cei mai mulţi aşteaptă puţin pînă să aplaude.

Cînd nu este o indicaţie în intonaţia sau în gesturile profesorului, doi găligani — unul cu părul lung şi altul chel — dau semnalul ; şi nu numai pentru aplauze dar şi pentru rîsete, şi nu numai pentru rîsete dar şi pentru *rînjete*.

De vreo două-trei ori am rînjit cînd nu trebuia crezînd că aşa e bine şi asta a avut un efect foarte prost : cei de primprejur care s-au luat după mine şi au rînjit şi ei, *cu încredere*, fiind siguri că eu ascultasem de semnalul *Chelului* sau al *Pletosului*, acuma sînt supăraţi pe mine şi mi-o arată.

De aceea acuma aştept ca rînjetul să fie adoptat de toţi, ca rîsul să fie indiscutabil, ca aplauzele să fie aplauzele care trebuie şi abia atunci dau şi eu semn de entuziasm, de bucurie sau de amărăciune. Nu pornesc niciodată înaintea celorlalţi.

Cîteodată însă pornesc după ei.

Vin prea tîrziu şi izbucnirea mea întîrziată, stingheră, mă face să fiu rău văzut din nou. Toată sala întoarce capul către domnul care pare a-şi bate joc de lume.

Eu însă mă îndîrjesc, din mîndrie; nu vreau să par că sînt un ecou nătîng și îi dau înainte cu gesturile și cu strigătele.

— Da taci o dată! spun toți din toate părțile. Ia uite ce nătărău!

De ce vorbește oare Michelet uneori, parcă cu gîndul în altă parte?

Am citit rezumatele lui, cărțile lui de istorie. Acolo totul e viu, strălucitor, e limpede și cald. Îmi luam cîteodată acasă un Michelet să mă încălzesc ca la un foc de curpeni.

Avea uneori și cînd vorbea izbucniri înflăcărate care îmi înfierbîntau fruntea ca un jeratic. Arunca asupra mea lumină așa cum o oglindă îți aruncă soarele în față. De multe ori însă, de foarte multe ori *zgîndărea* prea mult cărbunii și voia să scoată prea multe scîntei; atunci stîrnea numai un nor de scrum.

Scrum sau scîntei, idolatrii aplaudau orice.

Mie însă mi se pare că asta nu-i cinstit și că e fățarnic lucru să minți degeaba, să te chiorăști singur și să-l chiorăști și pe cel care te învață. Atunci de ce să mai strigăm împotriva iezuiților?

Dar ce cap frumos are și ce ochi plini de foc! O față ciolănoasă și fină, solidă ca un bust de marmură și vioaie ca un chip de femeie, un păr tăiat soldățește dar de culoarea argintului, un glas adînc, un stil atît de modern, o înfățișare atît de vie!

Vorbește împotriva trecutului cu niște invective à la Camille Desmoulins și împotriva preoților cu niște gesturi care își ating ținta; zgîrie cerul cu mîna lui albă.

Ziarele au reprodus pasaje din cîteva cursuri — pasaje care sună cam ridicol. Profesorul a protestat, a îndreptat citatele strîmbe, a dres nasul frazelor.

De ce asta ?

În loc să-şi cheltuiască elocvenţa şi ironia ca să se apere, mai bine mi-ar vorbi despre lucruri pe care nu le-am văzut pînă acum, mai bine mi-ar arunca în cap idei pe care le-aş păstra ; şi chiar dacă mi s-ar părea greşite nu le-aş destăinui nimănui şi în orice caz m-aş gîndi mult la ele.

A spus odată :

„Sînt aici iezuiţi care ascultă cursurile mele şi le denaturează".

Toţi cei din sală care n-au barbă, care sînt cam palizi la faţă, care au nasul cam mare, redingote cam lungi şi pantofi cu fionguri, toţi aceştia sînt cercetaţi cu priviri ameninţătoare şi bănuiţi că au ieşit de la seminar şi au venit aici să facă jocul duşmanului. Deasupra capetelor lor s-adună furtuna, mulţi vor să-i sugrume. Ei aud murmurîndu-se în jurul lor : „*Şoarece de biserică, ploşniţă de altar, papă-nafură, boaită, se ştie bine cine sînt gîndacii, jos popimea !*"

Cineva arată pe un băiat cu ochelari care ia note şi spune că e prieten cu iezuiţii.

— Care ? Cel de colo ?

— Unde-i ? Unde-i ?

— În banca a treia.

— Acela înalt ?

— Da... mi-a spus cineva că umblă toată vremea numai cu preoţi...

Vorbele acestea au ajuns la urechile unuia din cei înverşunaţi, care s-a ridicat în picioare şi a întrebat ce face omul acela cu ochelari.

— Ia note...

Mai sînt şi alţii care iau — şi adepţi înverşunaţi ai lui Michelet — dar acuma a început să sufle vîntul bănuielii.

— Jos cu el ! Căutaţi-l prin buzunare ! Carta de student. Să arate carta de student !...

Nu are cartă. Nici eu nu am ! Din două mii de inşi cîţi sînt aici, care are cartă ? Nici unul ! Acuma însă toţi cer omului cu redingotă lungă carta ; la început nu înţelege ce vor ; a crezut că nu-i vorba de el.

În sfîrşit i se explică. Se ridică şi spune :

— Mă numesc Emile Ollivier şi sînt fratele lui Aristide Ollivier care a fost omorît deunăzi în duel la Montpellier, într-un duel republican.

Şi totuşi semăna a iezuit !

VII

STUDENŢIMEA

Într-o dimineaţă un zvon umple cartierul.

— Ai auzit? s-a interzis cursul lui Michelet. Scrie în *Monitor*.

Aflăm şi noi vestea la hotel Mouton, unde se stîrneşte îndată o frămîntare care se întinde la cafenelele şi lăptăriile din apropiere.

Toţi ştiu că hotelul e republican, toată lumea ne cunoaşte pletele. Ne-au văzut de o mulţime de ori stînd de vorbă în uşă, strigînd ; popularitatea noastră se întinde pînă la a cincisprezecea casă şi pe trei străduţe.

Vin oameni să ne întrebe.

— Ce-i de făcut ? Ce spune Matoussaint ? Şi dumneata, Vingtras, ce spui ?

— Ce-i de făcut ? Să *protestăm*, asta-i de făcut ! Hai, Matoussaint, aşază-te ici la masă şi scrie ! După aceea mergem în păr la Collège de France şi-i punem să iscălească pe toţi cei care au să vie la ora cursului, şi-au să găsească uşile închise.

— Cui o să trimitem protestul ?

— *Avem să-l ducem la Cameră.*

Eu sînt cu ideea. Mi-a venit deodată, stîrneşte vîlvă. (Da ! Da !)

Matoussaint s-a și repezit la o bucată de hîrtie.

— Dă-mi o mînă de ajutor, spune el.

— Ei, gata-i ? întreabă ceilalți după cîtva timp.

Nu. Sînt niște adjective, care se bat cap în cap și trei adverbe care au aceeași terminație și fac un efect foarte urît.

Rup în bucăți ciornele noastre lungi și scriu dintr-o dată patru rînduri, nu mai mult :

„Subsemnații protestăm, în numele libertății de gîndire și al libertății cuvîntului, împotriva suspendării cursului cetățeanului Michelet și însărcinăm pe reprezentanții poporului, cărora le transmitem acest protest, să-l sprijine la tribună“.

— Adaugă : *În fața națiunii.*

— Dacă vrei.

— Cetățeni, iată protestul

Matoussaint îl citește.

— Bun ! Bun !

Și iarăși strigăte de : „Trăiască studențimea ! La Cameră ! La Cameră !“

Cei care au un scris frumos copiază protestul în mai multe exemplare. Primul exemplar transcris este oferit cetățenilor Matoussaint și Vingtras. Amîndoi iscălesc în frunte cu litere groase. Și toți se grăbesc să-și pună numele după al lor.

Au venit pînă și cei de la o lăptărie pe care nu ne bizuiam ; au cerut și ei o foaie ca să semneze. E o lăptărie cu idei moderate ; chiar ne-am mirat că s-a aruncat în mișcare ; asta e o dovadă că mișcarea noastră e puternică. Totuși, lăptăria asta deși și-a adus oamenii, și-a păstrat, chiar cu acest prilej, tradițiile ei de prudență bine cunoscute, care au făcut să fie poreclită „La șocolata pașnică“. Știind că la o anchetă sînt urmăriți mai ales semnatarii din fruntea protestului, au iscălit în cerc.

Ne ducem, cu tot ce trebuie pentru scris, la poarta Colegiului Franței.

Matoussaint e în frunte. Se zbuciumă, vorbeşte, protestează, umple strada cu glasul lui.

Toată mulțimea asta de studenți, tineri și mai în vîrstă, care se adună în jurul nostru, el o însufleţeşte.

Plouă cu adeziuni.

S-a hotărît. — *Miercuri*. Cetățeni, vreți *Miercuri ?* (Da ! Da !) Atunci, pe *Miercuri !*

Miercuri

Astăzi e manifestația !

Sîntem în Piața Pantheonului. Cei de la Hotel Mouton au sosit cu un ceas înaintea celorlalți. N-a venit încă nimeni.

Se înnorează ; soarele s-ascunde.

Oamenii vin încet, uitîndu-se de departe să vadă dacă e lume, unii din modestie, alții din timiditate, toți cu grija de-a păstra tradiția. În sfîrşit piața începe să se umple ; sîntem acum vreo cincizeci în fața Facultății de drept.

Sîntem gata ! Înainte !

Coborîm [1] în tăcere. Consemnul este să nu strige nimeni și toți îl respectă ca nişte soldați sau ca nişte călugări.

E chiar puțintel tristă plimbarea asta fără zgomot şi fără steaguri. Steagurile, ca și strigătele, n-au fost îngăduite ; mai întîi n-aveam nici un steag ; ar fi trebuit să punem să le facă. Trebuia să cumpărăm stofa și s-o tivim. Nu erau steaguri

[1] *Piața Pantheonului* e în deal ; Camera în vale, pe malul Senei (n.t.).

gata făcute aşa cum credeam eu după cele ce citisem prin cărţi ; studenţii n-aveau nici un steag.

Parcă a început să plouă !

— Picură, spun eu lui Matoussaint întinzînd mîna.

— Nu-s picături, o fi scuipat careva, răspunde el cu glas tare, dar îmi spune încetişor la ureche, că se teme şi el că are să plouă.

Ar fi o neruşinare să mai spui că nici acuma nu picură. De altfel vedem cum încep să se deschidă umbrele. Cea dintîi care se deschide îl face pe Matoussaint să se încrunte.

Ne uităm unii în ochii altora cu mîhnire dar ne mulţumim să ne ridicăm gulerul hainei — ca nişte colonei care în fruntea regimentelor şi în bătaia gloanţelor dau pinteni cailor şi merg în foc cu nepăsare.

Ploaia cade.

Sergenţii de stradă nu se supără. În loc să se pună în calea răzvrătirii, se dau la o parte. S-adăpostesc pe sub porţi şi chiar fac semn că mai este loc lîngă dînşii.

Ajungem în Piaţa Bourgogne.

Santinela strigă : *Stai !* Jandarmii pun mîna pe arme.

— Să ne încingem, spune Matoussaint. Sînteţi bine căliţi ? adaugă el cu o voce de erou uitîndu-se la cei pe care îi crede mai hotărîţi.

Căliţi !... Nici o grijă — ploaia ne-a călit zdravăn !

La Cameră s-a aflat de cele ce se petrec afară. Vestea a mers din gură în gură. Noi, de altfel, am cerut să fie chemaţi deputaţi republicani.

Nu vine nici unul ; plouă prea tare ! Vor ei să moară împușcați, dar înecați, nu !

Deodată auzim totuși un strigăt :

— Crémieux — Crémieux !

Da, e Crémieux — Crémieux avocatul.

Se sprijină pe brațul unui tînăr firav și modest, care e și el, după cum aflăm, reprezentant al poporului. Îl cheamă Versigny.

Se apropie amîndoi, cu pantalonii suflecați.

Matoussaint se duce la ei, își deschide paltonul și scoate petiția pe care și-o pusese la piept. Din nefericire ploaia a trecut prin palton și petiția e udă și înverzită. Haina lui Matoussaint e verde ca iarba, ploaia a udat-o și culoarea a pătat hîrtia. Nu se mai poate citi nimic dar Matoussaint știe petiția pe de rost și o recită.

Tînărul reprezentant parc-ar vrea să spună ceva !

Nu, își strîmbă buzele și nasul și strănută : Spune numai *hapciu !*

— Cetățene — reia vorba Matoussaint apropiindu-se de Crémieux — nu vă cer să mă îmbrățișați.

O nu ! e prea ud !

— Dar vă cer o strîngere de mînă pe care voi trece-o tineretului de la toate școlile.

Bătrînul fin și îngăduitor îi dă mîna — Matoussaint i-o scutură tare și îi botește manșetele.

— Trăiască Republica !

— *Hapciu ! hapciu !* face tînărul reprezentant. Și toată lumea face *hapciu !* așa cum îți sufli nasul, chiar fără să ai nevoie, atunci cînd predicatorul și-l limpezește pe al lui înainte de a începe să vorbească.

Gazetele reacţionare au rîs de plimbarea prin noroi şi prin ploaie, şi au botezat această manifestaţie şi aşa destul de botezată de către cer : *Manifestaţia umbrelelor.*

Trebuie o revanşă. Matoussaint şi cu mine ne-am jurat s-o organizăm sub forma unui nou protest.

Alergăm în toate părţile, zgîndărim toate entuziasmele, scoatem la iveală toate convingerile, gîdilăm la tălpi toate pasiunile — meschine sau generoase — care ar putea să ne ajute s-adunăm din nou studenţimea.

Eu sînt trimis să stau de vorbă cu veteranii cartierului care au fost de faţă şi au luat parte la proteste celebre.

Un omuleţ mai ales îmi face o impresie deosebită prin întinderea devotamentului şi a nasului lui.

Îl cheamă Lepolge şi se bucură de oarecare vază fiindcă se spune că este sau a fost secretarul lui Cousin [1]. Se mai zice că face parte din nişte societăţi secrete.

Printr-o întîmplare ciudată, e din rasa mea, născut în acelaşi judeţ cu mine, în acelaşi oraş, aproape pe aceeaşi stradă.

— Vino în braţele mele, a strigat el cînd a aflat.

Nasul lui, care e nemăsurat, mă stinghereşte grozav în îmbrăţişarea asta. Mai are şi un obicei foarte puţin plăcut : face sst ! îndată ce vrei să spui ceva şi îţi pune degetul pe buze.

Asta din cauză că face parte din societăţi secrete.

— Am să aduc oameni de la organizaţii.

Deschid gura ca să-i mulţumesc ; el pune degetul.

---

[1] Victor Cousin (1792—1867), filozof burghez francez (n.t.).

— Şi de la „Ajută-te şi cerul te va ajuta", adaugă el.

Fac un gest, el iar pune degetul. Îl ţine chiar prea mult. Nici nu pot să respir !

Cînd spun Comitetului de direcţie (de cînd cu ploaia nucleul nostru a luat numele de *Comitet*) cînd îi spun că vom avea oameni din societăţile secrete, produc un mare efect.

— Atunci, nu mai e manifestaţie, e revoluţie !

Se rostesc cîteva cuvinte grave : „Aş vrea sà-mi iau rămas bun de la mama ! Păcat că n-am cunoscut mai nimic din viaţă ! Vom cina la Pluton".

Ziua cea mare a sosit.

Mă duc la Lepolge lipindu-mă de ziduri, ceea ce mă face să-mi murdăresc hainele.

— *S-a dat de veste organizaţiilor ?*

Îmi pune iar degetul pe gură ca şi data trecută.

— *Sst !...*

— Ce ţi-a răspuns ? mă întreabă Matoussaint seara, cînd viu acasă.

Sst ! Dar nu-i pun degetul pe gură. Îl informez numai că nu mi s-a dat voie să vorbesc cu nimeni de asta.

Sst !... Deoarece însă avînd aerul că nu spun nimic, vreau totuşi să-i dau de veste că oamenii de acţiune sînt gata, încep să cînt, cu chixuri care mă necăjesc grozav :

Trei oameni au trecut prin piaţă,
Trei oameni negri, cu măşti pe faţă...

Matoussaint ghiceşte imediat că acest cîntec naiv este o lozincă şi, ca un cioban care se întoarce la fermă, cîntă şi el după mine :

Şi intîlnitu-s-au cu ei
Parizieni învăţăcei...

Matoussaint întrebuinţează într-adins „învăţăcei" în loc de studenţi (prin acest cuvînt arhaic păcăleşte poliţia şi totodată îmi arată că a înţeles despre ce e vorba).

Se urcă la el în odaie, vocea se îndepărtează. Cîntă mereu dar acum a schimbat ordinea versurilor:

Parizieni învăţăcei
Intîlnitu-s-au cu ei...

O ! e un conspirator înnăscut.

VIII

REVANȘA

Piața Pantheonului

De data asta piața e neagră de lume! E plină de mișcare și de viață.

Întîia manifestație, cu toate că a ieșit prost, a fost un bun exercițiu. Acum se cheamă că am fost în campanie. Atunci ploua; astăzi strălucește soarele. Atunci eram trei sute, acum vom fi două mii.

Vom vedea acuma ce-nseamnă studențimea fără ploaie!

Gata sîntem? Au venit toți cei care trebuiau să vie?

Mai sînt oare plutoane de liber cugetători care nu sînt încă la locurile lor și care fac Revoluția să lîncezească?

Au sosit toți!

Matoussaint se urcă pe treptele Pantheonului, își pune mîna streașină la frunte, îmbrățișează cu o privire mulțimea și apoi se coboară, grav ca un Gracchus care vine de la Capitol: va da semnalul.

Dar iată că alt om decît Matoussaint se urcă și el pe trepte și cercetează din ochi piața. Un gă-

ligan cu mustăţi şi bărbuţă neagră, faţa palidă, ochi la pîndă...

— Asta-i Delahodde, spion de-al poliţiei, murmură cineva lîngă mine.

— Mai încet, spun eu instinctiv şi strîng tare de mînă pe cel care a vorbit; mai încet, că au să-l omoare...

E mare emoţie în grupul în care a izbucnit vestea şi în care eu propovăduiesc liniştea :

— Dacă e vorba să fie pedepsit trebuie împuşcat pe loc; să tragem la sorţi pe cel care-o s-o facă. Dar dacă îl dăm pe mîna mulţimii, o să-l sfîşie în bucăţi şi fiecare are să ia o bucată, o să vedeţi. Nu se poate lucru mai groaznic şi mai urît. Au să-l ucidă cu pumnii, cu picioarele, cu unghiile. Şi vom fi învinuiţi de ticăloşie şi de laşitate.

Vorbesc, pare-se, aşa cum trebuie vorbit şi am în glas o emoţie care tulbură pe ceilalţi, fiindcă toţi se dau de partea mea. Atîta doar că, prinşi de curiozitatea ţăranului care se uită cum ţopăie o broască, se îngrămădesc să-l vadă pe omul cu pricina.

— Da, el este, el! spune băiatul care nu-l văzuse pînă acum decît de departe.

Bănuitul a prins de veste oare că ne uităm la el? Fapt este că-şi întoarce către noi faţa lui palidă şi îşi jîmbează gura cu un rîs molcom, sinistru. N-am să uit niciodată rîsul acela. Am văzut odată un cîine turbat, pe moarte; avea nişte ochi tot aşa de gloduroşi, buzele jîmbate şi dinţii rînjiţi... Chiar dacă n-o fi Delahodde, e un ticălos, fără nici o îndoială: rîsul acesta e o dovadă.

I-a fost frică! I-a fost ruşine? Iese din mulţime şi dispare pe străduţa din dosul Facultăţii de drept.

Poate că am făcut rău că nu i-am lăsat pe ceilalți să-l sugrume.

*

— Unde mergem ?

— La Sorbona, să cerem decanului să iasă și să citească protestul împotriva interzicerii cursului lui Michelet, răspund cei din frunte care ne conduc.

Sîntem în curtea cea mare a Sorbonei. E plină. Zăresc deodată pe Lepolge ; mă duc spre dînsul dar el îmi face semn să mă fac că nu-l cunosc.

O fi cu organizațiile secrete ? Cei de la „Ajută-te și cerul te va ajuta" or fi acolo ? Or fi avînd arme ascunse sub haine ? Asta n-am să pot afla. În clipa cînd ne întîlnim cu Lepolge, îl întreb în șoaptă.

— *Ssst !*

Și iar își întinde faimosul lui deget. A început să mă cam plictisească !

Dacă mai face așa, am să i-l mușc !

*

Mă zbat și eu fără să știu dacă stau lîngă oameni încărcați cu cartușe, vechi șefi de baricade, care au să înceapă deodată să strige : „Trăiască Barbès" ! [1] și au să înfigă steagul roșu.

Cîțiva studenți cu plete poartă tichii roșii.

Or fi niște șefi, purtătorii aceștia de berete ? Dacă-s șefi să spuie ! Dar sînt tineri și grozav mai au aerul că sînt din anul întîi !

Totuși în grămadă — chiar în vîrful panerului — unul din dopurile acestea roșii astupă o butelie în care îmi pare mie că e vin bun. Butelia asta

---

[1] Barbès (1809—1870), revoluționar francez de la 1848 (n.t.).

e un băiat blond, cu ochi mari, verzi, cu frunte lată, cu față gînditoare.

Nu poartă dopul pe-o ureche; și l-a pus drept ca și cum n-ar vrea să se rățoiască cu el ci numai să arboreze roșul fiindcă asta e culoarea republicană. Purtătorul acesta de beretă îmi place și-l urmăresc — prin mulțime — cu ochi prietenoși.

Nu e singur, lîngă dînsul mai este o beretă și cîțiva băieți care îmi plac. Grupul lor îmi insuflă încredere; dacă se iscă bătaie sînt sigur că au să se bată și ei.

Bătaia s-a iscat!

Pulberea a luat foc de la o provocare a celor de la *Saint-Vincent-de-Paul*.

Cei de la Saint-Vincent s-au proțăpit cu nerușinare pe treptele scării celei mari.

N-au scos pîn-acuma nici o vorbă și deodată încep să aplaude!

În mulțime erau spioni de-ai poliției care s-au năpustit deodată în cei cu berete; toți cei care au berete roșii sînt urmăriți de polițiștii în haine civile.

Atunci, cei de la Saint-Vincent au strigat „Bravo!" de pe trepte:

— La dubă cu roșcații!

Unde e băiatul cel cu ochi verzi?

A! uite-l colo cu prietenul lui cel negricios.

S-au repezit la treptele de pe care cei de la Saint-Vincent huiduiesc pe roșcații arestați de poliție.

Nu se uită în urma lor să vadă dacă mai vin și alții. Vor să-i pălmuiasă pe cei de la Saint-Vincent. Mă reped și eu.

Nu-mi aduc bine aminte ce-a fost, cîte palme s-au dat ; atîta știu că n-am căpătat nici una, dar a fost învălmășeală și ne-am pierdut în mulțime.

Eu deocamdată am prins o ureche. O strîng între arătător și degetul cel mare. Urechea asta e a unuia dintre cei care au aplaudat.

— Cere iertare !

Tutuiesc pe tînărul acesta deși nu-l cunosc.

Cel de la Saint-Vincent țipă, eu îi spun :

— Ai să țipi după aceea ! Mai întîi să ceri iertare ! Va să zică așa ! Aplauzi cînd gardienii ne arestează !

— Eu n-am aplaudat.

— N-ai aplaudat ? Bun, atunci jură pe *sfîntul părinte papa* că n-ai aplaudat.

L-am prins strigînd bravo. Să vedem acuma dacă are îndrăzneala să jure.

— Ai să-mi dai drumul dacă am să jur că nu ?

— Da.

— Jur.

— *Pe sfîntul*... Hai ! ce, trebuie să silabisești ?

— *Pe sfîntul*...

— *Părinte papa.*

— *Părintepap.*

Bolborosește, rostește prea repede. Nu așa trebuie ! Trebuie un *părinte papa* mai serios : *Pă-rin-te-pa-pa !*

Îl rostește serios așa cum vream eu. Sînt silit să-i dau drumul.

Dar chiar în aceeași clipă mă răzgîndesc !

N-am fost cumva sperjur ? N-am călcat cumva legea jurămintelor și cuvîntul dat ? M-am întrebat asta de multe ori de atunci încoace. Și nu știu nici acum dacă am făcut rău cînd am alergat

după cel de la Saint-Vincent şi l-am luat iar de ureche.

— Ce mai vrei cu mine ?

— Hai să-ţi mai dau un picior în dos.

Dumnezeul căruia se închină mi-i martor că n-am fost brutal. Nu mi-am umflat glasul ca să-i cer acest hatîr şi l-am aşezat fără nici o violenţă în poziţia cea mai potrivită pentru scopul pe care voiam să-l ating. Parcă i-aş fi dat un cadou şi nu o pedeapsă ; şi am ochit cu liniştea şi cu precizia unui om care ştie să tragă bine cu puşca.

Manifestaţia s-a cam tulburat. Ce-are să se întîmple cu ea ?

— Să mergem la Michelet ! strigă cineva.

Asta mă miră şi protestez.

— La Michelet ? Nu ! Să stăm aici !

Mă întreabă toţi ce propun în loc.

— Uite ce : nu lăsăm pe nimeni nici să intre nici să iasă ; avem să-i arestăm noi pe suspecţi şi avem să-i descoperim pe spioni.

— Are să vie poliţia.

— Ei şi ?

— Au să scoată săbiile !

— Cu atît mai bine !

— Au să trimită armata !

— S-o trimită ! Să se poată spune după aceea că au trebuit să scoată săbiile împotriva noastră, să trimită soldaţi !

Văd de pe acum învălmăşeala : ofiţerii care vin în pas alergător, tobele sună, ni se fac somaţii.

Ne vom da îndărăt ? Studenţii oare au să se poată împotrivi ? Nu ştiu ; dar cel puţin va fi un vînt de răzvrătire şi de revoluţie.

Mulţimea strigă mereu : La Michelet ! la Michelet !

„Duceţi-vă dacă vreţi, eu rămîn aici".

Învălmăşeală ! Oameni care fug în toate părţile ! Uite-i pe cei de la lăptăria mea, fug de le sfîrîie călcîiele !

— Se fac arestări ! Se fac arestări ! strigă fugarii.

Unul din ei mă recunoaşte :

— Fugi ! Fugi ! gardienii arestează pe toată lumea ! Vor să ne împresoare ! Vor să ne împresoare !

Nu voi fugi !

Şi o iau chiar pe strada care, după spusa fugarilor, e împresurată.

Nu văd însă pe nimeni.

Nu-i aici împresurarea ! Atunci, unde-i ?

Caut, mă duc în dreapta, în stînga, şi nu mă simt împresurat ; orbecăiesc, o iau cînd pe-o stradă, cînd pe alta, întreb pe toţi pe care-i întîlnesc dacă au văzut pe gardişti împresurînd pe careva.

— N-aţi văzut nici măcar o manifestaţie ?

— Poftim ?

— N-aţi văzut o manifestaţie ?

Pun mîna pîlnie la gură ca să m-audă mai bine.

N-au văzut nimic !...

Mă întorc cum pot în cartier ca să găsesc vreunul care a scăpat şi să mai aflu vreo veste ; cu gîndul să iau după aceea omnibusul şi să mă duc iar la manifestaţie. Cu un plan bun al periferiei poate că am să dau de ea !

La hotel aflu că fugarii aveau dreptate.

Au fost arestări dar nu în partea în care eram eu.

— Uite-i că vin !...

— Cîţi sînt ?

— Aproape un batalion. Sosesc ! Uită-te la ei

Mă uit.

Prizonierii merg între două şiruri de sergenţi. Sînt printre dînşii şi tovarăşii mei.

Mă reped spre ei ! Cineva mă opreşte :

— Ce vrei să faci ?

— Să-mi scap fraţii !

— Ce, eşti nebun ? îmi spune în şoaptă Alexandrine, care tocmai s-a întors şi mă trage de pulpanele redingotei.

Şi urmează, cu glas tare :

— Uite domnule Vingtras, ce păţesc cei care vor să-şi scape fraţii.

Îmi arată ceva care semăna cu o cîrpă şi care a vrut să-şi scape fraţii. E capul lui Championnet, un locatar al hotelului — sau cel puţin ceea ce a mai rămas din capul lui Championnet, înfăşurat în prosoape ca o pîine pe care vrei s-o păstrezi proaspătă.

Nu poate vorbi ; i-au cusut la loc limba în galop ; dar cei care l-au adus spun ce s-a întîmplat cu dînsul.

Asta s-a petrecut în parcul Moutons, acolo unde poliţia s-a aruncat asupra manifestanţilor. Championnet a văzut în asta o călcare a libertăţii de a vorbi pe sub ferestre şi, repezindu-se la brigadierul care comanda, i-a spus :

— Îţi dai seama ce faci ?

— Da, îmi dau !

Şi întorcîndu-se spre agenţi, brigadierul le-a spus : „Frecaţi-l băieţi !“

Şi l-au frecat pe Championnet.

Îl întreb dacă-i așa. Prosoapele se mișcă puțintel ca să răspundă. Din nefericire unul se dezlipește. Championnet face semn să-l lipească la loc și pare hotărît să nu mai încerce să depună mărturie.

Totuși aș vrea să știu.

Championnet nu poate vorbi.

N-ar vrea cumva să scrie ?

Scrie în zig-zag, parc-ar fi somnambul. Literele pe care le scrie Championnet acuma, după ce l-au frecat, sînt atît de nelămurite uneori încît nu prea pot să descurc amănuntele. Mă mulțumesc deci să aflu lucruri cu hurta și cu toptanul.

S-ar părea după cîteva clătinări din cap ale lui Championnet drept răspuns la întrebările mele (pe care de altfel le pun cu prudența unui medic care nu lasă pe judecătorul de instrucție să meargă prea departe), s-ar părea deci că băieții au strigat să trăiască la fereastra unui domn care nu era Michelet, că s-au înșelat și cînd și-au dat seama nu le mai rămăsese entuziasm pentru Michelet ; Michelet a căpătat o mică ovație foarte răgușită prin care străbătea și mult necaz.

Încetul cu încetul totuși se face lumină — încep să sosească vești. Vine lume să întrebe de mine, să afle dacă am fost arestat.

— A ! ai mirosit bine cum stau lucrurile ! A fost așa cum ne-ai spus !

Triumfez — un triumf dureros în fața cîrpelor pline de sînge care îl reprezintă pe Championnet, dureros și din pricina arestării lui Matoussaint.

— A fost rănit ?

— Nu ! Au trebuit cinci oameni ca să pună mîna pe el !

Nu-i numai Matoussaint arestat, sînt arestați vreo zece de-ai noștri.

— Fraților, să mergem la cîrnățărie !

Întotdeauna am văzut că atunci cînd era vreunul arestat i se trimitea la închisoare salam.

Iată însă că găsesc un adversar neașteptat într-un student cu ochelari, de la chimie.

— Salam și iar salam ! zice el. Ar fi vremea să ne mai gîndim și la altceva, cetățeni !

Convoacă prietenii și propune ca un comitet anume ales să se ocupe, nu numai să strîngă ajutoare în natură dar totodată să le dea o întrebuințare inteligentă.

— Salamul, la infinit, dă febră... produsele lactate slăbesc... Ba chiar... Închipuiți-vă ce-ar spune dușmanii noștri ! (Vie emoție.)

Comitetul se constituie, începe imediat să delibereze și împarte sarcinile. Unul va aduna cotizațiile bănești, altul mezelurile de porc, altul brînza.

Unul din cei care stă în același hotel cu mine a fost însărcinat cu brînza — și asta spre nenorocirea hotelului ! fiindcă a împuțit toată casa cu brînzeturi prea *făcute ;* și multă vreme după aceea mi s-a părut că el personal răspîndește un ușor miros de Camembert.

Se zice că sînt arestați șaptezeci. I-au îngrămădit pe toți în arestul prefecturii.

Acolo erau păduchi, dar Matoussaint nu s-a întristat ci a spus scărpinîndu-se :

— Aceste insecte vor lăsa germeni republicani în capetele tinerilor și ploșnițele vor fi zdrobite

mai tîrziu — în chip de stropi de sînge — pe fruntea lui Bonaparte [1] !

Din cei șaptezeci, șaizeci și nouă au fost puși în libertate. Numai Matoussaint a fost reținut. Î-i frică guvernului de Matoussaint ?

Totuși au trebuit să-i dea și lui drumul. Am avut însă timp destul ca să facem tărăboi cu arestarea lui. Și acuma iată-l că se întoarce cu aureola suferinței.

— Ca Lazăr — spune el la punciul pe care i-l oferim seara — ca Lazăr am ridicat, după zece zile, capacul mormîntului meu. Mă întorc întărit de supliciu ! Au crezut că au să mă doboare ; dimpotrivă, m-au oțelit. Umbră a divinului Marat [2], mă jur în fața ta că n-am șovăit !

Mi se pare chiar că e mai rotofei decît era. Îi spun asta cu plăcere :

— Grăsime de închisoare, spune el cu un zîmbet amar și clătinînd din cap ; umflături, uite, pune mîna, umflături ! Numai de nu m-ar împiedica de la luptă !

Ni s-a alăturat acuma, un grup deosebit ; e grupul care în curtea Sorbonei avea drept steag bereta blondului cu frunte lată și ochi frumoși, verzi.

M-au văzut cînd m-am desprins furios dintre ai mei și m-am repezit în cei de la Saint-Vincent care aplaudau. Am fost alături în încăierare.

---

[1] Napoleon al treilea.

[2] *Paul Marat* (1743—1793), unul dintre conducătorii de stînga ai montagnarzilor din Convenția Națională între 1792—1793 și una din cele mai populare figuri ale revoluției franceze. Asasinat de Charlotte Corday la 13 iulie 1793.

În arestul prefecturii l-au cunoscut pe Matoussaint, au împărţit cu el brînza şi salamul, au mîncat împreună pîinea neagră a prieteniei şi acuma Matoussaint, după ce a ieşit din groapă îi pofteşte să cineze cu noi — cu ce s-o găsi!

— Hai să zicem, am spus eu cu înţeles gîndindu-mă la învierea lui Matoussaint şi la comparaţia lui biblică : *La praznicul lui Lazăr*. Jocul de cuvinte nu împiedică convingerile. Ce zici, Beretă roşie ? Putem să ne spunem tu, nu ? Trăiască republica socială !

IX

FAMILIA RENOUL

Iată-ne prieteni la cataramă cu Bereta roșie și banda lui.

Pe cel cu bereta roșie îl cheamă Renoul. Tată-su e fiul unui profesor de la o universitate din provincie și îl cunoaște pe Béranger ; glorie care se răsfrînge, zic tovarășii mei, și asupra fiului dar care pe mine pare-se că nu mă înflăcărează așa cum ar trebui.

Cînd mi-au spus asta nu m-am tulburat de loc.

— Ai auzit, tată-su cunoaște pe Béranger. Béranger l-a ținut pe genunchi cînd era mititel.

— Da, am înțeles.

Toți așteaptă să vadă pe fața mea vreun semn de mulțumire, se uită la nasul meu, la ochii mei, poate oi face o schimă oarecare, cît de mică. Îmi mai spun o dată :

— Béranger *l-a ținut pe genunchi !...*

— Da. Ei și ?

Chiar dacă Renoul n-ar fi fost legănat *pe genunchii acestui cap venerat,* cum zice Matoussaint, mie tot mi-ar plăcea felul lui de-a fi, deschis, cinstit și drept. O leacă grav cînd vorbește de ideile lui, dar vesel ca un copil cînd e vorba de

glumă şi cînd deodată spune vreo ciudăţenie sau face vreo şotie.

Are totuşi împotriva lui două lucruri care la început m-au îngrozit.

Cînd m-am dus la el întîia oară şi am bătut la uşă am văzut deodată că iese un om în halat care priza tabac. Era întuneric şi ne-am izbit nas în nas de cîteva ori. De cîte ori ne izbeam simţeam un miros de fasole. După ce ne-am descotorosit cu greu unul de celălalt, am văzut că eram eu Vingtras şi el Renoul.

Renoul în halat cu ciucuri şi cu o tabacheră de baga !

Ascultaţi ce vă spun eu : de vină aici e numai Béranger.

Mai este o pricină care dă lui Renoul înfăţişarea asta de *proprietar*. Renoul nu-i singur. Inima lui Renoul s-a şi înflăcărat — ca şi a mea de altfel, numai că a mea s-a înflăcărat în cameră mobilată.

Inima lui Renoul s-a înflăcărat într-un apartament mobilat cu mobilele lui şi mobilele acestea sînt şterse de praf şi lustruite de mîna unei tovarăşe cu care trăieşte de cînd e la Paris. Au mobilele lor. Fac gospodărie şi mănîncă acasă ! Duminica au supă şi rasol.

Aceste descoperiri aruncă la început o umbră şi oarecare îndoială asupra renumelui de revoluţionar al lui Renoul.

Pe stradă cu beretă roşie şi acasă în halat !

Ce înseamnă aceste două ipostaze ?

Totuşi, după ce mă gîndesc bine, nu mă mai mir şi neliniştea pe care mi-o dădea halatul face loc

chiar unui fel de respect față de acest tînăr republican care, deși are mobile și halat, nu se teme totuși să se arunce în luptă ca oricare altul.

N-aş îndrăzni să spun că nu mi-a mai rămas oarecare neîncredere. N-am văzut pînă acuma în nici o poezie un erou de şaptesprezece ani care să aibă tabacheră și să tragă tabac pe nas. Simt însă în adîncul inimii mele de om oarecare invidie față de viața asta liniștită şi limpede într-o locuință în care eşti stăpîn, a cărei cheie o ai tu, în care ești rege.

Rege ! O, doamne ! nu cumva oare la priveliştea acestei fericiri, egoismul care stă mereu pitit chiar în cei mai buni dintre noi mă împinge spre idei monarhice ?

O mobilă care nu e cine ştie ce, dar care e atît de curată, care străluceşte și miroase a ceară de lustruit ! Pe pat o cuvertură cu ciucuri roz. La ferestre perdele printre care se strecoară lumina. N-am mai văzut asta de cînd sînt liber ! Am văzut mai demult în provincie şi numai în case de burghezi, aşa cum era casa noastră. Dar nu m-aşteptam să văd asemenea lucruri la un tînăr republican care se ia la bătaie cu cei de la Saint-Vincent !

Vremea-i frumoasă — primăvara anul acesta a sosit mai devreme — şi soarele pune şuvițe de aur pe mobile și pe capetele noastre.

Multă vreme am să-mi aduc aminte de o şuviță de aur care se făcea roșie cînd se strecura prin perdele ; era în ea poezia bisericilor în care vitraliile aruncă răsfrîngeri de sînge pe lespezi

şi era farmecul molcom al unei odăi în care stă un prieten ; privirile mele se scufundau şi inima mea se scălda în liniştea şi lumina asta.

În toate casele în care am stat pînă acuma — chiar şi în hotelul unchiului Mouton — odăile n-au decît un pat sărăcăcios, două scaune păcătoase, o masă unsuroasă, un lavabou ştirb. Locuinţele cu zece franci pe lună dau în curte ; cînd te uiţi, parcă ar fi o gură de puţ, umedă şi neagră ! Cînd e soare e şi mai rău ; nu face altceva decît să dogorească jgheaburile de lături. Cînd intră vîntul pe fereastră aduce de la bucătărie şi de la pensiune miros de prăjit şi de grăsime.

În casa lui Renoul însă fereastra nu dă spre o stradă gloduroasă ci spre un loc cu copaci plini de mlădiţe ca nişte păstăi de fasole verde şi prin care se zbenguiesc păsări.

Pînă acuma n-am văzut decît păsări care miroseau a babă, a funingine sau a piele tăbăcită : coţofene, papagali, mierle, cu nişte pliscuri parcă cioplite cu barda. Aici mari foşnete de aripi îmi gîdilă urechea şi-mi mîngîie inima...

Stăpîna acestui mic apartament are două odăi ; în una e un pat mare şi în cealaltă o bibliotecă mititică de tot.

Doamna Renoul e de părere că facem cam prea multă larmă, că eu, mai ales, am o voce care sparge geamurile şi nişte pantofi care zgîrie parchetul ; mai vede că Matoussaint, cînd ridică braţele *pentru a face ca Danton* e gata să răstoarne etajera pe care sînt nişte bibelouri de bîlci — o pisică de şocolată şi o bonetă frigiană de zahăr roş — dar e drept că o şi facem să petreacă de multe ori. Nu-l imităm toată vremea pe Danton ; nu sîntem

într-una tribuni, mai şi rîdem din cînd în cînd; şi după clopotul de alarmă din 93 dăm drumul zurgălăilor veseli ai tinereţii noastre.

E măzărichea rîsului după furtunile elocvenţei.

Şi, pe lîngă asta facem şi cafea.

Renoul primeşte în fiecare lună de la mamă-sa o provizie de cafea pe care o rîşnim cu rîndul; zgomotul rîşniţei şi mirosul cafelei, care aduce aminte de Antile, potolesc mîniile noastre plebeiene şi ne fac să fim îngăduitori faţă de societatea de astăzi rău alcătuită; sau cel puţin, facem un armistiţiu — punem zahăr.

Am căpătat un obicei: în fiecare seară venim aici să discutăm, să zbierăm şi să rîşnim. Turnăm cafeaua, sorbim încetişor, fumăm, rîdem — şi după aceea iar ne mîniem şi ne urcăm pe scaune în loc de tribună.

— Nu pe-acela! strigă stăpîna casei apucîndu-se cu mîinile de cap; uite aici, dacă vreţi!

Şi ne arată un taburet schilod de pe care cădem întotdeauna.

Murdărim fundul tuturor scaunelor!

Cineva propune să ne scoatem pantofii ori de cîte ori discuţia s-aprinde. Punem asta la vot.

— Nu, nu!

Tot cucoana a protestat mai tare; a ridicat amîndouă braţele — am văzut bine fiindcă eu prezidam.

Preferă să stăm încălţaţi şi să-i stricăm scaunele!

Matoussaint a votat împotriva descălţării. De ce tocmai el care n-are prejudecăţi? Asta-i curată slăbiciune! Dar mă lămureşte îndată.

— Dacă mi-aş scoate pantofii — îmi spune el în şoaptă — n-aş mai putea să mi-i pun iar, talpa e legată cu sfoară şi s-ar desprinde.

Ah, ce ceasuri plăcute, ce seri frumoase ! cu soare, cu adieri, cu mînii tinereşti şi rîsete nebuneşti, cu taburetul şchiop şi cafeaua aromată !

Primăvară afară, primăvară în noi ! Păsările se zbenguiesc, inimile noastre zburdă.

Am să-mi aduc aminte toată viaţa de vremurile acestea !

Am avut noroc că m-am întîlnit cu băiatul acesta cu beretă roşie !

Nu-mi închipuiam un interior altfel decît cu un tată şi o mamă care se ceartă şi se împacă pe spinarea însîngerată a copiilor lor. Credeam că poţi să stai într-o locuinţă mobilată de tine însuţi numai dacă ai o înfăţişare posomorîtă, profesorală, numai dacă pari să te plictiseşti de moarte şi ai servitori pe care îi hrăneşti cu ce rămîne de la masă şi le dai să bea vin acru.

La Renoul nimeni nu se plictiseşte, nimeni nu-i bătut — sau cel puţin n-am văzut eu — nu se ceartă nimeni, servitorii nu beau poşircă. Şi mai întîi de toate nu sînt servitori.

Ah ! casa părintească ! Căminul înaintaşilor noştri !

Nu cunosc decît unul, nu cunosc decît un tată, dar decît să stau sub acoperişul lui mai bine să rîşnesc cafea la Renoul între o discuţie despre Revoluţie şi un joc de-a baba oarba.

Trebuieşte lansat un ziar.

Acest cuvînt o dată a străbătut prin spaţiu.

— Ce facem fraţilor ? (Cum ce facem ? Tocmai rîşneam cafea.) N-avem nimic aici ! strigă Matoussaint.

— Unde ?

— *Aici !*

Şi se bate cu pumnul în dreptul inimii.

— Bagă de seamă c-ai să-ţi rupi luleaua !... Eu cred că ar mai trebui s-avem ceva şi *aici.*

Şi mă bat cu mîna peste buzunar.

— Eşti un burghez !

Toţi mă învinuiesc că semăn vrajbă şi că sînt robit intereselor materiale.

Sînt un închinător al viţelului de aur !

Mă apăr cum pot.

— Nu-i vorba de mine ; pana mea, după cum ştiţi, e în slujba Revoluţiei ; e vorba de tipograf ! găsim un tipograf ?

Împrumut de la Shakespeare o comparaţie ca să-mi *ilustrez* ideea.

— Pe tipograful din zilele noastre ştiţi cum îl cheamă ? Îl cheamă Shylock. Shylock cel interesat, cel zgîrcit, care îşi ia dobînda din trupul datornicului !

— Nu, spune Matoussaint, sărind ca un resort de pe taburet. Nu-l cheamă aşa, îl cheamă *Mergi înainte* ! Da, da ! *Mergi ,înainte* sau *Fă aşa cum trebuie.* Numele lui este Curajul, Credinţa.

Mă dau jos de pe scaun în mijlocul emoţiei obşteşti, copleşit de nepopularitate.

Sînt pus la index toată seara şi cînd se toarnă cafeaua nu capăt decît un strop.

Întreb dacă mai este.

— Nu ! spune Renoul care toarnă.

Un *nu* rece care mă mîhneşte din partea unui tovarăş de luptă ; şi afară de asta tocmai astăseară aveam o poftă grozavă de cafea.

Da mi-i poftă grozavă ! Fie ce-o fi ! Spun că am greşit şi gata !

— Da, e adevărat, am greşit. Tipograful se numeşte *Fă-aşa-cum-trebuie* şi *Mergi-nainte !* Am greşit... trebuie mai întîi să săvîrşim fapte şi să

nu punem bețe-n roatele carului în care e Revoluția.

Toți vin la mine și îmi strîng mîna.

— Dă ceașca ! Mai este un pic pe fundul cănii.

În urma declarației mele se găsește și cafea ; mărturisirea mea m-a împăcat cu toți.

Am căpătat stima lor din nou și aproape o jumătate ceașcă de cafea.

Așadar de tipograf nu mai este vorba ; eu cel puțin nici nu mă mai gîndesc să pomenesc de el. Nu-i vorba nici de tipograf, nici de hîrtie, nici de garanție. Hotărîm că vom face un ziar, că *vom avea un organ,* atîta !

Marea chestiune este acum ca fiecare să-și ia un domeniu, cel care se potrivește mai bine cu firea și apucăturile lui.

— Eu — s-aude un glas care parcă vine de sub pămînt — eu am să fac *Filozofia Istoriei.*

Căutăm primprejur, ne uităm.

Championnet a vorbit.

Championnet *gînditor !* Înainte de întîmplarea cu manifestația noi îl cunoșteam numai pentru că își scîlcia botinele cînd mergea. Dar și le scîlcia cumplit, nu așa ! Și le scîlciază și acuma. O pereche de botine noi îi ajunge trei zile ; botinele lui parcă mereu ar vrea s-o ia la fugă în dreapta și în stînga, ca și cum le-ar fi scîrbă de picioarele lui ! Vrea să facă filozofia istoriei.

Adică ce vrea să spună cu asta ? Are o privire de ansamblu asupra potopului, asupra califilor, asupra lui Omar, asupra cruciadelor, asupra lui Ludovic Filip ?

— Cetățeni — zice Renoul care prezidează — nu spune nimeni nimic ? Matoussaint, n-ai nici

o observație de făcut ?... Vingtras ?... Rock ?... Nu cere nimeni cuvîntul ?

Nu, ne sucim pe scaune și atîta ; ne facem că ne căutăm prin buzunare îndrăcitul acela de tabac pe care-l ținem totuși strîns în pumn... Ne sucim grozav ; cîte unul mai tușește într-o dungă și apoi se întinde o tăcere pe care o rupe doar cîte-un rîs înfundat, ici și colo...

Championnet și-a pierdut capul. Face ceea ce fac mulți oameni atunci cînd sînt în încurcătură, se uită la vîrfurile botinelor. Dar pe-ale lui nu poate să și le vadă, cu neputință ! ar rămînea cu gîtul strîmb. Zilele acestea tocmai s-au scîlciat cumplit.

— Cetățene Championnet — zice Renoul cu un aer doctoral — ai vrut să spui filozofia istoriei sau istoria filozofiei ?

— Nu, nu, filozofia istoriei, cred că-i destul de clar.

— Fără îndoială. Dar n-ai vrea să arăți comitetului de redacție (murmure măgulitoare în auditoriu) cum înțelegi acest lucru ! Urcă-te pe taburet.

Parchetul e lustruit proaspăt. Championnet parcă patinează.

— Scoate-ți pantofii !

— Da, da.

— Știți doar că s-a votat că nu. Nu putem merge împotriva votului.

Championnet se îndreaptă iar spre taburet. E greu cu botinele lui scîlciate !

— Să șadă pe scaun !

— Nu, nu. În genunchi.

— Nu, nu, să șadă.

Dar nu mai sînt scaune — cineva i-a ascuns scaunul.

Championnet a fost simplu și măreț.

S-a așezat jos și a început să ne explice șezînd turcește, cum înțelege el filozofia istoriei.

A vorbit mult, foarte mult. Am ascultat cu toată atenția, dar nimeni n-a înțeles boacă — și chiar și astăzi nu-s de loc sigur, în ce mă privește, că știu exact ce este filozofia istoriei. Mi-o închipui mereu sub forma unui om care șade turcește pe dușumea și are botine scîlciate.

X

MÎNIILE MELE

— Şi tu, Vingtras, ce ai să faci ?

— Eu am să fac *Mormintele revoluţionarilor.*

Mi-a venit în gînd să cercetez cimitirele în care sînt îngropaţi cei care au murit pentru popor.

De multe ori am plecat dis-de-dimineaţă şi m-am dus să meditez privind aceste morminte de tribuni şi de poeţi.

M-am plimbat printre cavouri, am tulburat văduve care veneau cu buchete.

Voi face istoria acestor morţi, voi cita frazele săpate cu briceagul pe piatră — şi voi încerca să arunc un fulger în noaptea cimitirelor. Am văzut flori care punctează în roş iarba posomorîtă : voi pune şi eu fraze roşii.

„Vingtras, care-şi bate joc de toate şi-a ales tocmai subiectul acesta !..."

Îmi bat joc — dar numai cînd sîntem între noi, pentru că n-ar avea haz să ne luăm o mutră de cioclu. Cînd vorbeşti în faţa poporului, atunci da, trebuie să fii grozav.

Ziarul nu-l facem, bineînţeles.

Chiar dacă am găsi un tipograf tot nu l-am face! Toţi vor să scrie articolul de fond, să aibă cea mai frumoasă literă şi un titlu foarte negru într-un

spaţiu mare, alb. Ziarul ar fi plin de litere mari și de titluri enorme. N-ar mai rămîne loc pentru articole!

Şi n-ar trece nici două zile şi ne-am lua la harţă.

Eu cu siguranţă că aş fi învinuit că vorbesc de rău morţii; fiindcă sînt morţi pe care i-aş judeca egipteneşte şi cărora aş fi în stare să le pălmuiesc craniul.

Cîteva fraze de-ale lui Matoussaint m-au făcut să sar în sus. Nu uit că a spus despre Renoul pe care l-a dezmierdat Béranger: *„Legănat pe genunchii acestui cap venerat"*.

Dar oare am putea noi să facem un articol? Versuri, da — un articol, nu cred!

Am văzut cum merge cînd am început *Mormintele revoluţionarilor.* O ţineam într-una cu acelaşi lucru şi mereu evocam morţii: *„Ieşiţi, veniţi, întoarceţi-vă, auziţi! O tu, o voi!..."* Am pus şi cuvinte latineşti şi am căutat pe ascuns fraze în discursurile de la 93...

Sparta, Roma, Atena... Cînd eram la liceu rîdeam de ele şi mi se părea că toate republicile antice, greceşti, romane, nu foloseau chiar la nimic... Tot aşa şi Licurg [1], Solon [2], Fabricius [3], şi toţi înţelepţii şi toţi consulii! Acuma văd la ce folosesc. Nu poţi să scrii în ziarele republicane dacă nu cunoşti bine pe Plutarh [4]. Este oare o singură pagină a

---

[1] Legislator legendar al Spartei, căruia i se atribuie un cod de legi, transmise prin tradiţie orală.

[2] Legislator, unul dintre cei şapte înţelepţi ai Atenei (640—558 î.e.n.).

[3] *Caius Fabricius (Luscinus),* consul roman în anul 282 î.e.n., cunoscut prin cinstea şi modestia sa.

[4] *Plutarh* (45-50—125 e.n.), istoric şi moralist grec, cunoscut prin opera sa *Vieţile paralele* ale oamenilor iluştri din Grecia şi Roma.

scriitorilor noştri iacobini în care să nu fie vorba de Hannibal, de Fabricius, de Aristogiton[1], de Coriolan[2], de Cleon[3], de Gracchi? Nu te poţi lipsi de ei. Faţă de oamenii de la 93 ar fi o necuviinţă să nu le spui că seamănă cu oamenii mari din cărţile noastre de şcoală.

Cei care s-au retras la ţară sau şi-au dat demisia sînt nişte *Cincinnaţi*[4]. Cei care n-au servitoare şi-şi sparg singuri lemnele sînt nişte *Philopoemeni*[5].

În adîncul sufletului meu simt că n-am fost născut ca să scriu. Mi-am dat seama de asta într-o dimineaţă pe cînd citeam nişte pagini pe care le scrisesem cu o zi înainte, aşa cum îmi veniseră. Spuneam acolo că văzusem pe fata portarului cimitirului care se apleca pe fereastră, îmbrăcată cu un capot alb, şi uda florile; că îmi venise să plîng cînd văzusem pe o fetiţă cu rochiţă scurtă

---

[1] *Aristogiton*, conspirator din antichitate; l-a ucis în anul 514 î.e.n. pe Hiparchus, guvernator al Atenei.

[2] *Gneius Marcius Coriolanus* (sec. V î.e.n.), general roman; potrivit legendei, izgonit din Roma a trecut de partea duşmanilor, asediind oraşul împreună cu volscii; la rugămintea mamei şi soţiei a ridicat asediul.

[3] *Cleon* (sec. V î.e.n.), om politic atenian, conducătorul aripii de stînga a democraţiei sclavagiste, reprezentînd interesele meşteşugarilor şi comercianţilor; a participat la războiul peloponeziac; mort în bătălia de la Amphipolis (422 î.e.n.).

[4] *Lucius Quintus Cincinnatus*, cetăţean roman cunoscut prin simplitatea şi austeritatea moravurilor sale. În anul 460 î.e.n., cînd lectorii au venit să-i aducă însemnele puterii consulare, l-au găsit arîndu-şi cîmpul.

[5] *Philopoemen* (253—183 î.e.n.), şeful ligii ateniene, supranumit „ultimul grec"; a încercat să menţină unitatea Greciei în faţa ameninţării romane. O statuie a sculptorului David d' Angers îl înfăţişează smulgîndu-şi singur din picior săgeata care l-a rănit.

care își îngropa păpușa acolo unde mama ei *dormea*. Îmi venise să plîng, da — în timp ce stăteam în fața mormîntului unui martir căruia îi datoram, în numele tradiției, toate lacrimile ideilor mele.

Uitasem de steagul meu și mă uitam la fetița aceea care venise cu tată-su în doliu.

Ascultasem cum urla un cîine pe mormîntul lui stăpînă-su.

Dacă nu m-aș opri, aș pune toate prostiile acestea în articolele mele.

Mai bine că nu s-a mai făcut ziarul.

N-aș fi putut s-o scot la capăt ; nu pot să vorbesc despre lucruri pe care nu le-am văzut. Ce să fac, nu sînt tare de loc în privința asta.

N-am spun nimănui acest lucru ! Voi duce această taină cu mine în mormînt ! Îmi dau bine seama că n-am nimic în cap, nimic altceva decît ideile MELE, și atîta tot ! și sînt un leneș căruia nu-i place să culeagă ideile altora. N-am curajul să răsfoiesc cărți. Ar trebui să-mi ud degetul cu scuipat și să întorc, să tot întorc la file ca să dau de ceva care să mă inspire. Dar nu mai am scuipat pe limbă și degetul începe repede să mă doară.

Nimic altceva decît ideile MELE, numai ale MELE, cumplit lucru ! Idei așa cum ar avea un țăran ! o femeie oarecare, un cîrciumar, un chelner ! Nu văd decît ceea ce zăresc cu ochii mei, altceva nimic ! Aud numai cu urechile MELE — urechi pe care atît de mult mi le-au tras (tata și cu mama) !

Îmi vine mai degrabă să vorbesc de cei care se plimbă prin cimitire cînd mă plimb și eu decît să vorbesc de cei care se *odihnesc în pămînt*.

Requiescant in pace[1] *!*

---

[1] Locuțiune latină, cu sensul : odihnească-se în pace.

Renoul și cu ceilalți spun că sînt inteligent — și pare-se că într-adevăr așa cred... Dar n-au văzut ce scriu! Habar n-au de fata de la cimitir, de păpușa îngropată, de cîinele care urla după stăpînu-său.

Și totuși cîteodată sîntem simpli. Grecii erau simpli și ei, tot așa și membrii Convențiunii. [1]

Noi ne jucăm de-a baba-oarba.

Cînd sîntem în mijlocul jocului am fi în stare să lăsăm să treacă pe strada noastră toată Camera deputaților și să nu ne ducem la fereastră să ne uităm!

Numai Matoussaint nu vrea să spuie că se joacă de plăcere. Pretinde că se joacă pentru că baba-oarba te învață cum să te ascunzi, cum să faci ca poliția să-ți piardă urma, cum să înșeli pe dușman.

— E un bun exercițiu pentru conspiratori, e ucenicia societăților secrete.

Cînd e legat la ochi — adică atunci cînd a fost prins — își închipuie că e Comitetul salvării publice [2] care caută în întuneric pe autocrați; cînd ceilalți aleargă să-l prindă își închipuie că e un girondin care umblă fugar; îi vine să ceară o

---

[1] Convenția națională (20 septembrie 1792—26 octombrie 1795), organ reprezentativ din perioada revoluției burgheze din Franța, care a succedat Adunării Legislative; a proclamat Republica (21 septembrie 1792) și a condamnat la moarte pe regele Ludovic al XVI-lea.

[2] Comitetul salvării publice (1793—1795), unul dintre cele mai importante organe ale dictaturii revoluționare democratice iacobine în timpul revoluției burgheze din Franța, creat de Convenția Națională la 6 aprilie 1793, în vederea luptei împotriva contrarevoluției interne și externe.

omletă ca Condorcet [1] sau rostește în șoaptă numele jandarmului care l-a arestat pe Robespierre.

Dar oricum, face haz și el tot așa de mult ca și ceilalți cînd își ascunde picioarele sub pat și capul în măsuța de noapte.

Este unul care e prins foarte des și acesta e Championnet, din pricina botinelor sale. Imediat ghicești că-i el. Nici un ceas nu trece de cînd a început jocul și călcîiele i s-au și scîlciat și n-ai decît să-i pipăi ghetele. Și pe mine mă ghicesc foarte repede pentru că miros întotdeauna a pudră ; am sărutat-o adineauri pe Alexandrine.

Avem optsprezece ani fiecare, toți la un loc facem un secol ; vrem să salvăm lumea, să murim pentru patrie. Pînă una alta petrecem ca niște copii în vacanță. Robespierre, dacă ar apărea *deodată* — așa cum se scrie în articolele făcute cum trebuie — Robespierre ar fi de părere că nu sîntem spartani de loc și ne-ar trimite sigur la ghilotină.

Așa ne petrecem serile, cîteodată ne ducem la cafenea — rar însă, foarte rar.

Renoul stă acasă în halat, eu stau cu Alexandrine ; Championnet tocește filozofia istoriei.

Numai lui Rock și lui Matoussaint care n-au nici Alexandrine, nici halate, nici mania filozofiei istoriei le place să joace cărți la o cafenea cu coniac.

Au descoperit, pare-se, o cafenea intimă unde vin studenți în medicină cu femei de la care au copii !

---

[1] *Antoine Nicolas Caritat, marchiz de Condorcet* (1743—1794), savant, scriitor, om politic francez, revoluționar prin convingerile sale filozofice. S-a sinucis în timpul Teroarei, pentru a scăpa de ghilotină.

— Asta-i nemaipomenit ! E ceva care aproape că mi se pare împotriva naturii ! Să ai copii în cartierul latin ! Mirosul de lapte şi de scutece mă face să fug de cafeneaua asta ca de un azil de copii mici. M-am dus acolo numai o dată sau de două ori ca să-l iau pe Rock şi de fiecare dată era să mă aşez pe un copil de ţîţă pe care măsa-l pusese o clipă pe un scaun, pentru ca să poată *marca o partidă.*

Mergem însă din cînd în cînd cu toţii la o cafenea mare, care în fiecare seară e plină de o lume zgomotoasă şi republicană.

E aproape de strada noastră, colţ cu piaţa Saint-Michel, lîngă fîntînă. Îi zice „La votul universal".

Vin şi celebrităţi.

Ne simţim cam stingheriţi în atmosfera asta de democraţie autorizată, în care minţile sînt coapte, unde sînt oameni care se zice că au fost şefi de baricade la Saint-Merry, prizonieri la Doullens, răzvrătiţi în iunie, care au prestigiul de revoluţionari, prestigiul luptei şi al închisorii.

Toţi or fi avînd aureola asta ? E-o fumăraie aici că nu poţi să vezi bine aureolele.

Sînt însă într-adevăr figuri simpatice şi pline de vlagă acolo. Ceea ce mă miră mai mult e aerul simplu şi de treabă al celor care au un nume despre care se spune : „Uite, ăsta e cutare care în februarie [1] a tras în gărzile municipale, la Château-d'Eau [2]. Cel de colo a făcut şase luni de închisoare după răscoala din Iunie".

Trec şi răstrec pe lîngă mesele lor ca să văd cum sînt făcuţi oamenii care au primit aceste

[1] Se referă la revoluţia burgheză din februarie 1848 (n.t.).

[2] Cartier din Paris (n.t.).

botezuri ale focului. Da, sînt cei care zbiară mai puţin şi rîd mai mult.

O dată Rock m-a tras de mînecă.

— Îl vezi pe acela înalt ?

— Unde, la stînga ?

— Da, să nu te vadă că te uiţi.

— Cine-i ?

— Un deputat de stînga, X...

— Dar nu vorbeşte niciodată la Cameră.

— Nu, se *păstrează*.

Asta-i o vorbă de-a lui Rock !

— Se păstrează ! pînă cînd ?

— Pînă la Convenţiune...

Rock pare convins că are să fie o Convenţiune ; ai zice că azi dimineaţă a pornit vestea că va fi. Trebuie să ne dea de ştire azi după-amiază ! Şi mai spune o dată vorbind de deputatul X :

— Da, se păstrează ca Robespierre, care la Constituantă [1] aştepta fără să spună o vorbă... îşi aştepta vremea lui...

Fără să spună o vorbă ? Nu ! S-a ridicat o dată ca să ceară desfiinţarea pedepsei cu moartea. Ştii tu asta ?

Într-un colţ este un nedisciplinat care dă din umeri şi strigă :

— Toată Revoluţia voastră, pletele voastre, Robespierre, Saint-Just, toate astea sînt fleacuri ! Voi sînteţi boaitele democraţiei ! Că o fi Ledru că o

[1] Adunarea Constituantă (9 iulie 1789—30 septembrie 1791), organ al puterii legislative în perioada revoluţiei burgheze din Franţa, în care predominau reprezentanţii marii burghezii. A adoptat o constituţie care are la bază principiul inviolabilităţii proprietăţii şi consacră monarhia constituţională.

fi Falloux care vă tonsurează[1] ce-mi pasă mie de asta? Dar oricum, eu tot închin în sănătatea voastră, seminarişti roşii ce sînteţi!

Vorbele acestea îmi pătrund în inimă! Mi se întîmplă şi mie de multe ori, seara cînd sînt singur, să mă întreb dacă n-am lăsat o belferie ca să dau de alta şi dacă, după clasicii universităţii, n-or fi fiind cumva şi clasicii Revoluţiei — cu nişte directori roşii şi un examen de bacalaureat iacobin!

Cîteodată mă tem să nu fiu numai un egoist, aşa cum m-a numit lucrătorul acela bătrîn atunci cînd i-am mărturisit că aş vrea să fiu ucenic. Aş vrea să găsesc în discursurile republicanilor fraze care să se potrivească cu mîniile mele.

Ei nu vorbesc de liceele întunecoase şi pline de cruzime, nu vorbesc de legea care face din tată călăul copilului, nu vorbesc de cei care ajung hoţi din pricina mizeriei! Am văzut atîţia în închisoarea de la noi care se duceau la muncă silnică şi care mi se păreau mai cinstiţi şi mai de treabă decît prefectul, primarul şi autorităţile!

Egoist! O, nu! Jur că aş fi gata să sufăr şi să mor pentru ca alţii să nu sufere şi să nu moară de caznele care m-au îndurerat, de care nu-mi mai este frică dar pe care aş vrea să le văd cum pier...

Matoussaint nu vorbeşte decît de comisari cu eşarfă tricoloră sau de tribuni cu cocardă roşie care vor lua locul regilor şi al trădătorilor... De asta mie puţin îmi pasă!

---

[1] Clericii catolici îşi rad creştetul capului în formă de rotocol; această operaţie care se face o dată cu călugărirea se cheamă tonsură, de aici a tonsura (n.t.).

Dar cînd oare se va da foc Codului şi liceelor?
Prietenii nu m-ascultă, mă iau peste picior şi mă învinuiesc că hulesc pe sfinţii republicii!
Cîte certuri din pricina asta! Au fost cîteva cumplite, din pricina lui Béranger!

Béranger!
Da, din pricina lui Béranger, Renoul trage tabac pe nas şi are halat, nimeni n-are să-mi scoată asta din minte!
Şi tot din pricina lui Béranger, Renoul are o gospodărie.
Cu versurile lui i-a băgat în cap celui pe care îl legăna pe genunchi că trebuie să aibă o Lisette aşa cum a avut şi el una.
Asta mă supără mai puţin.
Lisette asta e o fată de treabă, datorită ei avem salonul nostru, şi rochiile ei de culori deschise umplu odaia de farmec în zilele de vară şi vîrstează cu albastru sau cu roz, roşul nostru întunecat.
Ne bucurăm de toate nimicurile pe care o femeie le împrăştie în dreapta şi în stînga cu mîinile ei albe.
Avem o rîşniţă de cafea, ceşti zugrăvite cu flori şi dacă ni se rupe cumva haina are cine s-o coasă.
Lisette croieşte şi steguleţe republicane şi ne făgăduieşte că are să facă şi pe infirmiera dacă au să fie răniţi.
Iar Béranger! *Cei doi îngeri de caritate!* [1]
Orice s-ar spune, eu cred că Renoul, cu ochii lui mari şi cinstiţi, cu inima lui plină de dreptate şi de curaj, ar vorbi şi mai tinereşte şi mai vioi decît

---

[1] Titlul puţin schimbat al unei poezii de Béranger; titlul exact: *Cele două surori de caritate* (n.t.).

vorbeşte dacă n-ar avea, la şaptesprezece ani pe Lisette, tabachera şi halatul. Toate culese din redingota şi din poeziile lui Béranger !

Béranger !

Tata avea un carnet plin cu Béranger.

Pe lîngă versuri bahice care imitau un pahar, o ploscă, erau şi *Golanii* [1] :

„Golanii, golanii
Nu sînt răi, nici mişei,
Se iubesc între ei,
Fericiţi-s golanii !

„Golanii sînt nişte oameni fericiţi care se iubesc între ei" — dar eu ştiu că flămînzii se bat între ei şi se omoară unii pe alţii.

„Golanii sînt nişte oameni fericiţi !" Dar nu trebuie să spui asta golanilor ! dacă au să creadă că-i aşa n-au să se mai răzvrătească, au să ia toiagul în mînă şi desaga în spate în loc de puşcă !

Şi pe urmă mai este ceva — ceva care de la început mi s-a părut că-i o ticăloşie ! Béranger ăsta l-a cîntat pe Napoleon !

A lins bronzul coloanei Vendôme [2], a dus flori la mormîntul Cezarului, a îngenuncheat în faţa pălăriei acestui bandit care mîna poporul cu picioare în spate şi trăgea de urechi pe grenadierii pe care Hoche [3] îi dusese la Rin şi în Vandeea [4]. Hoche pe

---

[1] Poezie de Béranger (n.t.).

[2] Coloană situată în mijlocul pieţei cu acelaşi nume din Paris, datînd din 1806 şi închinată armatei lui Napoleon I ; dărîmată în 1871, în zilele Comunei din Paris, reconstruită în 1875.

[3] *Lazare Hache* (1768—1797), general francez din timpul revoluţiei burgheze, ridicat din simplu soldat ; patriot şi republican convins.

[4] În 1793 : în această provincie, clericii şi nobilii au aţîţat războiul civil, în apărarea monarhiei.

care poate că l-a otrăvit așa cum se spune că ar fi pus să-l ucidă și pe Kléber [1] !

Poetul acesta cu redingotă lungă [2] pupă poalele redingotei cenușii [3].

Două redingote pe care scuip !

Na, nătărăule ! Na, linge-pinteni !

Béranger aproape că a săpat o prăpastie între noi !

Atîta pagubă ! M-aș socoti necinstit dacă n-aș vorbi cum vorbesc.

Poate că voi fi silit să nu mai viu pe aici. Voi pierde acest colț de camaraderie și de fericire ; dar nu pot să-mi ascund mirarea, durerea, mînia cînd văd că omul acesta e salutat de niște revoluționari de șaptesprezece ani.

E într-adevăr de rîs !

Cu înfățișarea lui de preot de țară, își ia o mutră de om de treabă și de patriot și se duce să propovăduiască printre oamenii de rînd, prin mansarde, prin bordeie, și să pună cataplasme pe mînii ca să le facă să nu mai coacă și să nu mai spargă cu împușcături.

Ba își mai bate și joc de noi !

„Ți-i bine-ntr-o mansardă, la douăzeci de ani ! [4]

Ți-i bine, da, așa cum i-i bine evadatului care, tupilat sub un zid, stă o clipă să se odihnească, să se gîndească încotro s-o ia și să-și lege rana.

---

[1] *Jean Baptiste Kléber* (1753—1800), cunoscut general din timpul revoluției franceze. A luptat împotriva contrarevoluției din Vendeea. Comandant al armatei franceze în timpul lui Napoleon. Asasinat de un mameluc fanatic.

[2] Béranger (n.t.).

[3] Napoleon (n.t.).

[4] Vers din poezia lui Béranger, *La mansarde* (n.t.).

Ţi-i bine aşa cum mi-i bine mie la Alexandrine — adică atunci cînd eşti amantul fetei de la parter şi cînd nu stai niciodată sus la mansardă unde e prea urît, prea cald sau prea frig ca să poţi trăi altfel decît ghemuit sub plapumă iarna sau întins gol pe pat vara; unde nu poţi lucra fiindcă miroase groaznic, fiindcă n-ai cărţi şi fiindcă sînt pureci! — Ce mincinos caraghios!

Ticălosule, dacă îţi era aşa de bine într-o mansardă la douăzeci de ani de ce te-ai dus la Lucien Bonaparte[1] să-i ceri o slujbă?...

Dar nimeni nu gîndeşte ca mine. Tuturora le par brutal şi nebun.

„Arată-ne printre cei mai înaintaţi pe vreunul care să îndrăznească să spuie ce spui tu!"

Într-adevăr chiar cei mai stacojii îl salută pe Béranger!

„A! ce om!" Şi îşi scot pălăria.

Unii mai îngăduitori cînd m-aud cum vorbesc, zîmbesc şi mă bat pe umăr, parcă ar spune: „Lasă, lasă! Nu ştii ce vorbeşti!..."

— Spune aşa ca să se facă cunoscut şi să se deosebească *de ceilalţi,* strecoară alţii o vorbă, rîzînd batjocoritor.

Veşnica poveste pe care o aud ieşind din gura tinerilor ca şi din gura bătrînilor! Să te *deosebeşti* de alţii e un lucru foarte prost. Te superi cu toată lumea. Mie mi-ar plăcea dimpotrivă să fiu de părerea majorităţii; eşti sigur aşa că ţi se dă cafea întotdeauna şi toţi te laudă şi spun că eşti inteligent pentru că ai aceeaşi părere ca şi ei.

---

[1] Fratele lui Napoleon I (1775—1840), preşedinte al Consiliului celor Cinci sute, corp legislativ de pe vremea Directoriului (n.t.).

Să mă fac cunoscut, să mă deosebesc de alţii, ca să duc lipsă de coniac şi de o picătură de cafea — mîngîierea mea!

Singur, singur de părerea mea!

Nici un om, cunoscut sau obscur, nici o carte groasă sau subţire, cu scoarţe şterse sau ţipătoare, n-a scos un cuvînt — nici măcar cît un oftat de om gîtuit — împotriva acestei popularităţi care apasă cu piciorul ei moale, încălţat cu papuci, inima poporului şi care îi înfundă urechile cu vată tricoloră!

Săriţi, voi, fii de oameni săraci! voi cei cărora Rechiziţia[1] v-a secerat părinţii! Săriţi, urmaşi ai revoluţionarilor de la 93! Săriţi, voi toţi acei ale căror mame au blestemat pe căpcăunul din Corsica[2], cei care se înăbuşă în mansarde, cei ale căror Lizete rabdă de foame! Săriţi!

Dar toate acestea mă fac să fiu ridicol şi să turbez; şi toţi socotesc indignarea mea drept manie.

Tovarăşa lui Renoul e mînioasă pe mine. Pe ea am atins-o atunci cînd am boţit boneta Lizetei cîntăreţului. Într-o seară i-am spus:

— De ce te superi? Doar nu-ţi plăteşte nimeni toaletele.

— Obraznicule!

A început să mă urască şi dacă uneori n-aş face-o să rîdă cu şotiile mele, m-ar fi dat afară de mult.

---

[1] Rechiziţia (permanentă): la 24 august 1793 Convenţiunea a votat rechiziţia tuturor tinerilor necăsătoriţi în vîrstă de 18 pînă la 25 de ani.

[2] Napoleon I (n.t.).

Renoul totuşi n-o lasă să se poarte prea urît cu mine şi cînd e rîndul meu să întind ceaşca, îmi toarnă el cafeaua.

Lisette se răzbună lovind în Hégésippe Moreau [1].

Eu spun mereu că Moreau e mai presus decît Béranger, că *Fermiera* [2] îmi place mai mult decît Lisette şi bucata despre oamenii Convenţiunii [3] mai mult decît tiradele despre Napoleon [4].

Lisette Renoul dă din umeri :

— Ah ! lasă-mă ! mă faci să rîd cu Hégésippe al dumitale !

Eu nu mă dau în vînt după Hégésippe — şi chiar aş spune asta dacă n-ar trebui să mă apăr cu înverşunare. Mi se pare cam plîngăreţ pe ici pe colo ; şi totuşi, ce deosebire !

Seara, cîteodată, cînd eram singur, îi reciteam versurile ; şi mi se părea că îmi muiam mîinile, care miroseau a tutun, într-o apă repede ca aceea care curgea prin păşunile de la Farreyrol făcînd să se clatine iarba şi clopoţeii galbeni.

---

[1] Poet francez (1810—1838) (n.t.).

[2], [3] Poezii de Moreau (n.t.).

[4] Ale lui Béranger (n.t.).

XI

COMITETUL TINERILOR

N-avem ziar. Dar măcar un *Comitet* tot ne-ar trebui !

Unul din noi ia inițiativa și într-o seară, la Renoul, în clipa cînd se toarnă cafeaua, fiecare găsește în fața lui o hîrtiuță prinsă cu bolduri de fața de masă :

„La miezul nopții ! (fără femei)."

Chiar în clipa asta intră Lisette. Fiecare își înghite hîrtiuța. Championnet era cît pe ce să înghită și boldul și mai-mai să se înece cu el.

Cine ne-a convocat ? Măștile sînt de nepătruns.

La miezul nopții, Renoul, după ce-a trimis-o pe nevastă-sa la culcare, ne duce încetișor în odăița din fund, închide ușa, pune lampa pe masă și așteaptă.

Ne uităm prostește unii la alții.

— Cetățeni, eu mi-am luat răspunderea să vă chem aici ! spune Matoussaint ridicîndu-se deodată.

Din nefericire Matoussaint e lîngă Championnet, care de azi după-amiază ține gura deschisă din pricină că s-a înțepat cu boldul. Matoussaint îl împinge cu cotul. Championnet închide repede gura

şi îşi muşcă limba. Va putea numai să voteze — nu să şi vorbească. N-are voie să vorbească !

— Eu am luat iniţiativa unei convocări, cetăţeni, urmează Matoussaint ; convocare de care este nevoie, cred eu, pentru salvarea Revoluţiei...

— Da, da, spun toţi cei care pot să vorbească (Championnet nu).

— Vă propun în numele *unicei şi indivizibilei* să ne constituim în Comitet secret şi cer să dăm acestui Comitet, de pe acum, un nume !

Cîteva clipe toţi tac. Pe urmă unul spune :

— Comitetul tinerilor...

— Da, da ! Comitetul tinerilor !...

— Comitetul tinerilor !...

— Linişte ! spune Matoussaint cu un gest şi un glas de vechi montagnard... Ştim acum că ne numim Comitetul tinerilor, dar să ştim asta numai noi ! Nimeni pe lume să nu ne afle ! Să nu ne dăm la iveală decît în ziua în care ne vom desfăşura steagul în vîltoarea luptei, cînd vom scrie acest nume cu litere mari şi cu sînge pe o zdreanţă de postav negru.

— De ce o zdreanţă ?

Mi se spune să tac şi Matoussaint urmează cu o modestie demnă de vremurile antice :

— Rolul meu s-a isprăvit. V-aţi constituit — Comitetul tinerilor a luat fiinţă. Trebuie acum să vă alegeţi un preşedinte ; un om care, în caz de primejdie, va trebui să moară şi să meargă în fruntea voastră.

— Mîine, mîine va fi alegerea, strigă cîţiva. Mîine !

Sîmbătă, un sfert de ceas
după miezul nopţii.

S-au numărat voturile. Am votat pe nişte cărţi de joc vechi, luate dintr-o pereche de cărţi de bezig care va rămîne descompletată ; n-o să se mai poată face *cinci sute*. Eu am avut valetul de caro şi mi-am aprins pipa cu dînsul.

Vingtras, Vingtras, Vingtras. De trei ori Vingtras. Majoritatea ! Sîntem cinci cu toţii.

(Freamăt.)

Sînt chemat să iau loc în fotoliu. Trec la masă foarte palid...

— Cetăţeni ! Ştiu la ce mă obligă cinstea pe care mi-o acordaţi. Preşedintele Comitetului tinerilor trebuie să moară şi să meargă în fruntea voastră — şi să fie demn de voi, demn, demn...

Parcă aş trage nişte clopote...

— Demn, demn. Deocamdată, vă spun : Santinele, fiţi cu băgare de seamă !

Hu, hu !...

Toţi întorc capul ! E ceasornicul cu cuc al lui Renoul pe care i l-a trimis mamă-sa. O păsărică deschide o uşiţă cu pliscul şi face : Hu, hu !

Hu ! Hu ! Mă leg imediat de acest hu-hu.

— *Hu ! hu !* O pasăre de noapte strigă *„hu-hu"* ; vom vedea noi însă ce va spune ciocîrlia galică, aceea a părinţilor noştri (iar părinţii noştri !) atunci cînd va zbura către cer atingînd uşor cu aripa ei capul, *zdrobit poate,* al Comitetului tinerilor !

Am aruncat aceste vorbe ridicîndu-mi mîndru fruntea ca şi cum ar fi atins-o coada ciocîrliei şi ameninţînd cu degetul cucul din ceasornic.

Ne întîlnim în şedinţă ordinară cîteodată, în şedinţă extraordinară aproape întotdeauna.

Acum ne întîlnim cu toții la Rock care are o odaie încăpătoare în fundul unei grădini.

E un loc foarte potrivit ; nu te vede nimeni cînd intri. O iei pe un coridor plin de păianjeni și dai la dreapta de ușa latrinei ; pe urmă o iei la stînga, calci prin niște moloz și ai ajuns.

Mă plictisesc repede de orice. Sînt un om ciudat. După două luni m-am săturat să tot trec prin coridorul plin de păianjeni, să deschid ușa latrinei (întotdeauna tulbur pe cîte cineva), să merg prin molozul acesta care strică botinele.

Nu-mi mai place să fiu conjurat.

Uneori rîd, ca și cum Istoria nu s-ar uita la mine ! Matoussaint ne-a spus de multe ori că Istoria se uită la noi.

Sfîrșitul lui noiembrie, 1851

Vești proaste și în ce mă privește și în ce privește viața publică !

Am pierdut lecțiile cu rusul meu... Actrița lui de la Délassements a plecat la mama dracului și el s-a dus după ea.

Am rămas cu cei patruzeci de franci ai mei pe lună și cu haine jerpelite. E greu !

În politică cerul s-a înnorat.

Republica va fi asasinată zilele acestea într-o dimineață pe nemîncate. Sînt semne amenințătoare, patria e în primejdie. Poate că n-am fost chiar așa de nebuni și de copilăroși cînd ne-am constituit într-un Comitet cu toate că din cînd în cînd m-am cam rușinat de acest lucru, în sinea mea, și cred că tot așa au făcut și tovarășii mei.

Şi totuşi, totuşi! nu-i oare mai bine că ne-am jucat de-a soldaţii, şi chiar de-a tribunul şi că acuma sîntem gata, măcar noi aceştia cinci, să ieşim pe stradă şi să chemăm poporul la arme dacă cumva Napoleon dă lovitura?

Putem să adunăm zece, douăzeci, treizeci de studenţi.

Faţă de tineri cuvîntul „Comitet“ e foarte nimerit. Toţi îşi închipuie că sînt într-o organizaţie înarmată, că ascultă de cuvîntul de ordine al unor şefi aleşi. Şi eu la fel, aş merge cu mai multă încredere în faţa unor oameni aleşi pe sprînceană care ar avea gloria primejdiei, s-ar întrece unii pe alţii în curaj şi ar avea o înfăţişare dîrză şi un steag.

Vom avea acestea toate — şi ne vom supraveghea unii pe alţii. Ştim că nu sîntem laşi dar ştim ce înseamnă o împuşcătură, o lovitură de tun. Singur în faţa gloanţelor, şi în bătaia obuzelor, s-ar putea să-i fie frică cuiva — nu trebuie să te lauzi mai dinainte — dar ştiu sigur că în faţa prietenilor n-aş vrea să dau îndărăt; şi curajul are să-mi vină în bună parte din faptul că în şedinţele noastre la lumînare am jurat că voi fi curajos.

Discursurile, frazele, latineasca, imaginile, toate acestea au avut o înrîurire bună în cazul cînd ne simţeam îndatoraţi, dacă nu faţă de drapel, dar cel puţin faţă de noi înşine!

Să nu rîdem prea mult de Comitetul tinerilor!

Să rîdem? S-a sfîrşit cu rîsul!

În fiecare dimineaţă ziarul mai aduce cîte-o ameninţare şi fiecare dimineaţă ne găseşte mai simpli şi mai gravi.

Tot ce-i fantasmagorie, parodie a lui 93, a pierit; punerea în scenă a ședințelor de noapte a dispărut; vorbim mai puțin umflat. Nu mai rîdem de Championnet.

Simțim vîntul rece al primejdiei și ne înfiorăm. Nu-i frica de luptă, nici frica de răni sau de moarte, cel puțin așa cred. Dar peste tot se simte cum s-apropie furtuna...

Ce face stînga?

Stînga este, în mare, un Comitet al tinerilor. Ai spune că n-au altă grijă decît să vorbească frumos ca și cum asta ar fi destul ca să alunge primejdia. Revoluționari de doi bani bucata!

Ce înseamnă sforăiala frazelor pe lîngă vîjîitul gloanțelor.

Duminică, 5 noiembrie

Ce zi a fost și astăzi!

Eram cu toții la Renoul.

Era și Lisette de față. Nu ne mai ascundem de ea și nu ne mai acoperim cuvintele. De altfel cuvintele pe care le rosteam erau puține și dintre acelea pe care oricine poate să le audă: puține și triste.

În timp ce noi ședeam așa, la gura sobei, în Paris erau alegeri — se alegea un deputat în locul altuia în nu mai știu care cartier.

Lugubră farsă! Alegeri, pe vremurile acestea de amenințare și de ură, cu zgomotul acesta de pinteni pe culoarele Camerei!

Zăpada înăbușea pașii pe stradă.

Fără să știm de ce, eram toți cu fruntea întunecată, cu inima strînsă.

În duminica asta nu ne-am mai ciorovăit. Dimpotrivă, era clar că ni s-au apropiat inimile și ne-am cerut iertare în gînd unii altora de toate vorbele jignitoare și nedrepte pe care ni le spusesem de cînd ne cunoșteam, ca și cum ar fi trebuit în curînd să ne unim cu toții ca să facem față necazurilor!

XII

2 DECEMBRIE *

— Vingtras !

Cineva bate în uşă, s-o spargă !

— Vingtras, Vingtras !

Pare-ar fi un strigăt de groază !

Sar din pat şi mă duc să deschid, năucit.

Rock ! Palid şi turburat !

— Lovitură de stat !...

Mă înfior.

— S-au pus afişe peste tot. Camera e dizolvată. Stînga a fost arestată.

— Ne întîlnim la Renoul, să vie toţi !

Mă urc în podul hotelului şi scot de sub o scîndură un pistol şi un săculeţ cu praf de puşcă. Pistolul şi săculeţul le am de mult aici, le păstram pentru bătălie.

* 2 decembrie 1851 — data cînd Ludovic Napoleon, pe atunci preşedinte al Republicii, a executat lovitura de stat care i-a asigurat domnia absolută. Peste un an, în decembrie 1852, printr-un plebiscit, Ludovic Napoleon s-a declarat împărat sub numele de Napoleon al III-lea (n.t.).

Alexandrine se agață de mine — uitasem de ea.
Nu mă mai gîndesc la dînsa, nici nu mă voi gîndi tot timpul cît va ține lupta. Nu cîntărește în balanță nici măcar cît un cartuș.

Îi spun doar atît :

— Dacă-s rănit ai să mă îngrijești ?

— N-ai să fii rănit, *n-are să se bată nimeni !*

N-are să se bată nimeni ! — Aș fi în stare s-o pălmuiesc ! Dar totodată mă gîndesc cu groază că s-ar putea să fie așa cum spune !

Adevărul este că în fundul — în străfundul sufletului meu s-ascunde, zbătîndu-se ca într-un noroi, presimțirea că lumea va sta nepăsătoare !...

Uite, aici ! în hotel nu-i nici o tulburare. Ceilalți locatari nu par să fie indignați, nu-i e rușine nimănui, nici unul nu-i cuprins de înfrigurare. Eu credeam că toți au să se adune jos și au să întrebe ce au de făcut fiecare, de unde să ia arme, cine are să comande : *„Înainte ! Trăiască Republica ! Înainte marș spre Elysée !* *Moarte dictatorului !"*

Nimeni n-are să se bată ?

O fi oare toată strada în picioare și în foc, în frunte cu șefii baricadelor, membrii societăților secrete, veteranii, tinerii, cei de la 39, cei de la 48 iar în urma lor mulțimea fremătîndă a republicanilor ?...

De loc ! Cîțiva inși adunați ici și colo, picături de ploaie pe cap, noroi la picioare. Afișele albe lucesc în posomorala vremii și izbucnesc clare în

negura cenușie. Numai ele par vii în fața acestor chipuri fără viață.

Nu le rupe nimeni ? Nu strigă nimeni ?

Nu. Lumea citește proclamațiile lui Napoleon cu mîinile în buzunar, fără mînie !

O ! dacă pîinea s-ar fi scumpit cu cinci bani, ar fi mai multă gălăgie... Au sau n-au dreptate săracii ?

Nu se va bate nimeni !

Sîntem pierduți ! Simt asta, inima mi-o spune, ochii la fel !... Republica a murit, a murit !

Ne-am adunat la Renoul.

— Au venit toți ?

Da, toți, și încă cîțiva prieteni. La amiază au să mai vină și alții...

La amiază ? Dar pînă atunci trebuie să începem lupta !

La amiază străzile trebuie să fie pline de oameni și bătălia să fie în toi, toată lumea să știe cuvîntul de ordine și din baricadă în baricadă să se audă strigînd, de data asta anume : *Santinele ! fiți cu băgare de seamă !*

Nimeni nu se va bate !

Vine un băiat înalt, negricios și gras, frate cu un ilustru de la 1848.

Mai în vîrstă decît noi, datorită numelui pe care-l poartă, are cuvîntul și toți îl ascultă :

Ce spune ?

— Cetățeni, vă aduc cuvîntul de ordine al rezistenței : „Nimeni să nu pornească, toți să aștepte ; *să lăsăm trupele să obosească.*“

Şi toţi îi dau ascultare! şi nu-l ia nimeni de umeri şi nu-l aruncă nimeni în stradă să facă din el cel dintîi bolovan al baricadei ?

Mă cuprinde indignarea !

— Atunci mai bine să spunem că totul s-a isprăvit, că totul e pierdut ! Să ne ducem fiecare acasă şi să ne punem cenuşă în cap ! Asta vreţi ?...

Toţi strigă că nu.

— Nu ? Bine, atunci arătaţi în chip fulgerător că toate braţele, că toate sufletele protestează şi se răzvrătesc !... La lucru, numaidecît ! Vă cer asta în numele Revoluţiei !

— Ce vrei să facem ?

— Să facem ce vom putea, să ieşim din casă, să desfacem caldarîmul, să strigăm la arme ! la arme !... Tovarăşi, credeţi-mă !

Nu mă mai lasă să vorbesc. Negriciosul cel înalt şi gras se întoarce către prieteni şi îi întreabă dacă vor să asculte de cuvîntul de ordine pe care l-au dat deputaţii, cu care au stat de vorbă sau dacă vor mai bine să asculte de mine, să iasă pe stradă, să desfacă caldarîmul şi să strige la arme...

— Trebuie să dăm ascultare Comitetului, spun toţi.

Mai vine unul.

Oare şi acesta e de părere că trebuie *să se obosească trupele* ?

Dă... şi mai aduce ceva :

— Spuneţi tuturora cuvîntul de ordine de deseară, deseară ne întîlnim cu toţii în piaţa Vosges...

Tovarăşii mei se uită la mine : De data asta m-am convins ?

Convins ? Da, m-am convins că sîntem pierduţi... Convins că sîntem copii, convins că dacă am fi fost oameni de acţiune, pînă acuma am fi avut o baricadă începută...

— Am fi numai noi... încearcă să spuie Renoul cu voce vibrantă, el care de obicei e gata cel dintîi să primească părerile mele.

— Numai noi ! Dar dacă toţi au să spuie aşa, atunci asta e o laşitate în toată puterea cuvîntului ! Cei care spun că trebuie s-aşteptăm pînă *or obosi trupele* n-au decît să se ducă să stea în spatele soldaţilor cu mîinile în buzunar şi cu ciorapi de schimb. Du-te şi-ţi caută ciorapi, domnule, dar eu spun că trebuie să căutăm oameni care să lupte şi să începem bătălia.

— Unde s-o începem ?

— Unde-o fi ! Şi pe strada asta... oriunde ! Şi eu sînt gata să scot cea dintîi piatră din caldarîm. Spun asta nu ca să arăt că sînt curajos, şi ca să arăt că văd cum înfrîngerea vine cu paşi de lup. Nu cred de loc că noi aceştia zece cîţi sîntem putem să salvăm Republica, dar oricum, ne vom urca pe un morman de pietre, pe cel mai înalt, şi vom striga : „Veniţi cu noi ! Cu noi ! Sîntem numai zece, zece oameni de optsprezece ani în redingotă — zece studenţi. Să vie lucrătorii să ne comande !“

Mă uit în ochii tovarăşilor mei... Parc-aş spune cine ştie ce grozăvie. Toţi mă dojenesc, se răstesc mînioşi la mine. Îmi spun :

— Va să zică tu insulţi pe cei care vin cu noi !

— Nu insult pe nimeni. Spun că e o nebunie să crezi că trupele vor obosi înaintea noastră ; spun că pînă cînd s-ajungă soldaţii să capete o bătătură, nouă au să ni se rupă botinele, au să

ni se roadă călcîiele și au să ni se stingă glasurile... Să obosiți trupele ! Ce prostie !

Mă înăbuș de dezgust și de durere.

Nimeni nu se va bate !

Mă întorc spre Renoul și ceilalți :

— Pentru cea din urmă oară vă rog din tot sufletul. Nu-i nevoie de nici un cuvînt de ordine ! Să pornim cu toții, să luăm o bucată de pînză roșie, uite, să smulgem perdelele astea, să rupem o bucată din covorul ăsta, să facem un steag și să ne ducem să-l înfigem la cea dintîi răspîntie ! Dar asta chiar acum ! Poporul își pierde încrederea, armata devine dușmana noastră. Napoleon cîștigă teren cu fiecare clipă care trece, cu fiecare vorbă pe care o spunem, cu fiecare prostie pe care o spune omul acesta, cu fiecare strigăt pe care eu îl arunc zadarnic !...

Nu mă mai ascultă nimeni. Ba cîțiva mă înconjoară furioși. Am găsit mijlocul de a-mi întărîta amicii.

Unul chiar mi-a și spus :

— Dacă mai trăim după aceea, să știi că ai să te bați cu mine.

Dacă mai trăim ? Dar pentru asta chiar ne și pregătim, ca să trăim !

Trebuie să mă dau și eu de partea celorlalți ! Altfel aș rămîne singur, singur cu desăvîrșire și toți prietenii m-ar dezaproba. Studenții care mă cunosc mă vor întreba unde sînt ceilalți, unde e grupul meu ?

M-am gîndit o clipă să mă duc jos în stradă, în fața porții, cu o rangă de fier ca să desfac caldarîmul. Dar de unde să iau ranga ? Trebuie

s-o iau din prăvălie şi s-o smulg din mîinile cuiva ; au să sară douăzeci pe mine şi-au să mi-o rupă de spate. Şi pe urmă, şi mai ales, păcatul de-a fi stingher. Nu voi avea nici o împuternicire nici ca trimis din partea vreunei baricade, nici ca delegat al rezistenţei...

— Din cauza lui au să pună ochii pe casa noastră şi au să vie să ne omoare ! Asta are să se întîmple ! a spus Lisette tocmai cînd eu strigam mai tare.

Trebuie să mă dau învins !

Să mă dau învins faţă de insul acesta care e frate c-un ajutor de primar !

Mai arunc o chemare supremă :

— Voi credeţi că trebuie disciplină... Disciplină şi iar disciplină... Dar să ştiţi că sufletul luptelor poporului este tocmai indisciplina !... Sînteţi nişte burghezi !

Unul îmi astupă gura cu mîna ; nu lipseşte mult să mă strîngă de gît. Toţi vorbesc cu convingere ; dar de ce convingerea lor are caracterul acesta de supunere, respectul acesta faţă de cuvintele de ordine şi de semnalul care trebuie aşteptat ? Vor şefi ! dar de ce ? Comandă cel mai viteaz.

3 decembrie

De ieri de la unsprezece dimineaţa alergăm încoace şi încolo, căutînd primejdia şi simţind cum vine înfrîngerea...

Ne-am împăcat şi ne-am hotărît să chemăm lumea la arme. Ne-am bătut ici şi colo, purtînd

drept steag o eşarfă roşie în vîrful unui baston — dar nu ne-am bătut aşa cum trebuie ca să învingem. Alexandrine a avut dreptate.

Studenţii au pus mîna pe puşcă ; lucrătorii nu !

Am auzit o vorbă, o vorbă sinistră, spusă de un lucrător căruia îi arătam o baricadă pe care o înfiripasem noi.

— Vino cu noi, i-am spus eu.

El mi-a răspuns, uitîndu-se la paltonul meu care totuşi e destul de jerpelit :

— Spune mai bine, tinere burghez, cine ne-a împuşcat şi ne-a deportat la 48, tatăl dumitale sau unchiul dumitale ?

Lucrătorii îşi amintesc cu groază de cele întîmplate în iunie 1848 şi au rîs de bucurie cînd au văzut că a fost arestată adunarea formată de cei care i-au deportat şi i-au împuşcat.

Cîţiva oameni de curaj au tras — dar lucrătorii nici nu s-au clintit.

Cinci sute de înmănuşaţi care trag cu puşca şi mor, asta nu se cheamă bătălie !

Fratele ajutorului de primar umblă mereu printre noi şi spune : *Să obosim trupele !*

4 decembrie, seara

N-am obosit trupele şi eu de abia mă mai ţin pe picioare şi mi s-a stins glasul în gît. Aşa de mult am strigat : Trăiască Republica ! Jos dictatorul ! am cheltuit atîta furie şi atîta deznădejde din ziua cînd Rock mi-a bătut la uşă încît acuma din pieptul meu abia dacă mai ies cîteva sunete frînte.

Nu mai ştiu cît e ceasul. Am ajuns la hotel, nici eu nu mai ştiu cum — sprijinindu-mă de ziduri,

tîrîndu-mi picioarele, ţinîndu-mi în mîini capul greu, greu, parcă ar fi fost de plumb, şi m-am prăbuşit pe pat.

Nu sînt rănit, nu-mi curge sînge ; horcăi...

Somnul mă cuprinde dar parcă cineva mă împinge cu faţa în pernă ; mă trezesc înăbuşit şi cerînd îndurare ; deschid fereastra...

Aud nişte împuşcături.

Se mai bat încă ? Mi s-a spus că s-a isprăvit, că toţi cei care au pornit cu curaj la luptă au căzut de sfîrşeală sau au murit.

Fără îndoială că sînt nişte prizonieri pe care îi împuşcă. Se spune că la prefectură arestaţii sînt ucişi.

Dar dacă lupta o fi început din nou ?

Trebuie să mă duc şi eu !... Locul meu nu-i aici pe patul acesta de hotel. Am să încerc să plec iar, să mă duc să văd...

Somnul însă mă copleşeşte, picioarele nu mai vor să umble, braţul drept mi-i greu parcă mi-ar atîrna de el o ghiulea.

Iar împuşcături !

O ! am să mă duc, fie ce-o fi !

În casă toată lumea doarme, afară de doi sau trei care joacă cărţi.

Îl aud pe unul cum spune : „Trei regi !“ şi pe altul cum răspunde : „Spune mai bine trei împăraţi !“

Şi eu care credeam că au să fie lupte, că tinerii au să se bată şi au să moară toţi pînă la cel din urmă ! Şi cînd colo : „Trei regi !“

Am izbutit să ajung pe stradă. Ce întuneric !... Merg pînă la colţ. Aici dau de nişte santinele.

— Încotro ?

Dacă aş avea curaj, dacă aş fi bărbat, le-aş spune unde mă duc... unde cred eu că-i datoria mea să mă duc. Aş striga : Jos Napoleon !

De multe ori îmi va părea rău mai tîrziu că n-am scos acest strigăt şi nu mi-am lăsat viaţa acolo...

Am bolborosit ceva şi am luat-o în altă parte...

Sena curge tăcută şi întunecată. Se zice că au aruncat în ea un rănit viu care a izbutit s-ajungă la malul celălalt lăsînd în urma lui o dîră de apă însîngerată. Poate că acum moare ghemuit în vreun colţ. N-o fi pe undeva o băltoacă roşie ?

Nu mai aud împuşcături dar santinele apar iar, victorioase şi obraznice.

S-a sfîrşit... S-a sfîrşit... Nici un strigăt de revoltă nu se va mai ridica spre cer !

M-am întors acasă, cu creierul stins, cu inima potricălită, clătinîndu-mă ca un bou cînd cade şi se prăbuşeşte înjunghiat în aburii de sînge ai abatorului.

XIII

DUPĂ ÎNFRÎNGERE

8 decembrie

Sînt trei zile de cînd s-a sfîrşit...

Parcă aş fi îmbătrînit cu douăzeci de ani!...

În Paris domneşte teroarea.

Renoul, Rock, Matoussaint, toţi tovarăşii sînt ca şi mine zdrobiţi de durere şi de ruşine. Ne întîlnim între noi — dar abia îndrăznim să vorbim unii cu alţii şi să ridicăm ochii. Parcă am fi săvîrşit o faptă rea, dîndu-ne bătuţi.

Ce-avem să ne facem?

Eu am să plec. Tata mi-a scris să viu acasă — să viu numaidecît!

Se spune la Nantes că am fost printre răzvrătiţi şi că am fost rănit pe o baricadă. Îşi va pierde slujba dacă eu nu viu să dezmint acest zvon prin prezenţa mea acolo.

Faţă de această spaimă a pierderii slujbei, trebuie să ascult şi să plec, deşi sînt bolnav.

Stînd tot pe afară trei nopţi în şir, pe frigul acesta de decembrie, am răcit la braţul stîng. Nu-i o rană glorioasă, e un reumatism tîmpit care îmi chinuieşte umărul.

Totuşi, am să mă duc. Dar mai este ceva care mă necăjeşte grozav.

Datoresc bani la hotel. Am stat fără să plătesc numai grație Alexandrinei.

Mă gîndeam să plătesc la primul luminiș de ziaristică sau de profesorat liber. Nu datoresc mult, o sută și ceva de franci. Asta-i tot...

De cînd a plecat rusul, am mîncat cu treizeci și doi de franci pe lună — cafea cu lapte dimineața, supă și rasol seara.

Scriu la Nantes cum stau lucrurile rugîndu-i pe cei de acasă să-mi trimită bani ca să plătesc înainte de plecare. Mi-ar fi rușine să ramîn dator tatălui după ce am fost amantul fetei.

Cei de acasă îmi răspund că au să *vadă*. După ce am să mă întorc.

Am plîns de mîhnire și de ciudă. Uit de bătălia pierdută și nu mai văd decît starea mea de-acum, dureroasă și falsă.

Mai scriu și-i mai rog o dată.

Îmi trimit cincizeci de franci, spunîndu-mi că vor plăti tot îndată ce voi pune piciorul în căminul părintesc.

Trebuie să mă umilesc, s-o rog pe Alexandrine să stăruiască pe lîngă tată-su și să-l înduplece să primească.

— Nu face nimic, spune ea și mă mîngîie și-mi spune să plec mai repede ca să mă întorc mai repede. Ai să mă găsești tot așa cum m-ai lăsat, adaugă ea încetișor.

I-am mulțumit, dar mi-aș da brațul bolnav pentru suta asta de franci !

În sfîrșit, s-a făcut.

Mi-am luat rămas bun de la dînsa. Ședeam cu capul în jos și parc-aveam noroi în inimă.

Am luat trenul, clasa a treia. Umărul îmi îngheață în vagoanele acestea deschise. Nu mai pot să-mi ridic brațul ; cînd ajung, parcă-i mort.

— Cu brațul ăsta mort lumea are să spună că ai fost rănit, așa cum s-a zvonit la început, zice tata furios. Nu poți să-l ridici chiar de loc ?

— Nu, nu pot dar am să încerc, îți făgăduiesc că am să încerc. Am însă o greutate pe suflet, dacă scap de ea atunci o să am mai mult curaj. Trimite chiar astă-seară la Paris bani pentru hotel.

Îi arăt scrisoarea în care mi-a făgăduit că plătește îndată ce mă întorc. Îmi răspunde în doi peri și mai trece o zi, trec două.

Tata nu-i om rău. Mi-aduc aminte cum a plîns în dimineața cînd, după ce mă bătusem pentru dînsul, era să fiu arestat, așa rănit cum eram, în urma unei cereri pe care o făcuse el cu o săptămînă înainte.

Frica să nu-și piardă slujba — ce s-ar fi făcut fără slujbă ? — ciuda că mă vede răspunzîndu-i ca un școlar neascultător (se lăuda că pe toți îi pune cu botul pe labe) — vîntul de nemernicie care bătea atunci pretutindeni și pe lîngă toate (așa cum am aflat după aceea), o încurcătură cu o femeie în urma căreia se făcuse de rîs și se necăjise, toate acestea la un loc îl înspăimîntaseră pe omul acesta care, din pricina meseriei lui, avea de mult un suflet bolnav și slăbit.

Mama, din ziua cînd îi spusesem ce dureroasă viață dusesem lîngă dînsa cînd eram copil, îmi crutase inima cu o duioșie de sfîntă. Numai că ea nici pe departe nu pricepea cum poți să te răzvrătești, să lupți pe baricade, să tragi cu pușca în soldați !

Nu mă mustra dar cred că în fundul sufletului mă socotea drept un nelegiuit. Fără voia ei, gîndurile ei de burgheză cinstită dădeau dreptate lui bărbatu-său şi mă învinuiau. Mă lua uneori de mîini prin colţuri dar totodată ochii ei se întorceau către cer ca să ceară parcă milostivire şi iertare pentru mine ! Biata femeie !

Îşi poartă durerea ei mută printre mîinile noastre.

Într-o zi îmi spuse :

— Am să chem un doctor.

— Sînt mai bine.

— Nu, dragul meu ! Mai bine să vie şi să vadă că nu-i o rană. Şi după aceea are să spună prin oraş.

Medicul vine, mă întreabă ba una, ba alta... Nu mă gîndesc să-i spun ce am pe inimă. Să vadă numai ce am la umăr.

Rosteşte cîteva vorbe, prescrie nu mai ştiu ce şi pleacă.

Mama dă repede să facă reţeta şi mă îngrijeşte parcă aş fi pe moarte.

— Nu de asta-i vorba, mamă ! Ce mare lucru şi boala mea ! un reumatism, ei şi ? Pe mine datoria de la Paris mă roade — o datorie sfîntă !

— De ce sfîntă ? întreabă mama.

De ce ? Nu pot, nu vreau să le spun că Alexandrine şi cu mine ne-am iubit ! Ar fi în stare să spuie asta lui moş Mouton. Nu pot decît să-i aduc aminte tatei de ceea ce a făgăduit. Şi deoarece îmi răspunde cu ironie, mă ridic în faţa lui şi îi arunc — cu braţul moale şi cu fruntea în sus — aceste cuvinte de indignare :

— Va să zică m-ai minţit cînd mi-ai scris !

Şi-i mai spun o dată deşi a ridicat pumnul asupra mea! Nu l-a repezit în umărul meu bolnav dar mi-a spus :

— Ştii că n-ai douăzeci şi unu de ani şi că am dreptul să cer să te aresteze!

Iar ameninţarea asta!

Dacă mă arestează, braţul meu n-are să se vindece niciodată...

Tata s-a gîndit la asta cu tot dinadinsul. M-ar lăsa să stau cîtva timp la închisoare pînă cînd s-or stinge zvonurile despre nebuniile mele baricadiere de la Paris.

Exemplul acestor părinteşti tertipuri a fost dat de un coleg de-al lui de la liceu şi chiar cu mai multă străşnicie. Fiul acestuia a strigat şi el pe stradă : Jos dictatorul! într-un oraş de provincie, la Mans, mi se pare.

Ce-a făcut tatăl? A spus că desigur fiu-său şi-a pierdut minţile, a pus să-l ia pe sus şi să-l ducă la ospiciul de nebuni.

Peste două luni i-au dat drumul, dar sora băiatului a fost atît de tulburată cînd a auzit că frate-su e nebun încît s-a îmbolnăvit şi acuma se zice că ar fi pe moarte.

Frica încovoaie toate capetele, frica de funcţionarii cei noi şi de bonapartiştii terorizanţi! Au dat iama prin licee şi azvîrl în stradă pe toţi cei care sînt de culoare republicană.

Tata totuşi, în ultimul moment, s-a răzgîndit... Dar iată că acum braţul mi s-a vindecat, reumatismul a trecut de mult şi datoria mea de la Paris tot n-a fost plătită.

Vorbesc iar de ea. Nu pot trăi cu gîndul acesta. Mi se pare că nu mai am onoare.

Tata în sfîrşit îmi zvîrle-n nas vestea că va plăti dar însoţeşte această veste cu tot felul de observaţii amare şi usturătoare care ne învrăjmăşesc şi viaţa începe să curgă iarăşi prefăcută şi groaznică în casa Vingtras. E iarăşi cum era înainte de întîia mea plecare la Paris.

Eu atîta cer, să plec... Am să trăiesc cum oi putea... Sau dacă nu, să mă lase să intru aici ca ucenic şi să mă fac lucrător...

— Adică iar cu democraţia şi cu socialismul, hai ? Du-te atunci şi spune directorului că vrei să te faci cizmar, să te amesteci iar cu oameni de rînd. Ai să vii cu bluză de lucrător la liceu, la mine în clasă ! Poate că asta şi vrei !

Stau toată vremea în odaie la mine. Tata vrea să fac în fiecare zi o temă greacă sau latină.

Iată cu ce-mi petrec vremea, eu cel scăpat de pe baricade.

Asta, ca să mă pedepsească ? E o glumă de călău ? După ce am isprăvit cu latineasca sînt liber — liber să mă uit pe chei.

Cheiul Richebourg

O ! cheiul Richebourg, atît de lung, de gol, de trist ! Aici nu mai este mirosul oraşului, e mirosul canalului de navigaţie. Acesta îşi aşterne pe sub ferestre apele lui unsuroase ca untdelemnul pe care plutesc bărci mari, cu coviltir şi cu cîte-un burlan pe care iese miros de mîncare. Luntrăşiţa iese din cînd în cînd pe punte şi aruncă în apă coji de legume.

Canalul acesta cu apă aproape stătătoare e plin de coji şi de gunoaie !

Apa doarme ; totul doarme.

Nici un zgomot. Trei-patru mogîldeţe omeneşti pe panglica gălbuie a cheiului.

În faţă, departe, şantiere pustii pe care ici şi colo se iveşte cîte-un om şi bocăneşte din cînd în cînd cu ciocanul ; zgomotul s-aude pînă departe, lugubru ca un dangăt de clopot care bate într-o dungă.

La stînga, pajiştea Nalbelor, arsă de chiciură.

La dreapta, rîul care aici e încă prea îngust ca să poată încăpea pe el navele cele mari. Se văd coşurile vapoarelor de transport, înşirate ca nişte burlane de sobă de-a lungul unui zid ; catargele cu pînze parcă sînt nişte prăjini de care spînzură nişte cămăşi. Partea asta a Loarei e ca un fel de hangar părăsit, o curte de spălătorie, un coridor de uzină veche.

Cerul, deasupra, e palid şi curat ; o curăţenie şi o paloare care mă supără ca zîmbetul unui nătărău, ca o luare în rîs la care nu pot să răspund. Îngrozitor lucru, cerul acesta limpede ! în timp ce inima îmi sîngerează negru în piept...

O ! tăcerea asta ! tulburată numai de luntraşii care vorbesc între dînşii sau de hăuliturile celor care trag la edec vreo luntre...

De ce oare n-a deraiat trenul care m-a adus ? De ce n-am avut curajul să mă arunc sub locomotivă în loc să mă aşez în vagon ca un osîndit la moarte în căruţa care-l ia şi-l duce peste cîmpuri la locul de execuţie ? Sînt unii care merg aşa trei ceasuri în căruţă, cot la cot cu călăul. Dar cînd au ajuns mai au doar o clipă şi au scăpat ;

eu însă nu ştiu cînd are să mi se isprăvească agonia.

În tren cu mine era un om care spunea că după ce se va da jos din vagon are să se îmbarce imediat pe un pachebot; se ducea în ţări cu aventuri şi cu soare, unde oamenii se taie cu cuţitele prin taverne şi se împuşcă cu pistoalele pe străzi.

Trebuia să-i spun:

— Ia-mă şi pe mine! am să mă bat şi eu alături de dumneata! Plăteşte-mi drumul pînă acolo şi-ţi vînd viaţa mea pînă am să plătesc ce-ţi datoresc! N-am să te înşel, mai am destul sînge de dat!

De ce nu i-am spus aşa?

E groaznic! Parcă mi se topeşte inima şi îmi vine să urlu de supărare!

Aşadar, în faţă e cheiul deşert, rîul domol, canalul murdar; la stînga cîmpul cu iarbă, plin de melancolie.

În spate se întinde strada rău pavată, cu case de oameni săraci, plină ca toate străzile de felul acesta de copii zdrenţăroşi, de femei dezmăţate, de bătrîni care îşi tîrîie picioarele.

Un negru care are cinci copii şi care, desculţ şi cu capul gol, umblă cerînd de lucru.

Un schilod care striga deunăzi la o fereastră: „Nevesti-mi i-e foame, i-e foame!"

Dar strigătul acesta, pe strada aceasta, nu înseamnă mai mult decît nechezatul unui cal pe cîmp sau ţipătul unei gaiţe într-un copac!

XIV

DEZNĂDEJDE

Trecutul meu se lipeşte de mine ca un plasture pe o rană. Mă învîrt mereu în cercul nătîng în care s-a scurs o parte din tinereţea mea.

Clădirea veche a liceului m-ameninţă şi-acum cu silueta ei lugubră, cu tăcerea ei monahală.

Nu pot să mă duc pe străduţa pe care e liceul fără să nu-mi aduc aminte de anii cumpliţi în care, de patru ori pe zi, treceam pe drumul acesta, pavat cu pietre colţuroase, tivite cu verde. Prin mijloc, cînd ploua, curgea un şuvoi gloduros, plin de putregaiuri.

Vara, cîteodată, era frumos; dar tata îmi spunea: „Repetă-ţi lecţiile" şi n-aveam nici măcar bucuria să respir aerul curat, să mă uit cum se leagănă copacii din curtea cea mare, potricăliţi de razele soarelui şi mişunînd de păsări...

La colţ, acolo unde strada cotea, era o casă cu flori la ferestre şi în care la zece dimineaţa, pe-un geam deschis ca să intre aerul se zărea o odaie veselă şi plină de viaţă.

Dar n-aveam voie să mă opresc şi să mă uit pentru că se pare că această casă era cuibul unei căsnicii imorale în care bărbatul şi nevasta se

fugăreau prin odaie ca să se prindă şi să se sărute. De vreo două ori trăsesem cu ochiul ; dar mama m-a prins şi m-a tras repede îndărăt ca şi cum aş fi fost pe marginea unei gropi în care se temea să nu cad.

Rugase pe o cucoană bătrînă pe care o cunoştea şi care locuia peste drum să-i dea de veste.

— Dacă Jacques se uită acolo, să-mi spui !

Şi femeia asta, la ceasul şcolii, mă spiona cu nasul lipit de geam, cu un zîmbet răutăcios, mîrşavă în purtarea ei — mult mai mîrşavă decît cei doi îndrăgostiţi care se sărutau în casa de peste drum.

Şi acum e tot acolo spioana ! — acuma are şuviţe cărunte care îi ies de sub boneta jegoasă ; se uită la mine cu o privire sticloasă şi cînd mă ţinteşte cu ochii ei rotunzi parcă mă îmbătrîneşte deodată !

Prin grilaj zăresc curtea liceului.

Va să zică aici am venit, dintr-a treia pînă la ultima clasă, cu cărţi sub braţ şi cu caietul de teme ? Deschideam una din uşile acelea de colo, intram şi stăteam două ceasuri — două ceasuri dimineaţa şi două ceasuri seara !

Eram pedepsit dacă vorbeam, eram pedepsit dacă făceam un *galicism* într-o temă eram pedepsit dacă nu puteam să spun pe de rost versuri din Eschil, o bucată din Cicero sau o ciozvîrtă din vreun alt mort ; pentru orice eram pedepsit.

Mă roade ciuda cînd văd locurile unde am suferit în chip atît de nătîng.

În faţă e cuşca în care mi-am petrecut ultimul an. Îmi vine să mă reped înăuntru şi să strig la profesor :

— Dă-te jos de pe catedră şi hai să jucăm toţi capra ! Mai bine aşa decît să le împuiezi capul cu prostii, normalist idiot ce eşti !

Mi-aduc aminte mai cu seamă de ceea ce se întîmpla în fiecare sîmbătă.

Sîmbăta, directorul, cenzorul şi supraveghetorul general veneau să anunţe clasificaţia şi să asculte notele.

Îşi mai îngăduiau chiar, nătărăii, să dea din cap în semn de laudă cînd iar eram întîiul !

Nătărăi, nătărăi, nătărăi ! Ba mai degrabă nişte şoltici, acuma îmi dau seama !

Ştiaţi foarte bine că toată latineasca pe care mi-o băgaţi în cap era ca un fier roş pe o ţeastă de lemn !

Decît să mai trec pe sub bolţile acestea şi să mai intru în clasă, decît să mai văd iar acest trio de mutre caraghioase şi să mă mîngîie pe cap toţi belferii, mai bine mă lupt în curtea asta care seamănă a circ cu un urs sau mă înfrunt cu un taur înfuriat, ba sînt în stare chiar să fac o crimă care m-ar trimite la ocnă ! Pe cinstea mea că mi-ar plăcea mai mult aşa !

Hai mai departe !

Iată un loc pe care îl urăsc.

În piaţa asta m-au plimbat odată din casă în casă pe la cunoscuţi, într-o zi de împărţire a premiilor, ca să arăt cărţile pe care le primisem !

Parc-aş fi fost unul de-aceia care vînd tablete de ciocolată.

O femeie drăguţă, cu o rochie gri ca argintul — parc-o văd şi acuma — nu s-a putut opri să nu zîmbească. Şi a rostit cu bunătate :

„Bietul băiat !“

Ce amintire şi premiile acestea !

Totuşi trebuia să capăt premii fiindcă asta îi era de folos tatei.

Pe toate străzile acestea din preajma liceului pe unde stau profesorii îmi regăsesc o durere comică. Mi se pare mereu că am atîrnată de spate o listă de premianţi şi că mama vine în urma mea cu muzică! Merg, fără voia mea, ca un elefant mititel pe care îl plimbă o trupă de circ.

Mereu mă întîlnesc cu vechi colegi leneşi cărora nu le merge rău de loc. Nu par de fel să-şi aducă aminte că au fost ultimii în clasă. Au intrat în industrie, unii au făcut călătorii, toţi sînt voioşi şi deschişi la suflet. Îşi amintesc că eu eram socotit drept una din speranţele liceului. Mă întreabă:

— Ei, ce faci? Cînd o să auzim vorbindu-se de tine?

— Ia spune, e adevărat că ai fost şi tu acolo şi că era să fii omorît în decembrie?

Dar altul îi dă cu cotul rîzînd şi spune:

— Aş! n-ai nici o grijă că Vingtras nu-i prost să-şi pună pielea-n joc!

Ce faci? Cînd o să auzim vorbindu-se de tine? Ce să răspund?

Într-o bună zi am să dispar ca să nu-mi mai fie ruşine faţă de nimeni că nu-s nimic, că nu cîştig nimic şi că n-am nici o nădejde să fiu vreodată cineva şi să cîştig ceva.

Sînt poate singurul om din Nantes care duce viaţa asta nenorocită.

Ziua nu mai ies, mă ascund.

Nu pot să arăt la toată lumea de ce sînt la cuţite cu tata. Nu vreau să spun, fiindcă n-ar fi bine nici pentru el nici pentru mine. Lumea zice că vina e a mea. N-are decît !

Sînt învinuit că-i aduc numai necazuri. Chiar dacă m-aş apăra de această învinuire şi tot i-ar părea că sînt un fiu ticălos.

Trăiesc ca vietăţile de noapte, fug de străzile luminate, întîlnesc numai cerşetori şi maniaci. E groaznic !

Să caut zgomotul ? Să mă pierd în mulţime ? Ce plăcere aş găsi ?

În acest mare oraş de provincie, zgomot şi mulţime nu-i decît la piaţă, pe malul Erdrei [1]. Dar mie ţăranii la oraş nu-mi plac — cu mutrele lor de vulpi răutăcioase. Nu-mi plac decît la ei la ţară, pe lîngă boi sau în şură cînd bat snopii cu îmblăciul.

În piaţa pe unde e moda să te plimbi la anumite ceasuri, văd lume, dar e o lume care seamănă cu aceea de duminică, la Paris, o lume cu chipuri fără pasiune, şi care vorbeşte de tot ce urăsc eu, dispreţuieşte tot ce iubesc.

Le simt îngîmfarea dispreţuitoare şi fericirea lor nemiloasă...

S-aud glume despre Bonaparte :

„Ia băgat în cofă pe republicani !“

Şi rîzi, şi rîzi !

Îmi place mai mult liniştea copleşitoare a cheiului şi priveliştea posomorîtă a străzii...

Dar unde e viaţa ? Viaţa !

---

[1] Afluent al rîului Loara.

La Paris, vecinii mei nevoiaşi ar fi supăraţi şi s-ar mai mîngîia doar cu amintirea Republicii, cu gloria cicatricelor ! Pe chei ar fi anticari, aş întîlni în drum lucrători !

Poporul ? Dar unde e poporul aici ?

Luntraşii aceştia, aceşti oameni cu fuste, bretonii cu vestă de pînză murdară, ţăranii de prin împrejurimi, cu straie de postav verde, toţi aceştia nu sînt poporul !

Voi găsi oare pe undeva, în vreun ungher, printre burghezii cu redingotă, dacă nu printre lucrătorii cu bluză un om căruia să-i pot povesti chinurile mele, care să fie în stare să înţeleagă ce sufăr, care să aibă în inima lui măcar ceva din credinţa mea republicană, din neliniştea mea de învins ?

Ce bine ar fi dacă domnul Andrez, directorul Mesageriilor, ar mai fi aici ! A plecat însă.

Parcă avea un prieten care venise la Nantes. Aflu că e tot aici. E şef de birou nu ştiu pe unde. A stat la Paris. Mi-aduc aminte chiar că scosese acolo o carte în care descria o casă de toleranţă, o carte în care justiţia umană săvîrşise o crimă faţă de cer. Un nevinovat murea pe eşafod în timp ce adevăratul vinovat privea execuţia braţ la braţ cu preşedintele Curţii cu juri iar o prostituată se giugiulea cu ajutorul de călău.

Era o descriere îndrăzneaţă.

Poate că cu dînsul voi putea să vorbesc despre societatea nedreaptă şi despre apărarea poporului.

Mă duc la el.

Acuma are ochelari şi o redingotă cam lungă. Felul cum mă priveşte e ciudat. Îmi dă să în-

țeleg că nu-i liber să primească pe cine vrea. Vorbește încet și *umblă moale*. Mă întreabă :

— Te-a văzut cineva cînd ai intrat ?

— Cum ? dumneata care ai scris cartea aceea ! Și dumneata te temi ?

Cu toate că e cu douăzeci de ani mai mare decît mine vorbesc cu el parcă ar fi de vîrsta mea și îi aduc mustrări pentru că *a trădat* sau cel puțin, spun eu corectîndu-mi mînia, pentru că a părăsit lupta.

— Am părăsit-o, da, am părăsit-o în ziua cînd am avut lașitatea să vin aici după douăzeci de ani de Paris...

După cîteva minute s-a sculat și mi-a spus :

— Și acuma, tinere, să ne despărțim. Nu vreau ca după ce am fost slugarnic atîta vreme să fiu compromis într-un sfert de ceas de vorbele pe care le strigi acum în gura mare. Dumneata n-ai de îngrijit o nevastă, și nici copii pe care trebuie să-i crești.

Poate că-i eroic să faci ce face el !

Și-a sfărîmat mîndria și și-a înăbușit ideile ca să-și poată hrăni familia.

Scump costă hrana asta !

Hrana pe care mi-o dă tata costă scump și ea. Mă ține ca pe un prizonier și se poartă cu mine de parcă aș fi un cerșetor !

Nici măcar nu pot să mă ridic de la masă cînd mi-am isprăvit partea pe care mi-a dat-o. O dată tata mi-a spus :

— Nu-i frumos să pleci așa, n-ai timp nici să-ți faci digestia !

Trebuie cu orice preț să-mi găsesc ceva de lucru.

Îmi iau inima în dinți. Vorbesc cu vechi colegi și îi întreb dacă n-au cumva niscai rubedenii, niscai prieteni mari sau mici, cărora le-aș putea da lecții.

Rîd cînd m-aud. Prea puțin a trecut de cînd mă țineam de șotii cu dînșii și îmi băteam joc de latinească. Unul totuși mă prezintă lui tată-su care îmi găsește o meditație. I-a ademenit ieftinătatea. Le-am spus :

— O să-mi dați cît o să credeți.

Am adăugat chiar că dau lecții ca să-mi trec timpul nu ca să cîștig bani. M-am tocmit cu douăzeci de franci pe lună să dau lecții cîte un ceas pe zi unui mulatru al cărui corespondent e tatăl colegului meu. El are să-mi plătească mie douăzeci de franci și are să socotească poate cincizeci față de familia elevului ; asta probabil l-a și făcut să-mi dea mie meditația.

Revăd pe Burnouf [1], iau un *Conciones* [2] din biblioteca tatii și mă duc să dau mulatrului prima lecței.

Mă întorc la ceasul cinci. Mama e singură la masă. E foarte palidă și îmi spune că tata are să-mi ceară o explicație și numai după aceea va consimți să stea la masă cu mine.

— Ce explicație ?

— A auzit că te-ai apucat acuma să dai lecții cu preț scăzut...

În timp ce vorbim intră tata. Încearcă să fie calm, dar nu izbutește. Se scoală și iese alb ca varul la față.

---

[1] Traducător al lui Tacit (n.t.).

[2] Culegere de discursuri latinești, reunite în volum de către Henri Estienne în sec. al XVI-lea.

O întreb pe mama ce este.

— Bine, nenorocitule, dacă tu iei douăzeci de franci pe o lecţie cum are să mai poată lua tătă-tău patruzeci? S-a îmbolnăvit de supărare cînd a auzit.

— Bine, atunci spune-i să fie liniştit. N-am să dau lecţii cu douăzeci de franci, n-am să stric preţul!

În seara acestei zile, în casa unde trebuia să mă duc, bărbatul zicea nevestei:

— Ce spui de băiatul lui Vingtras? Ne-am înţeles ieri să dea lecţii lui Virgil (aşa-l chema pe mulatru) şi azi îmi scrie că nu mai vrea să mai dea.

— Ce om sucit!

— Spune mai bine ce leneş! Am văzut eu imediat că e un leneş. Îmi pare rău pentru tatu-su!

Ce-ar fi acuma să caut nişte fii de armatori? Nu ca să dau lecţii ci ca să pot pleca cu vreo corabie şi să mă duc cît mai departe de tata, care e aşa de nenorocos, şi departe de mama care e atît de necăjită, departe de cheiul acesta atît de pustiu, departe de colţul acesta din Franţa care seamănă atît de puţin cu marele Paris, cu Parisul în care am avut de suferit dar în care orice durere îşi află leacul şi orice pasiune ecoul.

Am să mă duc unde-o fi: pe unde sînt figuri galbene, ciumă neagră, legea linşajului, dar unde voi putea să-mi apăr pielea cu puşca sau cu pumnalul. Am să mă fac căutător de aur sau vînător de bivoli sălbatici; poate că am să mă duc cu nişte aventurieri să cuceresc o ţară, să ucid vreun rege,

să pun pe picioare o republică — orice-o fi! Sau am să mă fac corsar, chiar cu primejdia de-a fi spînzurat și de-a muri cu limba scoasă, agățat de un catarg...

M-am hotărît. Am să încerc să evadez pe Ocean. Mă întîlnesc cu o mulțime de marinari. Unii din vechii mei colegi, au fost elevi de marină. Fratele mai mare al unuia din ei e locotenent pe un vas comercial. Va pleca în curînd într-o călătorie lungă. Are să mă ia și pe mine. Am să dau și eu o mînă de ajutor pe bord ca să-mi plătesc locul. Pînă atunci chefuiește ca un matelot care și-a luat solda și mă poartă cu el pe la chiolhanuri. Strașnice seri în fața sticlelor din care facem măciuci la nevoie, în crîșmele acestea în care toți se îmbată și se ciomăgesc.

Eu, în vreme ce ceilalți zbiară și se bat, sînt înfrigurat, îmi văd țelul prin fundul pipelor și sîngele rănilor.

A doua zi dimineața mă trezesc cu trupul frînt dar și cu sufletul bolnav; tăcerea casei însă și răceala de gheață a celor din preajma mea mă îngrozesc și mai tare; și, seara, mă întorc cu plăcere să-mi fac de cap și să-mi înec inima în noroi.

XV

LEGRAND

Am dat de Legrand !

La școală Legrand era cu o clasă în urma mea și nu ne întîlneam decît în recreație, în curte ; dar îi sărisem în ochi din pricina înfățișării mele plictisite, veșnic plictisite !

Îmi sărise și el mie în ochi fiindcă era înalt ca un ofițer și fiindcă avea cît și mine — dacă nu și mai mult decît mine — cel mai desăvîrșit și cel mai adînc dispreț față de compozițiile latinești, față de traducerile din latină, față de versurile latinești, de limba elină și de clasa de filozofie.

O ! Dar ce dispreț !

Nu învăța niciodată o lecție, nu scria niciodată o compoziție și la orice întrebare cu privire la aceste lucruri nu se împotrivea nici cu obrăznicie nici cu minciuni ; se împotrivea cu somn și cu năuceală...

Șapte ani în șir, ori de cîte ori era scos la lecție și ascultat sau ori de cîte ori îl întrebau de ce nu își scrie niciodată temele, Legrand răspundea frecîndu-se la ochi, parcă atunci l-ar fi trezit din somn.

Cînd profesorul stăruia cu întrebările și-i dădea pedepse scrise și voia cu orice preț să afle

de ce nu-şi face lecţiile... atunci aveam în faţa ochilor o privelişte cu-adevărat de plîns... Legrand se ridica şi se uita la catedră cu nişte ochi nătîngi, cu gura căscată, ca şi cum s-ar fi petrecut în partea aceea ceva cu totul ciudat şi el ar fi vrut grozav să priceapă ce anume, dar nu izbutea să scoată decît nişte sunete nearticulate ; cu neputinţă să scoţi altceva de la el !

Nu părea că-şi bate joc şi nici nu părea că face asta cu răutate. Nu ! Ar fi vrut să înţeleagă dacă ar fi putut, dar arăta prin gesturi fără şir că nu pricepea despre ce-i vorba şi că ar fi mai bine dacă s-ar duce la un ospiciu de surzi sau de săraci cu duhul decît să-şi urmeze studiile. Izbutise totuşi să le isprăvească, dat afară din clasă dar nu din liceu.

Profesorilor le era milă de el.

— Haide, ieşi ! Pleacă de aici !

Nu se mişca ; sau dacă îl luau de spate şi-l dădeau afară se ducea liniştit în curte şi se rezema de un stîlp. Adeseori, iarna, intra unde era foc — la portar de exemplu, care nu putea să-l dea afară fiindcă Legrand se lăsa greu şi nu era chip să-l iei pe sus.

Se ducea uneori şi în clasa de *specializare* sau de *elementare* unde nu erau cîteodată decît şapte sau opt elevi care lucrau cu profesorul, ca în familie. Îl lăsau şi pe Legrand să se aşeze ca un moşneag lîngă sobă.

Aveam faţă de el o mare admiraţie.

Ce răbdare şi ce simplicitate ! Să-ţi freci numai ochii sau să spui hă ! hă ! şi în acest chip să scapi

de greacă şi latină, ce straşnic lucru! cum nu-mi trecuse şi mie prin cap? Aş fi fost socotit drept idiot, pe cînd aşa, ce mare folos aveam că eram socotit drept un băiat cu multe *calităţi!*

Nu mă saluta nimeni pe stradă pentru *calităţile mele* şi cînd eram copil tot aşa de tare mă băteau.

— Dar cum ţi-a venit ideea asta? l-am întrebat eu o dată cu respectul pe care îl ai faţă de un inventator şi cu curiozitatea pe care o pui în studiul unei descoperiri noi.

— Uite cum. Eu îl cunosc pe Janet, care joacă la teatru pe proştii. Am vrut să mă fac actor şi să joc şi eu roluri de proşti... Aşa mi-a venit ideea. La început nici n-am făcut înadins, crede-mă.

— A! voiai să te faci actor!

Mă mir că nu văzusem asta mai demult. Legrand purta întotdeauna jiletci cu reveruri, veste de catifea, pantaloni cadrilaţi; îndată ce nu mai era nevoie să pară aiurit umbla aşa cum văzusem că se umblă pe scenă; scutura din cap ca să-şi dea părul pe spate.

Avea baston.

Cred că era singurul elev de liceu din Franţa care avea baston. Plătea pentru baston zece bani chirie pe săptămînă, şi tot pentru zece bani pe săptămînă cînd venea la şcoală îl lăsa pînă la ieşire, în păstrare la cizmarul de peste drum.

Mă înţeleg bine cu Legrand. E niţel catolic, dar încolo e un om întreg, liber şi puternic, care nu dispreţuieşte buruiana sceptică ce creşte în preajma lui, şi care sînt eu.

Discutăm şi ne sfădim, e drept. Sînt şi neînţelegeri între noi, fără îndoială; amîndoi însă sîntem convinşi că trebuie să ne răzbunăm de o mulţime de lucruri ridicole şi că avem nevoie să ne dezmorţim mai mult decît alţii din pricină că am fost înăbuşiţi, el între filele unei cărţi de rugăciuni iar eu între dicţionarul latin-francez al tatei şi educaţia ţărănească a mamei.

Şi ştiu că ne facem de cap! Necazul meu greoi şi urît, necazul meu care semăna cu canalul plin de gunoaie şi cu strada sărăcăcioasă în care s-amesteca mirosul de pomadă al tîrfelor de marinari şi mirosul rachiului din crîşme, necazul meu de pînă acum s-a prefăcut într-o înfrigurare care nu mai dă o sudoare atît de murdară şi de neagră!

Căutăm ceartă prin cafenele! Asta e îndeletnicirea noastră, a *elevului* meu şi a mea — fiindcă Legrand e elevul meu. Am pătruns în familia lui şi am luat prima ceaşcă de cafea în calitate de coleg; pe urmă am rămas ca preparator la bacalaureat.

Prepar chipurile pe Legrand pentru bacalaureat!

Fac în privinţa asta tot ce pot — şi el la fel. Ar vrea şi el să scape şi să capete diploma! Şi încerc să-i bag în cap materia pentru că mă pricep mai bine la asta decît el — eu care am fost crescut în serai, fiu de profesor, asin încărcat cu moaştele premiilor!...

Îmi plătesc astfel cafeaua şi felia de cantalup. Tata şi cu mama n-au spus nimic fiindcă nu stric preţul lecţiilor dacă beau cafea şi mănînc cantalup.

Ne ducem cîteodată la Cafeneaua Molière.

O cafenea celebră, cafeneaua băieţilor de bani gata. Aici vin toţi descreieraţii oraşului. Băieţii care îşi fac praf averea.

Nu ştiam că pe meleagurile noastre se află asemenea soi de oameni.

Nu m-aş fi simţit atît de descurajat şi de deznădăjduit dacă aş fi cunoscut lumea asta tulbure şi înfrigurată — oameni ca aceştia care aruncă banii pe fereastră cu nemiluita, gonesc caii pînă-i omoară, trăiesc cu femei de stradă, se bat în duel.

Nu pot să trăiesc mereu printre ei — eu n-am avere de păpat — dar îmi place să stau cu dînşii !

Văd aici comedia mizeriei poleite cu argint, cu necurăţenii înăuntru şi cu emoţiile mesei verzi, noaptea.

Printre chefliii aceştia e cîte unul al cărui tată şi-a zburat creierii a doua zi după ce s-a ruinat sau în momentul cînd a văzut că-l pîndeşte dezonoarea ! Sînt alţii care au să fie ruinaţi sau dezonoraţi ei înşişi înainte de a fi avut — ca tatăl lor — virtutea luptei : dezonoraţi cu părul blond şi cu un trandafir la butonieră...

Totuşi m-am simţit îndată în largul meu în cafeneaua asta şi împreună cu oamenii aceştia. Nu se gîndesc de loc să rîdă de o haină prost lucrată, asta pentru ei nu-i o petrecere.

Chefliii aceştia dispreţuiesc sărăcia, nu pe săraci. Sînt prea aproape de prăpastie în fiecare seară... ştiu prea bine ce repede vine ruina... ce uşor se obrăznicesc creditorii. De aceea hainele mele nu mă stingheresc. E poate întîia oară în viaţa mea.

La Cafeneaua Molière cînd cineva a mîncat o palmă n-o lasă neplătită.

Am văzut iarbă înroşită de sînge, ieri dimineaţă. Fratele unuia din foştii noştri colegi se bătea în duel. Ni se dăduse şi nouă de veste. Am putut să vedem tot, de după nişte copaci.

O mulţime de gînduri nebuneşti mi-au trecut prin cap. Aş fi vrut să fiu martorul celui care fusese rănit, să iau sabia care îi căzuse din mînă.

Mi-i ruşine să tot trăiesc aşa, ca o broască într-o baltă, aş vrea să ies din tăcerea şi din obscuritatea mea — nu ştiu dacă din nevoia de a face ceva sau numai din mîndrie...

Legrand e ca şi mine — ba chiar şi mai şi... El e om de teatru.

Eu cred că ar vrea să fie rănit ca să aibă un rol mai frumos, o scenă mai frumoasă, ca să-şi pipăie locul unde l-a împuns sabia şi să-şi răsucească capul pe gît aşa cum se obişnuieşte în momentele culminante ale melodramelor.

Aşa ar vrea, moare de poftă să fie aşa, sînt sigur !

Eu sînt mai laş...

Totuşi nu înţeleg cum poate să-i fie cuiva frică de un duel. Oare pentru că aş avea prilejul să fiu în rînd cu bogaţii şi chiar să rănesc pe un bogat, să-l rănesc zdravăn dacă îl nimeresc bine cu sabia ?...

Oare pentru că îmi închipui că nu pot să fiu ucis ? Mă simt prea puternic ! Să mor eu ? Aş ! Mai am multe treburi de făcut pînă oi muri !

Cercetîndu-mă bine am văzut că aveam tot aşa de mult ca şi destrăbălaţii aceştia ceea ce ei numesc *curaj boieresc*. Cînd ar fi vorba să mă bat n-aş duce lipsă de îndrăzneală.

A ! cred şi eu ! Am avut pîn-acum de vreo douătrei ori prilejul să arătăm ce putem. Legrand şi cu mine numai atîta aşteptam.

Am venit lacomi de ceartă, setoşi să prindem prilejul. Cred că aş creşte în ochii mei dacă aş ţine în mînă o lamă mlădioasă de oţel, şi m-aş linişti dacă aş ucide un om, unul din cei care socot că e nătîng lucru să înalţi un steag.

Cu siguranţă că am fi ajuns la un duel cu cineva dacă într-o bună zi tatăl lui Legrand n-ar fi spus lui feciorul-su :

— Vrei numaidecît să te duci la Paris ? Bine, du-te ! Am să-ţi dau o sută de franci pe lună.

Legrand voia să mă ia cu el.

Am spus despre asta tatei care şi-a luat iar masca de gheaţă şi gestul amenințător — care înseamnă jandarmii. Nu sînt încă major !

Am urat noroc bun lui Legrand, i-am dat scrisori către prieteni şi de la fereastra casei noastre triste am urmărit cu ochii panaşul de fum care fîlfîia deasupra pachebotului. M-am uitat înspre partea unde-i Parisul, încruntat, necăjit. De ce m-or fi ţinînd aci ?

Lege ticăloasă, care pune pe fiu sub călcîiul tatălui pînă la douăzeci şi unu de ani !

O uitată

Dar iată că înfăţişarea casei se schimbă deodată...

Tata de cîtva timp vorbeşte cu mine aproape cu bunătate. Zidul de gheaţă care despărţea pe Vingtras *senior* de Vingtras *junior* s-a surpat şi acuma viaţa e mai puţin supărătoare ; e tot aşa de nătîngă dar nu mai este aşa de stingheră şi de groaznică.

Ce s-a întîmplat ?

Am uitat că în ţinutul nostru de baştină era o fiinţă care mă iubea, care a fost ocrotitoarea vieţii mele de copil... care după plecarea noastră ne-a dat veşti despre dînsa numai de două ori — dar care s-a gîndit mereu la mine : buna domnişoară Balandreau.

Ai mei au aflat nu ştiu cum că e bolnavă de mai multă vreme, că e paralizată şi nu poate să scrie dar că vorbeşte de Jacques şi a chemat notarul şi i-a spus că după moarte vrea să lase tot ce are băiatului lui Vingtras.

Şi unchiul meu îmi spusese cîndva că vrea să-mi lase moştenire averea lui. Bătrînilor le sînt oare dragi copiii necăjiţi ?

Deocamdată asta este, cei de acasă ştiu — dar nu-mi spun nimic de boala şi de donaţia domnişoarei Balandreau şi din pricina asta se poartă acum bine cu mine.

Într-o zi mama mă chemă.

— Jacques, tată-tu vrea să-ţi spună ceva.

Rosteşte aceste vorbe cu voce adîncă şi mă duce în salon. Obloanele sînt lăsate. Pe masă e o scrisoare tivită cu negru. Tata mi-o arată şi spune :

— Îţi aduci aminte de domnişoara Balandreau ?

O ! am priceput... şi mă podidesc lacrimile.

— A murit ?

— Da. Şi ţi-a lăsat moştenire tot ce are.

Lacrimile îmi curg mereu. Îmi privesc printre lacrimi copilăria.

— Ţi-a lăsat 13.000 de franci şi mobila din casă.

Cum ? Fotoliul ei cel mare ? Masa pe care o aşternea numai pentru mine ? Scrinul cu mînere

aurite? Scaunul pe care şedeam — uneori plin de vînătăi!... Ce femeie cumsecade!

Mama spune:

— Da, dar tu eşti minor!

A, da, de asta îmi dau seama foarte bine. Dacă aş avea douăzeci şi unu de ani n-aş fi aici. De ce n-am douăzeci şi unu de ani? Cu aceşti treisprezece mii de franci m-aş întoarce la Paris. Am avea cu ce să cumpărăm arme pentru un complot, cu ce să mituim un gardian de la închisoare şi ca să-l ajutăm pe Barbès să evadeze... Cîte gînduri nu-mi mai trec prin cap! Gînduri care îmi usucă lacrimile şi mă fac de pe acum să uit pe aceea care s-a gîndit la mine cînd a murit. Mama îmi aminteşte de scrisoarea încadrată cu negru, dar nu o mai las să vorbească.

M-am închis la mine în odaie, singur cu durerea mea.

Am plîns toată ziua ca un copil!

7 iunie

Şapte iunie, ceasurile zece şi cinci minute.

Sînt liber! Am dreptul să părăsesc cheiul Richebourg, să plec din Nantes, să mă duc la Paris.

Dreptul acesta l-am plătit, e al meu; mi-a fost vîndut. Vîndut scump, ieftin? Nici nu m-am uitat.

Mi s-a spus:

— Eşti minor, va trebui să mai aştepţi cîţiva ani pînă să fii stăpîn pe banii tăi. Dacă vrei să te înţelegi cu tată-tu, are să-ţi dea drumul chiar de astăzi, şi ai să poţi pleca.

— Dar, fiind minor, am dreptul să iscălesc?

— Să scrii numai o scrisoare. Avem încredere în tine. Ştim că n-ai să-ţi calci cuvîntul.

Ştiţi asta ? Eu ştiu doar atît, că voi v-aţi călcat cuvîntul de multe ori ! Mi-aduc aminte de datoria către Mouton... îmi fierbe şi-acum sîngele în vine cînd mă gîndesc !

Bun, hai să facem actul, că scriu orice scrisoare vreţi să vă fac, orice făgăduială doriţi — şi pe care am să mi-o ţin ! Deschideţi-mi uşa. Să ies şi să nu mă mai întorc niciodată ! Acuma cînd am moştenit parale, jandarmii n-au să mă mai oprească. Acuma nu mai sînt nici ticălos, nici vagabond.

S-a isprăvit, nu mai ştiu cum. Mi-aduc aminte numai că am transcris o scrisoare după o ciornă pe care mi-au pus-o în faţă. Tata va păstra banii moştenirii dar îmi va da patruzeci de franci pe lună — şi cinci sute de franci, ca să mă îmbarc şi să mă instalez la Paris.

Mai uitam ceva : au să mă scape cu o mie sau o mie cinci sute de recrutare.

— Şi cînd o să am cei cinci sute de franci ?

— Peste o săptămînă.

E mult !

Îmi comand nişte haine la cel mai bun croitor din oraş. Şi mai ales, să fie gata pînă sîmbătă !

Hainele sosesc la timp, la fel şi cei cinci sute de franci. Îi iau şi mă uit la tata. Îi tremură o leacă mîna.

— Tot mă urăşti şi acuma cînd pleci ?

— Nu, nu... Doar vezi că mă apucă plînsul... Dar nu putem să stăm împreună... mi-ai făcut viaţa prea amară...

Adio ! Adio !

Totuşi încă n-am plecat. Cînd l-am văzut cu lacrimi în ochi m-am înduioşat şi am iertat tot.

Cea din urmă seară mi-am petrecut-o cu ei.

— Vă invit la teatru, vreți ?

Am fost cu toții la teatru. Am mers cu amîndoi la braț.

Mi se părea că eu eram tata și că duceam doi copii mari care mă necăjiseră fără îndoială, cărora totuși le eram drag.

XVI

PARIS

Iată-mă în curtea Mesageriilor.

Văd pe omul care mi-a zvîrlit geamantanul cînd am venit la Paris întîia oară ! Mi-a spus atunci de un hotel pe strada Deux-Ecus la care nu m-am putut duce pentru că nu aveam decît cinci franci și douăzeci de centime. Acuma sînt bogat, hai să mă duc la hotelul acela !

— Birjar, știi vreun hotel pe strada Deux-Ecus ?

— Da, hotelul Monetăriei.

Stau însă foarte prost la hotelul Monetăriei. Rămîn numai pînă-mi găsesc o locuință ca lumea.

Am scris de la Nantes Alexandrinei : nu mi-a dat nici un semn de viață. L-am rugat pe Legrand să treacă pe la ea ; mi-a scris că avea aerul că nu-și aduce de loc aminte de domnul Vingtras.

La început m-am necăjit. Dar încetul cu încetul amintirea ei s-a înecat cu totul în supărările mele din provincie.

Totuși, acuma cînd am pus din nou piciorul în Paris, iar îmi tresare inima.

Mă duc în strada Le Harpe. E aici și ea și mamă-sa și tată-su. Mamă-sa îmi spune că *mai sînt*

de plată douăzeci şi cinci de franci; a uitat să-i pună la socoteală.

— Poftim douăzeci şi cinci de franci.

Fata e stingherită şi mă primeşte cu răceală. Şi-a găsit alt iubit şi pare-se că o să se mărite.

Să se mărite! Bine face. Simt că m-am vindecat. Mi-am plătit datoria. Dragostea ei s-a stins. Să nu mai vorbim!

Oricum, am fost foarte fericit cu ea, altădată, şi a fost fată de treabă.

Hotel Jean-Jacques Rousseau

Am citit pe Balzac şi mi-aduc aminte că Lucien de Rubempré[1] locuia pe strada Frînghierilor la hotelul Jean-Jacques Rousseau.

Iată-mă-s aici.

O babă, cu o mutră de ţărancă dreasă de-o bonetă cu panglicuţe verzi, şade împletind la ciorap în fundul biroului hotelului.

Acest birou e o odaie întunecoasă, rece, posomorîtă. Baba nu pare nici ea veselă de loc: nimic din femeia din roman.

Stau de vorbă cu dînsa după ce o întreb dacă are vreo odaie.

De vorbă? Vorbeşte foarte puţin. Ai zice chiar că i-i frică să arate călătorilor casa; că se teme să nu se descopere cine ştie ce taină grozavă, ca într-o piesă pe care mi-a povestit-o Legrand: Hangiul turna plumb topit în urechea călătorilor pe

[1] Personajul principal din romanul *Iluzii pierdute* de Balzac (n.t.).

cînd dormeau, pe urmă îi tăia în bucăți și-i dădea la porci să-i mănînce ! Mi se pare că totul se descoperea datorită vreunui călător care exclama : „Ce porci grași aveți !“ Hangiul se zăpăcea, călătorul vedea că s-a zăpăcit, îl bănuia și de-aici se ajungea la descoperirea crimei.

Bătrîna mi-a arătat o odaie, din care probabil că cineva de abia plecase. Patul e desfăcut, măsuța de noapte deschisă, pe dușumea e un guler ros, aruncat.

— Cît ?

— Optsprezece franci.

Și adăugă :

— Aveți bagaje ? Ce faceți ? Sînteți student ? Fie și student ! Scriu „student“ în registrul hotelului.

Ah ! ce registru ! Plin de tot felul de scrisuri, cu urme unsuroase de degete !

Balzac fără îndoială a ales hotelul care i se părea că se potrivește mai bine cu ambiția și cu firea eroului său... Să te treacă fiorii, nu altceva ! Înfățișarea păcătoasă a casei îmi îngheață inima. Fereastra mea dă spre un zid. Nu pot să privesc Parisul și să-l ameninț cu pumnul ca Rastignac [1]. Nu văd Parisul. În fața mea e zidul, cu creasta găinățată de păsări. Mai la o parte, pe un olan spart, o pisică se uită la mine cu ochii ei verzi.

Mi-am luat în primire odaia.

Au pus așternut curat, au închis măsuța de noapte, au șters pata de cerneală. Au pus chiar și un vas de alabastru pe prichiciul căminului : par-

---

[1] Personaj din *Moș Goriot* și din alte romane ale lui Balzac (n.t.).

că-i de camfor şi îmi vine să mă frec pe mîini cu el. Au mai pus pe lîngă gravurile mele şi un *Napoleon la asediul Toulonului*, care într-adevăr parcă are rîie. La început, îndemnat de părerile mele politice, am vrut să le spun să-l ia înapoi; pe urmă, după ce m-am gîndit bine, l-am lăsat; am să scuip pe el din cînd în cînd.

Mor de plictiseală la mine acasă.

Ce fericit eram la hotel Riffault, cînd am venit întîia oară. Mai aveam într-o bucată de ziar o cotletă pe care mi-o lăsase Angelina, dacă mi s-o face foame peste noapte... Eram fericit fiindcă mă simţeam liber.

Şi astăzi aproape că nu mă mai simt liber în camera asta de trei ori mai mare, prin care pot să mă plimb.

Asta e din pricină că acuma-s mai bătrîn şi fiindcă am mai fost o dată la Paris.

Cînd eram la hotel Riffault de abia ieşisem din liceu. Pe cînd acuma, intru în viaţă.

Acuma, băiete, intri în viaţă de-a binelea!

Din fericire, am parale. Hai să-mi găsesc tovarăşii!

Vom merge la Ramponneau să luăm porţii de cincizeci de bani, să bem vin de şaizeci de bani litrul. Am să cer cameră separată care dă în grădină şi unde se pune faţă de masă. *Puritanii* n-au decît să se supere!

Vom striga de la geam pe femeia cu alune şi pe aceea cu scoici. O să mîncăm la scoici pînă n-om mai putea.

De multe ori îmi spuneam: Îndată ce am bani mănînc la scoici pînă mă umflu.

O să ne umflăm cu toţii dacă avem poftă !

Hei, cu scoici !

Am să iau şi friptură de viţel la cuptor. N-am mîncat niciodată friptură de viţel la cuptor ca să mă satur.

Pe urmă o să ne ducem la Montrouge, în hangarul unde beam vin de douăzeci de bani litrul. Avem să bem acuma de cinci franci ! O să poftim şi pe prietenii de prin apropiere.

Dau în stradă de unul din vechii noştri colegi, care venea cîteodată să mai stea de vorbă cu noi. E foarte mirat cînd mă vede.

— S-auzea c-ai plecat în Antile !

— Unde-s prietenii ? La ce cafenea se duc acuma ?

— Nu ne ducem la cafenea. Dar seara mîncăm cu toţii la restaurantul Petray pe strada Taranne.

Mă duc pe strada Taranne la restaurantul Petray.

Nu-i o cîrciumă de cartier. Nu-i nici lăptărie. Nu-i nici miros de pipe studenţeşti, nici de praf de zidari. Se vede că aici nu mănîncă asemenea oameni.

La casă şade doamna Petray ; are păr blond şi o faţă alburie ; seamănă cu o pîine pe a cărei coajă a mai rămas făină.

N-am fost niciodată într-o sufragerie atît de luminoasă şi de veselă.

Pe o masă, în mijloc, e un buchet care acoperă aroma sosurilor. Miroase frumos, frumos !

Parc-aş fi la Nantes, în zilele de linişte cînd era masă mare la noi şi cînd mama se plătea de invitaţii pe trei ani în şir.

Asta se întîmpla mai întotdeauna în vacanţa de Paşti cînd venea primăvara şi înflorea liliacul. Eu aveam însărcinarea să mă duc pe cîmp să culeg flori.

Cu florile acestea împodobeau odaia cea mare, care strălucea de curăţenie şi mirosea straşnic a verdeaţă şi a cîmp.

În ziua asta plină de soare, restaurantul acesta mititel în care am intrat acum, cu feţele lui de masă albe, şi cu buchetul în mijloc, are înfăţişarea veselă şi sinceră pe care o avea în chip cu totul neobişnuit, casa Vingtras, la trei sau patru ani o dată !

Bucuriile căminului, iată-le aici ! N-am nevoie de familia mea ca să le gust. Doamna Petray poate să-mi servească o masă bună fără să-mi fi dat lumina zilei. Domnul Petray pare să fie un om mai plăcut decît tata : are şi el o tocă şi o uniformă, dar haina lui de bucătar e mult mai frumoasă decît haina de profesor.

— Băiete, socoteala !

— Un franc şi douăzeci.

Am mîncat o supă de verdeţuri, o cotletă, o anghinare umplută, o farfurioară de smîntînă, cafea.

Nici bogaţii nu mănîncă mai bine !

Am petrecut o jumătate de ceas delicioasă !

Mă şterg la gură în timp ce-mi citesc ziarul, cu spatele rezemat de perete, cu un picior pe un scaun ; scobitoarea pocneşte între dinţii mei ca marmura.

Mă apucă egoismul !

Ce-ar fi să mai păstrez încă un ceas senzaţia asta pe care am avut-o stînd la masă întîia oară numai cu libertatea mea ?

Pot să mă întîlnesc şi mîine cu tovarăşii.

Cerul e atît de senin şi e atît de plăcut să te plimbi pe stradă ! Da, hai să ieşim !

— Băiete, plata !

Plata : cu bani care nu sînt nici ai familiei, nici ai comunităţii, nici ai casei Vingtras, nici ai hotelului Lisbonne, plata cu pataca asta de cinci franci care mai are în buzunarul meu cîteva surori ca şi ea, argintii, şi o mulţime de surioare galbene.

Mai am eu patace de astea într-un buzunar şi în alt buzunar am şi cîţiva ludovici [1]. Sînt sigur că-s tot acolo fiindcă nu trece o clipă fără să pipăi locul unde mi-i averea.

Plata şi cincisprezece bani pentru dumneata !

Şi ochii mi se umezesc de mîndrie.

Un salut doamnei Petray ; mai arunc o privire — ca să-mi dau aere — în ziar, ca unul care se uită să vadă cursul rentei ; dau din cap către chelner şi o şterg repede de teamă să nu vie cineva şi să-mi strice senzaţia plăcută pe care o am.

Toate fericirile !

Iau o ţigară de cincisprezece bani : blondă, bine sucită şi care face un fum albastru...

— Florăreaso, dă-mi un buchet !

---

[1] Monedă de aur de douăzeci de franci (n.t.).

Botinele îmi lucesc şi scîrţîie ca nişte cizme ofiţereşti : cred că şi hainele îmi vin bine.

Văd într-o oglindă un băiat brun, spătos, cu mijlocul subţire, care pare fericit şi voinic. Cunosc fruntea asta cu faţa arămie şi ochi negri. E a unui evadat pe care-l cheamă Vingtras.

Merg legănat şi-mi simt picioarele mlădioase şi tari ca nişte vergi de oţel.

Parcă aş încerca o trambulină. Am muşchi flexibili şi aş fi în stare să sar ca o panteră.

Miluiesc pe toţi orbii pe care îi întîlnesc. Tot restul pe care mi l-a dat chelnerul se duce.

Aş vrea să mai întîlnesc şi alt soi de betegi, surzi sau ciungi, ologi care să mă vadă cum umblu acuma cînd sînt îmbrăcat după gustul meu şi nu mi-i teamă că au să-mi plesnească pantalonii în fund.

Tuileries ! — A ! iată Mistreţul ! Aici alergam pe întrecute, cînd eram la liceu.

Nu pot să sufăr mistreţul acesta de marmură plin de pete negre lăsate de ploaie. Legnagna, directorul pensionului meu, cu nasul lui roş, cu obrajii vineţi, cu picioarele hîite şi cu înfăţişarea lui de paracliser, îmi vine în minte şi parcă văd că are să-mi strice ziua !...

Mai bine să trec în partea unde pedagogul nu ne dădea voie şi pe unde erau femei.

O ! ce foşnete de rochii, ce legănări de şolduri, ce mîini înmănuşate, pîn' la coate, ce luciri de piele albă prin corsajul decoltat !... În provincie nu-s şolduri ca astea şi nici vîltoarea asta... Şi nici în Cartierul Latin !

Şi cînd te gîndeşti că tot timpul cît am locuit pe lîngă Panteon niciodată nu m-am aşezat aici pe o bancă ! Mă uitam cum ţopăiau la Prado, fete de douăzeci de ani ; cele care se plimbă aici au treizeci. Îmi plac mai mult cei treizeci de ani ai lor şi şoldurile lor mlădioase, pieptul plin şi pielea lor pîrguită.

Mă întind pe un scaun verde şi stau aşa sorbindu-le din ochi...

Pleacă una cîte una. Sînt unele care mai stau o clipă cu bărbaţi cu mutre de căpitani, după ce au spus copilului pe care-l duceau de mînă : „Hai, du-te de te joacă !"

Şi bonele spun tot aşa copiilor : „Ia să vedem care ajunge mai repede la grilaj !" şi în timp ce plozii o iau la fugă ele se sărută cu cîte-un mustăcios.

Toată lumea asta pare fericită şi îndrăgostită ! O ! am să mai vin pe aici şi am să încerc să prind şi eu vreo rochie de mătase sau de stambă...

Seara am mîncat la cafenea !

Un biftec cu cartofi prăjiţi de jur împrejur ca nişte bucle blonde în jurul unei feţe oacheşe. Sînt şi aici femei ; vorbesc mai tare şi rîd mai tare decît cele de la Tuileries şi seamănă mai mult cu cele din Cartierul Latin ; dar în lumina asta strălucitoare, în scînteierea becurilor de gaz şi în sclipirea tacîmurilor de argint, vocile şi rochiile ţipătoare nu fac o impresie prea rea.

Pudra pe obrazul lor e ca zahărul pisat pe fragi.

Masa m-a costat un franc şi şaptezeci şi cinci, fără vin. N-am băut vin nici la prînz. Vreau să

mă obişnuiesc să nu beau. Mai bine cu banii aceştia îmi iau flori şi mă duc să stau pe un scaun verde în parcul de la Tuileries.

Nu mai am nevoie, aşa cum aveam altădată cînd o căutam pe Peticuţa — să-mi dau curaj.

Atunci am luat un pahar de vin la tejghea... Azi pot să iau şi o sticlă întreagă dacă vreau. Dar pentru ce să iau ?

M-am îmbătat destul respirînd aerul de aici, uitîndu-mă la femei şi mîncînd cu furculiţă de argint ! Asta face mai mult decît zece pahare de vin.

Tot Parisul trece prin faţa mea. Nu-mi mai este frică de el ca altădată !

Frică ?

Chiar pe bulevardul acesta am strigat la arme ! Uite chiar pe banca asta din faţă, lîngă pasajul Panoramas m-am urcat şi am strigat, la 3 decembrie : „Moarte lui Napoleon !“

Iar amintirea asta ! Slăbiciune !... Păreri de rău copilăreşti...

— Băiete ! Gazeta veselă !

Unde să-mi petrec seara ?

La Ambigu se joacă *Paiaţa*. Hai la *Paiaţa !*

E frumoasă straşnic scena în care Paiaţa spune leşinînd : mi-i foame ! Frumos e şi actul în casa goală, după ce soţia a plecat, cu copiii care cer de mîncare, cu cuţitul care se împlîntă în inimă, cu cuţitul care se împlîntă în pîine.

După teatru mă duc la Cafeneaua Muşchetarilor, plină de scriitori, de actori şi de femei iarăşi !

Duc cu mine în strada Frînghierilor o lume întreagă de impresii dulci şi puternice.

Cine-mi răscoleşte părul, vîntul nopţii, ori emoţia pe care mi-a dat-o ziua asta atît de plină ?

Nu ştiu ! — dar simt un fior care mă pătrunde pînă la inimă : fiori de frig şi fiori de mîndrie.

Cerul e senin şi lucios ca o placă de oţel.

Cîteva fuste trec albe pe trotuare ; se vede la o sută de paşi înainte... Umbra mea s-aşterne în lumina lunii şi umple toată strada...

Vreau să-mi croiesc în lume un loc tot aşa de larg !

XVII

TOVARĂȘII

Mă duc la Petray.

Nu-i încă nimeni. Chelnerul mă întreabă dacă nu vreau un ziar, pînă vin ceilalți.

Iau ziarul, ca și cum ar fi vorba în el de mine, de fericirea mea de ieri, de un domn pe care toți l-au văzut cum se plimba, cu țigara în gură, cu o floare la butonieră, cu pieptul scos înainte, un domn care a fost la Tuileries și seara la teatru, un De Marsay [1] păros, spătos și care are să facă vîlvă la Paris.

Și într-adevăr mă trezesc căutînd printre rînduri să văd n-oi găsi vreo urmă despre plimbarea mea scăldată în soare, plină de bucurie adîncă, de lipsă de griji și de încredere în mine.

Cel dintîi vine Legrand, dar un Legrand de nerecunoscut. Are înfățișarea unui om spionat de Consiliul celor Zece[2], se uită în dreapta și în stînga ca și cum s-ar teme de Gura de fier și poartă o haină întunecată și o pălărie tristă.

---

[1] Personaj din Balzac, tip de dandy (n.t.).

[2] Consiliul secret compus din zece membri, în vechea republică a Veneției. A funcționat de la 1310 la 1797 (n.t.).

Mă vede şi are faţă de mine, ca într-o conspiraţie gesturi de conjurat. Îi strîng mîna şi îi spun ce impresie îmi face mutra şi îmbrăcămintea lui.

— Să ştii că-mi placi mai mult în rolurile de aventurier. Acuma parcă eşti un pustnic, un capucin de barometru.

— Roluri de aventurier ! spune el cu un surîs ca din *Turnul Neslé*[1] ; cinci ţărani împotriva unui boier — au trecut vremurile acelea — acuma sînt zece gardişti împotriva unui republican, un ofiţer de jandarmi pe fiecare stradă, un spion în fiecare casă ! Se cunoaşte că vii de la Nantes ! Acum, Vingtrassello, nu mai poţi decît să te ascunzi într-o vizunie şi să visezi ca un nebun sau să faci alchimie socială ca un vrăjitor... Eu port tocmai costumul care trebuie în piesa asta !

Are dreptate teatralul !

De cîteva ori, ieri, pe cînd mă plimbam m-am gîndit la înfrîngerea noastră — dar am alungat această amintire, am strigat la ea : „Dă-te la o parte din soare !"

N-am spus oare o prostie ? Oare amintirea asta nu se va întoarce mereu şi nu-şi va arunca în calea mea umbra neagră şi însîngerată ? Uite, şi acuma chiar, tot restaurantul s-a întunecat de dînsa !

Noi, care vorbeam întotdeauna atît de tare, vorbim acum în şoaptă !

Nu mă mai gîndeam la asta, nu mai ştiam ce s-a mai întîmplat. Am plecat a doua zi după bătălie şi n-am văzut decît soldaţii, tragedia, sîngele !

---

[1] Piesă senzaţională de Alexandru Dumas-tatăl (n.t.).

N-am mai stat să simt mirosul noroiului, să simt în spate privirea spionilor.

Cînd cu lovitura de stat, poliţia avea şi o sabie şi omora ziua-n amiaza mare; acuma însă e altceva.

Nu poţi să vorbeşti, nu poţi să taci... Orice cuvînt e prins... eşti spionat cînd faci un gest, cînd taci. Simt ruşinea care mi se urcă pe ţeastă ca un păduche! Impresiile mele de ieri, speranţele mele de mîine, totul deodată se veştejeşte, se murdăreşte...

Mai mare scîrba!

Gurile se închid maşinal, lăsăm ochii în jos, chipurile noastre încearcă să mintă — şi asta pentru că un om cu înfăţişare îndoielnică a intrat şi s-a aşezat în colţul nostru...

Legrand mi-a făcut semn şi am început să jucăm teatru aşa cum strigam „Arde!" la şcoală, cînd zăream că vine supraveghetorul.

Sînt mai nenorocit decît atunci cînd aveam haine caraghioase, cînd mama mă făcea să fiu de rîsul lumii, cînd tata mă bătea de faţă cu tot liceul! Atunci puteam să fac pe nepăsătorul, dar aici trebuie să fac pe laşul!

— Ai dreptate, Legrand. Şii ce, să-mi găseşti şi mie o pălărie ca a ta care să-mi cadă pe ochi, un surtuc de pustnic, o vizunie de vrăjitor.

— Mai încet, mai încet!

Chelnerul tocmai ne-a făcut cu ochiul către omul cu mutra suspectă ca să ne arate că acela ascultă ce vorbim şi toţi spun: „Mai încet, mai încet!"

*

Mai vin şi alţi tovarăşi!

Dar nu mai au nici fața, nici privirea, nici gesturile pe care le aveau cînd i-am văzut ultima oară.

Cu mîinile vîrîte în mîneci și ei, tîrînd picioarele, cu buzele lăsate în jos...

Toți sînt de părere că eu fac prea mult zgomot, hotărît, fac prea mult zgomot. Strîngerea lor de mînă a fost caldă. Dar vorba lor e rece.

Îmi fac semne cu genunchiul pe sub masă. Să fie oare supărarea lor pe mine, din decembrie, care s-a trezit iarăși și a săpat între noi o prăpastie ? Sînt poate vorbe ce nu pot fi uitate, chiar dintr-acelea rostite în bubuitul tunurilor.

Nu ! Întîmplările din decembrie ne apasă într-adevăr pe toți ; tovarășii mei nu-s supărați de ce-am spus eu atunci în clipele acelea de deznădejde ; li-i frică numai de ceea ce aș putea să spun acum, în mijlocul spionajului și al groazei pe care le-au stîrnit cele petrecute în decembrie.

Omul cu mutră suspectă se uită mereu la noi. Am mîncat așa, cu ochii în patru.

Îmi scot punga.

— Eu plătesc.

— Bine, plătește, dacă ești bogat.

— Hai, să luăm niște coniac, un punci.

— Nu, nu, spun ei cu osteneală în glas și cu nepăsare.

Plecăm. Venisem aici, vesel și voios. Plec plin de deznădejde.

Ceasul pe care l-am petrecut aici mi-a arătat în ce mlaștină trebuie să-mi caut bucuria vieții, pîinea, o meserie, gloria !

Mai bine am fi murit cu toții atunci cînd cu lovitura de stat...

N-am avut încă vreme să vorbesc cu nimeni în parte şi n-am văzut pe nici unul dintre cei de care eram legat mai strîns...

Renoul şi cu Rock de ce n-au venit ?

— Renoul unde-i ? Ce face ?

— A intrat ca diurnist la Ministerul Instrucţiei Publice.

— Unde stă ?

— Tot pe strada l'Ecole de Médicine dar nu la 39, mai sus puţin, lîngă Charrière.

Mă duc acolo.

Portăreasa mă primeşte prost — parcă ar crede că sînt unul dintre aceia...

— Etajul al cincilea.

Am venit seara, gîndindu-mă că la vremea asta Renoul s-a întors de la slujbă.

E acasă, în redingotă ; nu mai poartă halat.

Dar ce înfăţişare necăjită şi tristă are ! Halatul nu-l îmbătrînea aşa de tare ! De ce are faţa asta pămîntie şi ochii în fundul capului ?

— Ai fost bolnav ?

— Nu...

Vine şi Lisette.

O ! nu mai eşti Lisette de altădată !

Dar ce s-a întîmplat de v-aţi schimbat aşa amîndoi ? Sînteţi supăraţi pe mine ? Poate că nu vă place că am venit ?...

— Nu ! Nu !

Un nu care iese din inimă.

— Dimpotrivă, sîntem atît de bucuroşi că te vedem iar ! Credeam că ai dispărut, că te-au închis, că ai murit.

Am avut şi eu partea mea de supliciu...

Şi le-am povestit viaţa mea de la Nantes...

Mă duc la Rock, care vine rar pe la Petray, fiindcă stă prea departe.

Nici el nu mai locuieşte unde locuia.

Toţi s-au mutat. Portarul şi vecinii îi ştiau că erau republicani şi că au lipsit de acasă cînd cu întîmplările din decembrie. De teamă să nu fie denunţaţi şi urmăriţi toţi au plecat care încotro, ducîndu-şi în altă parte bulendrele, geamantanul şi necazul.

Pe Rock îl găsesc şi mai greu decît l-am găsit pe Renoul. După ce aştept o bună bucată de vreme la uşă, şi după ce el s-a uitat bine pe gaura cheii să vadă cine-i, îmi deschide, numai în cămaşă.

Îl găsesc foarte schimbat.

Totuşi nu-i atît de abătut ca ceilalţi. Află o mîngîiere în înfrîngere.

Lui îi plac comploturile, i-s dragi comitetele ascunse. E credinţă sau manie? Eu cred că-i maniac. Pînă să spună un cuvînt, se uită de zece ori împrejur. Se uită şi sub pat şi bocăneşte în dulapurile din perete. Ştie că dacă ar fi cineva ascuns în ele sunetul ar fi mai înăbuşit.

Rock vorbeşte cu mine deschis — atîta cît poate — şi nu poate prea mult. Mai tîrziu are să-mi spuie tot, îndată ce va primi de la „centurion" dreptul de a-mi spune cuvîntul de ordine.

Nu va trece prea mult pînă atunci fiindcă el răspunde de mine.

— Şi acuma ar fi bine să pleci. Desigur că la prefectura de poliţie ştiu c-ai sosit.

Se uită din nou, din exces de precauţie, între pat şi perete şi deschide deodată un dulap de care nu era sigur.

Nu-i nimeni.

Dar tot în vîrful picioarelor merge cu mine pînă la uşă iar eu mă întorc dezamăgit acasă.

Mă sprijin cu coatele de marginea ferestrei în liniştea serii şi mă gîndesc la ce-am văzut şi am auzit în acele două zile.

O ! tinereţea mea, tinereţea mea ! Te-am scăpat de jugul părintesc şi te-am adus aici mîndră şi gata de luptă.

Nu mai este nici o luptă. Pretutindeni numai o viaţă slugarnică şi cei care au voci de stentor trebuie să-şi pună surdină la gură. Dacă n-ai curajul să fii un laş nu-ţi mai rămîne decît să-ţi tragi un glonte în cap.

Atunci cînd după ce-am închis uşa am dat drumul strigătului pe care mi-l ţinusem în gît prin cafenele, acasă la prietenii mei, şi de-a lungul drumului plin de agenţi şi de soldaţi, la zgomotul acesta cel din odaia de alături trebuie să se fi întrebat dacă nu e prin apropiere un mistreţ încolţit de cîini !

La liceu ni se spunea că tinerii spartani se lăsau muşcaţi de vulpea pe care o ascundeau sub haină dar nu scoteau un ţipăt ! Mie necazul îmi roade inima, dar oare, ca şi spartanul, va trebui să nu spun nimic ?...

Să nu spun nimic ?... cîte săptămîni, cîte luni, cîţi ani ?

Dar asta-i groaznic ! Şi eu care ziceam că am prins iar gust de viaţă, care ziceam că cerul e atît de senin şi străzile sînt atît de vesele !

Nenorocitule ! Nu mai ai altceva de făcut decît să te piteşti ca o sălbăticiune în vizuină sau să ieşi şi să lingi cizmele învingătorului.

— Da !... peste tot numai noroi şi beznă !

Am închis fereastra cu gestul unui îmblînzitor care zăvorăşte uşa cuştii în care-i tigrul şi se închide în cuşcă cu fiara.

Regicid

Mi-a venit un gînd !...

Îmi strînge craniul şi-mi încleştează creierul. Nu mă lasă să dorm noaptea.

Dar fii mai liniştit, ce-i asta ? Prietenii au dreptate — trebuie să-ţi stingi privirile, să-ţi ascunzi înfrigurarea, să-ţi înăbuşi paşii.

Trebuie să mergi către ţel cu băgare de seamă, ca să poţi să ajungi, să te repezi şi să dai lovitura !...

Singur n-am să îndrăznesc !

Trebuie să mă duc să mă sfătuiesc cu cei care au experienţă şi care se întîlnesc cu oamenii influenţi ai partidului.

Mă duc să-i caut pe Limard, pe Dutripond, pe care i-am cunoscut în 1851.

Îi găsesc beţi în faţa unui absint, al cincilea în seara asta ; mă întîmpină clătinîndu-se ; mă iau de mînă şi mă trag de haine ; de beţi ce sînt le curg balele, sînt urîţi şi ochii le ies din cap.

— Lăsaţi-mă în pace !

Îi împing cam prea tare ; unul din ei se împiedică şi cade ; se ridică greoi cu mişcări de schilod.

Am fost indignat cînd i-am văzut beţi. Doar venisem să vorbesc cu ei de salvarea patriei !

Salvarea patriei ! — Dar cine vrea s-o salveze ?

Nici unul ! Nu îndrăznesc să încredinţez nimănui visurile mele şi nici să spun cuiva că-mi eco-

nomisesc banii ca să înfăptuiesc ce am de gînd... îmi economisesc banii, într-adevăr, trăiesc cu te miri ce...

Îmi pare rău şi de gologanii pe care i-am dat orbilor, pe care i-am dat pe flori.

. . . .

Nu-i nimeni care să m-asculte sau care, după ce m-a ascultat, să mă încurajeze.

— Dă lovitura şi vom vedea noi după aceea, spun unii.

Alţii se indignează şi se sperie.

— Nu-i asculta ! Ai să te faci urît de toţi şi altceva nimic n-are să iasă din asta, nimic ! — îmi spune cu simpatie şi teamă un bătrîn care a dat deja dovezi de curaj şi pe care pot să-l cred. Alungă-ţi gîndurile acestea, dragul meu ! Zece ani să stai şi să chibzuieşti ! Şi peste zece ani tot aici are să fie, ascultaţi-mă pe mine !

I-am spus :

— Bine, dar eu vreau tocmai să nu mai fie !

— În nici un caz n-ai dreptul — mi-a răspuns el ca ultim argument — dacă-ţi pui viaţa în joc nebuneşte să o pui şi pe-a acelora care chiar în seara aceleiaşi zile vor fi, din pricina faptei dumitale, arestaţi şi deportaţi în masă. Nu ai dreptul să faci asta !

Ar trebui să nu mai ascult de nimeni.

Îmi lipseşte curajul.

Propun să pornesc eu cel dintîi, să dau semnalul. Voi comanda : trageţi ! în fruntea tuturora. Atîta tot însă. Şi pe lîngă asta mai cer ca răzvrătirea să fie gata... în urma mea ; să fie lupta începută, oarecum.

Dacă l-aş avea pe Bonaparte în mînă n-aş ridica braţul să-l lovesc şi n-aş trage în el dacă numai eu singur i-aş fi decretat moartea !

Înainte de-a încredinţa prietenilor gîndul care mi-a străbătut mintea şi mi-a aprins inima, am vrut să ştiu părerea şi să am sprijinul oamenilor cu autoritate printre noi.

Deoarece nu-i nimic de aşteptat din partea asta, nimic decît frică, milă sau bănuială, mă voi duce la prieteni care n-au nici un renume dar care sînt inimoşi şi de încredere, şi am să le spun ce-am vrut să fac şi de ce n-am izbutit.

Rock îmi răspunde aşa cum mi-au mai răspuns şi alţii.

— N-ar sluji la nimic, la nimic ! Nici nu te mai gîndi !

Adaugă însă :

— Sînt cîţiva mai inimoşi decît cei pe care i-ai văzut tu şi aceia au grijă de asta. Ai să afli la vreme. Nu mai încerca nimic şi stai pe loc. Dacă încerci ceva au să te aresteze şi te pomeneşti că ne arestează şi pe noi.

Da, are dreptate. Nu-i aşa uşor să omori pe un Bonaparte.

Aşadar nu-i momentul deocamdată să-ţi pui capul în joc în numele Republicii !

Visul meu a murit !

Acuma, cînd febra regicidului a trecut, mi se pare şi mie că ar fi fost cumplit să văd un val de sînge cald care mă izbeşte în faţă — să văd cum cade un om pe care l-am lovit... Ar trebui ca lucrul acesta să fie făcut de mai mulţi şi nici unul să nu fie numai el asasinul.

Nu mai rămîne decît să-mi port hoitul în chip nătîng, pînă în clipa în care va fi sfărîmat de boală mai degrabă decît de luptă...

Îmi păstram monedele mele de cinci franci şi monedele mele de aur ca să cumpăr arme, şi ca să am şi bani de buzunar cînd m-or aresta, să nu se creadă cumva că am avut curaj numai fiindcă eram în mizerie şi că am săvîrşit fapta numai cînd mi-am cheltuit ultima para.

Dar dacă banii nu-mi mai sînt de trebuinţă pentru asta atunci măcar să-mi slujească drept mîngîiere !

Dar mîngîierea n-o găsesc !

Pe străzi e tot atîta soare şi sînt tot atîtea florărese ; la Tuileries tot atîtea femei cu piele pîrguită ; prin cafenele tot atîta larmă şi lumină ; pentru cincisprezece bani am şi acum o ţigară blondă cu fum albastru — eu însă nu mai am nici aceeaşi privire, nici aceeaşi sănătate ! Nu mai simt nici nepăsarea fericirii trecute, nici curiozitatea arzătoare ; mi-i inima plină de dezgust.

Cred că par acum bătrîn şi eu aşa cum îmi păreau prietenii cînd îi mustram din pricina asta ; am îmbătrînit ca şi ei, mai mult decît ei poate, fiindcă m-am urcat şi mai sus decît ei pe scara iluziilor !

O ! aş vrea să uit... să rîd... să mă înfierbînt penreu altceva...

Altceva de care să mă izbesc cu fruntea ?

De-o săptămînă colindăm restaurantele de noapte spărgînd scaune şi capete. Ne răzbunăm pe civili de faptul că nu ne putem război cu soldaţii. Ne repezim în fericiţii care sînt mulţumiţi de tot ce se întîmplă acum şi care petrec. Căutăm cearta cu lumînarea.

Tăbărîm în restaurantele de la Hale unde stăm toată noaptea.

Bem vin alb, mîncăm stridii. Dar vinul acesta nu arde și în vine ne clocotește sîngele închegat din decembrie !

Nostalgia gălăgiei, părerile de rău ale mulțimilor republicane mă cuprind din nou, s-amestecă cu beția mea nătîngă și o fac să fie rea.

Vai de cel care se uită la mine și-mi dă un pretext ca să-l insult.

Lumea ne țîstuiește, să nu mai facem atîta larmă.

Dar noi tocmai larmă vrem să facem ! Venim aici și zbierăm cumplit fiindcă în Parisul zdrobit și mort nu mai putem să ridicăm glasul, să ținem cuvîntări și să strigăm : Trăiască Republica !

Mînia noastră de oameni cu călușul la gură izbucnește, strigăm pînă răgușim și ne îmbătăm inimile...

Cu viața asta, ce-a mai rămas din cei cinci sute de franci se topește repede...

Plata hainelor, drumul, rămășița pe care o mai datoram lui Mouton, toate acestea făcuseră încă dinainte o gaură.

Nu-mi mai rămîn decît vreo cîteva monede de cinci franci ; le-am găsit printre gologanii care îmi umplu buzunarele.

O ! rău am făcut !

Acum cînd banii s-au dus, mă gîndesc că îndată ce-am sosit trebuia să cumpăr — chiar în ziua sosirii — niște mobilă ieftină și să mi-o duc într-o odaie cu o sută de franci pe an pe care aș fi plătit-o pe șase luni înainte.

Puteam astfel să am asigurate o sută optzeci și două de nopți — pe care să fiu stăpîn, cu cheia odăii mele în buzunar !

Puteam să privesc în față viitorul.

Aş, de unde ! N-aş fi putut să fiu fericit ! Cîţiva bani mai mult sau mai puţin !

Încetul cu încetul, de altfel, înfrigurarea se potoleşte şi din credinţa mea zdrobită, din criza mea de deznădejde îmi rămîne un necaz batjocoritor, o inimă de crocodil.

Iată-mă cu patruzeci de franci pe lună — aceeaşi sumă ca atunci cînd am sosit la Matoussaint în vremuri de republică şi de boemă.

Acuma însă nu se mai poate trăi cu patruzeci de franci pe lună aşa cum se trăia în decembrie. De altfel nici atunci nu se prea putea. Trebuiam să fac datorii pe la furnizorii Angelinei sau la Mouton.

Aş putea şi acuma să stau pe datorie în vreun hotel din Cartierul Latin.

Nu. Fără datorii !

Prea mult am avut de suferit din pricina datoriei către Alexandrine.

Şi pe lîngă asta ar trebui să stau alături de feciorii de burghezi care n-au nici pasiune nici steag. Îi dispreţuiesc şi îi ocolesc.

Prefer să mă retrag într-un cotlon al meu. Vreau să lucrez ziua pentru alţii, ca să-mi cîştig cei cîţiva gologani de care mai am nevoie peste venitul meu păcătos ; iar seara vreau să lucrez numai pentru mine, să-mi caut calea pe care să merg, să mă gîndesc la opera în care îmi voi putea pune inima, cu necazurile şi mîniile ei.

Haide, Vingtras, la drum într-o viaţă de sărăcie şi de muncă ! Nu poţi să tragi cu puşca ! Pregăteşte o carte frumoasă !

XVIII

CAMERĂ MOBILATĂ

Plec de la hotelul mătuşei Honoré. Trebuie să-mi caut o odaie potrivită pentru mijloacele mele de trai. Ceva cam cu zece franci pe lună.

Umblu mult. Nu pot să găsesc ce vreau. La preţul acesta nu-s decît locuinţe de zidari — pe la piaţa Maubert.

Deoarece sînt îmbrăcat destul de bine, cînd intru într-o casă oamenii cred că vreau s-o cumpăr şi-s gata să mă ia la bătaie. Desigur că am să m-apuc să zugrăvesc, să tapetez, să curăţ... O tevatură întreagă! Bieţii oameni se gîndesc că vor trebui să se mute...

Se uită la mine chiorîş. Cînd însă spun ce vreau şi anume o odăiţă cu treizeci de bani pe zi aşa cum au zidarii — toţi se uită la mine bănuitor şi mă trimit repede la plimbare. Cînd se întîmplă să găsesc ceva atunci e vorba de o odaie împreună cu altcineva.

Cîte case n-am cutreierat, cîte scări n-am urcat!

Uneori chiar mă înşel cu desăvîrşire.

Pe strada Pergamentului tocmai credeam că am găsit ce-mi trebuie cînd deodată proprietăreasa îmi pune o întrebare care însemna cam aşa : „Dumneata trăieşti de pe urma prostituţiei ?"

Şi cînd i-am răspuns că nu :

— Bine, dar atunci cu ce trăieşti, n-ai nici o meserie ?

Şi cînd am plecat, s-a mai uitat o dată la mine cu dispreţ din capătul scării şi mi-a spus :

— Pierde-vară !

În sfîrşit am dat de o locuinţă pe care la început proprietarul nici nu voia să mi-o arate.

Mă măsura din cap pînă-n picioare şi se sfătuia cu nevastă-sa în loc să răspundă la întrebările mele.

— Ce etaj ? E liber imediat ?

El se scărpina în cap pe sub caschetă şi se tot gîndea, parcă ar fi făcut nişte socoteli grele.

— Eu cred că are să meargă, a rostit în sfîrşit după cîteva clipe.

Şi întorcîndu-se spre mine :

— Cît ai ?

Eu îmi închipui că vrea să ştie ce mijloace de trai am şi dau să răspund.

— Eu îţi spun că n-are să poată intra, zice nevastă-sa.

Ce, vor să mă bage într-un cufăr ?

Nu, tot de-o odaie e vorba.

Mă duce sus. Intru.

— Apleacă-te. Apleacă-te, îţi spun !

Ah ! ce izbitură ! Nu m-am aplecat la vreme şi m-am lovit cu capul de tavan. A pocnit ca un ou cînd îl spargi.

Proprietarul mă freacă instinctiv, încetişor pe frunte aşa cum răsuceşti o pilulă cu degetul:

— Înălţimea, zice el luîndu-şi degetul de pe ţeasta mea pe care părea c-o dezmiardă de plăcere — înălţimea, bineînţeles... Ştiam că trebuie să te apleci, acuma şi dumneata ştii... dar acuma e vorba de lungime Vrei să stai ici la colţul scării ? E mai uşor de măsurat, scoate-ţi pălăria !

Mă măsoară.

— Am spus eu ! Mai rămîne loc de două degete !

Loc de două degete ! Bine, dar asta-i straşnic ! Cu un spaţiu de două degete în plus am să fiu ca un sibarit ! Oricum însă, va trebui să nu-mi las unghiile să-mi crească prea tare.

•

Omul acesta e foarte cumsecade şi are o mare putere de fascinaţie deşi nu-i decît un simplu negustor de peşte prăjit. Plita şi tigăile le are la parter şi odăile mobilate la al patrulea.

Atîta am umblat şi am tot colindat de cînd caut locuinţă, am fost atît de prost primit şi atît de rău privit încît mi-i lehamite şi vreau să isprăvesc o dată. Dacă mai am loc de două degete, apoi asta-i tot ce-mi trebuie !

— N-am să mă pot plimba prin odaie, spun eu rîzînd.

— A ! dacă vrei să te plimbi, atunci să nu mai vorbim.

Nu vrea să mă înşele. Dacă vreau să mă plimb atunci mă sfătuieşte să nu închiriez odăiţa.

Mă scarpin în cap şi mă gîndesc — mă scarpin şi din pricină că tot mă mai doare — şi în sfîrşit mă hotărăsc.

— Aţi spus nouă franci. Hai să fie opt.

— Opt franci și cincizeci, ultimul preț.

— Bine, poftim doi franci acont. Mă duc să-mi aduc lucrurile.

Înainte de-a pleca, mai stau o clipă cu el de vorbă, jos. Mă felicita că m-am hotărît :

— Eu cred că ai să stai bine aici... Și să știi că dacă într-o seară... am fost și eu tînăr și înțeleg ; și cum zic, dacă într-o seară (face din ochi și-mi dă cu cotul) dacă cumva într-o seară nu vii singur... atîta numai să n-audă nevastă-mea... că eu am să mă fac că nu văd...

Mi-am adus geamantanul. Am găsit în odăiță un cotlon și-l pun acolo. Din cotlonul ăsta poți să faci o mică încăpere.

— Cel care a fost înaintea dumitale — mi-a spus proprietarul — se așeza aici seara ca să se gîndească. Nu ți-am arătat adineauri... Mi-am spus : „Pare om deștept și are să găsească singur" ; și pe urmă, de, nu poți să le spui pe toate deodată.

Ba eu cred că da, cînd e vorba de-o odăiță ca asta. Dar știu că am prea mult spirit critic și caut purici și unde nu sînt.

Numai de n-ar fi ploșnițe ! Nu cred să fie. Dacă sînt, sînt numai două sau trei cel mult ! Altele n-ar avea unde să încapă.

Fiindcă acesta e purul adevăr ! Nu-i loc decît de două degete — și din nefericire în pat sînt mai lung. Sînt silit să-mi îndoi degetele cînd vreau să mă întind. Trebuie să mă obișnuiesc.

Lumina vine pe-o fereastră din tavan care, cînd o deschid, scîrţîie ca aceea a lui Robert-Macaire [1].

Pot să vin acasă cînd vreau. Cheia e la mine. Voi putea să-mi aduc... O, amorul !

Am şi cotlonul în care pot să stau şi să mă gîndesc — altceva nu pot face, dar de gîndit pot să mă gîndesc adînc şi îndelung — fiindcă nu-i chip să te mişti în ungherul acesta şi ca să ieși din el e o poveste întreagă.

Cînd n-am la masă decît pîine îmi întind braţul pe scară şi îmi moi felia de pîine în mirosul de peşte prăjit care umple de duhoare toată casa. Nu fur pe nimeni cu asta şi pîinea capătă un uşor gust de peşte care-mi ţine loc de carne. N-am de ce să mă plîng.

Aş fi putut să nimeresc în cine ştie ce hardughie posomorîtă, în care aş fi avut loc să mă plimb cît vreau !

Să mă plimb ! Dar ce treabă-i asta, să umbli creanga şi să caşti gura în loc să stai şi să te gîndeşti ? Să te fîţîi, să-ţi răscrăcărezi picioarele într-un pat larg — ca o curtezană sau ca un saltimbanc !

Vineri, 7 seara

Se vede că jos o fi căzut un peşte în foc ! Ce putoare ! Desigur că nu era nici proaspăt !

---

[1] Personaj din *Hanul din Adrets*, melodramă de Antier ; tip de aventurier, pungaş şi escroc (n.t.).

A ! uite una din cele două ploșnițe !

Fără rățoială.

Și iată așa trăiesc fără să mă rățoiesc, în cămăruța mea.

Merge bine. Nu prea am ce să mănînc, dar mă gîndesc că dac-aș duce o viață de mîncare, m-aș îngrășa și n-aș mai putea să încap în cotlonul meu.

Mai am un franc și cinci bani pînă la sfîrșitul săptămînii. Sîmbătă trebuie să iau înapoi doi franci pe care i-am împrumutat unui băiat de încredere. De încredere ? Atîta cît poate fi de încredere vreun om de pe lumea asta !

Din fericire, jos am oarecare credit. Mi se pare că proprietarul meu îmi dă peștele pe care nu-l poate vinde. În orice caz îmi dă capete, o mulțime de capete.

— Mi-ai spus că-ți plac, nu ?

Da, am spus că-mi plac pentru ca să-mi dea pe datorie. Nu îndrăzneam să cer pe datorie cîte-un pește întreg, așa cum e pescuit, cu cap, pîntece și coadă. Astfel de pește capătă numai cei care plătesc bani peșin. Acesta e peștele proaspăt. Eu i-am spus :

— Cînd îți rămîn capete, dă-mi-le mie : îmi plac grozav.

Deunăzi am tras și o spaimă cu capetele. În prăvălie tocmai intrase unul cu o mutră de polițist. Bîrtașul de față cu el, mi-a spus : „Dumneata care vrei numai capete". O vorbă ca asta te poate băga în pușcărie !

Unde-o fi Legrand ! Dacă e așa cum se spune, trăiește în lumea mare. Cică a venit cineva de

la Nantes și i-a adus din partea mamă-si un geamantan bucșit de ciorapi, un rînd de haine și o pălărie de fetru nou-nouță.

Așa se spune !... Dar multe se spun.

Un rînd de haine și o pălărie nouă !

Se mai vorbește și de două ocale de unt topit.

Dacă Legrand a căpătat două ocale de unt, ar fi putut să-mi dea și mie, pînă a nu se duce în lumea mare. Nu-i frumos să ieși în lume, să-ți arăți talentele, să faci pe boierul. și să-ți lași prietenii să stea singuri în cotlon.

Nu i-am făcut nimic lui Legrand ca să-și ascundă de mine untul. Știa totuși că o bucățică de unt mi-ar fi fost de mare folos.

Zilele-mi trec, foarte lungi și nopțile foarte scurte, — cam scurte la picioare. Loc numai de două degete, asta nu-i chiar de ajuns ! E monoton, aproape umilitor să trăiești ghemuit, cu stomacul gol... Și țipă stomacul ăsta și mațele fac o larmă grozavă ! Și cum odaia e mică larma asta te asurzește.

Ca mijloace de trai n-am decît peștele de jos: Începe să-mi cam fie scîrbă. Am avut curajul să cer, și cozi, nu numai capete și iar capete. Mi-a dat cozi dar e același lucru. Parc-aș mînca gogoloașe de lumînare prăjită. Sînt sigur că un caras, dacă i-aș pune un fitil, mi-ar da lumină o noapte întreagă.

Cine-i acolo ?

Dormeam cu picioarele în sus. Mi-am făcut un mic aparat — așa cum sînt la spital pentru ca

bolnavii să se poată prinde cu mîinile. Eu picioarele vreau să mi le prind, nu mîinile.

Le-am făcut un mic scrînciob de frînghie — și acuma mi-i mai ușor...

Așa dar dormeam cu picioarele spînzurate...

Și fiul risipitor s-a întors
(*Biblia*, versetul II)

Cineva bate la ușă — o împinge — e Legrand. Nici nu mă clintesc. Un om care a primit din provincie două duzini de ciorapi, un rînd de haine, o pălărie de fetru nou-nouță, două ocale de unt topit — și care a dispărut o lună de zile fără să mai dea nici un semn de viață ! Nici nu mă clintesc !

Are să priceapă singur de ce mă port așa ; n-are decît să se supere dacă se simte jignit.

Văd însă că Legrand n-are haine noi, ba chiar că e foarte jerpelit.

Trebuie să-i iert pe cei care au suferit !

Legrand nu mi s-a aruncat în brațe — nu era loc, tavanul e prea scund. Și nici nu l-am îndemnat. Așadar, o mulțime de motive. Nu s-a aruncat în brațele mele dar mi-a povestit tot ; și-a deschis inima.

Povestea lui Legrand e tristă într-adevăr. L-a nenorocit dragostea.

Legrand, fără să spună nimănui, iubea. Cînd a primit de la mamă-sa lucrurile, le-a dus la familia cunoștinței lui care i-a luat untul, hainele, pălăria, ciorapii și pe urmă l-a dat afară.

Ar putea s-o dea în judecată dar nu vrea. I-ar părea rău să întineze astfel amintirea dragostei lui.

Pînă una alta nu mai are cu ce să se îmbrace și ce să mănînce și a venit la mine să-l găzduiesc.

Şi să-i dau şi o bucată de pește prăjit, dacă se poate... i-i foame grozav...

L-am iertat.

Aş vrea să tai viţelul cel gras dar nu pot !

Obţin cu mare greutate un peştişor pentru el și cîteva capete de caras pentru mine.

Acuma ar vrea să se culce.

— Oare-i bine să te culci așa imediat după masă ?

Unde să se culce ? Nu-i chip ! Ar trebui ca unul din noi sau jumătate din unul din noi să stea pe scară.

Mai are loc de două degete... Acuma Legrand n-are unde să-și pună capul. Şi-l ţine în mînă, ar vrea să și-l bage în buzunar.

— Degeaba, dragă ! Dar nu trebuie să ne descurajăm. Să mai căutăm, poate-om găsi ceva.

Tot chibzuindu-ne am descoperit că ar putea să-şi ţină picioarele înăuntru dacă ar vrea să-şi bage capul pe ferestruica din tavan şi să și-l scoată afară.

Încearcă. De n-ar crede lumea că e crimă, cu capul acesta așezat pe acoperiş !. Capul însă se mişcă. Vecinii de prin mansarde, miraţi la început, se liniștesc şi, dimineaţa, îi dau bună ziua.

Lui Legrand însă i-i frică să nu-l zgîrie vreo pisică.

Prea bine desigur că nu-i nici așa. Dar nu trebuie nici să ceri lux cînd ai ajuns în starea în care sîntem noi !

Şi Legrand trăieşte așa cînd cu capul pe acoperiș, cînd cu picioarele pe coridor, în zilele cînd nu-i rîndul lui de scară. Chiriașii îl gîdilă la tălpi cînd trec și asta îl face să plîngă în loc să rîdă, pentru că iubita lui îl gîdila și ea (făcea așa ca să-i ia untul) și îl săruta sub bărbie.

Toate ar merge cum ar merge dar nu are ce mînca și nu e în stare să facă nimic cu cele douăzeci de degete pe care le are (din care zece îi sînt deocamdată cam stîrcite).

Nu s-a născut în profesorat și-l apucă amețeala numai la gîndul că ar trebui să fie pedagog... În ziua cînd va avea bani are să-i arunce pe masă și are să spună : ai noștri sînt ! Legrand nu e numai lung, e şi larg, în înţelesul cel mai frumos al cuvîntului. Pînă una alta, însă, eu care sînt mai sărac decît el, pot, ca fiu de profesor, să aduc o miză mai mare.

Trebuie să mă pun iar pe căutat și să găsesc o slujbă din care să trăim amîndoi, cu învăţătura pe care o am. Fiindcă, într-adevăr, învăţătură am.

XIX

PENSIONARUL ENTÊTARD

Da, trebuie să cîștig existența lui Legrand și a mea. Am îndatoriri de familie. Parc-aș avea copii.

Mă duc la Firmin, cel cu biroul de plasare pe care l-am cunoscut cîndva cu Matoussaint. La început nu mă cunoaște ; a prins să-mi mijească mustața.

Îi spun că aș vrea să intru în învățămînt.

— Bine, dar nu-i timpul acuma. Deocamdată nu poți să găsești nimic.

Trebuie să găsesc. Legrand n-are ce mînca ; nici eu n-am.

Firmin mă sfătuiește într-una să nu mai caut ceva în învățămînt la o vreme atît de proastă a anului.

Nu știe că Legrand a iubit și că din cauza asta suferim amîndoi. Tot untul a rămas în mîinile cunoștinței și nici măcar de pîine n-avem.

— Bine, dacă vrei numaidecît, o să încercăm să-ți găsim ceva.

Răsfoiește prin registru.

— Vrei să te duci la Arpajon ?

— Nu, aș vrea să rămîn la Paris.

— Toţi vreţi numai la Paris : la Paris !...
Şi răsfoieşte iar.
— Dragul meu, la Paris n-am nimic — nimic decît un loc, dar fără leafă, numai cu casă şi masă, pe strada Chopinette, la Ugolino[1] — îi spunem Ugolino pentru că la el mori de foame. Nu pot să mă tocmesc numai cu casă şi masă — asta pentru mine înseamnă viaţă dar pentru Legrand moarte.

Doamna Firmin intră în vorbă.
— Ia vezi, Firmin, poate găseşti un loc la şuierătoare...
— Da poate că domnul Vingtras nu vrea un loc cu şuierătoare...
Nu înţeleg despre ce vorbesc. De frică însă să nu încurc lucrurile spun că, dimpotrivă, îmi plac astfel de locuri.
— E tocmai ce voiam eu, un loc cu şuierătoare. Oi vedea eu ce este ! Deocamdată Legrand trebuie să mănînce ; n-aş vrea să găsesc într-o bună zi cadavrul lui ţeapăn în patul meu ; n-aş mai putea să dorm noaptea.
— Bine, spuse Firmin ; poftim o scrisoare către domnul Entêtard, pe strada Vanneau. Ai prînzul la pupitru şi cincisprezece franci pe lună.
Prînzul la pupitru şi cincisprezece franci pe lună, asta înseamnă cincizeci de bani pe zi. O ! doamne ! şi luna asta are treizeci şi una de zile.
Iau scrisoarea şi mă duc în strada Vanneau.

[1] Personaj din Infernul lui Dante, care, închis într-un turn de către adversarii săi politici, a murit de foame împreună cu feciorii lui (n.t.).

O poartă imensă cu două canaturi.

La stînga, căsuţa portarului.

Intru. Portăreasa tocmai găteşte nişte ciorbă de burtă.

— Domnul Entêtard ?

Se uită la mine bănuitoare şi nu se grăbeşte să-mi răspundă. În sfîrşit, i se pare că ştie cine sînt şi întreabă :

— Mi se pare c-ai mai venit o dată. Nu eşti dumneata cu izmenele ?

— Nu, nu...

— Ba da, te ţin minte foarte bine...

— Nu, doamnă, vă rog să mă credeţi.

— Atunci, cu salamul...

Încerc să-i lămuresc scopul pentru care am venit.

— Eu răspîndesc învăţătura...

— Da, da, las' că ştiu eu...

Şi dă din cap, cu înţeles.

Nu-i chip să pătrund. Cu neputinţă !

Încep să-i dau tîrcoale casei, desperat. Mă uit să văd dacă n-aş putea să sar peste zid.

Tot umblînd aşa încoace şi încolo văd că vine un om gros şi gras care intră înăuntru şi după cîteva clipe portăreasa cea cu ciorbă de burtă iese din casă şi se duce.

Grasul acesta trebuie să fie portarul. Poate că cu el am să mă înţeleg mai bine decît cu nevastă-sa.

Mă duc la el şi-i spun repede ce vreau, începînd de data asta cu numele celui de la biroul de plasare.

— Am venit...

Îmi taie vorba deodată !

— Dumneata ești cu salamul ?
— Nu, sînt trimis de un birou de plasare ca profesor. Mi s-a spus că o să am prînzul la pupitru și cincisprezece franci pe lună.
— O fi adevărat ce-mi spui ?
Îl rog să creadă că e purul adevăr.
— Bine, bine, du-te în fundul curții la dreapta. Ai să găsești acolo pe domnul Entêtard sau pe nevastă-sa. Vorbește cu ei.
O iau prin curte. Ce liniște e pe-aici !
Parcă zăresc o formă omenească care o ia la fugă cînd mă apropii. Mi se pare că a spus :
— Ăsta e cel cu dulceața.

Bat la ușa pe care mi-a arătat-o portarul.
Mă duc de-a dreptul — fie ce-o fi.
Am impresia că un ochi se uită prin gaura cheii, un ochi mare și rotund, ca al unei figuri de porțelan.
— A ! Ștrengarule, tu ești.
Și ușa se deschide ștrengarului...
Mă reped înăuntru și, abia intrat, strig din toate puterile numele Firmin.
— Domnul Firmin !...
Strig așa cum se strigă numărul unei birji la ușa unui bal ! Îl strig fără să vorbesc cu nimeni îndeosebi, cu capul pe spate și închizînd ochii ca să dovedesc că nu sînt spion și că nu vin aici pentru izmene, nici pentru salam, nici pentru dulceață.
Strig mereu și strîng mai tare din ochi ca și cum mi-ar fi intrat săpun în ei :
— Domnul Firmin, domnul Firmin.
Cineva mă ia de mînă și simt că mă duce într-o săliță.

— Nu mai striga aşa !

N-am făcut asta cu gînd rău.

Iată-mă în sfîrșit în fața domnului Entêtard, care se uită în scrisoarea lui Firmin și după aceea îmi spune :

— Domnule, cunoști condițiile ? Cincisprezece franci pe lună, prînzul la pupitru, și șuierătoarea o aduci dumneata.

Dau din cap, hotărît să nu mă mir de nimic.

Domnul Entêtard, mă întreabă :

— A ! încă ceva ! Ești mîndru ?

Mă gîndesc că îi plac firile mîndre, arzătoare.

— Da, sînt mîndru.

Încerc să-mi pun un fulger în privire. Ridic capul deși gulerul meu de carton mă stînjeneşte grozav.

— Dacă ești mîndru, nu-i nimic de făcut. Aici nu ne trebuie oameni mîndri.

Mă gîndesc cu grijă la Legrand, în clipa asta îi pun în joc viața.

— Da, vorba vine, mîndria e de multe feluri...

În glasul meu e strigătul de ajutor al celui care se îneacă !

— Bine, văd eu că nu ești — sau, în sfîrșit, nu ești mai mult decît trebuie. Vino mîine dimineață la șapte ; să nu uiți şuierătoarea...

O șuierătoare mai mare, mai mică ? Nu știu. Cumpăr și eu ce găsesc, una de lemn galben căreia i se duce culoarea cînd o pun în gură.

Vin a doua zi de dimineață la șapte dimineața.

— Sună şi pe urmă şuieră de trei ori, mi-a spus ieri portarul.

Sun și șuier. Parc-aș fi un căpitan de bandiți. Mi se deschide. Am venit mai devreme decît trebuia.

— Nu mai striga aşa !

N-am făcut asta cu gînd rău.

Iată-mă în sfîrşit în faţa domnului Entêtard, care se uită în scrisoarea lui Firmin şi după aceea îmi spune :

— Domnule, cunoşti condiţiile ? Cincisprezece franci pe lună, prînzul la pupitru, şi şuierătoarea o aduci dumneata.

Dau din cap, hotărît să nu mă mir de nimic.

Domnul Entêtard, mă întreabă :

— A ! încă ceva ! Eşti mîndru ?

Mă gîndesc că îi plac firile mîndre, arzătoare.

— Da, sînt mîndru.

Încerc să-mi pun un fulger în privire. Ridic capul deşi gulerul meu de carton mă stînjeneşte grozav.

— Dacă eşti mîndru, nu-i nimic de făcut. Aici nu ne trebuie oameni mîndri.

Mă gîndesc cu grijă la Legrand, în clipa asta îi pun în joc viaţa.

— Da, vorba vine, mîndria e de multe feluri...

În glasul meu e strigătul de ajutor al celui care se îneacă !

— Bine, văd eu că nu eşti — sau, în sfîrşit, nu eşti mai mult decît trebuie. Vino mîine dimineaţă la şapte ; să nu uiţi şuierătoarea...

O şuierătoare mai mare, mai mică ? Nu ştiu. Cumpăr şi eu ce găsesc, una de lemn galben căreia i se duce culoarea cînd o pun în gură.

Vin a doua zi de dimineaţă la şapte dimineaţa.

— Sună şi pe urmă şuieră de trei ori, mi-a spus ieri portarul.

Sun şi şuier. Parc-aş fi un căpitan de bandiţi. Mi se deschide. Am venit mai devreme decît trebuia.

— Nu-i nimic, zice portarul, acuşi mă îmbrac. Şezi.

E în cămaşă. Îmi spune :

— Uite, aşa cum mă vezi, sînt de zece ani portarul institutului. Nouă ani, pînă a nu veni domnul Entêtard, ţinea altul prăvălia. Cîştiga o groază de bani !... Domnul Entêtard nu se pricepe cum s-o întoarcă, şi-a pierdut muşteriii, s-a înglodat în datorii şi acum treburile merg alandala. S-a încurcat de tot, a cumpărat şi nişte izmene pe datorie ca să le vîndă mai departe, s-a apucat să-şi hrănească elevii cu nişte salam nemţesc care le-a aprins măruntaiele. N-a plătit încă izmenele şi nici salamul. N-a plătit şi n-are să plătească nimănui ! Datoreşte în toate părţile, cui vrei şi cui nu vrei, negustorului de izmene, cîrnăţarului cu salamul, lăptarului şi negustorului de fîn.

— De fîn ?

— Da, fîn pentru cal — avem trăsură şi cal, nu ştii ? Dimineaţa mergem cu trăsura să luăm elevii şi seara îi ducem acasă. Eu sînt portar şi vizitiu. Va să zică dumneata ai să fii profesor şi bonă la copii, dimineaţa şi seara.

Într-adevăr dimineaţa şi seara sînt bonă şi în timpul zilei profesor.

La amiază prînzesc la pupitru, asta înseamnă că mănînc în clasă.

În prima zi mirarea mea a fost adîncă, fără margini. Mi-au adus nişte marmeladă pe o farfurioară şi o felie de pîine.

Primul fel dulceaţă ?

Şi primul şi ultimul. Marmeladă, şi alături nimic.

A doua zi, cartofi prăjiţi.

A treia zi, nuci !

A patra zi, un ou !

Oul m-a mai întremat — mi se dă un ou la cinci zile ca să nu mor.

Din fericire bucata de pîine e mare — dar Entêtard nu prea plătește întotdeauna la brutărie și brutarul îi dă pîine veche cu gîndaci.

Institutul are numai elevi semiexterni care își aduc prînzul de-acasă și mănîncă și ei în clasă la amiază — mîncare de carne care miroase frumos.

Eu îmi înfulec bucata de pîine cu un pic de marmeladă care-mi năclăiește barba sau cu un ou care-mi drege vocea. Ar fi foarte bine dacă aș vrea să fiu tenor ; dar nu vreau să fiu tenor.

Cred chiar că mi-i mai foame decît dacă n-aș mînca nimic.

După o săptămînă ajung de nerecunoscut. Adevărat că am avut albumina din ou — și se spune că albumina e foarte hrănitoare. Dar albumina unui singur ou o dată la patru zile e prea puțin pentru mine.

Seara, Legrand și cu mine cheltuim patruzeci și cinci de bani pentru cină. Am vîndut unui cămătar leafa mea pe-o lună și-mi dă patruzeci și cinci de bani ca să-i dau înapoi cincizeci de bani la sfîrșitul lunii.

M-a trimis la el Turquet, proprietarul meu, negustor de pește prăjit. Aș fi vrut să am deodată cei treisprezece franci și cincizeci de bani. Aș fi putut să-mi fac oarecare provizii ; costă mai puțin cînd cumperi cu toptanul ; cu de-amănuntul te ruinezi. Dar dacă se întîmplă să mor...

Cel care îmi împrumută bani nu-și riscă fondurile decît cu țîrîita. Sînt silit astfel să trec pe la casă în fiecare seară. În zilele de ouă arăt mai

bine la față și omul e liniștit.... dar în zilele de marmeladă, îl prinde grija...

Așadar mă duc cu trăsura să iau copiii și să-i aduc iarăși acasă.

Pînă acum am stricat o șuierătoare.

Rolul meu e să șuier prin curți ca să dau de veste părinților.

Șuier. Copiii ies din casă.

Mama s-a grăbit cu toaleta țîncului... Doar nu numai pe ăsta îl are ! A uitat să-l pună să-și facă nevoile... Uneori mă strigă de la geam :

— Ștergeți-i, vă rog, nasul...

Scot batista și apuc de nas pe copilaș, avînd grijă să nu-l lovesc...

De obicei, copiii sînt mulțumiți de mine. Unii chiar așteaptă să le suflu nasul și își întind cu nevinovăție nasurile ; multora le place chiar mai mult cum îi șterg eu decît cum îi șterge mama.

Dar oameni nedrepți se găsesc întotdeauna... Numai ce-i auzi pe unii părinți că strigă :

— Nu așa tare ! Ai să-i smulgi nasul...

Nici nu mă gîndesc să-l smulg, ce să fac cu el ?

În afară de cîteva ingratitudini de felul acesta pot să spun că li-s drag copiilor, foarte drag.

Mi se arată chiar o încredere care nu se arată oricui.

Mulți copii sînt mici — mici de tot — și au pantaloni crăpați la spate, cum erau și ai mei pe vremuri.

— Domnule, vreți să-i băgați cămășuța înăuntru?

Am intrat iar în învățămînt, am o carieră frumoasă în fața mea, deci trebuie să fac tot ce trebuie și să mă fac iubit acuma, la început !

Şi bag cămăşuţa înăuntru.

Mamele sînt mulţumite. Mişcările mele sînt tocmai aşa cum trebuie, cu un pic de cochetărie chiar, aşa cum o femeie potriveşte uşurel un cîrlionţ sau o fundă. Se cunoaşte cînd am pus eu mîna.

Am căpătat chiar un renume în privinţa asta.

— Ştii ce bine se pricepe domnul Vingtras? Straşnic! Îl prinde uşurel de nas şi-l şterge de minune... Nu-l întrece nimeni!

Uneori trăsura institutului e oprită în drum. Deunăzi numai ce vedem că un om se repede şi ţine în loc calul: era cel cu izmenele. Altul s-a năpustit asupra trăsurii: acesta era Salamul, Salamul mînios şi zbuciumat care îşi umfla pieptul şi zbiera că n-are ce să mănînce... Izmenele ziceau că li-e frig.

Amîndoi au tăbărît pe mine, parcă eu aş fi comandat salam şi izmene.

Scena asta a ţinut mult.

Parc-ar fi fost o tîlhărie la drumul mare. S-a adunat lumea... Noroc că a venit poliţia.

Am fost nevoit să-mi ascund părerile mele politice, să-mi aplec steagul şi să cer ajutor — eu, republicanul — unui sergent de stradă al imperiului... Mai bine aş fi şters paisprezece nasuri de copii pe o scenă de teatru şi aş fi răsucit zece cămeşuţe în culise. Dar nu poţi să faci întotdeauna ce-ţi place.

Nu mă întrece nimeni!

Lucru ciudat şi de care-s mulţumit ca filozof: nu-s mîndru deloc că nu mă întrece nimeni;

mi-am păstrat chiar toată modestia. Îmi fac liniştit datoria prin curţi cu şuierătoarea, cu batista... şi dau şi eu o mînă de ajutor fără să mă mîndresc cu asta şi fără să fac pe grozavul ca atîţia alţii care se laudă într-una şi nu fac nici o treabă.

Sfîrşitul lunii

E sfîrşitul lunii. Deseară trebuie să iau cincisprezece franci.

Sănătoasă bucurie să capeţi un ban bine cîştigat — zic bine cîştigat pentru că aceşti cincisprezece franci înseamnă munca a doi oameni — o muncă de bărbat şi o muncă de femeie : învăţătura pe care o dau şi cămăşuţe pe care le bag în pantaloni.

Azi dimineaţă am lucrat chiar cu un zel şi mai mare.

Nici un năsuc, nici o cămăşuţă n-ar putea să se ridice şi să mă învinuiască că n-am lucrat bine! Te simţi tare atunci cînd eşti cu cugetul împăcat.

Zadarnic însă aştept să mă cheme domnul Entêtard ; iată că e timpul să mă urc în trăsură şi el nici gînd să se arate.

Plec fără să-mi fi luat leafa.

Întoarcerea acasă e cumplită.

Cămătarul m-aşteaptă ; şi Turquet ! O ! desigur că lucrează împreună !

Le spun că e o mică întîrziere... că iau banii mîine...

— Da, trebuie să ne mulţumim cu vorbe dacă nu-s bani, mormăie cămătarul.

Joi, cinci după-amiază

Domnul Entêtard nu s-a arătat !

Încă un semn : astăzi era ziua mea de ou şi am căpătat marmeladă. E a treia marmeladă în săptămîna asta. Vor să mă facă să slăbesc.

Mă tot uit pe geamurile clasei... Ceasurile trec, trec. Entêtard nu vine.

Ce mă fac cu cămătarul ?

Nu îndrăznesc să mă duc acasă, o iau pe cheiuri, de-a lungul Senei. Cînd ajung la mine, e miezul nopţii. Cred că s-or fi culcat cu toţii... Poate că Legrand o fi murit...

S-au culcat. Legrand e încă în viaţă ; numai Dumnezeu însă — care îi vede capul cum iese pe fereastra din tavan — numai Dumnezeu ştie cît a suferit. Îmi vorbeşte de chinurile lui.

— Ceasurile mi se păreau secole !

Era rîndul meu de pat dar am vrut să fiu de scară, pentru ca să mă trezească în zorii zilei bona care ne gîdilă la tălpi cînd trece pe la uşă.

6 dimineaţa

Cerul e palid, de abia s-a făcut ziuă. Am să ies şi am să cobor pe nesimţite, ca să nu dau ochii cu Turquet şi cu cămătarul. Deseară o să am banii, dar acuma, dimineaţa, ce să le spun ?

Vineri

Ce zi a fost şi astăzi !

L-am găsit pe Entêtard. M-am dus repede la el. Nici nu m-a lăsat să încep.

— Nu, nu acuma, sînt foarte grăbit.

— Atunci deseară ?
— Da, da, deseară, deseară !
Şi a plecat.

S-a făcut şase seara. Entêtard nu-i nicăieri. Mă cheamă vizitiul.

Ce-i de făcut ?

Mai bine să nu-i dau un pretext ca să amîne plata lefii. Duc pe copii acasă şi mă întorc.

7 seara

Am dus copiii. Mă întorc la institut. S-au aprins felinarele.

Unde-i Entêtard ! Încep să strig.

Strig aşa cum, în cărţile părintelui Schmidt, părinţii strigă pe copilul care s-a rătăcit prin pădure.

Ecoul îmi răspunde Tétard, numai Tétard, Entêtard însă nu s-aude pe nicăieri.

Nevastă-sa totuşi trebuie să fie acasă.

Văd lumina prin crăpăturile obloanelor. Bat în obloane...

Nu-mi deschide nimeni.

O dată, de două ori !

Sparg uşa. N-am ce face. Trebuie să-mi dea ce-mi datorează.

La poliţie

Iată-mă la comisariatul de poliţie învinuit că am intrat cu forţa la doamna Entêtard şi am alergat după ea pînă la dormitor unde a fugit ca să scape de mine.

A încuiat în urma ei o ușă, încă una. Le-am spart pe amîndouă strigînd : Cincisprezece franci, cincisprezece franci !

Tot fugind în fața mea își scotea hainele de pe ea, nu știu de ce.

Cînd au alergat oamenii la țipetele ei, nu mai avea pe dînsa decît un jupon și un tricou subțire.

Iată-ne deci la comisariat.

Vine și Entêtard...

Pare copleșit și intră repede în biroul comisarului. Nu l-au lăsat să treacă pe lîngă mine ; probabil ca să nu se iște o scenă neplăcută.

Ajutorul de comisar a intrat și el dar peste cîteva clipe iese, vine și s-așează numai pe o bucă lîngă mine, pe bancă, și-mi spune încet, binevoitor și cu înțeles :

— Ai avere ?

— ! ! !

— Dacă ai avea avere lucrurile s-ar putea aranja...

— Deci, nu se vor aranja ?

Un glas prin ușă :

— Să vie Vingtras.

Intru.

Comisarul îmi face semn să stau jos și începe :

— Ai fost arestat în urma plîngerii doamnei Entêtard care, ca să scape de urmărirea dumitale, a trebuit să fugă din odaie în odaie pînă a izbutit să te încuie într-o cămăruță. Acolo te-a găsit poliția.

— Domnule comisar...

Comisarul n-a isprăvit. Mai are de spus ceva :

— Sînt oameni care, mînaţi de patimă, se reped. la femei cinstite; dar de obicei le aleg pe cele drăguţe. Doamna Entêtard e urîtă... urîtă...

Fac un semn care arată că sînt şi eu cu totul de aceeaşi părere.

— Da, spui asta acum, zise comisarul clătinînd din cap... Dar mai este ceva de lămurit. Lumea te-a auzit strigînd: „Cincisprezece franci, cincisprezece franci!" Voiai să spui că oferi cincisprezece franci sau că ceri cincisprezece franci! Trebuie să vedem aici numai faptele. Dacă doamna Entêtard avea obiceiul să-ţi dea cincisprezece franci pentru serviciile amoroase pe care i le aduceai atunci ar fi mai bine pentru dumneata; ar însemna că trăieşti din prostituţie şi atît; acuzaţia n-ar mai fi atît de gravă.

Să trăiesc din prostituţie! — aşa cum mi s-a spus şi în strada Parcheminerie! Ar fi fost mai bine, aşa spune şi comisarul.

A! nu!

Atunci nu mă mai cheamă Vingtras ci Lesurque [1].

Cer să fiu reabilitat.

Încep să arăt adevărata faţă a lucrurilor, vorbesc de şuierătoare, de batistă, de cămăşuţe, de marmeladă!

Comisarul îşi dă seama cînd îi arăt cum răsucesc cămăşuţele că am apucături cochete şi nu desfrînate.

Zîmbeşte.

Îi spun tot. Flutur izmenele, spintec salamul: arăt cu cifre că trebuia să iau leafa alaltăieri. Pot

---

[1] Eroul unei celebre erori judiciare. Acuzat că l-a asasinat pe curierul de Lyon a fost condamnat la moarte şi executat în 1796. Procesul a fost reluat şi s-a dovedit că Lesurque a fost nevinovat (n.t.).

să aduc mărturii precise. Domnul Firmin de la biroul de plasare e martor că m-am tocmit cu cincisprezece franci pe lună.

De asta strigam : cincisprezece franci ! cincisprezece franci ! Nu ca să plătesc servicii amoroase, nici ca să cer plata unor servicii de acest fel pe care le făcusem.

— Aş fi luat mai scump, adaug eu zîmbind.

— E un preţ bun ! Dar, oricum, asta e o chestiune asupra căreia cele două părţi cad la învoială împreună.

Comisarul se mai gîndeşte puţin şi spune :

— Cred că eşti nevinovat. Cu nuci, cu cartofi prăjiţi şi cu marmeladă, simţurile dumitale cred că mai mult se potolesc decît se aţîţă. E drept că la patru zile o dată aveai un ou — dar dacă ce spui e adevărat, dacă poţi să dovedeşti că de trei zile nu căpătaseşi ou — nici un medic nu va spune că a fost atentat la pudoare.

— Chiar aşa şi este, domnule comisar !

— Atunci să încheiem aici chestiunea. Te sfătuiesc numai să le laşi lor cei cincisprezece franci.

— Dar nu sînt singur, domnule comisar !

— Drace, eşti căsătorit !

— Nu, dar ţin un orfan.

Îl fac pe Legrand orfan ; am crezut că l-oi îndupleca pe comisar. Dar a trebuit să las banii ; Entêtard m-ar da în judecată dacă nu i-aş lăsa.

M-am ales deci cu o lună de marmeladă, de cămăşuţe băgate în pantaloni, de copii şterşi la nas ; şi pe lîngă asta deseară cămătarul are să mă facă hoţ, mîine Turquet are să mă dea afară ; şi mîine au să fie două zile de cînd Legrand n-a mîncat nimic !

Dacă moare n-am să pot nici măcar să-l îngrop !
Aşa mi-am început eu cariera în învăţămînt.

Legrand nu poate îndura lovitura pe care am căpătat-o şi se roagă de-ai lui — într-o scrisoare care miroase a peşte prăjit — să-i întindă braţele. Are de gînd să se arunce în braţele lor pe vreo cîteva săptămîni.

Braţele se deschid şi slobod banii de drum.

Legrand pleacă, puţintel cam hîit şi o leacă nebun de bucurie că va putea să-şi întindă picioarele, noaptea. Straşnic lucru, să poţi să-ţi întinzi picioarele !

Pleacă şi-mi lasă, mărinimos, nişte bani ca să plătesc peştele prăjit.

Plătesc şi pornesc din nou, Paturot [1] costeliv, în căutarea unui nou rost în societate.

---

[1] Eroul romanului *Jérôme Paturot în căutarea unui rost în societate* de Louis Reybaud (1843) (n.t.).

XX

BA BE BI BO BU

Mă duc iar la domnul Firmin. A plecat în provincie ; își mărită fata.

Mă duc la domnul Fidèle, de la un alt birou de plasare.

Domnul Fidèle stă pe strada Suger, la etaj.

Nu vine nimeni la ușă. Patronul nu-și bate capul să deschidă ușa. Nici o bonă, nici un servitor nu te anunță. Apeși pe clanță, deschizi și intri.

O anticameră cu scaune de lemn roase de șezuturile calicilor ; negre de negreala pantalonilor dați cu cerneală pe unde-s roși ; lucioase de-atîta întrebuințare ; cu picioarele hodorogite ca toți cei care, plini de latinească și cu botine rupte, au venit aici, lihniți de foame.

O lumină spălăcită, niște perdele verzi, ofilite. Cînd intri aici ți se oprește răsuflarea ! E o liniște de culoar de prefectură... de cabinet de comisar — cunosc asta ! liniștea coridorului în care aștepți să te cheme judecătorul de instrucție, ca martor sau ca acuzat...

Cei care așteaptă vorbesc în șoaptă. Sosește patronul. Toți tac ca la liceu.

Şi doar toţi cîţi ne aflăm aici sîntem buni de luat la oştire.

Aştept cu teamă clipa cînd are să-mi vie rîndul. Era mai bine cu Firmin care se purta binevoitor cu mine, fiindcă mă dusesem la el cu Matoussaint. Domnul Fidèle însă, plasatorul din strada Suger, nu m-a văzut niciodată pînă acuma şi, pe lîngă asta, domnul Fidèle are o mutră puţin plăcută, o faţă galbenă-verde, cu ochelari albaştri şi nişte mustăţi negre lipite de piele parc-ar fi nişte mustăţi false, de teatru : are păr lung şi lins şi dinţi stricaţi.

Mie de oameni cu mutre fioroase nu mi-i frică : mi-i frică de cei cu feţe mironosite. Mai bine aş fi iar în decembrie, în bătaia tunurilor lui Canrobert [1] !

Mi-a venit rîndul. Domnul Fidèle mă întreabă :

— Dumneata ce doreşti ? Ai mai fost în învăţămînt ? Ai certificate ?

Mă întreabă toate astea cu dezgust şi supărare ; parcă i-ar fi greaţă că trăieşte pe spinarea săracilor ; socotea că-s nişte nătărăi cei ce vor să cîştige pîinea mucedă pe care le-o găseşte el.

Dacă am certificate ? N-am ! Nu-mi vine să spun că am fost la Entêtard ! Nu ştiu ce să răspund. Îi arăt diploma mea de bacalaureat. Spun că tată-meu e profesor. M-am născut în învăţămînt.

— A ! tatăl dumitale e profesor ! Ar fi trebuit să rămîi la liceul unde-i şi el, să intri ca pedagog şi să nu mucezeşti în învăţămîntul particular.

Nu pot să-i spun că urăsc meseria de profesor ; şi să-i spun că nici nu mă gîndesc să prestez jurămîntul faţă de stat ; m-ar da pe uşă afară ca

[1] Mareşal pe vremea lui Napoleon al III-lea.

pe-un imbecil sau ca pe un nebun, și ar avea dreptate.

În sfîrșit îmi azvîrle ca un ciolan propunerea următoare :

— Este un loc la un externat pe strada Saint-Roch, de la opt dimineața la șapte seara. Dacă vrei să-ți începi acolo meseria...

— Da, da, sigur.

Îi dau numele, pronumele, adresa.

Mă duc cu o scrisoare, la domnul Benoizet, strada Saint-Roch. Cînd dau să intru pe strada asta mă izbesc de orbul bisericii, rotofei, încălțat cu papuci de pîslă, cu un tricou gros de lînă, cu buzele lucioase de supa grasă pe care a înghițit-o și care i-a lăsat în răsuflare un miros plăcut de varză pe care îl adulmec.

Mă face boșorog și își îndreaptă supărat tăblița de pe piept.

Ajung la domnul Benoizet.

Tocmai se ceartă cu nevăstă-sa. Se împroașcă unul pe altul cu vorbe care nu sînt în gramatică, nici gînd să fie ! N-au auzit cînd am intrat și totuși am bătut destul de tare și mi s-a părut că cineva spune : intră.

Domnul Benoizet se proțăpește ca un cocoș și mă întreabă ce vreau.

Îi întind scrisoarea.

— Ai mai fost în învățămînt ?

Mereu aceeași întrebare — la care dau mereu același răspuns :

— Nu, dar sînt bacalaureat.

— Nu-mi trebuie bacalaureați. Știi să-ți înveți pe copii ba, be, bi, bo, bu ! Ai repetat vreodată zile întregi ba, be, bi, bo, bu ? — Ba, be, bi, bo, bu, zile întregi ?

Zile întregi, nu ! Doar cînd eram mititel. Acum însă trebuie să-mi cîştig existenţa şi deci fac semn că am spus ba, be, bi, bo, bu — mi se încleie buzele cînd încerc să spun şi acuma !

Doamna Benoizet, care în vremea asta şi-a potrivit din nou boneta pe cap, intră în vorbă.

— Poţi să-l încerci, spune ea lui bărbatu-su măsurîndu-mă din ochi aşa cum ar lua la măcelărie o bucată de carne în mînă, să vadă cît e de grea.

Domnul Benoizet mă încearcă.

Treizeci de franci pe lună. Mă hrănesc singur. La amiază am o jumătate de ceas ca să mănînc.

Aici nu-i nici trăsură, nici grajd, ca la Entêtard. Aş prefera însă un grajd ; Mirosul de grajd ar mai înlocui din cînd în cînd mirosul clasei. Ce bine ar fi să fie un grajd !

Mă înăbuş, mi-i greaţă. Atmosfera asta mă îmbolnăveşte !

Dar îi dau înainte cu curaj şi stau o lună încheiată, exact ca un ceasornic. Vin înainte de ora la care trebuie să vin şi plec după ora la care trebuie să plec.

Seara îmi vine să plîng de scîrbă cînd mă întorc în chichineaţa mea, dar m-am jurat să înfrunt orice.

Elevii mei au între şase şi zece ani.

Cu unii spun : ba, be, bi, bo, bu. Pe alţii îi pun să facă linii în caiet ca să înveţe literele.

Ce duhoare !

Deschid uşa din cînd în cînd dar domnul Benoizet şi cu nevastă-sa se înjură unul pe altul în coridor, aşa că trebuie iar s-o închid repede.

30 ale lunii. Domnul Benoizet mă cheamă la dînsul.

— Domnule, poftim leafa.

A ! Asta-i om cinstit !

— Vrei să-mi dai o chitanţă ?

I-o dau.

Domnul Benoizet o ia şi-mi vorbeşte astfel :

— Trebuie să te anunţ că peste două săptămîni voi fi silit să mă lipsesc de serviciile dumitale. Pînă atunci caută-ţi alt loc, un loc mai potrivit pentru gusturile şi pentru vîrsta dumitale. Mie îmi trebuie oameni cărora nu li-i scîrbă de mirosul copiilor şi care n-au nevoie să deschidă uşile ca să răsufle.

— Nu mi-i scîrbă de miros.

Am aerul să spun : chiar dimpotrivă. Dar domnul Benoizet nu-şi mai ia vorba înapoi.

— Dar măcar o să-mi daţi un certificat ? întreb eu, sastisit.

— Am să-ţi dau un certificat în care am să spun că eşti punctual, fără să spun însă că eşti incapabil — şi aş putea să spun asta ! Chiar aşa este — eşti tot ce poate fi mai incapabil ! Şi pe lîngă asta copiilor li-i frică de dumneata.

Vorbeşte cu mine ca şi cum l-aş fi minţit, ca şi cum l-aş fi păcălit în ce priveşte calitatea babebibobu-urilor mele. Dar asta treacă-meargă ! Vorba e că copiilor li-i frică de mine !

— Da, li-i frică. Cu mutra dumitale plictisită parcă tot vrei să le spui să te lase-n pace !... Niciodată nu te joci cu ei ; măcar o dată să te pui şi dumneata în patru labe ! În sfîrşit, eu ţi-am plătit. Peste două săptămîni ai să pleci de la noi şi gata. Am onoarea să te salut.

Şi pleacă dar cum nu e un om rău îmi aruncă din mers această scuză pentru că m-a cam repezit :

— Ce să-i faci, nu-i vina dumitale. Ești prea bătrîn pentru o slujbă ca asta, prea bătrîn...

Cu tot mirosul, eu aș mai fi rămas !

Toată luna asta am avut doar o singură clipă de slăbiciune și de josnică invidie : atunci cînd am simțit mirosul de varză din răsuflarea orbului !

Școli particulare

— Dragul meu — îmi spune domnul Firmin, care s-a întors și la care m-am dus iar ca să-mi pun din nou în mîinile lui viitorul — dragul meu, n-ai să găsești niciodată un loc de profesor, într-o școală particulară din Paris cu diploma dumitale de bacalaureat ! Pentru pensioanele cu elevi mici e prea mult, pentru institutele mari e prea puțin. Într-un institut mare ai putea să fii pedagog, nu profesor... Crede-mă că ar fi mai bine, dacă vrei s-apuci pe drumul ăsta, să faci așa cum ți-a spus Fidèle, să te întorci la tatăl dumitale și să începi meseria la liceul unde-i și el... Dai din cap, parc-ai vrea să spui : Asta, niciodată !

Într-adevăr, dau din cap și spun : „Nu, niciodată !"

Îmi dau bucuros zilele și mă tocmesc cu chirie ca un cal de povară dar nu vreau să intru în pielea unui pedagog. Prea am văzut ce suferea tata. Nu vreau să trag la jug ca el. Să dorm la școală cu elevii, să am toată vremea pe director pe capul meu, să chinuiesc la rîndul meu elevii, ca să nu mă chinuiască ei ! Nu !

Îi mulțumesc domnului Firmin și plec de la el gîndindu-mă că se înșală sau mă înșală.

Am să bat la alte uşi... Am să mă duc la Bellaguet, la Massin, la Jauffret, la Barbet sau la Favart şi am să le spun :

— Nu-mi trebuie decît treizeci de franci pe lună. Am să vă dau cu treizeci de franci, trei ore, două ore pe zi — ştiu latineşte, veţi vedea — puneţi-mă la încercare, daţi-mi să fac o temă, un discurs, versuri...

Am început cu Bellaguet.

Ţine un pension mare pe strada Pepinierei, elevii lui merg la liceul Bonaparte. Îi spun că am fost şi eu elev la Bonaparte.

— Eşti prea tînăr !

Domnul Benoizet îmi spusese că sînt prea bătrîn !

— Eşti prea tînăr, spune iar domnul Bellaguet ; mi-ar trebui unul care a făcut Şcoala normală ! Dacă ai fi mai în vîrstă, cunoscut, cu scrisori de recomandaţie şi cu părul cărunt, aş mai zice şi eu ! Sînt unii pricepuţi şi vechi în meserie care cîştigă nu treizeci de franci pe lună, ci trei sute şi chiar patru sute şi nu sînt bacalaureaţi. Dar lumea îi ştie că lucrează bine şi că-i ţin din scurt pe elevi.

Aşa mi-a spus şi Firmin.

Pentru unii sînt prea bătrîn, pentru alţii sînt prea tînăr.

În profesoratul particular nu pot intra. Trebuie să încep cu munca silnică de pedagog.

— Mulţumesc, domnule.

Domnul Bellaguet mă duce pînă la uşă, politicos, binevoitor, şi-mi spune domol cu o mare mîhnire,

ca şi cum ar fi şi el strivit de învăţămînt, sătul de lanţuri :

— Dacă poti să nu te înhami la jugul acesta, mai bine nu te înhăma !

N-am să mă las doborît ; încă nu trebuie să mă dau învins !

Am colindat pe la toate şcolile particulare, am cerut o leafă de nimic ; nimeni n-a vrut să mă ia.

N-am certificate ; şi mereu acelaşi cîntec ; ori prea tînăr, ori prea bătrîn.

În sfîrşit am găsit un director jerpelit de pension, care ar vrea să mă angajeze cu cincizeci de franci pe lună, cîte patru ceasuri pe zi.

E în cartierul meu, pe strada Saint-Jacques.

La şase dimineaţa trebuie să vin să corectez temele şi mai vin un ceas seara între şapte şi opt.

Şase dimineaţa — e cam devreme, dar nu-mi pasă ! toată ziua are să fie a mea şi aproape toată seara.

— Atîta numai că deocamdată — îmi spune patronul pensionului — trebuie să mai aştepţi puţin pînă dau drumul celui pe care ai să-l înlocuieşti dumneata ; e un profesor care n-a vrut să depuie jurămîntul în decembrie ; acum e repetitor la mine şi la alţii. Dar îmi cere o sută de franci pe lună. E un om cu reputaţie, are titluri... scrie şi a dat capacitatea.

— Cum îl cheamă ?

Îmi spune numele.

E un republican cunoscut. Faptul că n-a vrut să depună jurămîntul a stîrnit vîlvă. E un om cu reputaţie, într-adevăr.

Va să zică locul lui ar trebui să-l iau eu !

— Știți ce, m-am răzgîndit. Nu vreau să iau locul acestui om. Dacă pleacă, poftim adresa mea, scrieți-mi. Dar nu vreau să-i fur pîinea.

Directorul cel jerpelit pare mirat și jignit de hotărîrea mea și de cele ce-i spun ; la el nu mai găsesc loc, asta-i sigur, și n-are să-mi scrie niciodată !

Nu-i nimic !

Mă gîndesc la toate acestea, seara, în liniștea odăii.

Omul e laș.

Acuma mai că-mi pare rău de ce am făcut. Aș fi avut prilejul să mă deprind cu meseria, aș fi căpătat un certificat, mi-ar fi rămas și timp destul pentru mine, mi-aș fi putut cumpăra haine și cărți... Pe cînd așa, am făcut pe mărinimosul, am făcut pe grozavul ; prilejul acesta n-am să-l mai găsesc niciodată !

În toate părțile unde mă duc, același răspuns :

— Cum ? Nici normalist, nici licențiat ! Dacă ar fi fost vorba de un post de pedagog, atunci da, desigur !... Deși toate posturile sînt ocupate și sînt zece cereri pentru un loc, totuși să vedem, poate s-ar găsi ceva... fiindcă ești fiu de profesor și-ți place cariera asta...

Îmi place ? O urăsc.

Vorbiți de situația tatei ? Mi-i rușine mie de ea !

Rugămințile și lașitățile mele au fost zadarnice. Găsesc numai posturi cu dormitul la școală ! Mai bine mă fac hamal la Hale !

De altfel, deocamdată, pot s-o mai duc cu cei patruzeci de franci pe lună pe care-i am.

Botinele mi se rup, hainele îmi sînt descusute.

Foarte bine, am să merg desculţ şi în zdrenţe. Nu fac nici un rău nimănui. Am să rătăcesc pe străzi, fără locuinţă, dacă nu voi avea eroismul să-mi tai din mîncare ca să-mi pot plăti o odaie... dar nu voi fi pedagog şi nu voi dormi la şcoală.

Ştiu că e mai bine să dorm la şcoală, că în sala de meditaţii e cald, că mănînci de trei ori pe zi. Totuşi prefer să crăp de foame şi să îngheţ de frig.

Aş fi intrat în învăţămînt, numai dacă aş fi putut să am o slujbă la vreun director de institut, fără să am nevoie să port uniformă şi fără să depun jurămîntul. — Jurămîntul ?

Profesorul pe care trebuia să-l înlocuiesc eu la pensionul cu directorul jerpelit nu e singurul care, după ce n-a vrut să jure credinţă lui Napoleon, a găsit de lucru într-o şcoală particulară. O mulţime de uşi s-au deschis în faţa nenorocirii lor şi a titlurilor pe care le au.

Învăţămîntul particular este acum pe mîna acestor învinşi şi simplii bacalaureaţi ca Vingtras n-au decît să mucegăiască la de-alde Entêtard şi Benoizet ca să fie daţi afară, la sfîrşitul lunii, ca nişte servitori.

Aşadar, băiete, începe iar alergătura şi urcă şi coboară iarăşi scările întunecoase ale birourilor de plasere.

Mă duc pe la toate.

Fac asta ca să fiu cu cugetul împăcat, ca să pot să-mi spun că mizeria nu m-a nărăvit ; de asta tot caut. Dar îmi pierd vremea degeaba, îmi tocesc botinele şi limba, trag nădejde prosteşte şi m-aleg numai cu amărăciuni.

Profesor particular ! Asta înseamnă, pretutindeni : sală de cursuri mică şi împuţită... prînz alcătuit din marmeladă... leafă neplătită, ciuntită, furată...

Cineva mi-a spus: „Ai să te obişnuieşti, cu vremea are să-ţi placă".

Aşa să fie?

O! atunci nu mai urc şi nu mai cobor nici o scară; îmi şterg numele din registrele birourilor de plasare.

S-a isprăvit! Mai bine îmi caut pîinea în altă parte.

Jos cu marmelada! Jos cu ba, be, bi, bo, bu!

O săptămînă întreagă m-am tot bîlbîit din pricina lui ba, be, bi, bo, bu!

XXI

MEDITATOR ȘI BOXER

Fiindcă nu izbutesc să găsesc un loc mărunt ce-ar fi dacă aș încerca mai sus ?

Mai rămîne meseria de meditator sau de secretar.

Secretar ?

Niște amici mi-au găsit un post de secretar la un austriac bogat, care are nevoie de cineva să-i scrie scrisorile și să stea cu el dimineața. Voi avea cincizeci de franci pe lună și mă voi duce în fiecare zi de la opt la douăsprezece.

Visul meu ! Voi putea să stau seara acasă și să citesc.

Mă duc la austriac.

E în pat. Hainele sînt azvîrlite pe jos printre sticle goale și mucuri de țigară.

Trebuie să fi făcut un chef strașnic aseară.

— A ! dumneata ești cel care mi-ai fost recomandat ? spune el întorcîndu-se pe o parte. Dă-mi hainele.

Trebuie să fie o greşeală. Se vede că aştepta un servitor. Îi spun că eu am venit ca secretar.

— Ce tot îndrugi ?

Nu îndrug de loc ; îi mai spun o dată că am venit ca secretar.

— Da, ştiu ! Dă-mi pantalonii.

Stau la îndoială.

Poate că-i beat ! O fi mojic numai cînd e în cămaşă şi e iar *gentleman* cînd e îmbrăcat.

Îi pun pantalonii pe pat.

Austriacul se dă jos din aşternut, îşi pune ciorapii, îşi trage pantalonii.

— Dă-mi surtucul.

Nu, nu-i dai nici un surtuc — am să-i dau o bătaie dacă vrea numaidecît — asta-i tot ce o să aibă de la mine, dacă stăruie cu orice preţ.

Stăruie. A ! atunci dacă-i aşa, nu mă mai pot opri şi mă reped la el şi-l iau la palme, şi-l iau la pumni !

Îi trag să mă ţie minte !

Am izbutit să ies de-acolo îmbrîncind pe vecini şi pe portar. Numai să nu zică austriacul că i-am furat ceasul !

Asta a fost cea din urmă oară cînd am încercat să ajung sus.

Locurile de secretar pe care sînt în stare să le găsesc vor fi toate sau la austrieci beţivi sau la francezi compromişi, în case de comedie ori de dramă.

Meditator ? Să dau lecţii la copii de oameni bogaţi ?

Mi-ar plăcea.

Aş vrea să cunosc lumea, să aflu patimile şi slăbiciunile bogătaşilor ca să pot să-mi bat joc de

ei şi să-i biciuiesc cîndva. Îmi va veni şi mie vremea o dată şi o dată !

Hai să văd dacă pot căpăta un post de meditator !

Luntre şi punte m-am pus ca să găsesc ceva. Am stăruit cu o îndrăzneală nemaipomenită.

Trebuie să-ţi dai osteneală, să baţi la toate uşile, să nu-ţi fie teamă, spun cărţile de maxime şi oamenii care dau sfaturi.

Nu zic că mi-a fost teamă — dimpotrivă ! Dar de bătut, am bătut la toate uşile şi mi-am dat osteneală, o osteneală dureroasă şi eroică.

Am înfruntat ridicolul ; mi-am vîrît capul şi inima, cererile şi mîndria prin uşi care mi s-au închis în nas cu dispreţ.

M-am ales cu curajul, cu inima, cu mîndria şi cu capul zgîriate şi însîngerate !

Am făcut nişte salturi cumplite pe scara cifrelor.

— Să ceri mult ! îmi spuneau unii.

Am cerut mult.

— E prea mult, mi s-a răspuns.

— Cere mai puţin.

Am cerut mai puţin.

— Ăsta-i un golan, murmurau toţi măsurîndu-mă din cap pînă-n picioare.

Ori de cîte ori o scrisoare de recomandaţie pe care o luasem nu mai ştiu de pe unde, pe care iscusinţa mea o smulsese de la unul sau de la altul, m-a adus într-un salon şi am dat aici de cineva care nu avea încotro şi trebuia să asculte ce spun, mi-am oferit serviciile pe un preţ mai mare sau mai mic, după cum mi se părea mie că-i

mai potrivit pentru cadrul în care trăiau oamenii cu care vorbeam.

Întotdeauna însă am fost trimis la plimbare. Recomandaţiile pe care le aveam erau toate date la întîmplare, culese de prin toate părţile. Nu cunosc pe nimeni care să fie sus-pus şi puternic.

Puternic, sus-pus ! Pentru asta trebuie să fii cu imperiul ! Nu pot, nu trebuie, nu vreau să fiu protejat de oamenii imperiului. Mai bine s-ajung la spital !

Picioare de lins găseşti cîte vrei. Dacă le ling o să mi se azvîrle şi mie un ciolan. Dar n-am eu limbă pentru asta.

Prin obîrşia mea am rădăcini numai în ţarina ogoarelor — nu în stirpea celor fericiţi. Sînt băiatul unei ţărănci care prea mult a strigat că a mers cu vacile la cîmp şi al unui profesor care de-abia îşi găseşte lui protectori ! De altfel e profesor la clasele inferioare şi asta nu-i dă nici o autoritate şi nici un renume.

Pe cine să găsesc eu să mă sprijine în vremurile acestea de faliment triumfător, în care republicanii sînt exilaţi.

. . . .

Am avut o leacă de noroc !

Lîngă mine s-a mutat un profesor jerpelit de box şi savată [1]. Un meridional vorbăreţ şi vioi. În casă numai eu sînt cu redingotă şi de aceea vrea să se împrietenească cu mine. Îmi dă bună ziua cum mă vede şi una-două mă trezesc cu el în odaie. Nu pot să scap de el şi, dacă văd că n-am

---

[1] Luptă cu picioarele, urmînd anumite reguli ca şi boxul (n.t.).

încotro, stau de vorbă cu dînsul despre box şi savată ca să nu-mi pierd răbdarea sau mai degrabă ca să trag un folos de pe urma acestei vecinătăţi cam plicticoase.

Uneori, seara, mă pofteşte într-un fel de grajd în care dă lecţii cîtorva inşi, şi aici mă dedau şi eu savatei şi boxului în lipsă de ceva mai bun.

Ajung să deprind bine meseria asta — ceea ce desigur nu-mi uşurează intrarea în lumea mare şi nici nu o să mă ajute să intru la Academie; dar în schimb mă pune în legătură cu saltimbanci.

Profesorii mei şi cei care mi-au dat scrisori de recomandaţie nu mi-au găsit de lucru. Saltimbancii îmi găsesc.

Un campion de pugilat antic, cum se spune în reclama de pe stradă, a venit într-o zi să facă — aşa în joacă — cîteva şedinţe cu nişte sergenţi-majori, camarazi de-ai lui moş Noirot, vecinul meu. M-am băgat şi eu printre dînşii şi ne-am strîns mîna ca şi cum am fi fost în faţa publicului într-o arenă cu rumeguş pe jos.

Saltimbancul după aceea m-a dus cu el la Bariera tronului, unde îşi are baraca.

Ca să facem haz am intrat cu el într-o duminică dimineaţa la monştri; i-am văzut dezbrăcaţi. Încet-încet am ajuns prieteni la cataramă şi datorită lui am căpătat comenzi pentru caravane celebre.

Lucrez mai ales pentru atleţi.

Mi se cer din vreme afişe pentru reprezentaţii de gală în provincie. Fac unele care sînt adevărate epopei.

Cunoştinţele mele clasice îmi slujesc în sfîrşit la ceva. Pot să-l bag şi pe Homer pe ici pe colo; pot să vorbesc de Milon din Crotona, care îşi lega capul cu funii şi le rupea numai umflîndu-şi vi-

nele de la tîmple ; să vorbesc de Anteu, care prindea puteri îndată ce atingea pămîntul !

Pînă acum învățătura nu mi-a servit la nimic în viață, acuma iată că mi-e de folos la iarmaroace.

Întîmplarea mi-a făcut rost și de o cunoștință plăcută.

Vecinul meu boxerul nu era un nepriceput și cunoștea toate celebritățile boxului și ale savatei. L-a rugat o dată pe Lecourt, ilustrul Lecourt, să dea o reprezentație în beneficiul văduvei unui confrate.

Lecourt a primit. Adversarul lui era o țoapă. L-a învins în chip triumfal, plin de curtenie, de eleganță și de putere.

Am strecurat într-un ziar mărunt un articolaș în care povesteam lupta și salutam pe învingător.

I-am dus ziarul, mi-a mulțumit, ne-am mai văzut și m-a luat cu el în sala din strada Tournon unde vine o lume mai aleasă alcătuită din medici tineri, din avocați stagiari, din rentieri voinici care vin aici să-și petreacă după moda englezească timpul pe care li-l lasă îndeletnicirile lor serioase.

Am acuma o mulțime de cunoscuți. E drept că toți aceștia nu sînt prietenoși și binevoitori cu domnul Vingtras cărturarul, ci cu domnul Vingtras boxerul, cu domnul Vingtras care execută figurile boxului și ale savatei ca nimeni altul cu o vigoare și o măiestrie pe care nu le-a avut niciodată în compozițiile latinești chiar atunci cînd îl punea pe Catilina sau pe Spartacus să vorbească.

Am încercat să aduc vorba în sala asta și despre subiecte clasice ; întotdeauna am fost readus la pumn și la picioare. Vreau să vorbesc de marile

secole ale literaturii, dar nu-i chip pentru că cineva mă întreabă cum izbutesc să fac atît de bine cutare figură. Îmi vine să spun că talentul acesta îl avem toți în familie. Am îndemînarea asta așa cum aveam o îndemînare de alt soi la Entêtard și aud și acum aceleași laude : Nimeni nu-l întrece !

Unul din cei ce vin aici are un nepot la liceu, care ar avea nevoie să fie nițel pistonat la grecește.

Mă întreabă dacă vreau să-l pistonez eu.

— Da, sigur !

— Și mai facem și puțintică savată, zice el.

Îmi face rost de lecțiile de grecește numai ca să se mai poată antrena cu mine, să învețe felul meu de a lupta.

Îmi dau seama de asta chiar din prima zi. După o jumătate de ceas de grecește, spune :

— Ați făcut destul, Georges e obosit.

Închide repede cartea, mă trage de mîneca și mă duce într-o odaie mare, își ia poziția și spune :

— Hai !

Îmi plătește pentru lecțiile lui nepotu-su cinci franci, mă lasă să-i dau de un franc și cincizeci și de trei și cincizeci îi dau lecții de savată. Datorită picioarelor mele cîștig cîte cinci franci, de două ori pe săptămînă.

Dacă ar mai fi o împărțire de premii, ar trebui să mi se premieze picioarele.

— Gata ești ? Poc, poc, poc.

— Buf, o directă în stomac !

— Ai ! mi-am lăsat pielea nasului pe mănușa dumitale.

Chiar așa este ! Pielea e pe mănușă, nasul e julit.

Mi-am lungit nasul într-adins ; din cînd în cînd îl las să-mi turtească nasul, în felul ăsta sînt sigur că o să dau lecţii aici o viaţă întreagă.

Din nefericire acest fanatic al savatei a vrut să facă pe viteazul, într-o seară, cu nişte derbedei. I-au rupt un picior...

Nu mai sînt bun de nimic, nepotul nu mai are nevoie de meditaţii.

Unchiu-su îmi dă cît îmi datoreşte şi acuma iată-mă iar nevoit să-mi cîştig existenţa cu capul ; capul cu tot ce e în el : teme, traduceri, discursuri, îngrămădite ca nişte rufe murdare într-un paner !

Mai găsesc eu oare vreun boxer amator ?

Dac-aş avea bani aş deschide o sală de box. Mi-ar trebui un mic capital.

Ziua aş preda boxul, iar seara aş citi cărţi bune şi aş aduna material pentru cartea pe care vreau s-o scriu... Mereu acelaşi vis ! Să-mi cîştig pîinea cu trudă, la nevoie chiar şi în arena cu rumeguş de la opt dimineaţa la şase seara, dar în schimb de la opt seara la miezul nopţii să-mi nutresc şi să-mi cultiv talentul.

XXII

BOLDUL

Să fie oare un dumnezeu pentru profesoraşi? Un dumnezeu cu o barbă lungă şi un guler de două zile?

Boulimart, unul din cei *care au ajuns* şi care dau lecţii în protipendadă, vine într-o dimineaţă în atelierul unui pictor unde mă duc şi eu cîteodată şi unde tocmai sînt singur fiindcă pictorul s-a dus la vecina de alături să facă de mîncare.

— E un loc vacant la Joly, cel care face cursuri pentru cucoane. Ar vrea un băiat tînăr, bine crescut şi prezentabil.

He! He!

— Am făgăduit să caut dar nu prea văd cine ar fi. (C-un aer ca şi cum s-ar gîndi adînc.) Tineri găseşti cîţi vrei! Douăzeci de ani să ai şi e destul. Dar bine crescuţi şi bine făcuţi! Unde să găseşti aşa ceva?

Nu-i aşa de greu. Ştiu eu pe unul care e bine făcut — e un bun prieten de-al meu, foarte apropiat.

— N-ai putea să-mi găseşti pe cineva, urmează Boulimart, dar să nu fie un nătărău, ca toţi cei pe care îi cunosc eu!

Auzi, ce ticălos !

Își urmează conștiincios cercetările. „Cutare, cutare !“ Și înșiră în șoaptă cîteva nume : „Thérion, Meyret, Bressler“ dar la fiecare clatină din cap și trece mai departe.

— Ce să fac ? Am să iau și eu pe primul imbecil pe care am să-l întîlnesc în drum. Ai niște tutun ?

— Da.

Își umple pipa, pufăie de cîteva ori, se mai scarpină în cap... Se vede după mutră că iar se gîndește și caută... În sfîrșit se întoarce către mine.

— Nu găsesc nimic și i-am făgăduit c-am să-i trimit pe cineva chiar astă-seară. (După o clipă de tăcere.) Da' ia spune, tu n-ai vrea să te duci ? Dacă te primește bătrînul atunci nu-i nevoie să fii dichisit. Poate ai norocul să dai de el. Ce spui ?

— Mă tem că n-am să fiu chiar așa de dichisit.

— Cum îți spun, dacă te primește bătrînul atunci poți să intri mai ușor. Lui chiar îi plac oamenii mai din topor. Va să zică s-a făcut, nu ? Te duci ?...

Mai șovăi cîteva clipe și pe urmă primesc.

Asta înseamnă că am recunoscut și eu că-s din topor, dar cum e vorba să cîștig un ban mi-aș strîmba la nevoie și picioarele ca să iau treizeci de franci pe lună.

Dar, oricum, trebuie să fiu îmbrăcat ca să mă duc.

Chiar dacă bătrînul nu cere neapărat să fii dichisit nu pot totuși să mă duc cum sînt. Pantalonii au doi ochi la fund, redingota lucește ca o tablă... botinele-s căscate la vîrf...

Mai am un frac vechi, negru. Nu trebuie decît să dau nasturii cu puțină cerneală.

Mă plimb prin odaie, gol, în frac.
Mă uit în oglindă.
Nu-i destul!
Trebuie, ca un naufragiat, să capăt nişte haine de pe undeva.

Greu al dracului!

Mă duc la un vechi coleg de la Nantes, Tertroud, student în medicină.

— Ai nişte pantaloni?
— Pantaloni? Sigur că am. Poftim.

Şi-mi arătă pantalonii care-s pe el.

— Poţi să mi-i împrumuţi vreo două ceasuri?
— Şi eu cu ce să umblu?
— Nu mai ai alţii?
— Îi am pe cei vechi. Dacă crezi că poţi să-i iei... Pot, numai că trebuie niţel reparaţi, ca o magherniţă veche.

Tertroud mă ajută să-mi potrivesc îmbrăcămintea cu o grijă de mamă.

Se aşeză la spatele meu. Mă trec sudorile cînd întorc capul şi văd ce mutră face. Se scarpină la ceafă, ciupeşte de fundul pantalonilor... Îl întreb ce părere are.

Tertroud nu îndrăzneşte să prezică nimic. Totuşi nu mă descurajează.

Îşi urmează studiul şi lucrul, tot suceşte, cercetează, cu ochiul la pîndă, cu bolduri în gură. In sfîrşit declară că are să meargă — dar numai cu o haină lungă ca să nu se vadă cîrpelile.

N-are o haină lungă.

El, îmi dă pantalonii — haina să mi-o dea altcineva.

— Vezi poate că are Eudel.

Mă duc la Eudel.

Eudel se lasă greu. A mai împrumutat haine unuia și altuia și ori nu i le-au mai dat înapoi ori i le-au adus pătate și descusute — cu chibrituri în căptușeală și mirosind urît.

— În sfîrșit, hai să-ți dau, dacă ai așa de mare nevoie.

— Mulțumesc și-ți rămîn îndatorat.

Scoate haina din dulap și eu o încerc.

Aud deodată o pîrîitură ! Nu spun nimic... Eudel nu mi-ar mai da haina dacă i-aș spune că a pîrîit cînd am pus-o.

Iată-mă îmbrăcat. Parcă-s strîns în chingă.

Nu cred însă că am să pot ajunge pe jos. Abia am putut să mă cobor pe scară, țopăind.

Cînd trebuie să umblu e o istorie întreagă ! Hotărît am să mă frîng în două — și atunci am să plătesc două locuri în omnibus. Și n-am decît treizeci de bani.

Niște binevoitori m-ajută să mă urc în omnibus.

Dar ce greu e pînă mă dau jos ! Asud — tot pîntecele lui Tertroud e numai o apă, pe pieptul meu.

Merg cum pot — cu gesturi cam ciudate. Ajung în sfîrșit la casa unde e așteptat un profesor *curățel și bine făcut...*

Sun. Hait ! Mi se pare că mi s-au rupt bretelele !

— Aici stă domnul Joly ?

— Da, aici.

— E acasă ?

Ce bine ar fi să nu fie !

E acasă : iată-l că vine. O fi tînărul mofturos ? sau bătrînul îngăduitor ?

E tînărul !

— Dumneavoastră sînteți cu lecțiile ?

Nu răspund. Mi-a plesnit iar ceva pe dedesubt...

Domnul așteptă...

Mă mulțumesc să dau din cap.

— Ați mai dat lecții ?

Un nou semn din cap foarte scurt și un „da, domnule“ foarte rece. Dacă vorbesc mă umflu — cînd vîrbești întotdeauna te umfli puțin. Omul acesta habar n-are ce i-ar fi dat să vadă dacă mi-ar plesni haina.

Urmează să vorbească singur :

— Aș vrea, domnul meu — dar vă rog ședeți, vreau să vă explic ce am de gînd...

Mă așez ușurel ! Nu trebuia ! mi s-a desprins un bold la spate.

Îmi spune ce vrea să facă.

— Cîteva mame de-ale elevilor se ocupă foarte îndeaproape de felul cum învață copiii. Le pare rău numai că nu știu limbile moarte ca să poată urmări și mai bine lecțiile. M-am gîndit atunci să înființez un curs în care un tînăr din societate obișnuit cu bunele maniere — să le dea cu eleganță, lecții de latină și chiar de greacă. N-au să învețe cine știe ce dar oricum e un lucru ce-ar putea să placă unor mame care-și iubesc copiii.

Mi-a dat sîngele acolo unde m-a înțepat boldul.

Cred că s-a pătat și fotoliul.

Trebuia totuși să spun și eu ceva...

— Da, fără îndoială...

Dar mă opresc deodată, boldul mi-a intrat de-a curmezișul — e cumplit ! Clatin din cap, singurul

lucru pe care pot să-l clatin fără prea mare primejdie.

— Va să zică, domnule, o să vă mai gîndiți... Sînteți, după cum văd, sobru la gesturi și la vorbă... asta îmi place... Cred că ne vom putea înțelege... Zece franci pentru o lecție de două ceasuri. Doamnele vor alege ele ziua. Dar poate n-aveți timp în orice zi !

Aş vrea să-i dau dreptate ca să fac pe ocupatul, dar mărul lui Adam mă doare și simt nevoia să-mi mișc capul într-o parte și-n alta, ca să mai lărgesc puțin gulerul de carton care mă gîtuie ; mișc deci capul în dreapta și în stînga — ceea ce în ori ce pantomină înseamnă nu.

— Atunci e bine. Vă rog să veniți sau să-mi scrieți.

Se ridică. Pot să plec !

În picioare sufăr mai puțin.

Plec de-a-ndaratelea.

A doua zi, Boulimart vine la mine.

— Să știi că ai plăcut straşnic lui Joly. A găsit că ești foarte distins... Puțin cam *țeapăn* — *cam prea englez* — n-ai scos o vorbă... ședeai parcă erai călare la trap bătut... mișcări cam reci... dar zice că-i place răceala asta. În sfîrșit, lucrurile merg foarte bine... Dar ia spune cum ai făcut...

— He-hei ! jupîn Boulimart, m-ai trimis acolo pentru că n-ai găsit pe altcineva mai bun... Dar după cum vezi, domnul Joly se pricepe în distincție mai bine ca dumneata... Dar mă gîndesc ce ar fi fost dacă n-aş fi avut boldurile.

— Ce bolduri ?

— Să nu mai vorbim de asta... că acuși ai să vezi ceva nemaipomenit — și fac (pe jumătate) o

mişcare care îl zăpăceşte că nu mai ştie ce să spună...

„Veniţi din nou sau scrieţi-mi", mi-a spus domnul căreia i se pare că am o rigiditate englezească...

Îi scriu. Încă nu pot să apar. Ca haine de ceremonie am tot pantalonii lui Tertroud şi pardesiul lui Eudel, dacă bine înţeles ar vrea să mi-i împrumute din nou. Asta am — şi boldurile...

Aş părea iar foarte distins, se prea poate, dacă m-aşez uşurel pe scaun, dar drept să spun mai bine aş vrea să par mai din topor şi să nu mai sufăr ce am suferit. Mă doare şi acum locul!

Domnul Joly mi-a scris că lunea viitoare trebuie să încep cursul.

Ce tevatură în fiecare luni!

De vineri mă cuprinde neliniştea şi mi-i frică că n-am să mă pot duce.

Împrumut haine bune, ba de la unul, ba de la altul.

Mă împrietenesc cu oameni care n-au nici educaţia mea, nici felul meu de a fi, dar care sînt de aceeaşi statură cu mine. Acuma, pentru ca cineva să-mi fie prieten, trebuie să fie deopotrivă cu mine în ce priveşte înălţimea şi grosimea.

— Ce zici de cutare? mă întreabă cineva.

Cutare? — Oare pantalonii lui îmi vin?

Eu care sînt aşa de greu de mulţumit cînd e vorba de părerile cuiva, eu care sînt atît de neclintit în convingeri, port acuma haine ciudate în ce priveşte culoarea, ceea ce nu înseamnă nimic, dar deosebite şi ca păreri politice — ceea ce e grav!

Port uneori haine de republicani *moderaţi* pe care aş fi pus să-i împuşte dacă aş fi fost învin-

gător, dar care acum m-au prins și mă țin cu ei — mă țin de reverul hainei lor sau de fundul propriilor lor pantaloni.

Izbutesc totuși, îmbumbîndu-mă pînă la gît, să fiu aproape binișor îmbrăcat — fiindcă sînt mlădios și pot să stau țeapăn două ceasuri fără să răsflu prea tare, ca și cum aș vrea să-mi înăbuș un sughiț.

E greu, însă ; trebuie tot timpul să fiu cu foarte mare băgare de seamă !

Firea mea nu prea place. Toți spun despre mine : „Ciudat om, fire închisă, prea *îmbumbat*". Așa se vorbește pe seama mea. Dar ce să fac ? Nu pot să mă deschid, nu pot să mă dezbumb !

Încep să nu mai găsesc pe nimeni care să vrea să mă îmbrace ; durează prea mult, mi-ar trebui o cameristă, prietenii mei s-au lehamitisit...

Prietenii !... La început toți se reped care mai de care să te ajute, ar fi în stare să te prindă cu bolduri tot ; și pe urmă, încetul cu încetul vine indiferența — indiferența, oboseala — mai știu eu ce, și nu-i mai găsești cînd ai nevoie de dînșii, nu-i mai ai la îndemînă ca să facă o cută la fund, sau să dea drumul la o cusătură...

Mi-ar trebui un croitor, chiar dac-ar fi să fac și o crimă. *Îl voi găsi !*

Nu mai visez decît haine. Aș vrea să am și eu niște pantaloni care să nu se răsucească și să nu mă strîngă între picioare.

Unde am să ajung ?

Dar iată că m-apucă o mare ameţeală ! Icar, Icar [1], Masaniello, Masaniello [2] !

Eudel, ca să scape de mine şi să nu-mi mai împrumute hainele, s-a gîndit că e mai bine să mă prezinte croitorului său, domnul Caumont.

Îmi cere în schimb boldul care se pusese de-a curmezişul viitorului meu, intrîndu-mi în bucă.

— Am să-l vînd unui englez cînd ai să fii celebru.

— Cînd am să fiu celebru am să ţi-l cumpăr şi am să mi-l pun în blazon.

---

[1] Personaj din mitologia greacă. A izbutit să fugă din Labirint cu ajutorul unor aripi lipite cu ceară. Apropiindu-se prea mult de soare, aripile i s-au topit și s-a prăbuşit în Marea Egee.

[2] Tribun popular din Neapoli, conducătorul unei răscoale, asasinat în 1647 după ce-și pierduse minţile din pricina extenuării (n.t.).

HIGH LIFE

Mă duc la domnul Caumont. Îl găsesc în salon, cu nevastă-sa.

Mă întîmpină ca şi cum aş avea patruzeci mii franci rentă. Întîia oară în viaţa mea cînd sînt aşa de bine primit şi cînd cineva e atît de politicos cu mine.

Mă simt aproape jenat. Cred că e mai bine să-i spun că sînt sărac.

— Domnul Eudel v-a spus că nu ştiu cînd anume am să pot plăti...

Domnul Caumont pare foarte mirat...

Îi spun din nou... Mi se pare că am nimerit-o prost...

— Domnule Vingtras ! Dacă mai vorbiţi de bani să ştiţi că mă supăr ! Ce doriţi să vă facem ?

— O redingotă...

O redingotă ? Domnul Caumont e mîhnit la culme ; doamna Caumont la fel. Se uită întrebători unul la altul.

Mă tem că am mers prea departe. Ar fi trebuit să spun un surtuc.

Încerc s-o dreg şi fac cu mîna un semn pe la mijlocul bucilor ; îmi frec bucile cu muchia palmei, cu o mişcare ca de ferăstrău.

— Cu pulpanele foarte scurte. Îmi plac hainele scurte.

Nu-i adevărat ; îmi plac hainele lungi. Asta e ca şi cu capetele de peşte de la Turquet ; dar pentru o haină scurtă trebuie stofă mai puţină şi îmi închipui că o să-mi lucreze pe datorie mai repede dacă o să-mi croiască o haină de pitic.

Domnul şi doamna Caumont scot un strigăt de uşurare parcă ar fi scăpat de-o mare povară.

— A ! atunci vreţi o jachetă ! Asta ziceam şi noi ! o redingotă se potriveşte pentru oameni de birou sau pentru bătrîni, dar nu pentru un tînăr ca dumneavoastră ! V-ar trebui ceva în felul ăsta...

Şi îmi arătă o haină care aşteaptă pe un scaun şi care are o croială elegantă. Nasturi maţi, căptuşeală de mătase cafenie, o stofă gri, un gri de laolaltă închis şi lucios, ca oţelul.

Mă poftesc să-mi aleg stofa.

Ce moale-i cînd o pipăi. Parc-aş pipăi şi aş număra nişte bancnote.

Fac pe blazatul şi mă uit la stofă cu aer de cunoscător.

În sfîrşit mă hotărăsc să iau o stofă foarte închisă ; nu pot suferi culorile închise, dar îmi închipui că aşa par mai serios şi că dacă aleg stofe mohorîte au să creadă despre mine că sînt bun de plată. Îmi pare rău că nu mi-am pus şi nişte ochelari albaştri.

— Hotărît, eu cred că vreţi să intraţi la Academie, spune domnul Caumont zîmbind cu înţeles. O stofă ca asta merge numai cînd ai patruzeci de ani. E ca şi cum v-aş lua măsura pentru sicriu !

Am apucat pe un drum greşit. „Vingtras, ai apucat pe un drum greşit, bagă de seamă să n-o scrînteşti !“

Las stofele deoparte şi spun că nu mă pricep de loc. N-am cum să mă pricep cu viaţa sedentară pe care o duc.

— Eu trăiesc numai pentru cărţi, nu ies dintre hîrţoage. Alegeţi dumneavoastră pentru mine.

— De obicei nu alegem stofele. Dacă cumva clienţii ar fi nemulţumiţi ar arunca vina pe noi.

— Da înţeleg... dar, cum vă spun... eu mă gîndesc la altceva... uite, chiar în clipa asta mă gîndeam la un obicei de pe vremea romanilor.

— Da, aşa-s oamenii care lucrează cu capul! Ştiu.

Domnul şi doamna Caumont cuprinşi de milă faţă de creierul meu se hotărăsc să facă o excepţie pentru mine. Îmi aleg o stofă de jachetă.

— Şi pantalonii, cum vreţi să fie fondul ?

De aceeaşi culoare ! o ! de-aceeaşi culoare ! Ultimii mei pantaloni erau la genunchi de o culoare şi pe pîntece de alta !... De aceeaşi culoare ! În genunchi aş fi în stare să mă rog să fie de aceeaşi culoare !

Aceste strigăte erau cît pe ce să-mi scape aşa cum am păţit odată într-o casă cu nişte pantaloni prea largi, care erau să-mi cadă pe vine fiindcă mă înfierbîntasem la vorbă şi uitasem să-i ţin cu mîna la spate...

Slavă domnului, am izbutit să-mi înăbuş în piept exclamaţiile !

— Va să zică cum vreţi să fie fondul ?

— A ! da...

Fac pe omul care se gîndeşte cine ştie unde... Dau din cap, obosit. Domnul Caumont insistă :

— Vreţi mai strîns ? Cu catarama mai sus, mai jos ?

Vreau cu catarama chiar pe pîntece. Cînd n-o să am ce mînca, am să mă mai strîng cu o cheutoare, cu două...

— Vă rog, cu catărama la înălţimea buricului, domnule Caumont.

Trecem la jachetă.

— Ce formă au de obicei jachetele dumneavoastră ?

Forma unui sac : forma unei bucăţi de ziar care înveleşte un ciolan, a unei cîrpe răsucite în jurul unui mănunchi de bastoane — asta a fost pînă acum forma jachetelor mele. Domnului Caumont însă îi răspund aşa :

— N-am băgat niciodată de seamă cum îmi sînt croite hainele (asta cu un zîmbet grav şi dînd din cap). Eu trăiesc din munca gîndirii !

Sînt un mincinos ! un mincinos ! Trăiesc cu mai nimic. Cu cîteva felii de salam şi o bucăţică de rocfort, dar în nici un caz din munca gîndirii şi nu stînd aplecat asupra cărţilor ! De altfel mi se taie răsuflarea : cînd volumele sînt prea groase parcă am un drug pe stomac.

Domnul Caumont îmi ia măsura şi pe urmă deschide un registru.

— Cum vă scrieţi numele, vă rog ? Vintras fără *g* ?

Mi-i frică să nu-l supăr ; poate nu-i place litera *g*. Spun o minciună — stîlcesc numele părinţilor mei :

— Da, fără *g*.

— Ce adresă ?

— Hotel Broussais, strada Denfer 52.

Nu stau la Hotel Broussais, pe strada Denfer 52, dar nici nu puteam să-i dau adresa mea. Am

dat-o pe aceea a unui prieten care plătește treizeci de franci pe lună. E un palat unde stă!

Asta-i întîia oară în viața mea cînd am avut sînge rece și am găsit pe loc ce trebuie să spun; minciuna mi-a dat curaj.

Domnul Caumont tocmai cunoaște casa!

— E aceea care are în curte o statuie a *zeului grădinilor*?

— Da...

N-am băgat niciodată de seamă că ar fi vreo statuie — eu de obicei nu bag în seamă statuile — spun însă „da" într-o doară, pentru că văd că domnului Caumont îi place casa aceea.

— Vă place arta, domnule Vin-tras?

— Mult.

S-aștepta la și mai mult, văd eu.

Am răspuns așa cum aș fi răspuns dacă m-ar fi întrebat despre un fel de mîncare, despre ridichi sau chiftelușe de vițel. De aceea mă grăbesc să mai spun ceva, să dau mai multă adîncime gîndului meu și să adaug cu căldură în glas:

— Îmi place mult arta!

Mi-s gata hainele...

Un amic îmi găsește și un pălărier și un cizmar. La fiecare comandă pe care o fac mă trec fiorii.

N-aș vrea să fac atîtea datorii dar prietenii mei nu mă lasă...

— Păcat să stai așa și să mucezești cu talentul și cu învățătura ta! Cînd ai să te poți înfățișa oriunde ai să cîștigi destul ca să-ți poți plăti datoriile și chiar mai mult decît atîta!

Mă las dus, cu atît mai mult cu cît ard de nerăbdare să fiu încotoșmănat în stofă fină și încălțat cu șevro.

Cizmarul îmi laudă piciorul. Pare-se că nu-i chiar așa de urît — habar n-aveam.

Pînă-acuma am purtat numai ciorapii mamei sau de treizeci de bani perechea. Trebuia mereu să-mi îndoi vîrfurile fiindcă erau prea lungi sau să mi-i păturesc la călcîie ca pe niște șervete, ceea ce m-a făcut de multe ori să fiu învinuit că sînt un bleg cînd, după ce mă plimbam de o sută de ori încoace și încolo pe sub galeriile Odeonului[1], mă plîngeam prietenilor că nu mai pot umbla.

Așa-s învinuiți oamenii că n-au vlagă! Dar mai întîi ar trebui să te întrebi care cum li-s ciorapii și dacă nu cumva mîna unei mame nu i-a cîrpit și răscîrpit pînă au ajuns cîrpelile să fie ca niște boalfe în pantofi.

Din fericire am avut întotdeauna rufe curate! Trimit mamei rufele ca să le spele și să le cîrpească. Mi le trimite înapoi curate. Transportul nu costă nimic datorită domnului Truchet și domnului Andrez de la Mesagerii. Dar deși sînt curate, rufele mele parcă-s pielea unui vechi soldat, prea cîrpită și cusută din nou ca vai de lume.

Iată-mă în sfîrșit înarmat din cap pînă-n picioare: cu o jachetă care mă prinde bine, cu șoldurile strînse în niște pantaloni bine croiți; mă simt în largul meu în stofa asta moale și mlădioasă.

---

[1] Teatrul Odéon, fondat la Paris în 1797.

Mi-am scurtat barba şi mi-am lăsat barbişon; cravata îmi învăluie larg gîtul, manşetele îmi luminează, albe, mîinile cu nuanţe de lămîie, aşa cum o portocală e şi mai plăcută cînd e învelită în hîrtie subţire de mătase.

Îmi ţin capul sus.

E întîia oară cînd mi-l ridic de cînd sînt „student". Pîn-acuma n-am putut. Doar numai cînd eram puţintel cu chef. Uitam atunci că trebuie să-mi ascund sub bărbie jegul cravatei.

Marea mea bucurie e că acuma pot *să mă gîndesc la ce spun.*

Am putut să mă gîndesc în voie numai atunci cînd eram singur acasă, în odaia mea cu zece franci pe lună, între zidurile vreunei curţi — dar n-am putut niciodată să mă gîndesc la ce spuneam *în public!*

Trebuia întotdeauna să mă gîndesc, cînd vorbeam, la pantalonii care-mi cădeau pe vine, la haina pe care o simţeam cum crapă, trebuia să-mi ascund găurile şi petele, cămaşa fără nasturi, şezutul fără zăbranic.

Mereu cu ochii în patru! De cînd eram copil am stat într-una de strajă în faţa amorului meu propriu veşnic în primejdie. Stam de veghe cu foarfecele în mînă, cu aţa pe umăr, cu picioarele pe lîngă călimară, ca să-mi înnegresc ciorapii acolo unde botinele-s plesnite.

Am mai scăpat o leacă de viaţa asta caraghioasă cînd m-am întors de la Nantes, dar libertatea mi-a fost terfelită de groaznica privelişte a spionajului imperial şi a înjosirii obşteşti. Acuma inima şi nasul s-au obişnuit şi nu mai simt duhoarea pe care am respirat-o ani de zile: mirosul s-a dat pe brazdă!

Iată-mă iarăşi mîndru şi liber!

Nu-mi mai sug pîntecele ca să mă subțiez, nu-mi mai ascund unghiile, nu-mi mai tîrăsc picioarele, nu-mi mai mănînc vorbele, nu-mi mai înghit mînia sau rîsul. Pe sub galeriile Odeonului nu mai umblu ca un deținut în ceasul de plimbare prin curtea lugubră a închisorii.

American bar

M-am dus să-mi plimb hainele pe bulevarde. Lîngă pasajul Jouffroy este un bar american la care-i moda să te duci, pe la patru după-amiază. Jucători la bursă, cu diamante cît niște castane, cheflii, oameni cunoscuți vin aici să se îngîmfe față de fetele frumoase care toarnă băuturi cu culori de iarbă, de aur și de sînge. Schimbă cîte o bancnotă ca să-și plătească absintul.

Cred că fetele mă privesc cu plăcere.

— Parcă-i un terra-nova spune una din ele. Întîi am crezut că-i o vorbă de ocară; se pare că nu.

Înainte de hainele de la Chaumont parcă eram un cîine ciobănesc, un pudel flocos, un cotei cu coada tăiată. Un om îmbrăcat în vechituri e tot atît de nătîng la înfățișare ca și un cîine cu coada tăiată de la rădăcină. Parcă eram bolnav, așa eram de jigărit. Acuma sînt un terra-nova, un terra-nova frumos.

— Și nu-i prost, spun unii gîndindu-se la felul meu îndrăzneț de a vorbi.

Nu-s prost? Dar dacă mîine mi-aș pune iar redingota cu căptușeala ruptă, cravata roasă, pantalonii care mă trăgeau în toate părțile, cum îl trăgeau caii pe Ravaillac[1] cînd a fost executat,

---

[1] Asasinul lui Henric al IV-lea, regele Franței.

dacă mîine aş avea iar nişte ciorapi prea largi şi nişte haine rupte, mîine aş fi din nou- prost şi urît — prost ca o gîscă, urît ca o maimuţă. Se vede că nu ştiţi ce mutră am avut eu patru ani în şir !

Mă întîlnesc cu cîţiva filfizoni care rîdeau de mine pe la spate şi mă vorbeau de rău cînd eram prost îmbrăcat ; îmi pipăie hainele.

— Jos laba ! le spun eu suflîndu-le fumul în faţă.

I-am alungat ca pe nişte cîini.

A ! vreţi să vă împăcaţi cu Vingtras ; cu Vingtras de care toţi spun acuma că-i distins şi are felul lui de a se îmbrăca ? Foarte bine, dar să ştiţi că veţi căpăta în schimb batjocuri crunte şi făgăduieli de palme.

Nu m-am gîndit niciodată să iau la bătaie pe vreun obraznic. Acuma însă mă gîndesc. Aş pălmui cu plăcere pe un înmănuşat cu mănuşile mele cele noi.

Şi totuşi de cînd am haine noi nu mai preţuiesc cît preţuiam.

A trebuit să-mi calc obiceiurile mele de cinste, să-mi las deoparte încăpăţînarea mea de a trăi din nimic. Am spus rămas bun hotărîrilor mele eroice.

Într-un ungher al inimii e o suferinţă.

Uneori îmi spuneam cu deşertăciunea mîndriei că voi umbla aşa, rău îmbrăcat, pînă-n ziua cînd îmi voi găsi norocul ; mă gîndeam că dacă va fi să mor îmi voi face singur elogiul într-un testament în care aveam de gînd să-mi istorisesc viaţa, biciuind cu ultimele-mi zdrenţe pe cei care aveau să rămînă după mine şi care purtau haine pe datorie ; eu nu aveam nimic pe datorie, nici măcar o pereche de papuci.

Preţuiesc mai puţin acuma. A trebuit să joc teatru ca să am haine, pălărie, botine — un teatru de care mi-i ruşine !

Botinele mele erau rupte dar erau *ale mele ;* puteam, dacă voiam, să le arunc în capul primului om întîlnit în cale şi să spun :

— Eşti poate tot aşa de cinstit ca şi mine, dar mai cinstit decît mine, nu !

Unui scăpătat aş fi putut să-i spun :

— Îţi fac cadou căputa.

Încep să cred că voi avea cu ce să plătesc. Acţiunile Vingtras sînt în urcare.

— A lăsat-o mai moale, spune unul ; s-a dezgheţat, spune altul ; eu întotdeauna am spus că băiatul ăsta are stofă în el, spune al treilea.

N-am lăsat-o mai moale de loc ; dimpotrivă. Nu m-am dezgheţat, mi-am aruncat zdrenţele.

Nişte nătărăi !

Oriunde mă duc fac vîlvă.

Am ajuns mare om la Joly.

Acuma pot să mă aplec fără primejdie, ca să corectez temele.

Este o mamă de vreo treizeci de ani, cu păr de aur şi glas de argint, care întotdeauna are să-mi arate ba una, ba alta în caietele lui fiu-său şi care se apleacă şi ea, lăsîndu-se cu sînii pe umărul meu...

Într-o dimineaţă pare-se jacheta mea îmi venea foarte bine în penumbra clasei de latină — cor-

sajul doamnei cu părul de aur strălucea și mirosea frumos ca un buchet de flori! S-a apucat zîmbind să deseneze pe un colț de caiet un cap zburlit, care semăna grozav cu al meu...

Buzele noastre s-au întîlnit...

. . . .

M-a prezentat aseară lui bărbatu-său.

— Credeți că băiatul o să facă progrese dacă o să ia lecții acasă ? mă întreabă el.

— Multe !

N-am spus *multe* așa cum am spus *mult* domnului Caumont cînd m-a întrebat, vorbind de *zeul grădinilor*, dacă îmi place arta.

De data asta a fost un *mult* răscolitor și pătimaș.

Domnul Martel, soțul, îl vede de pe-acum pe fiu-său cum traduce cuvîntările lui Cicero împotriva lui Verres (ceea ce are să-i fie de un folos grozav în negustoria lui !) și mă întreabă cît vreau. Altădată aș fi răspuns : doi franci ora, chiar și un franc dacă aș fi fost cu șezutul prins în bolduri. Șezutul meu, vă rog să știți, nu mai stă pe bolduri ! Și spun asta o dată pentru totdeauna ! Nu mai sînt cu fundul prins în bolduri și de aceea iau cinci franci pe oră!

Domnul Caumont a declarat că-mi trebuie niște haine de *dimineață*.

Întotdeauna am văzut că în balete și în piesele în versuri, dimineața e îmbrăcată în galben deschis sau în albastru. Oare am să fiu și eu ca dimineața din feerii și din piesele în versuri ? O să am picături de rouă pe cap ? Mă voi deschide și eu către soarele care răsare ?

Nu. Am o haină de care chiar domnul Caumont e încîntat şi care e cît se poate *de dimineaţă*. O ! cît e de dimineaţă !

Domnul Caumont îmi spune că haina asta se poartă între nouă și douăsprezece dimineața — nu înainte de nouă și nici după douăsprezece.

Eu totuşi o port pînă la unu, chiar pînă la două cîteodată ! Lecţia mea atîta durează. Lecţia ? Adică corectarea caietelor băieţaşului, pe care mamă-sa îl trimite să se joace...

Şi un capot cu dungi albastre, tivit cu dantelă, care învăluie un trup de statuie se descheie...

XXIV

HRISTOSUL CU SALAMUL

Dragostele mele pînă acuma miroseau a lăptărie şi a cîrciumioară.

Aruncasem batista mea de pînză grosolană cîtorva studente care găseau că aveam ochi mari şi eram voinic. Toate acestea aveau un parfum de peşte prăjit şi de vin acru.

Acum respir eleganța din plin.

Nu i-am spus adresa deşi mereu mă întreabă.

— Stai cu vreo femeie, de asta nu mi-o spui...

— Nu, stau cu mama.

— Mama ta e rentieră ?

Nu îndrăznesc să mint şi nici să spun că da. Am văzut că mizeria i se pare ceva urît şi de aceea ori de cîte ori mă întreabă cum trăiesc fac pe omul care duce o viață de aurită mediocritate.

— Am intrat în învățămînt şi dau lecții ca să pot ajunge cîndva profesor la Universitate.

— Am să vin şi eu la cursurile tale ! Toate fetele au să se îndrăgostească de tine !

Îşi ia o mutră necăjită şi spune :

— Ce culoare au mobilele tale ? (Înroşindu-se uşor) Cum sînt perdelele de la pat ?

Pleacă ochii în jos şi aşteaptă să-i răspund. Perdelele de la pat ?

Nu găsesc ce să-i spun.
— Să știi că am să vin să-ți orînduiesc odaia.

M-am gîndit să mă mut și să-mi iau o odaie ca lumea, dar deși lecțiile merg bine, nu-s de loc bogat. Napoleonii de aur se topesc în drum cu plimbările noastre în trăsură și cu popasurile prin restaurante scumpe în care nu vrea să ia decît *ceva ușor* — dar știi, ușor de tot, spunea ea scoțîndu-și mănușile.

Mi s-a întîmplat să cinez cu pîine și apă cu o zi înainte sau a doua zi după ce am luat *ceva ușor* întîi la cofetărie, pe urmă la restaurant și după aceea la o cafenea simandicoasă în care a vrut să intre numai ca să se uite în oglindă și să vadă dacă nu cumva era prea boțită sau prea trasă la față.

Cîteodată îi era frică de bărbatu-su.

Frică ? — Eu cred că mințea ca să-mi facă plăcerea și mai mare. Vedea doar că nu mă temeam de primejdie și că ideea primejdiei, dimpotrivă, îmi ațîță dorințele și mîndria.

Frică ? Doar ieșea cu mine la braț !

La teatru se lipea de mine și părul ei îmi atingea părul.

O dată am mers cu ea prin cafenelele din Cartierul latin și s-a supărat că n-am tutuit-o.

Hodoronc tronc !

Eram la mine în mansardă. Deodată aud niște glasuri pe scară.

— Pe cine căutați ? striga hotelierul. Căutați pe domnul Vingtras ? Doar v-am spus că aici stă și dumneavoastră spuneți că nu. Vă spun că aici, doar știu cine locuiește la mine ! Domnule Vingtras !

— Ce este ?

— Vă caută o doamnă.

M-am uitat şi am văzut pe scară o siluetă care o clipă s-a arătat şi a dispărut. Am auzit un foşnet de mătase şi pe urmă nişte paşi care coborau în fugă...

Alerg după ea pe stradă ascunzîndu-mă după oameni, după trăsuri.

Rochia asta, şalul... E *Ea,* femeia cu rîs de argint, cu păr de aur, cu capot albastru...

Ce ruşine ! N-am să mai dau ochii cu ea niciodată. Nici la lecţii n-am să mă mai duc. N-am să mai dau ochii nici cu Joly. N-am să mai trec prin cartierul Ei, partea aceea a Parisului n-am s-o mai văd niciodată.

Am trimis lui Joly o scrisoare de demisie. Opt zile şi opt nopţi mi-am tot smuls părul ; noroc că am destul.

La ceasurile cînd avea obicei să m-aştepte, lîngă Gymnase, [1] mă îndrept fără să vreau într-acolo ; mă iau după toate femeile care seamănă cu dînsa — şi m-ascund repede cînd mi se pare că-i ea.

Dar nu mă las zdrobit de durere.

Am să lucrez, am să lucrez cuplit, am să cîştig argint şi o să-mi închiriez un apartament cu un pat cu perdele şi după aceea am să-i scriu. Voi născoci un roman întreg ; caut de pe acum intriga şi plăsmuiesc minciuna...

Plouă cu lecţii. Încep la şapte dimineaţa cu băiatul unui fost colonel şi isprăvesc la opt seara cu un imbecil bogat care vrea să înveţe *stilul.* Îl învăţ. Un nătărău !

---

[1] Teatru din Paris (n.t.).

Totul merge ca pe roate de argint. Şi rana mea se închide. Triumful meu deşi s-a isprăvit prost, m-a făcut totuşi să fiu îndrăzneţ. Şi, tot visînd s-o mai văd iar pe tînăra mamă cu păr de aur, flirtez cu o miss englezoaică, sora unui elev de-al meu, o fată drăguţă căreia mi se pare că nu-i displac...

Datoria

Iată însă că domnul Caumont mi-a trimis socoteala.

Drace !

E mai mult decît îmi închipuiam ! De două ori mai mult.

Dau un acont. După ce l-am dat îmi mai rămîn *şapte franci* pînă la sfîrşitul lunii. Trebuie să fac economie.

Fac.

Trăiesc cu te miri ce şi mai nimic. Prînzesc cu o bucată de salam.

Într-o zi mi-era foame cumplită. N-am mai aşteptat pînă s-ajung acasă. Am cumpărat o bucată de salam, o pîinişoară şi m-am instalat sub bolta porţii unei case mari şi vechi şi am început să mănînc voios fără să-mi treacă prin minte că mă ameninţă o nenorocire.

Nenorocirea a sosit în trapul cailor.

Deodată o caleaşcă intră pe poartă. Abia am vreme să mă dau într-o parte şi să mă lipesc de zid cu braţele întinse în lături ca un Hristos.

O fată care e în caleaşcă strigă vizitiului : „Ia seama !"

Pe fată o cunosc ! E englezoaica !

M-a văzut.

Omul visurilor ei iată-l aici, lipit de zid cu salamul într-o mînă, cu pîinea în cealaltă...

Straşnic am brodit-o !

La un cenaclu s-a făcut o romanţă despre nenorocirea mea : *Hristosul cu salamul :* patru cuplete şi un refren.

Mă hotărăsc să mă duc acasă, să stau în vizuina mea şi să nu mă mai arăt prin cartiere elegante decît numai ca să-mi vînd învăţătura şi să dau lecţii de stil.

N-am făcut însă bine.

Treburile nu mai merg. Mă întîlnesc cu Boulimart care-mi spune :

— Mai arată-te în lume ! Fă vizite ! Plimbă-ţi caii ! Ai ajuns ca un urs. În lumea din care îţi iei elevii, urşii n-au nici o trecere.

Eu n-aş vrea să-mi pierd serile ca să mă duc pe la burtăverzii pe care Boulimart îmi spune să-i cultiv ; aş vrea să fiu liber după ce mi-am isprăvit ziua — liber să lucrez pentru mine.

Nu sînt liber.

Nu poţi să cîştigi *mai mult* sau *mai puţin.* Nu eşti stăpîn pe stofa asta care se cheamă timp, nu poţi să alegi ceasul care-ţi convine şi felul de trai care-ţi place atunci cînd ai muşteriii pe care îi am eu.

Boulimart îmi spune :

— Cu mutra ta de başbuzuc trebuie să te îmbraci foarte elegant !

Ca să pot să mă îmbrac foarte elegant, trebuie să locuiesc mereu în chichineaţa în care a dat peste mine patriciana şi să mănînc multă vreme încă salam de zece bani din care a văzut o mostră în mîinile mele fără mănuşi, englezoaica, atunci sub boltă ! Trebuie să las orice pentru îmbrăcăminte, ca o femeie de stradă !

Mă *fardez* ca să mă duc la lecţii.

Mă cuprinde scîrba !

XXV

LA ÎNCHISOARE

Într-o seară cînd mă întorc acasă hotelierul meu mă ia deoparte.

Îmi spune că un om „scund, îndesat, oacheș“ a întrebat de mine. Părea foarte misterios. A zis că vine iar mîine, pe la amiază.

A doua zi la amiază Rock e în fața mea.

— Nu mai semeni a republican, îmi spune el privind hainele mele la modă.

— Hai sus — îi spun eu — și ai să vezi dacă am rămas sărac sau nu.

Vine cu mine sus.

Am stat un ceas de vorbă pe șoptite în vizuina mea.

Am păstrat în adîncurile mele o ură amară, fără leac, împotriva lui 2 decembrie.

Ambițios sau răzvrătit, am suferit cumplit din cauza vieții mărunte și josnice a imperiului — și în negura care mă înăbușă și pe mine, neînsemnatul, așa cum îi înăbușă și pe cei mai cu renume decît mine, toată vremea m-am gîndit la o conspirație împotriva lui Napoleon.

Rock a început să-mi dea de știre că totul e gata.

— Legăturile tale cu lumea mare n-au să te împiedice ? mă întreabă el zîmbind. Ai curajul să laşi viaţa plăcută pe care o duci, şi să înfrunţi primejdiile în care te vîr eu ?

— Mie îmi place primejdia ; am să fiu cu voi. Şi acum, amănunte...

— Sînt gata toţi, spune Rock.

— Care toţi ?

Rock îmi încredinţează numele unuia din conjuraţi ; e un băiat care era cu noi la postul de luptă în decembrie.

— Zi mai departe !

Rock îmi spune tot ce trebuie şi mă pune în legătură cu un om grav. Are părul lins şi poartă ochelari. Ai zice că-i preot dacă n-ar avea favoriţi ca un grădinar şi mustăţi ca un tambur-major. E un profesor de filozofie care n-a vrut să depuie jurămîntul ; e şovăitor în mişcări, vorbeşte pe nas dar vorbele lui sînt amare, privirea e aspră — şi nasul cam roşu : nu de băutură, de atîta sînge rău.

Eu credeam că mai putem şi glumi din cînd în cînd — mai ales că peste o zi sau două ne vom duce la moarte — mă gîndeam chiar că e prudent să rîdem pentru că nu s-ar gîndi nimeni să bănuiască că nişte oameni care îşi pun la ureche floarea nepăsării ar putea să fie conspiratori. Cînd am intrat, am aruncat o glumă în treacăt.

Omul cu ochelari s-a uitat la mine cu o privire de gheaţă şi a făcut un semn de dispreţ. Mi se pare că mi-a spus ceva cu asprime.

Bine ! Să respectăm disciplina ! Am să fiu grav şi ţeapăn, dacă oi putea, ca Robespierre.

Convocare misterioasă pe deseară.

Ne ducem într-o odaie din fundul unei curţi vechi, şi acolo aflăm că mîine e ziua cea mare. Drace ! Nu mai avem mult de trăit. Va să zică s-a sfîrşit cu gluma.

După-masă trebuie să ne întîlnim cu toţii într-o cafenea din piaţa Saint-Michel. Şi iată-ne seara în faţa unor ţapi cărora le contemplăm o clipă gulerele şi pe care îi sorbim apoi cu un aer blazat.

— Oamenii dumitale sînt gata ? mă întreabă în şoaptă un afiliat.

Parcă mi-i puţintel ruşine, mă şi roşesc uşor. — *Oamenii mei !* Asta-i foarte solemn ! — Mi-e groază de tot ce-i solemn !

Oamenii mei sînt vreo patru-cinci studenţi tinerei, rumeni şi graşi pe care nu-i cunosc.

Eu sînt, pare-se, şeful lor dar nu ştiu mai mult decît ştiu ei. Se vede că am fost socotit prea glumeţ sau poate că Rock şi-a adus aminte de discuţiile noastre înverşunate din decembrie şi n-a vrut să-mi dea prilej să mai încurc, te pomeneşti, iţele complotului cu vorbele mele de haz. I-a fost teamă de nerăbdarea mea şi de izbucnirile mele.

Nu mă sinchisesc de asta şi nici nu mai întreb. Îmi iau cu voie bună rolul care mi se dă — e drept fără să cred că va avea loc o reprezentaţie publică a tragediei. M-am gîndit şi eu altădată şi îmi aduc aminte cum mi se strîngea inima şi mi se încreţea pielea cînd îmi închipuiam cum voi pune puşca la ochi... cum voi ţinti... cum voi trage...

De atunci încoace am mai citit cărţi, m-am mai gîndit şi nu mai cred aşa de mult cum credeam odinioară că regicidul e folositor...

Ar trebui ucis răul social.

Fără să mai pierd vremea cu gîndul la ce are să fie am primit partea mea de primejdie în treaba asta — dar credință nu am. M-am băgat în complot de dragul aventurii și ca să nu par că șovăi sau că îmi părăsesc tovarășii din 1851.

Nu m-am putut opri să-i spun lui Rock că nu prea am încredere în ceea ce se face acum. El mă întreabă dacă în cazul cînd neîncrederea aceasta a mea ar suferi o dezmințire sîngeroasă, aș fi gata să chem la arme cartierul.

Negreșit că da. Dacă e frămîntare în aer, dacă e nevoie de un glas care să dea semnalul, dacă e vorba să mă urc pe treptele acestui Odeon pe sub galeriile căruia am umblat ani și ani de zile învins și plin de rușine și să strig „Trăiască Republica !" desfășurînd drapelul în jurul căruia ne vom bate ca niște turbați — dacă e vorba numai de asta, atunci : înainte !

Va fi un fulger pe cerul meu negru.

I-am spus și lui Legrand despre planul nostru de atac.

Lui Legrand îi place primejdia, se dă în vînt după decoruri tragice. A spus :

— Vin și eu !

Sîntem șapte acuma care vom da alarma și ne vom lua răspunderea să începem lupta în colțul acesta al Parisului.

Șapte !

Astăzi pornim

Mi s-a spus că atunci cînd va sosi timpul voi primi pistoale și cartușe.

La ceasul hotărît am primit pistoalele și cartușele.

Sorții au fost aruncați.

În ultimul moment mai dau de veste încă unui vechi coleg de la Nantes, Collinet, care acuma e student în medicină și al cărui tată e milionar. Se însărcinează să ducă el jumătate din arme. Bravo !

N-o să-i treacă nimănui prin cap că acest fecior de bani gata își pune în joc pielea și libertatea într-o conspirație.

Și-o pune totuși, de dragul meu, dar și dintr-un avînt republican. Își bagă pistoalele și cartușele în buzunarul redingotei și ale pardesiului, o ia înainte și se așază liniștit la o masă într-o cafenea unde emisarii vor sosi, *după ce vor fi dat lovitura.*

Lovitură este asta : să-l împuște pe împărat care se duce deseară la Opera Comică. Au să-l aștepte la intrare. Trage ! Trăiască Republica !

Eu trebuie să asmut cartierele de pe malul stîng al Senei. [1]

Mi s-a făgăduit că la chemarea mea vor veni organizații de lucrători.

E sigur asta ? Nu prea cred în aceste organizații și probabil că nici Rock nu crede. Dar e bine să creadă alții. Oricum, fie că sînt, fie că nu sînt aceste organizații, eu atîta spun : că dacă vor trage cu pistolul *acolo*, vor fi împușcături și *aici.*

Sînt ceasurile șapte. S-au dus !

Așteptăm.

Să fie îndoială, să fie nepăsare ? Să fie din pricina nervilor prea încordați sau a înfrigurării care ne cuprinde ? Toți sîntem cu rîsul pe buze.

---

[1] Unde se află și Cartierul latin, al Universității (n.t.).

Puritanul nu-i cu noi așa că putem să facem glume pe socoteala înfățișării noastre de conjurați ; și avem și de ce : pistoalele și pumnalele ne umflu hainele parcă ne-am fi umplut buzunarele cu salamuri și șunci de furat.

Pînă una alta bem cîte un țap.

Am pus mînă de la mînă și am alcătuit un fond din care trăim — pînă în clipa cînd, dacă ne-o fi foame și sete vom face rechiziții în numele Republicii, prin cartierul răsculat.

Opt și jumătate

E opt și jumătate. Nici o veste de nicăieri, nici urmă de furtună în aer, nici un tovarăș care să vie să ne spuie ce s-a întîmplat !

Miezul nopții

Miezul nopții !... Tot nimic !

Ce-i asta să ne lase așa fără nici o știre ! De atunci ar fi avut vreme să se întoarcă ! Ar fi trebuit să vie și să ne spuie că au șovăit, că le-a fost frică, că șefii și oamenii lor au dat înapoi, că putem și noi să ne ducem acasă, că lucrurile s-au amînat pe altă dată — la calendele grecești !

Trebuie să luăm o hotărîre. Spun :

— Împrăștiați-vă și duceți-vă fiecare în altă parte. Eu rămîn la Odeon cu Collinet.

Ce băiat de treabă ! Tot el poartă armele și acuma. Mai iau și eu din ele ; ducem cu noi un arsenal întreg. Dacă ne-ar aresta cumva vreun gardist, ne-am alege ori cu deportarea pe viață ori cu împușcarea chiar în noaptea asta.

S-aud nişte paşi !...
O fi poliţia ? O fi unul de-ai noştri ?
E un coleg dar desigur că nu ştie nici el nimic.
— A ! Duriol. De unde vii ?
— De unde vin ?
S-apropie de mine făcîndu-se că se clatină şi-mi strecoară în ureche *cuvîntul de ordine* al conjuraţiei.
Cum ! Şi Duriol e cu noi ?
Cine i-o fi spus ?
Ne lămureşte : i-a spus Jaubert, unul dintre cei iniţiaţi.
Dacă e cu noi atunci să-l întreb dacă ştie ceva !
— Ai fost la Opera Comică ?
— Da.
— Ei ? Şi ?
— Ce să fie ? N-au tras cînd împăratul a intrat ; nu erau gata ; au lăsat-o pentru ieşire. În timpul reprezentaţiei însă un conjurat a scăpat un pistol pe jos ; poliţia a pus mîna pe el ; i-a fost frică, a făcut mărturisiri, a dat numele cîtorva complici ; i-au arestat unul cîte unul, prin culoarele teatrului, pe tăcute.
— Pe cine au mai prins ? Rock a fost arestat ?
— Nu, nu cred.
Iar nişte paşi... De data asta se iveşte chipiul unui gardist.
A ! Trebuie să fugim !
În întuneric ne furişăm pe lîngă ziduri.
La trei dimineaţa sînt în sfîrşit în pat, zdrobit de oboseală, după şapte ceasuri de grijă şi nelinişte.
Luptele mele împotriva imperiului se isprăvesc toate cu durere de şale ; picioarele mă dor, rănite. E o oboseală nătîngă şi umilitoare, ca oboseala unui animal de povară.

Dimineața mă duc la Duriol.

E un becisnic, minte slabă n-are nici o părere și nici nu dorește să aibă. Cum de i-or fi spus și lui, nu înțeleg.

Duriol îmi povestește ce mi-a povestit și ieri, dar cu variante ciudate.

La rîndul lui mă întreabă ce știu.

— Nimic !

N-am nimic de spus. Nu cunosc pe nimeni și nici n-am să mă mai întîlnesc o lună de zile cu nimeni afară de cîțiva prieteni intimi. Treaba a dat greș — să ne împrăștiem care încotro !

Lucrurile merg rău.

Aflu că Rock e închis. E drept că el era la Opera Comică.

Cei care n-au fost oare au să scape ?

Legrand, Collinet, Duriol și cu mine sîntem mușterii obișnuiți ai unei lăptării din strada Frînghierilor.

De cînd cu complotul, facem aici pe petrecăreții și ne întindem la băutură.

— Maică Marie, mai dă-ne un *montpellier !*

Dăm acest nume aristocratic unui păhărel de rachiu de cinci bani, făcut cu piper și vitriol ; îl bem așa cum niște gentlemeni ar bea un păhărel de benedictină la *Café Anglais*.

Vrem să părem că sîntem niște oameni care trăiesc numai ca să petreacă și aruncă banii pe fereastră...

In numele legii

Opt seara.

Tocmai am cerut un *berbecuț* — așa zicem noi la o porție mică de tocană de berbec.

Tovarăşii mă împing cu cotul, îmi dau cîte un picior pe sub masă, se-ncruntă la mine.

Berbec ! Dar știu că asta e şi porecla pe care o au spionii poliţiei ! Diminutivul *berbecuţ* ar putea să pară o obrăznicie. Și pe lîngă asta, nu trebuie tocmai acum să ne jucăm cu focul...

De vreo două zile încoace vine la lăptărie un ins pe care nu-l cunoaște nimeni şi care tot caută să intre în vorbă cu noi.

Încerc s-o dreg și spun :

— Ba nu, maică Marie, dă-mi o porţie mare de berbec.

Dau cu zece bani mai mult ca să șterg impresia proastă de adineauri. O porţie mare costă treizeci de bani.

Ușa lăptăriei se deschide deodată și cîţiva oameni năvălesc înăuntru.

Vreo șase sau şapte inşi cu mutre suspecte, îmbrăcaţi civil şi în fruntea lor unul cu eșarfă tricoloră.

Acesta dă ordin să se închidă toate uşile. *În numele legii,* nimeni nu iese !

În mijlocul unei tăceri adînci, cel cu eșarfă tricoloră scoate o hîrtie din buzunar și începe să rostească cîteva nume :

— Legrand ?

— Nu-i aici.

— Voilquin ?

— Nu-i.

— Collinet ?

— Aici.

Collinet care din fericire nu mai e bucșit cu pistoale întreabă ce vor cu dînsul.

— Ai să afli imediat.

— Vingtras ?

— Aici !

Îmi venea să spun : „Nu-i aici". Dacă m-ar fi strigat înaintea lui Collinet desigur că aşa aş fi spus ; dar fiindcă văd că nu ne mai ascundem, răspund cu glas sonor şi cu semeţie.

Am fost şef o seară întreagă şi nu trebuie să dau bir cu fugiţii cînd ceilalţi se predau.

Judecătorul de instrucţie a încercat să mă sperie. Ce nătărău !

— Să ştii că ai să mai mănînci multă fasole la închisoare dacă faci aşa pe eroul, mi-a spus el batjocoritor şi ameninţător.

Mie îmi place fasolea. Şi habar n-are ce mult îmi place paharul de vin care mi se dă la masă. Vin aşa de bun n-am băut niciodată !

Dar ce văd ? Uşa celulei care e în faţa celulei mele s-a crăpat puţin şi am văzut deodată o pipă pe care o cunosc, pipa lui Legrand.

Întreb de el pe un gardian.

— A ! Da ! îmi spune acesta ; e un fel de nătărău, orice îl întreabă nu răspunde decît hî ! hî !

Cum văd eu Legrand îşi urmează tradiţia ; se poartă aici ca şi la liceu ; face pe prostul.

Cam tot aşa fac şi eu. Mă prefac că nu pricep despre ce este vorba. Soarta a opt sau zece oameni atîrnă de ceea ce voi spune. Nu trebuie să dezvălui nimic, nimic. Judecătorul de instrucţie îşi pierde vremea tot ameninţîndu-mă.

Luaţi-vă bulendrele !

Tactica mea a izbutit.

Gardianul a strigat de la uşă :

Luați-vă bulendrele !

Asta înseamnă : Ești liber.

Mai sînt cîteva formalități de făcut, le isprăvesc și în sfîrșit ies.

Tovarășii au ieșit și ei — afară de Rock. Dar toți cei din grupul meu au scăpat. I-am înfundat pe judecători !

Vai, însă ! numele meu a fost publicat printre numele celor arestați. Titlul meu de republican, legăturile mele cu șefii complotului, tot trecutul meu de la 1851 a fost pus în ziare și cînd mă duc pe la lecții dau numai de figuri glaciale.

Fac parte din *adunătură* acuma !

Mi se plătește ce mi se datorează și gata.

Clientela mea s-a dus. Nu mai găsesc nici măcar lecții cu doi franci, nici chiar cu un franc !

XXVI

ZIARIST

— Vingtras, de ce nu te faci ziarist ?

Am încercat.

Am ajuns în sfîrşit să am ceea ce am visat atîta vreme, un post de ajutor de corector.

Sînt socotit totuşi, drept prea bătrîn, prea voinic, pentru slujba asta de băieţaş.

— Ce, nu găseşte altă meserie ? Aşa-i de sărac ?

Da, aşa sînt de sărac ; n-am altă meserie. Am căpătat slujba asta datorită unui fost pedagog de la Nantes, care e prieten din copilărie cu redactorul-şef. E o leacă mîndru că îşi arată faţă de mine influenţa pe care o are şi îi pare bine totodată (fiindcă e un om de treabă) că mă poate ajuta să cîştig şi eu un ban.

Am treizeci de franci pe lună, atîta am ! În ziaristică sau în învăţămînt, eu atîta preţuiesc : treizeci de franci, nici un ban mai mult.

Mama avea dreptate să spuie că nu ştiu să mă descurc. Îmi fac prost meseria.

Confund articolele, încurc filele.

Citesc prea repede — alteori prea încet.

Corectorul e un om urît, supărăcios, un *fruct găunos*, care mă ia de sus ca pe un ucenic prost.

Vocea mi-i cam tare, din nefericire, și răsună cîteodată ca un clopot în liniștea imprimeriei.

Toți se întorc, unii rîd, alții strigă la mine,

— Mai încet !

Uneori uit să citesc fraza pînă la capăt. Trebuie s-o iau de la început și corectorul se înfurie ; se înfurie de multe ori și autorul în gura căruia pun cine știe ce năzbîtii și care vine seara mînios și strigă : „Dacă-i idiot, dați-l afară !"

Hotărît, nu-s bun de treaba asta !

După două săptămîni sînt trimis la plimbare și în locul meu vine un băiețaș de doisprezece ani care n-are glas de trombon și care nu-și strîmbă gîtul tot uitîndu-se la autori.

M-am făcut atît de caraghios cu timiditatea mea, cu șovăielile mele, cu izbucnirile răsunătoare ale vocii și cu suceala gîtului încît două luni în șir nu mai trec pe strada Coq Héron. Strașnic de bine am debutat în presă.

La 100 000 paltoane

A dat norocul peste mine. Am un protector. E girantul celor 100 000 paltoane : marea casă de confecțiuni din Nantes. Unul din vechii mei colegi de clasă se îmbracă la el ; colegul acesta îmi scrie :

„Du-te la domnul Guyard de la 100 000 paltoane ; a venit la Paris să facă cumpărături ; îl găsești în pasajul Grand-Cerf, la centrala casei. La poartă e un palton de tinichea și niște afișe. Îți poate fi de folos în ziaristică."

Mă duc în pasajul Grand-Cerf.

Iată paltonul de tinichea și afișele.

Umblu încoace și încolo prin fața magazinului și nu îndrăznesc să intru.

Vînzătorii vin pe lîngă mine.

— Domnul dorește un pardesiu... Avem la toate prețurile... Intrați și vedeți, intrarea nu vă costă nimic... Luați un catalog... Mă hotărăsc să spun că vreau să vorbesc cu domnul Guyard.

Apare domnul Guyard.

— Ce doriți ?

— Prietenul meu, domnul Leroy, mi-a spus că...

— A ! da... Vreți să scrieți, așa mi-a spus... Dunan !

Vine un om gros, cu papuci de lemn și caschetă cu urechi.

— Dunan ! Uite, tînărul vrea să scrie pentru noi...

— Bun ! Să facă cronica la *Pierrot* !

Pierrot e ziarul celor 100 000 de paltoane.

Se vinde pe la porțile teatrelor. Dă programul spectacolelor și prețurile casei : „Mare desfacere de paltoane camgarn ! Marele succes al lui Mélingue.[1] Un costum complet cu 19 franci ! Mîine reluarea lui *Gaspardo pescarul !*“

În ziar apar dări de seamă despre premiere și articolele de modă. Toate articolele de modă cuprind cel puțin o frază despre *100 000 de paltoane*. Cronicile dramatice cuprind atacuri subtile împotriva croitorilor *pe măsură* care, sub pretextul eleganței, încearcă pe spatele actorilor niște modele care zăpăcesc publicul și-l fac să caște gura la coada prea ascuțită a unui frac sau la vreun rever

[1] *Etienne Marin Mélingue* (1808—1875) actor francez, a interpretat roluri de capă și spadă în drama romantică.

de redingotă prea lăbărțat și să piardă deci firul piesei.

Mi-au dat să fac un articol.

N-a fost ușor să bag reclama casei de confecții într-un articol. Totuși am izbutit și am izbutit totodată să anunț și sosirea unui stoc proaspăt de îmbrăcăminte. În articol am analizat o dramă a domnului Anicet Bourgeois. [1]

Articolul trebuie să apară joi.

Joi mă scol la cinci dimineața. Mă duc și m-așez pe o piatră de unde se vede colțul casei în care se tipărește *Pierrot*.

Cinci ceasuri — șase — șapte — opt!

Am febră. S-o fi încălzit și piatra pe care stau.

Pierrot a apărut în sfîrșit. Îl iau de la primul vînzător de ziare care iese și-l deschid repede.

Programul... Stocuri noi, Pantaloni, biografia domnului Hyacinthe, Hăinuțe pentru copii... Noua dramă a domnului Anicet Bourgeois.

O coloană și jumătate și dedesubt iscălitura pe care mi-am ales-o — iscălitura mamei! Am vrut ca primii mei pași în carieră să-i pun sub oblăduirea ei și am luat sfielnic numele ei de domnișoară.

Mi-au stîlcit însă gîndul, mi-au scos o frază!

Fraza asta era tocmai aceea la care țineam mai

[1] *Anicet Bourgeois* (1806—1871), dramaturg francez, autor de drame și feerii la modă.

mult ! Am scris articolul numai pentru ea ; era lovitura de pumn de la sfîrşit.

Atîta am tot sucit-o încît o ştiu pe de rost.

Mă culcasem şi-mi trăsesem plapuma peste cap, închizînd ochii ca s-o văd mai bine.

În fraza asta era moralitatea fabulei :

Aşa isprăvesc toţi cei care îşi taie craca de sub picioare în faţa căminului părintesc şi se aruncă pe oceanul unei vieţi de furtună ! Pe cîţi nu i-am văzut prăbuşindu-se pentru că nu au vrut să sară peste inima lor cu amîndouă picioarele deodată.

Ştiut-au oare la ziar că n-am văzut niciodată pe careva sărind peste inima lui ? Li s-o fi părut prea îndrăzneaţă imaginea cu oamenii care se urcă într-un copac din faţa casei, îşi taie craca pe care şed şi după aceea se îmbarcă pe oceanul vieţii ?

Te pomeneşti că redactorii sînt clasici !

Mă pierd în tot felul de presupuneri.

Am să aflu ce este cînd am să mă duc să-mi iau onorariul.

Mi s-a spus :

— Treceţi sîmbătă pe la casierie !

Eu le-aş fi dat şi degeaba articolul. Aproape toţi debutanţii îşi jertfesc primele roade ale inspiraţiei.

Revue des Deux-Mondes nu plăteşte niciodată primul articol. *Pierrot* plăteşte. Cred însă că sînt singurul om căruia i se întîmplă asta de cînd există *Pierrot*. Am făcut, probabil, o impresie grozavă !

Au scos fraza cu craca şi cu săritură peste inimă cu amîndouă picioarele deodată. Dar asta înseamnă că n-au luat-o în seamă şi desigur că vor să mă atragă şi fac chiar sacrificii băneşti pentru asta.

Nu pot să nu primesc banii ! De altfel au să-mi şi servească să plătesc o mică reparaţie la haine.

Totuşi nu vreau să par că sînt prea grăbit şi că vreau să intru în literatură ca să mă îmbogăţesc.

Sîmbătă — ziua hotărîtă — mă mai plimb puţin pînă să mă duc să-mi iau onorariul.

Nu trebuie nici să-i fac să aştepte prea mult !

Intru în redacţia ziarului !

Redacţia e o odăiţă întunecoasă alături de încăperea unde se pun vechiturile care au rămas nevîndute. Întreb de redactorul-şef, omul cu papuci de lemn şi caschetă cu urechi.

— Domnul Dunan-Mousseux e aici ?

— Nu, nu-i aici, îmi spune un funcţionar, dar m-a rugat pe mine să vă dau onorariul pentru articolul dumneavoastră.

Şi îmi întinde un pachet legat cu sfoară.

Un pachet de bancnote ? Bine, dar e prea mult ! e într-adevăr prea mult, un coşcogeamite pachet pentru un articol de două coloane ! În sfîrşit, fie !

— A ! uitasem, domnul Dunan-Mousseux a lăsat o scrisoare pentru dumneavoastră.

„Stimate domn,

Secretarul de redacţie vă va remite onorariul pentru articolul dumneavoastră. Aci alăturat aveţi un surtucel. Aş fi vrut să vă ofer mai mult ; mijloacele noastre însă nu ne îngăduie. A fost chiar vorba la un moment dat să nu vi se dea decît o jiletcă. Cu mare greutate am izbutit să obţin un surtucel. Lucraţi însă mereu, lucraţi şi nu-i nici o îndoială că vă veţi urca pînă la un pardesiu şi chiar pînă la un palton.

Vă urez să aveţi în curînd un costum frumos.

DUNAN-MOUSSEUX."

Ce era să fac ? Să nu primesc ? La urma urmei decît o jiletcă mai bine un surtucel. Am luat deci pachetul şi haina asta mi-a fost de mult folos.

Pînă acum pentru tot ce am scris nu am luat niciodată vreun ban. Am cîştigat o pereche de încălţări pentru un articol din *Ziarul cizmarilor*, nu mai ştiu despre ce — cred că despre cizma lui Bassompierre[1] dacă îmi aduc aminte bine. Mi-au dat pentru el o pereche de pantofi : mai curînd nişte papuci.

— Poţi foarte bine să-ţi faci drum cu ei, mi-a spus redactorul-şef, un om înalt, spătos, voinic și vesel, care se îndeletniceşte deopotrivă cu tăbăcăria și poezia, şi are legături și cu pielăria şi cu muzele.

Pantofii aceştia în adevăr m-au ajutat să umblu cîtăva vreme.

Cînd s-au rupt m-am dus la redacția ziarului şi le-am oferit o schiţă ca să-mi pună un petic.

— Noi nu punem petice, nu reparăm încălţăminte.

Dacă pe lîngă schiţă le mai dau și un articolaș au să-mi dea nişte papuci de pîslă cu garnitură de piele. Asta-i tot ce pot să fac, să nu zic că m-am ostenit degeaba.

Am primit și bine am făcut. Cu papucii ăștia am umblat cîteva săptămîni.

M-am dus de la Montrouge la Gros-Caillou, unde aveam nişte amici la o lăptărie. Mă îmbrăcam de fiecare dată uşurel, în ţinută de casă, ca și cum aș fi stat colo după colţ şi m-aş fi dus la nişte prieteni din apropiere, ca în provincie unde treci strada în halat.

Nu pot însă să ies pe vreme ploioasă. Cunosc numai viaţa uscată. Sînt două luni de cînd n-am

[1] Mareșal francez (1579—1646) (n.t.).

putut și eu să mă mai iau după vreo fustă nițel ridicată, după niște ciorapi albi bine întinși, așa cum mă luam altădată cînd ploua. Viața mea de pustnic mă doboară și aș vrea să dau inimii mele o încălțăminte cu tocuri.

Intr-o seară găsesc o scrisoare, lîngă sfeșnic. O deschid.

Matoussaint, pe care nu l-am mai văzut de un car de ani, e redactor la *Nimfa*. Îmi scrie ca să-mi spuie acest lucru — o scrisoare simplă, de loc îngîmfată, și care nu pomenește de starea mea umilă.

Mă duc la redacția *Nimfei*; e pe lîngă marile bulevarde, de cealaltă parte a Senei. Ferice de Matoussaint!

A trecut pe malul drept, a ieșit din neant, a pornit pe drumul gloriei, către Capitoliu!

Casa are o înfățișare modestă. Pe zid o tăbliță pe care scrie:

NIMFA

ZIARUL BĂILOR

Etajul al doilea, prima ușă la stînga.

Mă urc la al doilea și dau de altă tăbliță:

REDACȚIA

Ore de primire
de la 11 la 4

Intrați fără să bateți

Ce întuneric! Obloanele sînt lăsate, perdelele trase. Nimeni.

Aud un foșnet de paie.

— Cine-i ? rosteşte o voce care vine din altă odaie şi pe care n-o recunosc ; parcă ar fi totuşi vocea lui Matoussaint.

Ca să scap de încurcătură spun, cu glas cîntat de orb care cere de pomană :

— Sînt un abonat al *Nimfei.*

— Sînteţi abonatul *Nimfei ?*

Foşnetul de paie începe din nou, curmat din cînd în cînd de vorbe.

— Abonatul... Abonatul... Dar unde mi-or fi izmenele ?... Abonatul !

Matoussaint (acum văd că el este) se iveşte încheindu-şi nasturii.

— Ce ! Tu eşti !... De ce n-ai spus ? M-ai făcut că cred că-i abonatul !... Mă gîndeam eu că nu-i vocea lui.

— Ce ? abonaţii tăi au toţi acelaşi glas ?

— Abonaţii mei ?... nu *abonaţii, abonatul.* Avem numai un abonat, *unul singur* ! Da' hai dincolo ! Aşază-te aici...

Pe jos sînt numai teancuri de ziare. M-aşez pe unul din ele. Matoussaint se repede la perete şi se caţără într-o chichineaţă cu parmaclîc de coceni de porumb care miroase a colibă indiană — şi pe lîngă asta şi neaerisită. Aici locuieşte Matoussaint. Restul apartamentului aparţine ziarului. Colţul acesta e locuinţa secretarului de redacţie. Aici e acasă la el şi poate primi musafiri.

Matoussaint îmi spune ce e cu *Nimfa,* ziarul băilor.

E o foaie de anunţuri, care trăieşte sau mai degrabă ar trebui să trăiască din publicitate ca şi *Pierrot* dar care are în alcătuirea ei o idee genială.

Ideea e următoarea : să se dea stabilimentelor de băi publice un ziar pe care cel care a venit să se îmbăieze îl va citi în timpul cît așteaptă să i se răcească apa, să i se înmoaie pielea ca să se săpunească, să i se moaie bătăturile așa ca să și le poată scoate cu unghiile.

Ziarul poate să cadă și în apă că nu se strică, e tipărit pe o hîrtie anume care nu se botește și nu se rupe.

— Ce zici ? spuse Matoussaint sfredelindu-și fruntea cu degetul. Nu-i o idee strașnică ? Din nefericire veacul nostru e prozaic, omul de geniu un anacronism, și pe lîngă asta, regimul actual a zăpăcit mințile mulțimilor... Oamenii nu se mai spală, cei bogați trăiesc în corupție, cei săraci n-au cu ce să se ducă la „Samaritaine"[1]. Ah ! Ce-i și cu imperiul ăsta !

Încep să sosească redactorii. Stau de vorbă și pe mine nu mă iau în seamă. În sfîrșit, cel care pare să fie șeful, s-apleacă către Matoussaint și îl întreabă cine sînt.

După ce a ascultat ce i-a spus Matoussaint zice :

— Ar putea să facă asta foarte bine !

După ce pleacă, îl întreb repede pe Matoussaint :

— A vorbit de mine ?

— Da, poți să intri la ziar dacă vrei.

— Așa de repede ? Numai de dragul mutrei mele ? Hotărît că am în mine ceva care farmecă lumea.

— Uite despre ce este vorba, spune Matoussaint. Avem nevoie de cineva care să se ducă la baie și să ceară *Nimfa ;* dacă n-o găsește, să se supere

[1] Stabiliment de băi din Paris (n.t.).

și să strige : „Cum ? n-aveți *Nimfa ?* Păi, ce fel de baie e asta ? Toate băile care se respectă au *Nimfa ?*“ Şi începi să dai din mîini în apă, ieși din baie și te îmbraci mînios.

Nu-s prea măgulit de asta. Matoussaint vede că nu sînt. Îmi spune :

— Doar nu vrei s-ajungi deodată la Academie !

— Nu, bineînțeles !

— Eu în locul tău aș primi. Trebuie să începi cu ceva.

Primesc. Sînt *cel care cere Nimfa.*

Casieria ziarului îmi plătește baia — precum și două ochiuri și un cîrnăcior — ca să dejunez în baie și să am timp să stau de vorbă cu băieșul. Îmi mănînc ochiurile și cîrnăciorul și după ce mi-am clătit barba în care mi-a rămas niște gălbenuș, spun cu un aer degajat :

— Şi-acum dați-mi vă rog *Nimfa.*

Şi dacă *Nimfa* nu este — ceea ce se întîmplă foarte des — încep să plesnesc apa cu mîinile și țîșnesc gol pușcă din cadă ; așa mi s-a spus că trebuie să fac.

Fac și eu ce pot. Îmi petrec viața dezbrăcîndu-mă și îmbrăcîndu-mă.

Izbutesc să aduc două abonamente... dar nu-i destul pentru ca ziarul să poată viețui și redacția e de părere că nu sînt potrivit pentru însărcinarea care mi s-a dat.

Las deci halatul de baie, *celui care cere Nimfa ;* și păstrez multă vreme groaza față de apa caldă ; de multe ori stînd de vorbă despre cele mai serioase lucruri mă pomenesc strigînd : „Băiete, un halat !“ din obișnuință.

Împărtăşesc cugetările mele de îmbăiat în retragere unui bătrîn care a pătruns şi el prin redacţiile cîtorva ziare pe uşa traducerilor.

Îmi spune că povestea mea e povestea multora :

— Nu miroase în toate părţile a baltă şi a săpun, dar să ştii că uneori înghiţi nişte mirosuri de-ţi vine greaţă.

Bătrînul acesta aproape mă sperie.

Stă pe lîngă mine. Uneori îl întîlnesc, mereu la acelaşi ceas.

E-o săptămînă de cînd nu l-am mai văzut... Ce-o fi cu el ? O întreb pe portăreasă.

— Nu ştiţi ? Acum o săptămînă s-a întors acasă, mohorît ; l-a mîngîiat pe frunte pe băieţaşul meu şi m-a întrebat ce vreau să-l fac ? (M-a întrebat de cîteva ori) : „Vrei să-l dai să înveţe o meserie ?" Parcă voia cu tot dinadinsul să ştie... S-a urcat la el în odaie şi n-a mai ieşit. Cînd am văzut că trec cîteva zile, am bătut la uşă. N-a răspuns nimeni. Bărbatu-meu a spart broasca şi-am intrat. L-am găsit întins în pat, mort. Ţinea în mînă o hîrtiuţă pe care era scris aşa : „M-am omorît de osteneală şi de scîrbă".

Jurnalul domnişoarelor

Boulimier, unul dintre tovarăşii noştri de la hotel Lisbonne, a intrat corector la editura Firmin Didot. Din cînd în cînd strecoară cîte o poezie la *Revista modei*. Vrea să încerce să bage şi o nuvelă de a mea.

Sînt prea bărbos ca să scriu la *Jurnalul domnişoarelor*.

Barba mi se tîrîie pe hîrtie în timp ce scriu.
Ce subiect să-mi iau ? Studiile mele nu-mi sînt de nici un ajutor.

În cărțile antichității nu sînt domnișoare. Acolo fecioarele aduc prinoase și cîntă în coruri sau sînt asasinate și pîngărite pentru libertatea țării lor.
Mi-am bătut multă vreme capul ca să găsesc un subiect.

— Ar trebui să faci romanul unei canefore, îmi spune un profesor destituit din cauza beției.
Nu mai știu însă ce-i o caneforă. [1]

— Ce-ar fi dac-ai scri despre o florăreasă ? îmi spune o fată care face versuri.
— A ! o idee bună ! Vin să te sărut !

Îi scriu lui Boulimier.
Îmi răspunde chiar a doua zi.
— Ce te-a apucat ? Vrei să îndemni pe fetele cititoarelor noastre să alerge după trecători pe stradă și să le prindă garoafe la butonieră ? Unde ți-e capul, dragă Vingtras ! Să nu cumva să afle careva la Didot că ți-a trecut una ca asta prin minte ! Dacă s-ar ști că sîntem prieteni mi-aș pierde slujba.
Îi răspund că se înșeală și îi explic ce am de gînd.
Aș vrea să descriu o fetiță orfană care, după ce groparii au înmormîntat-o pe mamă-sa și au plecat, rămîne singură în cimitir și culege flori de pe

[1] Fată care în anumite ceremonii religioase din Grecia antică ducea pe cap, într-un paner, lucruri hărăzite jertfelor (n.t.).

mormîntul celei care nu mai este. Seara le vinde ca să-și cumpere o bucată de pîine.

Umblă așa prin toate cimitirele Parisului, mîhnită grozav, firește ! Cu asta își duce viața. În sfîrșit, într-o seară dă de un domn bătrîn care se miră cînd vede o florăreasă oferind flori cu lacrimi în ochi și cu o ramură de salcie plîngătoare în păr — florăreasa mea are întotdeauna o ramură de salcie plîngătoare pe căpșorul ei de fetiță orfană. Și atunci domnul o întreabă ce-i cu dînsa.

Ea îi spune în hohote de plîns povestea ei. Domnul o adoptă, o pune să învețe pianul și pe urmă o mărită cu un băiat bogat.

După cum vezi, dragă Boulimier, am descris florăreasa sub un aspect emoționant și îndrăznesc chiar să spun, destul de nou !"

A doua zi găsesc o scrisoare de la Boulimier :

„Te-am calomniat și te rog să mă ierți. Într-adevăr se poate face ceva cu această orfană care vinde numai flori de cimitir. E un lucru înduioșător. Dar te-ai gîndit la iarnă ? La iarnă ce are să vîndă ?

Mamele se vor întreba unde doarme eroina ta ? Stă cu cameră mobilată sau cu mobilele ei ? Cine o să dea o odaie cu chirie unei orfane de opt ani ? Nu văd cum ai putea trata în chip verosimil chestiunea aceasta a locuinței ? Poți să nu vorbești de ea ? O ! dragul meu ! Să nu cumva să spui ce face *Cimitiruța* (te felicit pentru acest nume) după ce s-au închis magazinele!... Domnul Didot m-ar da afară imediat, fii sigur !"

Firește că nu vreau să-și piardă slujba din cauza mea.

Bine, atunci am să povestesc o întîmplare pe care am văzut-o.

O fetiță a rămas singură acasă în timp ce mamă-sa care murise de foame era dusă la groapă... A rămas în grija unei vecine dar vecina asta s-a închis în odaie cu amantul ei. Fetița jucîndu-se pe coridor a căzut pe scară și și-a rupt piciorul. A trebuit să i-l taie — acuma are un picior de lemn și e la azilul de orfane.

De data asta Bóulimier nu mi-a mai scris, a venit la mine — cu părul zbîrlit, foarte tulburat ! Mi-a făcut o scenă !

— Ce ? vrei să stîrnești răscoală ? Să ațîți pe săraci împotriva bogaților ? Și asta tocmai în *Jurnalul domnișoarelor* ! Atunci de ce nu propui mai bine înființarea unei societăți secrete ?

Mi-a fost milă de el.

A luat apoi omnibusul, mai liniștit. I-am spus că eu îmi păstrez convingerile, că rămîn republican, dar i-am făgăduit totodată că n-am să îndemn lumea la răzvrătire în *Jurnalul domnișoarelor*.

S-a purtat ca un frate — m-a iertat, ba chiar mi-a găsit și un subiect.

Mi l-a trimis.

Subiectul unui articol pentru JURNALUL DOMNIȘOARELOR.

Capul lui Edgar

Toată familia s-a adunat în jurul unui leagăn. Tatăl întreabă :

— E fată ? E băiat ? (Peste asta treci repede.) E băiat.

— Ce cap mare are frățiorul !

Toți văd într-adevăr că noul născut are un cap enorm...

Medicul ia cu el în odaia de alături pe tatăl copilului. Acesta stă cîtva timp cu doctorul apoi se întoarce. Pare foarte mîhnit. Face un semn servitorilor :

— Să iasă toată lumea !

— Marie — spune el mamei — copilul nostru e hidrocefal.

Asta e partea întîia.

În partea a doua, copilul cu cap mare a crescut. Tatăl lui e foarte mîhnit. Dar mama e un înger de devotament şi de duioşie faţă de copilaşul cu capul cît baniţa.

— Am mai mult loc de dezmierdat, spune ea. Îţi sugerez vorba asta aşa cum mi-a venit. Ai să faci ce vrei. Cred însă că e bună ; gestul braţului care nu poate cuprinde dintr-o dată tot capul poate să smulgă lacrimi.

Ai să pui aici şi un contrast între dragostea tatei şi a mamei faţă de copil şi nesimţirea unui unchi care spune că copilul acesta este un necaz pe capul familiei.

— Mai bine ar fi dacă s-ar urca la cer... L-aţi putea vinde unor medici.

— Să-mi vînd copilul ?

O scenă straşnică.

Deodată năvăleşte în odaie un licean. E fiul cel mai mare. A fost bursier (pune bursier, face impresie mai bună) într-un liceu din provincie. N-a venit niciodată în vacanţă acasă pentru că drumul costa prea mult.

Acuma a sfîrşit liceul. Nu-l aştepta nimeni. Toţi ştiu că abia peste trei luni are să-şi ia bacalaureatul. Dar el a vrut să le facă o surpriză şi a sosit fără veste !

A auzit tot, de după uşă. Se duce drept la unchiu-său şi îi spune :

— Nu, unchiule, n-avem să-l vindem pe fratemeu ! Nu-l cheamă *Iosif* ! (Către tatăl său.) Cum îl cheamă ?

Trăsătura asta cred că este foarte izbutită pentru că scoate şi mai bine la iveală devotamentul acestui frate mai mare care va avea grijă de fratele lui mai mic fără să ştie măcar cum îl cheamă. I se spune că-l cheamă Edgar şi el urmează :

— Voiam să mă fac avocat. Visam laurii baroului ! (cu melancolie) Capul fratelui meu îmi impune alte îndatoriri. Am să mă fac medic.

Să arăţi că totdeauna i-a fost groază de meseria asta... Î-i scîrbă de medicină... în capul său însă (de mărime obişnuită) a încolţit un gînd : să se apuce să studieze capetele mari aşa cum e acela al lui frate-su.

— Cine ştie ! Poate s-ar găsi un mijloc să le micşorăm ! N-o fi cumva o umflătură trecătoare ?... Poate că-i numai o tumoare...

A fost într-adevăr numai o umflătură ! Fratele eroic a început să citească zi şi noapte. Din studiile lui el află că sînt copii care par hidrocefali dar nu sînt.

Aceasta-i povestea lui Edgar — a lui Edgar pe care îl revedem la sfîrşit cu un cap mic.

Fratele cel mare a prins gust de medicină, deşi începuse să lucreze cu neplăcere şi numai din devotament faţă de fratele lui mai mic.

A ajuns acum unul din medicii noştri specialişti cei mai buni.

Toţi aristocraţii sînt clienţii lui.

— Pe fondul acesta — spune Boulimier ca încheiere — cred că nu-i greu să brodezi cu succes o povestire în care-ţi vei desfăşura toate calităţile pe care le ai, o povestire simplă şi duioasă şi care pe lîngă asta poate să aducă revistei şi abonaţi hidrocefali. Domnul Didot ştie cum să preţuiască talentul atunci cînd este, şi cînd are să-ţi vadă nuvela are să te protejeze aşa că ai să poţi ajunge şi tu unul din *căpoşii* editurii.

Am scris nuvela aşa cum mi-a arătat Boulimier şi am trimis-o.

Peste o săptămînă primesc o scrisoare.

„Stimate domn,

Vă înapoiem nuvela Capul lui Edgar *pe care aţi încredinţat-o domnului Boulimier. Pe lîngă amănunte fermecătoare care au loc într-un cadru bine ales, am observat o tendinţă către duioşie care vă face cea mai mare cinste. Dar ni-i teamă că tocmai această duioşie nu este potrivită pentru cititoarele noastre gingaşe şi simţitoare. Inimile lor micuţe s-ar umfla de înduioşare... Sînt sigură că înţelegeţi ce vreau să spun, dumneavoastră care ascundeţi sub un nume de bărbat o delicateţe de femeie.*

Primiţi, vă rog etc.

Directoare,

ERNESTINE GARAUD "

O delicateţă de femeie !

Se poate — deşi am o barbă destul de mare şi nişte pantaloni care au văzut multe şi s-au strîns la fund, numai cute.

Jos inimile !

L-am cunoscut pe Mariani, care a fost pe vremuri cronicar la *L'Illustration*. Înfiinţează acum o foaie săptămînală şi i-a spus lui Renoul să-i caute cîţiva băieţi de talent cu care să alcătuiască redacţia.

— Despre ce ai vrea să scrii ? mă întreabă Mariani.

— Nu prea ştiu nici eu...

— Ai studiat vreo chestiune anumită ?

— N-am studiat nimic în chip deosebit — şi nici în general, trebuie să mărturisesc. Am stat în Cartierul Latin — şi acolo nu se prea studiază.

— Cartierul Latin ? Vrei să vorbeşti despre cartierul Latin ? Foarte bine ! Un articol, două, trei dacă vrei, intitulate *Tinerimea studioasă*. Îţi convine titlul ?

— Da, sună bine.

Mă întorc acasă foarte emoţionat.

La început merge greu ; mereu îmi vine să vorbesc de stadioane antice, de tineri greci, de *toga praetexta* [1] şi cîte şi mai cîte. Condeiul scrie toate acestea fără voia mea ; nu mă lasă să intru în

[1] Togă pe care o purtau tinerii romani pînă la vîrsta de şaptesprezece ani şi tinerele romane pînă la măritiş. *Toga praetexta* era împodobită pe la margini cu purpură (n.t.).

articol numai cu amintirile şi ideile mele, aşa cum sînt acuma, necunoscut, fără un ban şi cu picioarele înfăşurate în cîrpe ca să nu-mi fie frig cînd lucrez.

În sfîrşit articolul e gata, plin de ştersături. Am scos, ca nişte fîşii de carne vie, cîteva fraze dureroase şi brutale.

Mă duc la Mariani.

— Aşa cum e scris n-aveţi să-l puteţi citi.

— Atunci citeşte-l dumneata.

Citesc — foarte emoţionat, mărturisesc ! Dar în timp ce citesc îmi regăsesc gîndurile printre ştersături şi izbucniri de fraze şi inima îmi vine la loc şi glasul îmi răsună tare şi limpede.

Redactorul şef ascultă cu atenţie şi spune din cînd în cînd :

— Bun, foarte bun.

Am isprăvit şi aştept să văd ce hotărăşte.

— Dragul meu, ai scris o bucată pe care nu trebuie s-o pierzi. Pune-ţi foile în buzunar şi încheie-te bine la haină. Să nu te vadă careva de la poliţie. În cele trei sute de rînduri pe care le-ai scris sînt trei ani de închisoare. Înţelegi deci că nu pot să-ţi iau un articol care cuprinde atîtea lucruri. Am să ţi-l plătesc — cu cea mai mare plăcere — dar n-am să ţi-l tipăresc.

— Atunci nu-i nevoie să mi-l plătiţi.

— Nu, nu ! De ce să lucrezi degeaba ? Şi de altfel, articolul m-a mişcat adînc şi asta face banii pe care am să ţi-i dau ! E scris cu vigoare şi cu asprime, să ştii !

Nu ştiu, ştiu numai că am spus ce gîndesc şi simt.

Am descris dezgustul şi necazurile unui student de odinioară copleşit de nimicnicia care-i acuma. Am vorbit de politicieni şi de mizerie !

— Trebuie să aşteptăm *alt regim*. Cred că nici chiar un ziar republican nu ţi-ar lua articolul. E prea răsunător. Totuşi am să-ţi dau o scrisoare către X...

Am dus scrisoarea. L-am zărit pe X, în fugă.

— A ! De la Cutare ? Dă-mi articolul...

Peste o săptămînă am primit înştiinţarea că oricît de *garantat* şi de republican ar fi ziarul dar tot nu poate să publice articolul. Ar fi dat în judecată.

Care va să zică imperiului i-i frică de aceste patru pagini pe care le-am scris în chichineaţa mea cu zece franci pe lună !

Mi-am luat articolul înapoi. M-am întors acasă disperat. Tot ce fac cu personalitate e primejdios, tot ce fac după tiparul altora e prost !

Ca să nu rămîn îndatorat faţă de ziar şi să nu iau bani pentru un articol nepublicat am propus lui Mariani să-i dau acelaşi număr de rînduri într-o proză *posibilă*.

— Bine, fie, asta are să mă justifice faţă de proprietarul ziarului.

Am înjghebat la repezeală două sau trei articole pe care nici n-am avut curajul să le recitesc cînd le-am văzut tipărite.

Mi-ar fi ruşine să aud vorbindu-se de articolele acestea şi le ascund ca pe o murdărie.

În ziua plății m-au lichidat în monede de cinci franci, așa cum se plătește la țară. Îmi tremură mîna cînd le iau și banii aceștia îmi ard palma.

Un noroc !

Monnain, unul cu care am stat în bancă la Sorbona cînd cu concursul general, mă întîlnește pe stradă și mă oprește. Este emoționat.

— Spune, tu ai făcut cafea cu coniac la compoziția de versuri latine ?

— Da, eu.

— Ți-aduci aminte ? Deschanel care ne păzea a spus : „Deschideți fereastra ! De unde-i mirosul acesta modern ?“ Era bună cafeaua !... Eu acuma sînt directorul *Revistei tinerimii*... Vrei să faci cronica literară ?... Va să zică tu ai făcut cafeaua ?

— Da, da... Și cu cronica... e serios... ori ai spus numai așa ?

— Apare la cincisprezece, dacă vrei. Vino puțin mai înainte.

Mă duc în ziua de douăsprezece cu cronica. Monnain citește tresărind și o aruncă apoi pe masă.

— Nu pot s-o public. Îl ataci pe Nisard. Mă protejează și am nevoie de el la capacitate...

Cine m-a pus să aleg meseria asta ? Tată ! ai făcut o crimă că nu m-ai lăsat să fiu lucrător !

Cu ce drept m-ai aruncat în cariera asta de lași ?

— Lasă dracului politica și scrie pentru bani.

Bine, am să-i dau drumul și eu unei proze care va fi numai o dîră de cerneală și atîta — dar n-am s-o iscălesc !

O dată însă — cînd a fost înmormîntarea unui vestit reacționar de la 48 — am lăsat nepăsarea

și dezgustul și am cerut voie să scriu ce-mi place. De data asta am să-l iscălesc dacă vor.

— Bine, scrie !

Aș, de unde ! Iar am băgat cuvinte care-l fac pe Monnain să sară-n sus !

— Nu mi-am închipuit că ai să te iei de piept cu toată lumea ! Se duce de rîpă revista dacă-ți tipăresc chemarea ta la răzvrătire !

Se duce de rîpă revista ? Are să moară ea și așa, nici o grijă ! Are să moară de nimicnicie și de lașitate. N-ar fi fost mai bine să sară în aer ca o corabie care nu vrea să se predea ?

„Trebuie să aștept un nou regim“ — acesta mi-i vitorul !“...

— Ai pierdut curajul ? Nu mai vrei să lupți ? Nu-i frumos ! îmi spune un om de inimă care încearcă să mă îmbărbăteze.

— Să mai facem o sforțare, îmi spune el. Am să mă duc la P... care a fost deportat cu mine în decembrie și am să-i spun să te ia la ziarul la care-i acționar.

Zis și făcut !

Am de scris mai multe articole despre profesorii imperiului : ca acelea pe care le-am scris despre Nisard.

— Dacă-s *tari* am să le public. Cît de *tari* vrei.

Lucram cînd cineva a bătut la uşă.

E un profesor de la Nantes, om de treabă în general, căruia îi eram drag şi care nu făcea glume pe seama mamei.

— Am avut puţină treabă la Paris şi mi-am spus : Hai să mă duc să văd ce mai face fostul meu elev.

— Mulţumesc.

— Şi treburile ? Cum merg ? Nu prea bine, după cum văd.

— Nici bine, nici rău.

Ce nevoie era să pună degetul pe nenorocirea mea ? Vrea poate să-mi dea de pomană ?

— Şi acum ce faci ? Tot articolaşe ca-n revista lui Monnain ?

— Cum, ştiţi că scriu ?

— Mi-a spus un prieten de-al lui Monnain care a fost numit profesor la Nantes. Dar să ştii că nu mi-a plăcut prea mult. Ca republican ai fost cam slab.

Nu i-am spus de ce i-am părut aşa de slab. I-am citit însă articolul *tare* pe care tocmai îl scriam.

— Ăsta cum vi se pare ?

— A ! Aşa da ! Straşnic !

Peste cîteva zile ieşeam de la ziar ; manuscrisul meu fusese citit şi chiar lăudat. Văzusem după felul cum mă salutaseră servitorii cînd ieşeam, că acuma eram de-ai casei.

Acasă însă am găsit o scrisoare de la tata :

„Domnul Creton ne-a spus că ai de gînd să scrii împotriva marilor universitari... Vrei să-mi pierd slujba? Cînd apare articolul? Cînd ne iei pîinea de la gură? După ce ai să ne arunci în stradă, ai să poți măcar să ne faci rost de un pat la spital? Va să zică asta e răsplata că ți-am dat educație?"

Educația voastră?... Mai bine să nu mai vorbim de ea.

Am să-mi iau înapoi articolele. N-am să vă iau pîinea de la gură. Aveți dreptate! Asta ar însemna pierderea slujbei și n-aș putea să fac rost de un loc la spital.

XXVII

CIUGULIND LA ÎNTÎMPLARE

La bibliotecă m-am întîlnit cu cîţiva care lucrează la un mare dicţionar în curs de apariţie. Sînt mai mulţi care trăiesc de pe urma acestui dicţionar. Ca nişte naufragiaţi pe o plută — luîndu-se la harţă din pricina merindelor — cu priviri sălbatice, înnebuniţi de foame. O privelişte groaznică !

Un contramaistru cu o mutră grosolană e însărcinat cu împărţirea lucrului. Ceilalţi au faţă de el atitudinea unor sălbatici în faţa idolilor și îi ling botinele pingelite.

De vreo două-trei ori s-au bucurat degeaba. Li s-a părut că zăresc — nu o pînză în zare ci rechinul morţii care era cît pe ce să mănînce pe unul din cei care lucrează.

Unul mai puţin ! Asta însemna mai multe *cuvinte* pentru ceilalţi, după înmormîntare — un sfert de *literă* pe care aveau să și-o împartă supravieţuitorii — o raţie care sporea partea fiecăruia, o picătură de sînge de sorbit, o ciozvîrtă de carne de înfulecat... Speranţe zadarnice ! Trebuie să fi îndurat multe ca să te cobori pînă la dicţionar și cînd ajungi să faci o treabă ca asta înseamnă că n-ai de loc poftă să mori. Cel pe care credeau

că îl vor duce la cimitir a scăpat. Toţi sînt mînioşi pe el.

I-am întrebat dacă n-ar mai fi niscai fărîmituri şi pentru mine ; cuvinte grele, scîrboase.

Vai de capul meu ! S-au uitat la mine ca la un hoţ, ca la un trădător !

A trebuit să le spun repede că am vorbit doar în *glumă*. M-au crezut şi nu prea ; ori de cîte ori intru în birou, stîrnesc priviri pe furiş şi şoapte primejdioase.

Nici gînd să pot scoate vreun ban de-aici. Pluta e plină ; parcă-s gata să tragă la sorţi pe care să-l mănînce întîi.

Mi-am adus însă aminte de asta odată cînd am auzit pe cineva pomenind de numele unui lexicograf celebru, care lucrează la alt dicţionar, poreclit *Concurenţa*.

Un tovarăş de cartier care cunoaşte pe fiul lexicografului a vorbit cu el. Cererea mea este luată în seamă.

Mi-a trimis vorbă să mă duc la el. De data asta am noroc ; mai dau cîteodată şi de oameni de treabă.

E un om tare cumsecade, foarte politicos, neprefăcut. Îmi spune :

— Am tocmai nevoie de cineva, dar nu sînt bogat. Am să-ţi plătesc puţin, ba chiar n-am să-ţi plătesc nici un ban. Am să-ţi fac rost de mîncare şi de locuinţă. Cunosc un birtaş şi un hotelier. În schimbul acestui credit de care am să răspund eu, ai să vii aici la nouă dimineaţa şi ai să pleci la şase seara — cu o pauză de un ceas la prînz. Fiul meu are să-ţi arate ce ai de lucru. Principalul l-am făcut eu, de cincisprezece ani tot lucrez. Cu ceea ce ştii, ai să poţi să-mi fii de ajutor şi ai să ai cu ce trăi... Altceva nu mai ai ?

— Am patrusute patruzeci de franci pe an.

— E ceva și asta... e chiar mult! Eu n-am patrusute patruzeci de franci pe an! Și am cincizeci și cinci de ani. Cu curaj ai să ieși la liman și n-ai să-ți sfîrșești zilele la spital... Dacă vrei, poți să începi să lucrezi chiar de astăzi.

O bucată de vreme a mers bine; — pe urmă, într-o bună zi, între lexicograf și editor s-au ivit certuri — bietul lexicograf a fost învins, a trebuit să-și îngusteze bugetul și să se lipsească de serviciile mele.

Cît am fost la el am mîncat pe datorie într-un restaurant, un prînz de cincizeci de bani și masa de seară un franc și douăzeci și cinci centime; și tot pe datorie aveam o odaie de doisprezece franci pe lună — urîtă și tristă!

Dar, oricum, am început s-o mai urnesc.

Toți cei care lucrează la dicționare se cunosc între ei. Sînt mai multe asociații de felul ăsta. O casă de editură din strada Éperon, care are tocmai nevoie de un lexicograf ieftin, îmi oferă de lucru.

Îmi plătește un ban rîndul — zece bani, zece rînduri — un franc suta — și pe lîngă asta trebuie să mai pun ici și colo și cîte un citat din vreun scriitor celebru. Sensurile deosebite ale cuvintelor trebuie sprijinite prin exemple.

N-ajungi să faci mai mult de doi franci și cincizeci pe zi, citind și scormonind scriitori celebri! Dar ca să cauți exemple prin cărți, asta cere timp cam mult!

Am găsit un mijloc ca să meargă treaba mai repede.

E cam necinstit şi-mi dau seama că tulbur izvorul literaturilor! Schimb firea limbii... poate că o sută de ani are să sufere din pricina asta... dar cine are să observe?

Iată ce fac.

Cînd trebuie să dau un exemplu îl inventez pur şi simplu şi pun în paranteză (Fléchier)[1], (Bossuet)[2], (Massillon)[3], sau alt mare predicator, de unde o fi, din Cambrai[4], din Meaux, din Pontoise.

Mai ales pe Bossuet, vulturul de la Meaux, îl imit cel mai bine şi mai des.

Dar dacă nu-mi vine sub condei ceva foarte puhav, foarte găunos, foarte solemn şi bine rotunjit, mă dau c-un secol înapoi şi pun citatele mele pe socoteala oamenilor Renaşterii sau ai Evului Mediu.

În felul acesta cîştig cu şaptezeci şi cinci de bani mai mult pe zi.

Şaptezeci şi cinci de bani! O masă!

---

[1] *Valentin Esprit Fléchier* (1632—1710), autor de predici, oraţii funebre şi memorii; orator abil şi ingenios.

[2] *Jacques Bénigne Bossuet* (1627—1704), episcop de Meaux şi predicator la curtea lui Ludovic al XIV-lea; unul dintre scriitorii clasici reprezentativi ai secolului al XVII-lea francez, cel mai mare orator al bisericii catolice din Franţa.

[3] *Jean Baptiste Massillon* (1663—1742), unul dintre cei mai cunoscuţi predicatori ai bisericii catolice din Franţa.

[4] Aici a fost arhiepiscop Fénelon (1651—1715), prelat şi scriitor francez, precursor al iluminismului, autor al romanului mitologic *Aventurile lui Télémac* (1699).

Odată la cafeneaua Voltaire unde se duc universitarii și unde mă duc și eu din cînd în cînd, s-a iscat o discuție întreagă din pricina citatelor mele.

Un profesor ținea în mînă ultima fascicolă din dicționarul la care lucrez și eu și se uita tocmai la un cuvînt *tratat* de mine.

Citește o frază din Charron [1], își freacă mîinile și își linge buzele.

— Ei, ce oameni erau pe vremea aceea !

Un coleg de-al lui se extaziază și el dar dă citatului alt înțeles.

— Charron n-a vrut să spuie asta, domnule Vessoneau...

— Ba da, acesta e felul lui de a gîndi. Îl recunosc imediat în fraza asta.

— Dumneata n-ai citit pe Charron cum l-am citit eu, dragă Pierran...

Eu îmi beam, nepăsător, cafeaua.

Discuția s-a isprăvit cu o epigramă amară luată și ea tot din fascicola lexicografului.

— Știi că ți s-ar potrivi foarte bine vorba asta a lui Chamfort [2], uite asta care e citată aici, în josul paginii.

Vorba asta e tot a mea. În timpul din urmă am avut nevoie grozavă de bani și am băgat în lexicon Charron și Chamfort cu ghiotura.

Scot cam șaptezeci de franci pe lună.

În prima lună am luat toți banii. Ca să ajung la o cifră rotundă îmi lipseau cîteva rînduri și am făcut încă treizeci de bani cu niște Marmontel [3].

---

[1] *Pierre Charron* (1541—1603), filozof antiscolastic francez.

[2] *Nicolas Chamfort* (1741—1794), moralist și pamfletar francez. Culegerea sa *Maxime, caractere și anecdote* (1803) denunță cu sarcasm moravurile nobilimii.

[3] *Jean François Marmontel* (1723—1799), dramaturg moralist și romancier, autor al unor interesante memorii.

Nici ăsta nu-i rău !

La sfîrșitul lunii a doua cînd să iau banii, văd că nu capăt nimic.

I-am amenințat că-i dau în judecată... am făcut tărăboi...

Mi-au plătit numai jumătate — și mi-au dat drumul. Am luat jumătate și am plecat nu însă fără să bombănesc — ceea ce i-a supărat pe patroni. Spun acum în toate părțile că nu sînt om de înțeles.

— Păcat, cunoaște așa de bine clasicii !

Poet satiric

— Dumneata ești poet, nu ?

Așa mă întreabă într-o dimineață doamna Gaux, librăreasa.

Sînt mai degrabă *bard*. Cînt patria, adică ceea ce cîntă de obicei barzii — uitați-vă în dicționar și veți vedea. Dar în sfîrșit, fie și poet din partea mea ! Și, răspund doamnei Gaux în așa fel încît s-o conving că știu să mînuiesc lira — să ciupesc coardele unei lăute.

— Bun ! Atunci să știi că ți-am găsit ceva de lucru.

Îmi iau repede o mutră inspirată.

— Uite despre ce e vorba, zice ea. Este un domn care are pică pe un portărel și ar vrea să se răzbune pe portărelul acela și să-i facă o poezie. Te pricepi ?

Aha ! Mi se cere ceva în stilul lui Archiloc [1] ! Trebuie să iau în mînă biciul satirei !

---

[1] Poet liric grec (sec. VII î.e.n.) ; a inventat versul iambic din care a făcut o puternică armă satirică.

— Am să-l iau ! răspund eu doamnei Gaux care nu înțelege bine și mă pune să-i mai spun o dată și să-i explic.

— Bun ! Te duci la spitalul Dubois și întrebi de domnul Poirier. Îi spui că vii din partea mea ca *să-l scuipi pe portărel*. Așa a zis : Caut pe cineva care să-l scuipe pe portărel.

Mă duc la spital.

— Domnul Poirier ?

— Ce vreți cu el ?

Nu îndrăznesc să spun de ce am venit. Încep să discut. Nu mi se deschide. În sfîrșit mă hotărăsc să cer o bucățică de hîrtie. Îl rog pe portar.

— Vreți să-i duceți cîteva cuvinte din partea mea ?

— Da.

Scriu.

„Domnule Poirier
Eu sînt persoana pe care o trimite doamna Gaux și care trebuie să s...e pe portărel."

— Aveți un plic ?

— Nu, răspunde reprezentantul spitalului.

Îndoi în patru hîrtia și i-o dau.

Pe geam îl văd că o deschide și o citește. Oare ce-o fi gîndind ?

Să s...e pe portărel !

Mai bine scriam cuvîntul în întregime. Pe față, deschis. Pe cînd așa, cine știe ce bănuieli mai stîrnesc !

Portarul se întoarce uitîndu-se ciudat la mine.

— Domnul Poirier vă așteaptă. Camera 12, coridorul 3.

Intru în coridorul 3. Ajung la camera 12.
Bat în uşă.
— Intră.
Domnul Poirier nu arată bine la faţă. Şade, galbën şi slab, într-un fotoliu. Totuşi şi-a păstrat voia bună.
— A! din partea doamnei Gaux! Vii ca *să muşti?*
Îi tai vorba.
Vin să scuip. Oi fi nimerit cumva în altă parte?
Îi spun domnului Poirier ce ştiu şi el îmi răspunde :
— Să scuipi! Să muşti! fă cum vrei, numai să-l batjocoreşti bine pe Mussy şi să-l faci să crape de ciudă!... Da, domnule, să crape! Dacă crezi că nu poţi să scrii o poezie ca să-l faci pe Mussy să crape de ciudă, atunci mai bine s-o lăsăm baltă.
Nu prea mă încumet, drept să spun.
Domnul Poirier se uită la mine cu neîncredere, se scarpină în bărbie şi-mi spune :
— Pari cam blajin dumneata!
Hait! Lucrul meu se duce pe gîrlă! Dacă par blajin, sînt pierdut. Îmi iau o mutră sumbră, rînjesc şi mă-ncrunt.
Domnul Poirier se mai linişteşte şi mă roagă să mă aşez.
— În orice caz, să încercăm, zice el ; să vedem ce iese. Iată despre ce e vorba. Fii atent. Era o dată un portărel cu nevastă-sa ; amîndoi erau cei mai ticăloşi oameni din tot ţinutul ; el numai de-o şchioapă — ea, strîmbă şi hîită ca un rac de scos dopuri. Aveau un cîine cu coada bîrligată. Ăsta-i subiectul. Îi chema Mussy. Aşa că dă-i drumul. Trebuie numaidecît să crape de ciudă... şi bărbatul şi femeia şi cîinele...

Care va să zică trebuie să-i fac să crape !

Mă duc mai întîi la bibliotecă să consult satiricii, şi să mă pregătesc. Mă aleg numai cu nişte dureri de cap cumplite. În sfîrşit, după o noapte de lucru, dau la iveală cinci cuplete nenorocite.

Oare ce-are să spuie domnul Poirier ?

Îi scriu.

Îmi răspunde :

„Tocmai m-am însănătoşit şi eu. Mîine ies de la Dubois. Am poftit pe nişte veri de-ai mei din Nivernais să asculte ce-ai scris. Ne întîlnim la prînz la Fayot. La desert dai drumul cîntecului."

A doua zi, dejun pantagruelic. Pateu de ficat, pui fript, vin de Bourgogne, lichior, desert, ţigări de foi !

Şi acuma cupletistul are cuvîntul.

Mă ridic, tuşesc, mă fîstîcesc, tuşesc iar.

— Bea un pahar de vin !

Beau două ! Şi, roş la faţă, cam afumat, încep. Succes straşnic.

— Domnule Vingtras ! *Au să crape sigur !*

Şi, nemaiputînd de bucurie, sărind în sus de entuziasm, domnul Poirier mă duce într-un colţ, se scotoceşte prin buzunare şi-mi dă *optzeci de franci !*

— Am să-ţi mai dau şi alţii, îmi spuse el. Poţi să dai în tărbacă notarii ? Aş vrea să-l fac şi pe notar să crape de ciudă.

A căzut norocul pe capul meu. Am o piaţă de desfacere în departamentul din centru. Comenzi peste comenzi. Mi se scrie din provincie. Croiesc pe măsură ; ridiculizez după fotografie !

Semăn epigrama şi vrajba în familii. Cîştig foarte bine.

Dar toate trec pe lume. După vreo două luni sînt secătuit.

Rolul meu de poet satiric s-a isprăvit! Mor ca viespea al cărei ghimpe se rupe în rana pe care a făcut-o, mor cu o bucată care mi-a fost plătită cu zece franci! Aici am ajuns: să împung, să scuip şi să muşc pentru zece franci! Pentru ultima bucată am căpătat chiar şi mai puţin, şapte franci cincizeci.

E cîntecul lebedei! N-am să mai cîştig nici un ban cu genul satiric, nu mai am sare, nici măcar cît pentru o farfurie de supă.

Diogene

Mă duc uneori într-un restaurant cu preţ fix din strada Rambuteau, la două fără cinci. Mă duc la ceasul acesta fiindcă prînzul se sfîrşeşte şi începe cina.

Prînzul costă cincizeci de bani.

Cu cincizeci de bani ai o mîncare de carne, pîine şi un dulce. La ceasul acesta, masa care e şi prînz şi cină, e foarte folositoare.

Am dreptul să stau cît îmi place, citesc ziarele şi mă gîndesc.

Restaurantul e la etajul întîi. Intrarea e printr-un gang întunecos dar sala e mare, luminoasă, cu oglinzi al căror cadru e învelit în muselină albă.

Ferestrele dau în stradă. Strada e plină de lucrători.

Îmi face plăcere să-mi odihnesc ochii pe mulţimea aceasta de plebei. Sînt simpli, fără mofturi, cu mişcări largi, cu izbucniri de veselie sinceră.

Nu-s sclifosiţi şi încordaţi ca oamenii printre care îmi plimb existenţa mea zadarnică.

Ori de cîte ori am prilejul, vin în cartierul acesta zgomotos al halelor şi mă scufund în vîltoarea poporului.

Pentru asta trebuie să am cincizeci de bani de dejun şi zece bani pentru chelner. Mai trebuie de asemeni să nu fiu prea caraghios îmbrăcat şi să nu par prea jerpelit. Poţi să ai o bluză murdară — munca pătează hainele — însă o haină neagră ponosită sare în ochi imediat în cartierele acestea populare. Toţi cred că eşti aşa din pricină că ai vreun viciu.

Tocmai ispăveam de mîncat cu nasul în ziar.

A intrat patronul. E cu unul pe care îl cunosc. Cînta *Vinaţ de douăzeci de bani*, pe vremea cînd stăteam la hotel Lisbonne şi ne duceam la Montrouge — în maghernița aceea unde şedeam pe bănci de lemn şi beam vin cu paharul mare.

Patronul şi cu el sînt prieteni. Au venit aici să soarbă — departe de fierbinţeala plitei — o sticlă de Bordeaux rece.

Ciocnesc mereu şi vorbesc de cîntece şi cuplete. La un moment dat au nevoie să ceară părerea cuiva.

Patronul spune :

— Uite, să-l întrebăm pe dumnealui.

De mine e vorba şi către mine se întoarce.

— Luaţi un pahar de vin cu noi ? Şi să ne spuneţi care din noi are dreptate.

Invitaţia e făcută cu voie bună şi o primesc.

— Iată despre ce e vorba. Eu îi spun lui Rogier. aici de faţă, că trebuie să zică *Diogerne* şi nu *Diogene* — nu *gene, gerne !* Şi acum te întreb pe dumneata, spune bucătarul înfundîndu-şi în cap tichia albă ; dumneata eşti om învăţat. Spune !

Drace !

Dacă spun că n-are dreptate, are să mă mai lase oare să vin la dejun la două fără cinci, cînd pe afişul de pe perete e scris că de la două încolo masa costă optzeci de bani ?

Stau la gînduri.

Bucătarul repetă lovind în masă :

— Eu zic că refrenul e aşa :

S-avem lanterne
Ca DiogeRne

Celălalt se uită la mine. Eu spun :

— Da, se zice DiogeRne !

Cei care nu ştiu ce înseamnă o masă care este şi prînz şi cină n-au decît să arunce în mine cu pietre ! dar cei care ştiu să mă ierte !

. . . .

N-am putut să stărui în făţărnicia mea. Îndată ce a ieşit patronul, m-am dus la Rogier şi rugîndu-l cu privirea şi cu glasul să mă ierte i-am spus, plecînd capul :

— Am minţit. Se zice Diogene !

— Fără *r* ?

— Fără *r*.

Îmi las braţele s-atîrne în jos şi stau în faţa judecătorului meu cu o înfăţişare de statuie sfărîmată.

— Bine, dar atunci de ce ?

Îmi deschid în faţa lui inima şi stomacul. Îi spun ce e cu masa care e şi prînz şi cină.

Zîmbeşte şi mai cere o sticlă.

— Mai bei un pahar, nu ?

— Nu, mulţumesc.

— Ţi-i teamă că n-ai să-l poţi plăti ?

— Da.

Rogier stă o clipă pe gînduri.

Îi spun toată povestea cu Mussy, cupletele cu notarii.

— Da' romanțe ? Știi să faci romanțe ?

— N-am încercat niciodată.

— Poți să pui să vorbească un nor, un cal, o zînă ?

— De ! Știu eu ?

— Ori mai degrabă ceva ușor ? Ce ți-ar plăcea mai mult să cînți, oala de flori sau oala de noapte ?

— Oala de flori — dar și oala de noapte, adaug eu repede, fiindcă nu știu ce gusturi are și mă gîndesc că-i bine să le păstrez pe amîndouă.

Am dat chix însă cu amîndouă genurile.

— N-ai haz, mi-a spus într-o dimineață Rogier.

Din milă mi-a dat să fac cîteva colecții de calambururi.

— N-ai nevoie să le inventezi singur, așa n-ai să izbutești niciodată, caută prin cărți, n-are nici o importanță.

Mă duc la bibliotecă să copiez colecții vechi de vorbe de duh.

Capăt pentru asta cinci franci — nici un ban mai mult ! — *O sută de calambururi cinci bani — poftiți vă rog.*

Mai bine aș striga asta la o baracă de bîlci, în costum de paiață. Aș cîștiga mai mult.

XXVIII

BUN DE ÎNSURAT

Primesc regulat cei patruzeci de franci ai mei pe lună. — Regulat? Vai! nu. Cîteodată întîrzie o zi, două şi atunci mă trec fiorii pentru că gazda mea aşteaptă chiria. Stomacul meu aşteaptă şi el. E greu. Mi s-a întîmplat adesea să stau nemîncat douăzeci şi patru de ceasuri, abia putînd să deschid gura cînd aveam vreo lecţie. Nu-i vina nimănui. Tata mi-a trimis bani întotdeauna. Dar degeaba i-am scris că o întîrziere de cîteva ceasuri mă pune într-o situaţie foarte neplăcută faţă de gazda mea căreia trebuie să-i plătesc chiria la o zi anumită şi că tot această întîrziere mă osîndeşte la chinurile foamei. Nu m-a crezut. Părinţii care nu stau la Paris nu cred asta niciodată.

La cafenea cer *Le Charivari*[1], mă uit la caricaturile lui Gavarni şi citesc dedesubtul lor legendele care vorbesc de chiulurile pe care le trag studenţii. Eu chiul nu trag dar eram odată cît pe ce să trag un morcov — să-l smulg din pămînt, într-o grădină de zarzavat la Montrouge şi să-l mănînc crud şi mînjit de ţărînă, fiindcă îmi ghiorăiau maţele cumplit. Mă dusesem să mă întîlnesc cu un

[1] Ziar satiric înfiinţat în 1832 (n.r.).

prieten, care mînca pe datorie într-un birt de la periferie și care nu venise la întîlnire. Tocmai cînd mă aplecam să smulg morcovul a trecut cineva. Am luat-o la fugă ca un hoț. Dacă mă vedea cu o clipă mai înainte, desigur că aș fi fost învinuit de furt.

Ah ! Fie ce-o fi ! Am să iau taurul de coarne ! Ce mă face să sufăr mai mult e viața de hotel. Hotelurile acestea sînt pline de pungași și de escroci.

Acum cîteva zile mă pomenesc într-o dimineață că dau buzna în chichineața mea niște agenți în civil și vor să mă aresteze pentru nu mai știu ce crimă.

Era o greșeală, (căutau pe un vecin, care furase sau violase). Acesta era acasă și tocmai cînta.

L-au cunoscut după voce și au văzut că sînt nevinovat. Dar dacă ticălosul i-ar fi auzit și ar fi coborît scara pe furiș, m-ar fi luat pe mine în locul lui !

Am scris tatei, i-am spus toată povestea și i-am cerut să-și facă o pomană cu mine :

„Dă-mi niște bani ca să-mi cumpăr cîteva mobile, ceva cu care să mă pot pune la adăpost de asemenea întîmplări neplăcute. Am găsit o odaie cu optzeci de franci în strada Contrescarpe. Dar trebuie să dau banii înainte. Trimite-mi banii de care am nevoie. Fă, te rog, acest sacrificiu care pe mine are să mă scutească de o mulțime de necazuri și de primejdii".

Mai spuneam în scrisoare — cu sfială — că dacă locuiești în case vechi și nenorocite, îți pierzi la tot pasul și puținul pe care-l ai, cu ex-

proprierile, cu descinderile și cu raziile polițienești... și că am și pierdut cîteva *opere*...

Așa și este! Cîte pagini care aveau poate o amară elocvență am lăsat eu așa, prin camere mobilate, zvîrlite la gunoi, vîrîte după vreun cufăr, păstrate de proprietar!

Tata nu mi-a răspuns.

Am simțit cum se trezește în mine din nou mînia mea împotriva lui de pe vremea cînd eram copil!

. . . .

— Cum, nu știi, mi-a spus un coleg de-al lui de la Nantes, cu care m-am întîlnit nas în nas la un colț de stradă; un om de treabă care era prieten cu noi și căruia — din pricină că era o seară tristă și ploua și acasă mă aștepta o odaie fără foc — i-am povestit ce viață duc.

— Cum, nu știi că tatăl dumitale nu mai este la Nantes?

Și mi-a spus toată dureroasa poveste.

Tata a întîlnit în drumul lui o nouă doamnă Brignolin, văduva unui cenzor, care l-a iubit sau s-a făcut că-l iubește. S-a încurcat cu ea, s-a compromis, s-a dat în vileag; mama, înnebunită de gelozie și de necaz, pierzîndu-și capul, a făcut amantei o scenă în fața întregului liceu; a fost un scandal groaznic, un raport cumplit la minister. Aici s-au mulțumit numai să-l mute în alt oraș și tata e acum într-un oraș din nordul țării.

Și eu nu știam nimic! Nici el, nici mama nu mi-au spus nimic!

— Păi să vezi — îmi răspunde bătrînul — a doua zi au fost plînsete și bocete. Tatăl dumitale a

plecat singur... Mama s-a întors acasă la Puy ; acolo am văzut-o acum trei săptămîni, dar cît de tare s-a schimbat ! Trăiește ca o văduvă, între portretul soțului și portretul dumitale... Eram de față cînd s-au despărțit... Fiecare cerea celuilalt iertare.

— Eu sînt vinovată ! striga ea îngenunchind.

— Nu, eu sînt, eu, viața de profesor mi-a tulburat mintea și m-a făcut rău...

— Mai putem fi fericiți, spunea mama dumitale. Nu-i așa că putem ? m-a întrebat ea uitîndu-se la mine cu ochii roșii de plîns.

Și trebuie să-ți spun că am plecat capul în jos și am răspuns că nu ! Am răspuns nu pentru că tatăl dumitale e nebun după femeia aceea din cauza căreia a izbucnit scandalul. Are s-o ia din nou, a și luat-o... E un om de treabă, deși s-ar părea că e o nelegiuire ce face. Avea o fire independentă și întîmplarea l-a băgat într-o carieră de ocnaș și i-a dat drept tovarășă de viață pe mama dumitale, care e prea țărancă pentru un suflet înalt și zbuciumat. Eu știu ce-i asta fiindcă și eu am iubit și am suferit... Și tocmai pentru că am trecut prin asta și știam ce înseamnă, i-am sfătuit să se despartă. Mama dumitale, deși suferea cumplit, n-ar fi făcut scandal, dar învățămîntul e plin de spioni și mai curînd sau mai tîrziu s-ar fi aflat și n-ar mai fi fost vorba de mutare ci de destituire. Așa că mama dumitale a făcut ea cea dintîi sacrificiul și a spus : „Da, e mai bine să ne despărțim !" A izbucnit în plîns și l-a îmbrățișat pe tatăl dumitale așa cum îmbrățișezi pe un mort înainte de a-l pune în sicriu... Eu credeam că știi. Se vede că încă n-au avut curajul să-ți spuie !

. . . .

Chiar în seara zilei cînd am stat de vorbă — era la 31 ale lunii — tatăl lui Collinet a venit la mine și mi-a adus cei patruzeci de franci pe care îi primesc pe lună.

— De acuma să vii la firmă să-i iei, la fiecare zi-ntîi.

Altceva n-a mai spus și nici nu l-am întrebat. Am scris însă mamei.

Condeiul mi-a șovăit multă vreme. Am șters multe rînduri. Un cuvînt chiar l-am șters cu lacrimile pe care nu le-am mai putut opri. Nu știam cum să-i cruț inima.

Mi-a răspuns.

„Da, dragul meu, tata și cu mine ne-am despărțit, parcă ar fi trecut moartea pe-aici. Am să te rog chiar să nu mai vorbești de dînsul în scrisorile pe care mi le scrii. Îndeplinește-mi această rugăminte în numele durerii mele."

— Profesorul acela bătrîn care a venit din nou pe la mine mi-a spus că a aflat că doamna Brignolin cea nouă își reluase locul în patul tatei și că în ochii multora trecea chiar drept soție. Da, pentru mama, s-a isprăvit ; e ca și văduvă. Am șters numele tatei de pe buzele noastre deși rămîne scris ca de-un vîrf de cuțit în inima bietei femei.

Să-i scriu oare lui ? Ce să-i spun ? O dată și o dată poate oi găsi vorba sau strigătul care apropie pe un fiu de tatăl lui. Deocamdată însă ar trebui ori să-l scuz ori să-l acuz. După părerea mea mama e nenorocită fără ca el să fie un nelegiuit. Voi tăcea între aceste două victime.

Profesorul cel bătrîn şi cumsecade, care a plecat iar la Puy, mi-a făgăduit că are să-mi scrie dacă în casa celei părăsite se va întîmpla vreo boală sau vreun necaz.

Dar, iată că mama îmi scrie chiar ea şi mă cheamă.

„Te rog vino, fiindcă tot ai să fii în vacanţă de Paşti şi ai să ai timp... Şi pe urmă nici nu prea sînt aşa de sănătoasă şi de multe ori mă gîndesc că dacă cumva s-ar întîmpla să mor fără să te mai văd, mi-ar fi aşa de grea moartea! Caută şi vino, dragul meu, şi ai să-mi faci o mare bucurie."

Tremur puţin cînd ţin în mînă hîrtia asta scrisă de biata femeie, în satul ei, departe... Ce-ar mai rîde prietenii de la berărie dacă m-ar vedea !

Pot să plec, aşa cum a spus ea. Am chiar din întîmplare o redingotă nouă şi o pălărie la fel.

Întoarcerea acasă !

Toată seara m-am plimbat singur pe sub copacii Luxemburgului gîndindu-mă. N-am dat pe la berărie de frică să nu-mi afum emoţia.

Iată-mă plecat ! Locomotiva a şi ajuns la sute de kilometri de Paris !

La vederea satelor care trec în goană prin faţa mea, toată copilăria mea învie !

Căsuţe încinse cu iederă şi acoperite cu olane roşii ; curţi în care sînt butuci şi fiare de plug ruginite ; grădiniţe cu floarea-soarelui cu pîntece de aur şi burice mari, negre ; praguri şubrede, ferestre chioare, drumuri pline de băligar şi hîrtoape ; bariere de care plozii îşi reazămă nasurile

murdare şi frunţile bombate ca să vadă cum trece trenul ; simplicitatea, grosolănia şi liniştea asta îmi aduc aminte de locurile de la ţară unde sorbeam libertatea şi vîntul cînd eram mic.

În femeile care păşesc pe cîmp parcă văd pe mătuşile mele ţărance ; şi mă scol fără să vreau de la loc cînd zăresc oglinda unui iaz sau a unui lac ; m-aplec, ca şi cum aş putea să găsesc pe luciul acesta verde pe Jacques Vingtras cel de altădată. Mă uit cum curg pîraiele şi urmăresc din ochi zborul negru al corbilor pe albastrul cerului.

În mijlocul acestor zări adînci şi largi, în nemărginirea aceasta, imaginea Parisului piere şi moare.

Tot ce văd vorbeşte amintirii mele : zidul acesta făcut din pietre puse la întîmplare, cu găuri luminoase printre ele, ca într-o baricadă părăsită ; bolta asta de viţă la vederea căreia în creierul meu au început să spumege ca vinul nou amintiri de la cules de vie ; şi pădurea aceea întunecată îmi aduce aminte de pădurea de brazi în care era aşa de trist şi în care îmi plăcea să mă afund ca să-mi fie frică.

Am ajuns la Lyon.

Nu m-am mai uitat şi nici n-am mai văzut plopii, pîraiele, cerul ! Mi s-a părut numai că văd sus, în nori, un ghem de sînge ; dedesubt parcă auzeam cum pocneşte în vînt o zdreanţă de doliu.

Pe negîndite mi-am scos pălăria — ca să salut *steagul negru*... steagul negru, drapelul lucrătorilor mătăsari de la Lyon, stindardul Guillotière-i [1]

---

[1] Cartier din Lyon unde în 1832 au avut loc lupte între lucrătorii răsculaţi şi poliţie (n.t.).

În 1832, pe creștetul acestei Guillotière răzvrătite, lucrători cu bluze albastre au purtat, întîia oară, pe puștile puse cruciș leagănul luptei sociale!

Noroc că am trecut repede și nu ne-am oprit... Aș fi pierdut bucuria blîndă și adîncă a reculegerii pe care aș fi simțit-o cînd m-aș fi dus prin locurile unde lucrătorii strigaseră: *Să trăiești muncind și să mori luptînd!*

La Saint-Étienne am luat trenul care merge de-a lungul Loarei.

Întotdeauna mi-au plăcut rîurile!

Din amintirile mele de odinioară am păstrat mai cu seamă amintirea Loarei albastre! Mă uitam cum se sfărîmă soarele în ea; spuma care clocotea pe lîngă cioturi de stînci era albă ca o dantelă ce tremură-n vînt. Rîul acesta fusese luxul meu și culesesem scoici din nisipul mărunt al valurilor lui cu emoția unui căutător de aur.

Inima mea e-n valurile-i limpezi.

Deodată malurile se deschid ca o rană.

Aici a fost nevoie să se sfîșie și să se sfărîme cu tîrnăcopul și cu dinamită stîncile care împiedicau drumul locomotivei.

De o parte și de alta a fluviului parc-ar fi fost bătălii. Pămîntul lutos e roșu, plantele care n-au fost ucise sînt triste. Vegetația parcă ar fi fost împroșcată cu gloanțe sau sfîrtecată de tunuri.

Poezia asta sumbră mă mișcă și ea. Îmi aduc aminte că ori de cîte ori mă plimbam cînd eram copil pe cîmp și prin păduri, ajungeam întotdeauna la priveliști care aveau această culoare tare. Ca să fie desăvîrșită și adîncă emoția mea simțea nevoia să găsească aceste cicatrici ale naturii.

Viaţa mea a fost brăzdată şi fărîmiţată de nenorocire ca şi această fîşie de pămînt zgîriată şi sîngerîndă.

A ! simt că sînt o bucată din tine, o aşchie din stîncile tale, ţinut sărac care miroşi a flori şi a pulbere, ţară de podgorii şi de vulcani !

Ţăranii aceştia, ţărancele acestea pe care le văd trecînd sînt fraţii mei cu surtuc de lînă, surorile mele cu şorţuri roşii... sînt făcuţi din aceeaşi humă ca şi mine, au în sînge acelaşi fier !

Două cuvinte spuse în dialect şi care au sfîşiat deodată tăcerea unei gări mici, aciuată lîngă o pădure de brazi erau aproape să mă facă să leşin.

Îndată ajungem !

Sînt alb la faţă ca hîrtia, m-am văzut în geam ; un obraz ca de mort !

Puy ! Puy !

Văd firme pe care le cunosc, o pălărie de lemn roşu, cizma cu ciucuri aurii, Calul alb, Hotel Vivarais.

La o fereastră văd deodată un chip palid cu ochi mari, negri, ofiliţi de lacrimi, şi aud strigînd :

— Jacques !

E mama. Întinde braţele spre mine şi mă cheamă. Se repede pe scară să mă întîmpine şi mă îmbrăţişează plîngînd :

— Ce aspru te uiţi ! îmi spune ea după cîteva clipe.

Într-adevăr, parc-am simţit un cuţit în inimă cînd am intrat după ea. Odaia are parcă ceva de paraclis.

Pretutindeni numai lucruri veştejite : cadre de tablouri vechi, gravuri îngălbenite de vreme... Tot ce i-a mai rămas după despărţire.

Iată şi portretul tatei, cu părul pieptănat în sus, cum se purta cînd era tînăr. Faţa e aproape zîmbitoare şi plină. Alături însă e un desen care îl înfăţişează slăbit şi cu ochi trişti. Desenul acesta e de pe vremea cînd viaţa începuse să-i ofilească şi să-i adîncească trăsăturile feţei.

Uite şi carnetul lui vechi de piele verzuie, în care scrisese poezii care aveau formă de garafă şi de ploscă şi în care lăsase, presată între file, o floare ce i-o dăduse mama...

Mama a scos floarea şi după ce a sărutat-o mi-a dat-o mie ca să fac şi eu la fel. Am sărutat floarea maşinal şi stingherit.

Toate lucrurile acestea, o pungă de ceasornic de acum treizeci de ani, o scufie de dantelă ieşită de soare şi colbăită, un buchet cu petale uscate dar care ei îi aducea aminte de mireasma unei zile fericite, toate sînt amestecate cu mîţişori de la Florii, cu busuioc sfinţit şi chiar cu iconiţe şi biata femeie îşi împreunează mîinile şi îşi ridică ochii spre cer în faţa acestor fărîmituri ale trecutului.

A rămas neclintită în durerea ei din ziua cînd a lăsat-o bărbatul.

I-am simţit lacrimile cînd şi-a lipit de obrazul meu faţa ei palidă şi gravă, cînd m-a strîns la pieptul ei slăbit şi tremurător : o fiinţă sărmană care numai de mine se mai sprijină şi numai pe mine mă mai iubeşte. Acuma însă cînd văd cum între noi trei, ea, eu şi tata care nu-i aici, se ridică toate aceste vechituri, o mînie mă cuprinde şi sentimentul de melancolie care mă năpădise

a făcut loc unui sentiment de dispreţ care mi se vede şi pe faţă.

Am plecat de acasă şi m-am plimbat prin oraş.

— Ai fost pe la liceu? m-a întrebat mama cînd m-am întors.

— Nu.

Ea nu înţelege ce dureri cumplite mi-au ros sufletul de copil în şcolile cu ziduri sumbre. Era cît pe ce să-i tulbur duioşia cu gesturi de ciudă şi cu strigăte de mînie... Dar m-am oprit!

Liceul? Da, am izbutit să ajung pînă la poartă. Dar inima îmi bătea să se rupă! Cînd am luat-o pe străduţa care duce într-acolo mă clătinam ca un om beat.

Cînd am ajuns la poartă, a trebuit să mă sprijin de zid ca să nu cad.

Aici tata a fost pedagog la douăzeci şi doi de ani cînd era însurat şi eu abia mă născusem.

Aici a fost umilit ani de zile; aici l-am văzut ştergîndu-şi pe furiş lacrimi de ruşine cînd directorul vorbea cu el ca şi cu un cîine; aci am simţit pe spinarea mea firavă povara marii lui dureri.

Nu, n-am avut curajul să intru pe poartă şi să văd colţul de curte unde un elev din cursul superior s-a repezit la el şi i-a dat o palmă.

De ce să mai intru? Aş avea impresia că-mi las sîngele să curgă pe duşumelele sălii de meditaţii a cursului superior unde era masa la care lucram — alături de catedra pe care acela care mă adusese pe lume şedea ca un gardian care păzeşte nişte puşcăriaşi.

— Ţi-aduci aminte? În clasa întîi ai fost de trei ori premiant? La serbare aveai trei cununi, una peste alta.

Da, mi-aduc aminte de cununile acelea; îmi venea să plîng din pricina lor! Atunci m-am simţit ridicol întîia oară în viaţă.

Dar nu vreau s-o fac să plîngă. M-apropii de dînsa şi o întreb cu blîndeţe:

— Parcă voiai să-mi spui ceva, un secret...

A tuşit, şi-a potrivit pe frunte boneta albă, m-a privit blajin şi adînc şi apropiindu-se cu scaunul de scaunul meu m-a luat de mînă:

— Nu te-ai săturat să tot trăieşti aşa, singur cuc? Nu te-ai gîndit să-ţi iei o nevastă care să te iubească?

Să mă iubească?

Eu viaţa o văd numai ca pe o luptă; sînt un soi de dezertor căruia chiar prietenii şovăie să-i dea mîna din pricină că am tot felul de teorii violente, care îi insultă şi îi stingheresc; negăsind nicăieri un adăpost împotriva prejudecăţilor şi a tradiţiilor care mă împresoară şi mă urmăresc ca nişte jandarmi, aş putea să fiu iubit numai de o femeie care ar fi o răzvrătită la fel ca mine. Am observat însă că răzvrătirea ucide de multe ori gingăşia. Şi eu aş vrea ca aceea de care mi-aş lega viaţa să fie o femeie pînă în vîrful degetelor, să fie drăguţă şi elegantă şi să umble ca o cucoană. Cumplit lucru să ai cum am eu gusturi de aristocrat şi idei de plebeu!

— Ia gîndeşte-te că te îmbolnăveşti şi eu am să fiu departe sau am să fiu moartă.

— Să mă îmbolnăvesc ?
Ca să mor trebuie să mă ucidă careva ! Și am să fiu ucis cu siguranță înainte ca întîmplarea să-mi aducă vreo boală. Prea mult alerg eu după răscoală și după răzvrătire ca să nu-mi rup gîtul în vreo luptă.
Sentimentul odihnei și dorul de-o viață liniștită sub o boltă de viță sau la gura sobei încă nu mi-a venit ! A ! nu !
Trebuie mai întîi să sfărîm cercul de nevolnicie în care mă tot învîrt deznădăjduit !
Eu încerc ca, în limita puterilor mele, să ajung să vorbesc în numele nesupușilor și să fiu stegarul lor. Ideea asta stă de veghe la căpătîiul meu de la cele dintîi clipe de libertate ale tinereții mele. Seara, cînd vin acasă în mansarda mea, o găsesc mereu privindu-mă statornic de ani de zile ca un cîine care așteaptă numai un semn ca să latre și să muște.
Și de altfel, cine ar vrea să mă ia, așa cum sînt fără nici o meserie, fără avere, fără un nume cunoscut ?

Se pare însă că gîndul năstrușnic s-a aciuat într-un cap cu păr negru, care e, ce să spun, încîntător și pe care îl luminează doi ochi foarte frumoși.
De unde mă cunoaște ?
Asta îmi spune chiar ea, domnișoara cu ochi frumoși :
— De unde te cunosc ? Îți aduci aminte cînd lucrai la un ziar și cînd a trebuit să te bați în duel ? Ți-ai luat ca martor pe un elev de la Saint-Cyr care era din Auvergne ca și dumneata. Era fratele meu. Îl chema ca și pe aceea care vorbește

acuma şi care şi-a luat sarcina de a-ţi şterge puţin de praf memoria... Nu-ţi aduci aminte ?

— Acuma da !

— Va să zică îţi aduci aminte de fratele meu ? Dar de mine ? Nu, spune drept !... Eram prea fetiţă pentru dumneata ! Totuşi trebuie să-ţi aduci aminte că după duelul acela care n-a mai avut loc ai venit pe la unchiul nostru... în strada Vaugirard... Ai fost de cîteva ori la masă... Şi ţi-era o foame ! Parcă n-ai fi mîncat de trei zile ! Erai foarte obraznic cu mica mea persoană şi eu eram tare supărată pe dumneata. Spuneai în toate părţile că nu-ţi place muzica şi că clămpăneala mea la pian te lasă rece. Îţi plăcea mai degrabă să treci în salon şi să discuţi despre viitorul omenirii cu nişte domni fără păr în cap... Să nu spui că nu... ascultam la uşă.

Într-o bună zi, frate-meu, după ce-a fost numit sublocotenent, a plecat. Ori de cîte ori se întorcea în concediu la Paris se întîlnea cu dumneata. Dar cea care clămpănea la pian nu te-a mai văzut. Asta-i tot... Adică, nu, nu-i tot... Mi-i cam ruşine să-ţi spun... să nu te uiţi la mine... Înfăţişarea dumitale ciudată mi-a făcut o impresie adîncă. Ideea asta de-a te lupta pentru nimica toată, pentru onoare... de dragul primejdiei, mă făcea să uit că muzica mea nu-ţi plăcea... Eram şi eu puţintel romantică... Şi dumneata aveai un aer fatal. Frate-meu te-a urmărit de departe în viaţă, am vorbit cu el de multe ori de dumneata... de foarte multe ori... Mi-a spus că ai îndurat vitejeşte şi cu seninătate o anumită existenţă pe care singur şi de bunăvoie ţi-ai făcut-o ca să rămîi liber — chiar cu riscul de-a mînca uneori seara numai prăjiturile de după-masă, ca atunci cînd veneai la unchiu-meu.

Îți dădeam cîteodată și partea mea... ți-o strecuram în farfurie fără să mă vadă nimeni, nici dumneata, nici ceilalți — și asta chiar cînd erau prăjituri cu cafea de la Julien care îmi plăceau grozav... În sfîrșit, am avut întotdeauna vești despre dumneata. Și frate-meu, în scrisorile lui, de multe ori m-a păgubit în folosul dumitale. Cînd întorceam pagina m-așteptam să citesc vreo vorbă duioasă pentru mine și mă trezeam că frate-meu începe iar să vorbească despre domnul Vingtras... Să știi că-mi ești foarte drag... eram geloasă pe el din cauza dumitale... De altfel, are să-ți spună chiar el, fiindcă trebuie să vie zilele astea... anume ca să te vadă, pentru că știe că ești aici și pentru că a pus la cale un complot întreg... Mamei și tatei le-a împuiat capul cu tot felul de năzbîtii... și mamei dumitale la fel.

Se oprește o clipă apoi spune, clătinînd din cap ca un sticlete, pe un ton de supărare glumeață.

— Ei, dar ți-am spus prea mult !...

Și a plecat în fugă, aruncîndu-mi un zîmbet care avea gingășia unei mărturisiri și s-a uitat la mine așa de lung și de galeș, că am simțit o căldură în piept...

Seara, vorbesc cu mama. Lucrurile au mers chiar mai departe decît credeam. După cîte spune, treaba se face, numai să vreau eu ; atîta doar că mi se cere să rămîn la Puy și să nu mă întorc la Paris decît peste un an, poate peste doi... A ! asta nu-mi place !

— Cum, Jacques, mai stai la gînduri după ce eu am stăruit atîta. Fata-i cinstită și-ți place. Asta are să te scoată din mizerie.

„Are să te scoată din mizerie !"

Dacă aş fi vrut să nu trăiesc în mizerie mi-ar fi fost foarte uşor; n-aveam decît să primesc să joc rolul de mare om în provincie, după succesele mele la liceu. Puteam să găsesc şi la Paris un mijloc de trai, o trambulină. Aş fi smuls protecţii cu vîrful spadei, datorită firii mele vorbăreţe şi sănătoase, datorită unui soi de limbuţie pe care îl am şi vervei mele îndrăzneţe. Aş fi putut cu ajutorul profesorilor mei de la liceul Bonaparte sau din provincie să capăt o slujbă care m-ar fi dus departe. De zece ori am fost sfătuit să fac asta. Dacă sînt sărac, sînt sărac pentru că aşa am vrut. N-aveam decît să-mi vînd oamenilor care-s la putere tinereţea şi vlaga.

De mult puteam să-mi culeg o fată cu care să mă însor şi care mi-ar fi adus ori parale ori protecţie.

Şi protecţia şi paralele ar fi fost mînjite de sîngele loviturii de stat de la 2 decembrie. Aşa că am rămas în umbră şi am mîncat cozi de peşte de la Turquet.

— Bine, dar dacă ai să fii bogat ai să poţi să-ţi aperi ideile şi să le publici, şi aşa ai să poţi să ajuţi mai bine pe cei nevoiaşi decît dacă ai să te zbaţi în sărăcia asta care te leagă de mîini şi de picioare şi care (te rog să mă ierţi că-ţi spun) îţi înăspreşte sufletul.

E mult adevăr în ce spune.

Mama vede că sînt tulburat şi urmează :

— Dragul meu, ai să faci cum crezi că-i mai bine ; eu n-am să te mustru pentru că nu m-ai ascultat. Acum eşti un bărbat în toată firea... Destul că mă mustru pe mine însămi că nu te-am

înţeles cînd erai copil... Numai atîta te rog să nu te pripeşti...

Fie, n-am să mă grăbesc ; am să mai aştept. Vreau însă să ştiu dacă aceea care vrea să-mi fie soţie are să vrea să-mi fie tovarăşă şi părtaşă la ceea ce am de gînd să fac...

Şi cînd eram acasă la tata aveam ce-mi trebuia ; ori cît părea el de aspru dar tot ţinea la mine.

Şi totuşi viaţa pe care o duceam la tata acasă m-a îngrozit ! Am fugit de ea ca să duc o viaţă de foame şi de mizerie — pentru că toate apucăturile mele erau împotriva apucăturilor tatei, pentru că toate ideile lui se băteau cap în cap cu ideile mele, pentru că inimile noastre nu băteau la unison şi privirile noastre, după discuţii amare, erau încărcate fără voia noastră, de durere şi de ură.

Banii — 100 000 franci ! 5 000 franci venit anual, 20 000 la moartea părinţilor — asta e frumos ! Cu asta se pot tipări multe chemări la răscoală !

Dar dacă ea nu gîndeşte ca mine ?

Atunci cînd mînia mea republicană se va năpusti asupra lumii din care face parte, ea va spune că i-am furat banii sau că am trădat-o.

Acuma ştiu ce-i cu dînsa. S-a isprăvit pe vecie !

Am fost într-o dimineaţă cu ea într-un cartier mărginaş unde un profesor bătrîn, fost coleg de-al tatei, a organizat un fel de birou de binefacere.

Pe drum, la întoarcere, mi-a spus :
— După ce ne-om căsători cred că n-ai să mă mai duci prin cartiere de astea triste.
Şi a adăugat cu o mutră de adînc dezgust :
— Mie nu-mi plac săracii.
Aha ! Va să zică de astea-mi eşti ? Şi eu care eram cît pe ce să-mi leg viaţa de tine ! Fată de oameni fericiţi, care fără să ştii dispreţuiai pe cel pe care ţi-l voiai de bărbat ! El a fost sărac, nu ca tine ! Ce l-ai mai dispreţui dacă ai şti că a răbdat de foame !
A simţit şi ea că m-a jignit.
M-a luat iar de braţ şi scufundîndu-şi ochii drăgăstoşi în ochii mei gravi, a şoptit, vrînd să şteargă cuta care mi s-a adîncit deodată pe frunte :
— Nu m-ai înţeles.
Ba, s-avem iertare, burghezo ! Cuvintele care ţi-au scăpat de pe buze sînt pornite din inimă şi sforţările tale de-a repara greşeala au înveninat şi mai tare rana.
Şi îmi pare rău, rău de tot, fiindcă îmi plăcea mult fata asta care e bine îmbrăcată şi miroase atît de frumos.
Dar să nu vă temeţi, tovarăşi de luptă şi de mizerie, să nu vă temeţi că am să vă las.

— Eşti supărat pe mine ; de atunci parcă chiar m-ai urî. Spune drept, aşa este ? mă întreabă ea uitîndu-mi-se drept în ochi.
— Da, sînt supărat — pentru că ai aruncat o rază de soare în întunecimea tinereţii mele şi pentru că am nevoie de mîngîieri şi de fericire. Dar am şi mai mare nevoie de dreptate... asta e o vorbă care te face să rîzi... Nu ? Şi totuşi aşa

este. N-ai aflat decît despre latura nostimă a vieții mele de boem... Dar eu am păstrat din viața asta altfel de impresii, am păstrat o ură adîncă față de ideile și de oamenii care asupresc pe cei mărunți și fără apărare. Vorbe mari, acestea toate, da, e adevărat, dar trebuie să le spun fiindcă ele exprimă ceea ce mintea mea cugetă și inima mea simte ! Mai era loc aici și pentru farmecul dumitale și pentru bucuriile blînde pe care gingășia dumitale mi le-ar fi dat — dar ca să fie așa, ar fi trebuit ca, sănătoasă și frumoasă cum ești, să simți și dumneata puțin ce înseamnă să fii sărac așa cum am fost eu.

Am părăsit-o pe aceea care îmi era logodnică ! am fugit, înfundîndu-mi gîtul în gulerul redingotei ca un struț și am lăsat-o pe mama foarte necăjită. Am plecat cu primul tren, deznădăjduit.

Mi-i frică de lumea în care mă întorc, lume care mi se părea lugubră chiar cînd nu ieșisem încă dintre hotarele ei, dar care o să mi se pară și mai urîtă acuma cînd am văzut rîuri limpezi și păduri adînci, cînd mai cu seamă am văzut o casă fericită în care pătrundea din belșug soarele, luxul și bucuria, și în care o ființă elegantă și gingașă mă întîmpina ca o îndrăgostită, o casă în care eram privit cu dragoste.

O vorbă, o singură vorbă a fost de ajuns ca să întunece acest fond curat, să pună o pată pe seninul zării. Uneori mi se pare că am fost un nătîng ! Îmi pare rău de fapta mea curajoasă.

La o gară unde am stat mai mult, m-am tot gîndit dacă n-ar fi mai bine să mă dau jos din trenul care mă ducea la Paris și să iau altul care să mă ducă înapoi la Puy.

Dar iată că am ajuns.
E trei după miezul nopții.
Mi-am lăsat geamantanul la biroul de bagaje fiindcă nu știam dacă acasă la ceasul acesta, după ce-am lipsit atîta vreme, îmi mai găsesc liberă odaia și am umblat pe străzi pînă dimineața.

Încă un curaj pe care n-aș mai putea să-l am două nopți la rînd : să bat caldarîmul uitîndu-mă cum moare luna și cum se naște din nou soarele !
Este mai ales o clipă cînd vin zorii și cerul seamănă cu o auroră murdară sau cu o dîră de lapte, cînd oglinzile în care te vezi prin vitrinele magazinelor de galanterie și ale coaforilor îți arată o față lividă într-o priveliște aspră și tristă ca o curte de închisoare...
E o tăcere cumplită și te ia frigul ; simți cum ți se însîngerează pielea, cum ceva îți încleștează tîmplele. Aurora asta cu degete de trandafir de care vorbesc poeții îți pune o mască murdară pe față și picioarele au ajuns să aibă mai mult jeg pe ele decît este sînge în vine... Parc-ai fi un cerșetor sau un schilod.
Întîlnesc oameni fără adăpost care umblă cu capul în pămînt, cu pași osteniți ; dau de cîte unii lungiți ca niște muște moarte pe trepte de scări, albe ca niște lespezi de mormînt.

Am stat de vorbă cu unul dintre ei. Era slab și ogîrjit, cu toate că n-avea mai mult de treizeci de ani ; fața îi era vînătă și urechile îi erau lăbărțate ca la cei bolnavi de piept. Mi-a spus :
— Sînt bacalaureat. Am început dreptul. Părinții mi-au murit și nu mi-au lăsat nimic. Am fost pedagog, dar am fost dat afară din slujbă

pentru că scuipam sînge. N-am casă şi n-am mîncat de două zile.

Am avut o impresie de groază ca atunci, cînd, pe un drum de ţară, noaptea pe lună, m-am întîlnit cu o cerşetoare, în cap cu o bonetă mare, albă, cu faţa palidă şi ochi rătăciţi, îmbrăcată cu o rochie lungă, neagră.

La o mişcare stîngace pe care a făcut-o ca să-şi ridice puţin rochia, am văzut că era un bărbat îmbrăcat în haine femeieşti. De ce? Era un nebun sau un ucigaş? un scăpat de la balamuc, un fugit de la ocnă, ostenit, care se oprise o clipă între temniţă şi eşafod?

Mi-a spus doar aceste cîteva vorbe:

— Nu vă temeţi, vă rog! Fie-vă milă de mine!

În faţa acestui om din Paris cu urechile lui lăbărţate şi care spunea: „Sînt bacalaureat, scuip sînge, mor de foame“, în faţa acestei apariţii, ca şi în faţa bărbatului în haine femeieşti, m-a cuprins spaima.

Omul acesta e bacalaureat ca şi mine... şi cere de pomană; şi nu mai are poate nici măcar o săptămînă de trăit... poate chiar acuma are să scoată deodată un ţipăt şi are să moară!

În liniştea nemărginită a nopţii, pe strada asta pustie, totul era cumplit de trist!

Am plecat de-acolo, am plecat fără să întorc capul...

Omul acesta e la fel cu mine, e la fel şi în ce priveşte educaţia şi în ce priveşte îmbrăcămintea; şi ştie cît ştiu şi eu, poate chiar mai mult!

Şi totuşi umblă aşa fără căpătîi, flămînd, cu priviri rătăcite... Umblă aşa — şi moartea nu-şi face pomană cu dînsul şi nu-i suceşte gîtul!...

Inima lui bate mereu, creierul lui ostenit mai gîndeşte — şi inima asta şi creierul acesta n-au

găsit nimic care să-i fie de ajutor și să nu-l lase să moară ca un cîine — nu : n-a găsit nimic decît cerșetoria, cerșetoria și lacrimile.

Ar fi trebuit să stau de vorbă cu el, să-i dau brațul, să-l sprijin ca să nu cadă ! M-am temut să nu mă molipsesc de boala lui, boală de piept, boala cerșetorilor...

Seara am povestit asta tovarășilor.

Nu s-au înfiorat cum m-am înfiorat eu, au rîs chiar de sensibilitatea și de spaima mea.

Unul din ei, care trăiește dintr-o rentă de o mie de franci și căruia i se zice Tribunul din pricină că are uneori gesturi și izbucniri de orator, a zîmbit cu amărăciune :

— Ce-ai spune de un marinar care și-ar petrece toată viața căinîndu-i pe naufragiați și care ar ruga oceanul să nu facă atîtea victime ?

— Odaia dumitale e liberă, mi s-a spus la vechiul meu hotel, cînd m-am dus acolo dimineața.

Niște scrisori, vechi de o săptămînă, mă anunță că din pricină că am lipsit atîta am pierdut două lecții, cele mai bune pe care le aveam. Nu mi-au mai rămas decît ciurucuri. Frumos ! Sînt exact la fel cum eram la început.

Va să zică, după atîtea șovăieli, după atîtea sforțări și necazuri, trebuie s-o iau de la capăt. Cine m-a pus să mă duc iar în provincie ? Mai poate fi timp pentru sentimente și vilegiatură cînd te-ai obligat să vinzi la ceasuri fixe latinește și grecește și cînd pentru sentimente și vilegiatură sînt anumite epoci sacre ?

Mi-a plăcut, mă rog, să-mi revăd locurile copilăriei, așa tam-nesam, ca un erou de melodramă. Mare prost !

Am alergat să-mi capăt iar lecţiile pierdute. Am avut curajul să fiu laş şi să cer iertare.

Dar părinţii elevilor luaseră alţi meditatori şi nu mai puteau acum, sau nu mai voiau, să-i dea pe aceştia afară.

O lună numai dacă trebuie să aştept pînă încep iar să cîştig ceva n-am să mă mai pot înfăţişa nicăieri. Nu am decît un costum mai bunişor, redingotă neagră, jiletcă şi pantaloni negri — aproape negri, deşi în unele locuri sînt roşi de tot.

Am cu ce să mănînc şi să plătesc o odaie păcătoasă cu un franc treizeci şi trei de bani pe care îi am pe zi dar hainele sînt uneltele mele. Îmi trebuie unelte curate şi cuviincioase.

Cunosc pe Cicero, pe Virgil, pe Homer, pe toţi marii autori antici dar nu cunosc măcar un croitoraş modern care să-mi repare hainele sau să-mi facă un costum nou.

De multă vreme nu mai îndrăznesc să trec prin faţa casei lui Caumont căruia nu i-am putut plăti ce-i datoresc.

Găsisem o lecţie foarte bună prin apropiere. N-am îndrăznit s-o iau, aş fi putut să mă întîlnesc în drum cu croitorul şi te pomeneşti că m-ar fi luat la refec.

XXIX

DOMNIEI SALE, DOMNULUI BONARDEL

Ce-i de făcut ?

Să copiez roluri ? Dar oare am să pot ? Am un scris de copil, încîlcit și neciteț. La liceu, la clasa de literatură era o vorbă că numai nătărăii fac frumos literele. Întîiul la caligrafie era întotdeauna cel mai leneș din clasă. Și eu, luîndu-mă după ce spunea profesorul, un nătîng ! după tata, un orb ! eram aproape mîndru că scriu așa de urît. Se spunea că asta la un elev bun, este o originalitate și o cochetărie.

Dacă, în loc să fac discursuri latinești aș fi făcut linii și rotocoale pe hîrtie — dacă în loc să studiez pe Cicero aș fi studiat pe Favarget ! — acum aș putea să copiez roluri ziua și să fiu liber seara sau să copiez noaptea și să citesc ziua ! Aș fi un om liber !

Am căutat totuși pe afișele de la palatul de justiție, prin anunțurile ziarelor, pe pereții latrinelor publice, adrese de oameni care au nevoie de copiști și m-am dus la cîțiva.

Toți mi-au rîs în nas cînd le-am arătat mostre de-ale mele. Am fost pus în fața unor oameni cu mutre de subofițeri sau de notari și care făceau literele ca niște gravori — *turnate,* nu altceva !

M-am ales numai cu ruşinea ; nu-i chip să-mi cîştig pîinea cu meseria asta.

Unul din aceşti caligrafi mi-a spus :

— Chiar dacă ai avea un scris frumos şi tot ar fi greu ! Nu se poate trăi din asta. Ţi-ai strica ochii şi nu ţi-ar ajunge nici de mîncare.

Trebuie să lucrezi pentru firme cunoscute — şi la asta n-ajungi, decît după multă vreme şi cu protecţii mari !

Are aerul să spună că-i tot aşa de greu cum este să fii numit prefect sau consul.

Se prea poate ! Şi cred că-i o meserie tot aşa de nesigură !

Scrisul meu mă duce de rîpă, toate încercările pe care le fac ca să intru undeva sîngerează şi mor sub ciocul peniţei mele neîndemînatice.

Ce-ar fi să mă fac casier sau contabil ?

Am să încerc.

Eu cred că cu voinţa mea de băiat de ţărancă voi ajunge să-mi bag cu sila în cap noţiunile sarbede de care este nevoie în domeniul pietrei şi al fierului, îmi voi făuri o unealtă de funcţionar la o manufactură sau la o uzină. Am să învăţ cifre, am să mă încleştez de aritmetică aşa cum se încleşta Quasimodo de clopot, chiar dacă mi-oi sparge timpanul, chiar dacă mi-oi zdrobi creierul şi mi-oi rupe aripile imaginaţiei.

O ! cumplit ar fi să ajung un om al cifrelor, care nu mai visează şi nu mai are nici o nădejde, la care ideea de răzvrătire sau de poezie a murit ! Îmi închipui totuşi că cine-i bine înzestrat rezistă — şi voi rezista !

Bun ! Am să mă duc la negustori şi am să le spun : Poftim trei ani din tinereţea mea. *Am să desfac marfa, am s-o măsor, am să strig preţul la casă*, am să fac pachete sau am să vînd aţă !... Dar oare măcar peste trei ani am să-mi cuceresc un post care să-mi îngăduie şi puţină libertate, care să-mi lase timp să stau de vorbă cu mine însumi şi să pregătesc apărarea sau răscoala celorlalţi ?

Un tovarăş care s-a născut în industria lînei şi cu care am vorbit despre asta dă din cap şi spune :

— Peste trei ani ai să fii sclav tot aşa cum eşti şi acuma ! Să zicem că ai să izbuteşti şi că n-ai să fii trimis de la o firmă la alta — aşa cum se întîmplă de obicei cu începătorii — dar liber nici gînd ! Trebuie să fii nebun : liber după trei ani ! Nici după cinci, nici după zece ! Viaţa asta nu-i bună decît pentru unul căruia îi place, sau pentru unul care o să fie în stare într-o zi cu banii babacăi sau cu zestrea nevestei, să-şi cumpere un fond de comerţ. Şi cînd ai făcut asta, dacă vrei să te îmbogăţeşti şi să n-ajungi la faliment, sau la bancrută, trebuie neapărat să-ţi asupreşti funcţionarii şi să tragi pe sfoară muşteriii. Îţi place asta ? Ai cu ce să începi ? Ai curajul, ai ? laşitatea care-ţi trebuie ? Dragă Vingtras, tata e comerciant şi ştiu ce înseamnă ! Dacă ai intra în slujbă la tata, n-ar trece nici două săptămîni şi te-ai lua la bătaie cu el şi l-ai insulta — oricît ar fi el de cumsecade şi oricît de cumsecade ai fi şi tu ! Nici nu te gîndi ! Mai bine să-ţi întrebuinţezi aiurea palmele şi ambiţia.

Am început să rîd. El mi-a spus că însuşi rîsul acesta al meu e o piedică.

— Poftim ! Apoi ăsta-i rîs de vînzător de prăvălie ? Toate-s împotriva ta, nenorocitule ! Ochii tăi negri, vocea ta de stentor, înfăţişarea ta de răzvrătit, de luptător ! Nu-i nevoie de asta ca să desfaci panglică şi postavuri, să faci dever mare, să strecori muşteriilor ciurucuri ! Şterge negustoria din actele tale — afară doar dacă nu intri cumva în armată, ca să cazi rănit în slujba patriei şi să fii decorat ! Atunci ai să poţi să stai cu tichie cu ciucuri şi frac negru, la intrarea vreunui mare magazin ca să deschizi uşa clienţilor simandicoşi, să le duci umbrela pînă la trăsură şi să serveşti drept firmă etalîndu-ţi, largă cît o varză, decoraţia de pe piept.

Trebuie totuşi să încerc şi să văd ce pot face ! Am să cer tuturor celor care mi-au arătat cît de cît prietenie, o scrisoare de recomandaţie.

Am scris tuturor foştilor mei profesori — adică nu chiar tuturora ! nu mai aveam nici bani de timbre, nici măcar hîrtie.

Aştept răspunsurile.

Patru zile, o săptămînă, două săptămîni ! Nimic ! Să mai scriu o dată ? Dar de unde timbre ?

Hai, o ultimă sforţare !

Să ne strîngem cureaua, să mîncăm două zile numai pîine goală şi să mai timbrăm două scrisori.

A fost greu cu plicurile ! Nu mai aveam decît unul curat. Celălalt era vechi şi ponosit. Am cheltuit de cinci bani miez de pîine ca să-l curăţ. Mi-a mîncat un sfert din masa de prînz, nenorocitul de mine !

În sfîrșit primesc o scrisoare de la bătrînul Civanne.

„M-am tot gîndit cui să te recomand și mi-am adus aminte că tatăl unui fost elev de al meu, domnul Bonardel, e mare fabricant la Paris... Poate îți va găsi de lucru la corespondența în engleză. Mi se pare că ai fost premiant la engleză. Îți trimit o dată cu aceasta, scrisoarea către domnul Bonardel."

Domnul Bonardel stă pe lîngă Hipodrom, într-o casă mare care mă intimidează cu liniștea ei... E proprietatea lui.

Întreb pe portar :

— E acasă domnul Bonardel ?

— Nu, nu-i acasă.

Un „nu-i acasă", obraznic, ca un picior în spate. Degeaba mi-am pus un guler alb curat și m-am gătit cu atîta grijă și bătaie de cap, trebuie să fac calea-ntoarsă și să vin iar mîine, dacă mai am curajul.

A ! mai bine m-aș bate în duel sau aș înfrunta gloanțele unui pluton de execuție — cred că aș sta cu fruntea sus ! Cînd mă-ntorc a doua zi sînt stingherit și tremur de frică !

— Domnul Bonardel ?

Același răspuns ca și ieri.

— Aș avea să-i spun ceva foarte grabnic.

Portarul mă întreabă cum mă cheamă.

— Domnul Vingtras.

— Cum ?

Mă pune să-i mai spun o dată numele. I-l spun cu sfială — el înțelege Vingtraz — n-am îndrăznit să apăs pe *s*, l-am sfeterisit pe *s*, e o consoană aspră, nu-i destul de cuviincioasă.

— Aveți o carte de vizită ?

— N-am nici una la mine, le-am uitat acasă. Nu-i adevărat, n-am cărţi de vizită — la ce mi-ar trebui? Şi n-am putut să găsesc azi dimineaţă o bucată de carton ca să-mi fac una.

Omul înţelege cum stau lucrurile şi mă învăluie cu o privire de dispreţ în timp ce începe să se urce pe scara cea mare care duce fără îndoială la biroul domnului Bonardel.

N-aş fi mai tulburat nici dacă aş aştepta sentinţa unui tribunal. Aud cum răsună paşii, cum scîrţîie uşa, cu un ecou lugubru.

Două glasuri!... Vorbesc... Portarul se coboară.

— Domnul Bonardel a spus că nu vă cunoaşte. Să-i scrieţi de ce vreţi să vorbiţi cu dumnealui.

Mă duc să scriu scrisoarea la un prieten, care are plicuri şi hîrtie; dar cu siguranţă că a doua oară n-are să mă mai lase să scriu scrisori la el acasă.

Am stricat trei caiete, şase peniţe — ciorne peste ciorne şi pete de cerneală cîte vrei!

Adresa, de trei ori am început s-o scriu.

Cum s-o fac?

Domniei sale

Domnului Bonardel

sau numai:

Domnului Bonardel

Pe un singur rînd?

Cum se scrie oare în comerţ?

Am pus *Domniei Sale domnului,* fie ce-o fi! Mai bine un cuvînt mai mult decît un cuvînt mai puţin.

Am pus în plic și scrisoarea profesorului.

Sosește răspunsul.

— Domnul Bonardel vă va primi mîine, vineri, la ora opt dimineața.

M-am sculat de la cinci — ca să fiu sigur. E frig. A trebuit să-mi scot botinele și să-mi țin în mîini picioarele pînă la șase.

Ploua.

N-aveam bani să iau o trăsură, bineînțeles. A trebuit să merg tot sărind ca să nu calc în băltoace. Am țopăit așa din Cartierul Latin pînă la Hipodrom. Pantalonii mei negri se tîrîie prin noroi. Trebuie să-i șterg cu batista.

Și botinele îmi sînt murdare ; le șterg cu ce hîrtii găsesc în buzunare. Întrebuințez și niște scrisori la care țin dar ce să fac ? Nu pot să ajung acolo plin de noroi !

În sfîrșit, trebuie să-mi spăl mîinile în apa care curge la marginea trotuarului.

Mai am niște pietricele în mănuși. Dar nu mai am pete de noroi pe pantaloni. Păcat că sînt cam ponosiți. Botinele pe care le-am șters cu batista, sînt ponosite și ele ; parcă le-aș fi uns cu grăsime.

Ca să intru chiar la ceasul indicat în scrisoare m-am dus de zece ori să mă uit la ceasornicul de la cîrciuma din colț. M-am dus în vîrful picioarelor, ca să nu mă mai murdăresc. Parcă aș fi fost un maistru de dans.

În sfîrșit e opt fără cinci minute. În aceste cinci minute am ajuns.

Iată-mă.

Domnul Bonardel *a dat ordine.*

Portarul îmi spune cum mă vede :

— Veniți după mine.

Mă duc pe scara cea mare pînă la ușa la care mă lasă să aștept. În sfîrșit se întoarce și-mi face semn că pot intra.

Intru.

Domul Bonardel îmi arată un scaun.

Aștept.

Nimic !

Se uită prin niște hîrtii — parcă nici nu s-ar mai gîndi la mine. Pot să fac și cocoloși de hîrtie dacă vreau, am vreme.

Tușesc ușor — nici nu-i pasă. Pot să tușesc, să fac hîm ducîndu-mi la gură mîna înmănușată în negru ; el îi dă înainte cu scrisul.

E cumplită tăcerea asta !

Ce-ar fi dacă aș sparge ceva ?

Deodată scap pălăria din mînă. Pălăria se duce de-a dura pînă la capătul celălalt al odăii învîrtindu-se roată înainte de a se opri ca un titirez...

Își face de cap pălăria mea !

Alerg după ea ; pînă s-o prind trece o bună bucată de vreme. O iau de jos. Am tot timpul s-o ridic și mă întorc la scaunul meu. Domnul Bonardel, liniștit, mă lasă să fac ce vreau. Nu-l stingheresc de loc.

. . . .

Fie ce-o fi, trebuie să sparg gheața !

Domnia sa, *domnul Bonardel !*

M-am hotărît să vorbesc dar se vede că mi-a rămas în minte că am pus Domniei Sale *Domnului* pe scrisoare și de aceea am spus acum *Domnia*

sa, domnul Bonardel, ca și cum aş citi adresa de pe plic.

El, nici nu se clintește. O fi crezînd că-i scriu o scrisoare și așteaptă probabil să i-o dau.

Încep din nou, precizînd :

— Domnul Bonardel strada Colysée 28.

Cred că nu mai poate fi nici o greșeală și că lucrez cu multă băgare de seamă !

Iar mi-am adus aminte de plic !

Domnul Bonardel a fost izbit de felul cum țin eu să pun punctele pe *i* ? O fi văzînd cumva în asta apucături negustorești într-adevăr serioase şi care pot fi întotdeauna de folos ? Se vede că da fiindcă se întoarce către mine și spune :

— Domnul Vingtras.. ..

— Strada Saint-Jacques, 13 !

Domnul Bonardel se înclină.

Da, acum e sigur, de noi este vorba. Nu mai poate fi nici o îndoială !

Şi acum, ce vreau ? Ochii domnului Bonardel, strada Colysée 28, întrebă pe domnul Vingtras, strada Saint-Jacques 13, ce vrea ?

Doar n-am venit aici ca să-mi dau pălăria de-a dura și să citesc adrese de pe plicuri.

Trebuie să-i spun ce vreau.

— Domnule Bonardel, sînt tînăr...

Am spus asta cu glas răsunător, ca și cum i-aş face o mărturisire care mă doare ; ca și cum, pe de altă parte, m-aș fi hotărît să fac orice jertfă.

— Sînt tînăr...

Domnul Bonardel nu pare nici mîhnit nici bucuros. Domnului Bonardel puțin îi pasă de asta.

Las vîrsta mea deoparte și spun pe nerăsuflate:

— Domnule Bonardel, am venit cu recomandația domnului Civanne, fostul meu profesor, să vă rog să mă ajutați să capăt un serviciu, fiindcă nu cu-

nosc pe nimeni şi n-am nici un sprijin de nicăieri şi de aceea mi-i greu să găsesc ceva.

Domnul Bonardel îmi face semn să mă opresc — şi mă întreabă, domol ;

— Ce ştii să faci ?

— *Ce ştiu să fac ?*

Mă întreabă asta aşa, deodată, pe neaşteptate !

— *Ce ştiu să fac ? ?*

Nu m-am pregătit să răspund la asta ! N-am avut timp să mă gîndesc !

— *Ce ştiu să fac ? ? ?*

— Sînt bacalaureat.

Domnul Bonardel mai întreabă o dată, de data asta mai tare ; crede desigur că sînt surd.

— Ce ştii să faci ?

Îmi răsucesc între degete pălăria, caut în gînd...

Domnul aşteaptă o clipă, îmi dă două minute de gîndire.

După ce-au trecut cele două minute, întinde mîna spre un şnur de sonerie şi trage.

— Însoţeşte pe domnul.

Şi îşi bagă iar nasul în hîrtii. Mă iau după servitor şi ies, ameţit.

CE ŞTIU SĂ FAC ????

Toată noaptea am căutat şi n-am găsit nimic.

. . . .

Am cunoscut pe fiul unui proprietar de uzină, băiat de treabă căruia îi spun cum stau în ce priveşte banii şi ce am de gînd să fac. Îi vorbesc de stîngăciile şi de păţaniile mele.

Îmi răspunde binevoitor :

— Am un unchi care-i și el fabricant dar care n-are să te primească așa cum te-a primit Bonardel. Am să vorbesc cu dînsul de dumneata. Du-te pe la el marți și noroc bun !

Marțea a sosit.

Dezvălui omului tot ce am pe suflet și el mă ascultă cu bunăvoință.

După ce am isprăvit îmi spune :

— Bine ! Nu vreau să zică lumea că un tînăr inimos și care vrea să muncească nu găsește de lucru la mine. Ai să intri la uzină și ai să lucrezi la corespondență. Știi să ticluiești o scrisoare și să pricepi ce scriu alții ?

Răspund că da.

După zece ani de școală oi fi știind eu să fac o scrisoare !

— Vino poimîine !

Mă duc în ziua în care mi-a spus.

Toți se uită lung la mine.

Bluzele albastre, tricourile, halatele de lucru, cămășile colorate, lucrătorii și oamenii de serviciu se uită la redingota mea neagră, cu milă parcă.

Totuși redingota mea e curată ; e încheiată pînă sus ; asta ca să nu se vadă vesta care e ponosită dar nu e nici peticită, nici ruptă ; și gulerul meu se răsfrînge, foarte alb, pe cravata de satin negru. Botinele strălucesc.

Voi străluci oare și eu ?

— Pe-aici, domnule Vingtras.

Domnul Maillart mă duce printr-o galerie lungă, plină de fiare vechi pînă la o odaie cu ușă de geamuri, în care e un scaun înalt și un pupitru și el foarte înalt ; pe pupitru sînt coli de hîrtie albastră, pene de gîscă și corespondența primită azi dimineață.

— Iată biroul dumitale.

Îmi iau o mutră satisfăcută ; schițez un zîmbet de recunoștință.

— Acuma — spune domnul Maillart — ai să citești scrisorile primite ; peste o oră am să vin și-ai să-mi arăți cum le-ai clasat și le-ai însemnat... Am spus funcționarului care a făcut pînă acum treaba asta să vie la amiază și să vadă cum te descurci singur.

Mă înfior la gîndul că voi rămîne singur în odaia asta cu geamlîc.

Domnul Maillart deschide o scrisoare și mi-o arată, spunînd :

— Uite, poți să faci un formular de circulară cu privire la *articolul* ăsta. Vei răspunde că firma regretă dar nu poate satisface aceste cereri... Dar să răspunzi în termeni care să nu jignească clienții.

Iese.

Așadar să clasez și să însemn...

Pun laolaltă scrisorile cu privire la același *articol ;* din nefericire e vorba aici de o mulțime de lucruri ; sînt o sumedenie de articole !

Nu mai am loc pe pupitru, trebuie să mă scol și să pun o parte din hîrtii sub mine, pe scaun.

Nu mai știu unde să-mi scriu circulara — circulara care trebuie să fie politicoasă și să nu supere clienții.

Încep :

„Domnule

Cu mare părere de rău mă văd silit (Triste ministerium“...

Șterg „triste ministerium“ și scriu mai departe :

„Cu mare părere de rău mă văd silit să vă spun că cererea dumneavoastră e dintre acelea pe

care nu pot... albo notare capillo, s-o însemn cu o pietricică albă.

Să păstrez oare „*albo notare capillo*"? Domnul Maillart va vedea că nu spun minciuni, că sînt într-adevăr un om învățat, că nu i-am uitat pe clasici.

Nu, asta în comerț nu merge. Mai bine șterg. O pată de cerneală! O curăț cu degetul și-mi șterg degetul de păr.

Uite că și aici am picurat cerneală! De data asta șterg cu limba.

Să urmăm cu scrisoarea.

„*E dintre acelea pe care nu le pot satisface decît în condiții pe care ar fi cu neputință să le acceptați și pe care, din cauza asta, ar fi inutil să vi le mai propun.*"

Prea mulți *care!*

Mi-i cald! Scriu în picioare, cu limba uscată, într-un noian de scrisori pe care mi-i frică să nu le încurc și pe care răsuflarea mea le face să salte. Îmi bag nasul în piept ca să nu-mi zboare hîrtiile.

„*Să vi le mai propun.*"

A! Ce bine ar fi dacă ar fi în latinește! Ce-ar fi să fac scrisoarea mai întîi în latinește! *Gîndesc* mai bine în latinește. După aceea, o traduc.

Ca nuca-n perete. Sosește domnul Maillart.

Două fapte îi sar mai întîi în ochi, scrisorile întinse ca pentru o pasiență și culoarea limbii mele, care îmi spînzură pe colțul gurii.

— Ești predispus la apoplexie?

— Nu.

— Văd că ţi-i limba vînătă. Dacă cumva nu te simţi bine trebuie să-ţi crestezi urechea numaidecît...

— Da.

— De ce-ai împărţit aşa scrisorile ?

— Ca să le clasez, să le însemn.

— Cred că cele pe care te-ai aşezat sînt foarte urgente...

Nu-mi lasă vreme să înlătur ideea că am putut să necinstesc scrisorile aşezîndu-mă pe ele şi pînă s-apuc să le strîng, îmi spune să-i dau scrisoarea pe care m-a rugat s-o fac.

— Citeşte.

După ce citesc bolborosind cele cîteva rînduri pe care le-am scris îmi spune :

— Uite ce, domnule Vingtras, dumneata n-ai stil comercial. Văd că ai pus şi latineşte. Ce dracu caută latina într-o scrisoare comercială !... Să nu fii necăjit din cauza observaţiilor mele. Peste cîtva timp poate că ai să ştii mai mult chiar decît cei care te învaţă. Imediat ce ai să fii, cît de cît, în stare să lucrezi bine, am să-ţi dau o sută de franci pe lună. Deocamdată, pune scrisorile aşa cum erau... ca să se poată descurca domnul Troupat cînd vine... Bun... Şi acuma du-te în curte şi fumează o ţigară şi spală-ţi limba la cişmea.

E un ordin, o glumă, un sfat ? Mai bine să nu dau prilej să fiu mustrat.

Mă duc să-mi spăl limba la cişmea.

După ce mi-am spălat-o mă plimb prin curte. Încerc să-mi iau o mutră cît mai nepăsătoare.

Pe geamurile sparte ale uzinei lucrătorii se uită la mine.

Deodată trece pe lîngă mine un bărbat gras, fără barbă, grav la înfăţişare, cu obrajii puhavi. Îmi aruncă o privire rece, supărată, batjocoritoare.

Acesta-i domnul Troupat.

Domnul Maillart îmi face semn să mă duc sus. Mă prezintă. Voi fi o lună de zile elevul acestui om gras, cu obrajii puhavi.

Domnul Troupat o fi făcînd în silă meseria asta de instructor sau așa-i obiceiul prin uzine? Nu știu, dar eu în fiecare dimineață cînd mă scol mă înfior la gîndul că iar trebuie să dau ochii cu dînsul; are o înfățișare preotească și glacială și o mutră aspră!

Fie ce-o fi dar am să rămîn pînă ce voi prinde meșteșugul și voi ști să scriu cum trebuie:

„Ca răspuns la onorata dumneavoastră scrisoare din cincisprezece curent. Vă rugăm să onorați."

„Vă rugăm să onorați!"

Întîia oară cînd l-am auzit pe domnul Troupat spunînd asta, am crezut că are să se mai descrețească puțintel și are să înceapă o romanță.

„Vă rugăm să onorați polița noastră."

Sînt un prost.

După o lună, domnul Maillart mă cheamă la dînsul:

— Domnule Vingtras, nu pot să te mai țin. Ar însemna să-ți răpesc timpul — ceea ce n-ar fi cinstit din parte-mi și nici nu mi-ar folosi la ceva. Vina este a mea că am crezut că un tînăr învățat și cu imaginație ar putea să deprindă metoda și limbajul comercial. Nu vei avea niciodată ceea ce trebuie aici. Dumneata ai altceva, așa că ar fi o nebunie să mai stai la noi. Eu te sfătuiesc să lași comerțul și să cauți altceva care să fie mai potrivit cu inteligența și cu învățătura dumitale.

Domnul Troupat mi-a întins pălăria, fără o vorbă.

Am trecut prin curte printre două șiruri de mese de lucru așezate la ferestrele atelierelor.

Un ucenic a auzit ce s-a întîmplat și a dus pretutindeni vestea înfrîngerii mele.

Trist lucru să treci pe sub focul atîtor priviri miloase !

Inteligența și învățătura mea !

Prin ce mijloace oare poți să ajungi să fii prost ? Prin ce mijloace poți să uiți ce-ai învățat ? Spune-ți-mi, vă rog, cît mai repede ! Spuneți-mi asta voi care n-ați fost la școală înaltă și vă cîștigați pîinea cea de toate zilele ?

XXX

PRIN GALERIILE ODEONULUI

De cînd tot alerg după un post în comerţ nu m-am mai întîlnit cu vechii mei tovarăşi. La treaba asta n-ar putea să-mi fie de nici un ajutor. Ba chiar ar mai şi rîde de mine!

„Vingtras se face băiat de prăvălie!"

M-am dus la Legrand. Îi spun:

— E mai greu să stai singur. Ce-ar fi să luăm o odaie împreună?

Ideea i-a plăcut.

Foarte bine. Vom avea acelaşi acoperiş, un singur foc de aprins şi o singură lumînare. Va fi mai ieftin şi vom putea să înfruntăm mai bine foamea. Aşa că am închiriat în strada Şcoalei de Medicină o odaie cu două paturi.

E o încăpere întunecoasă, posomorîtă, care dă spre un zid crăpat, negru de funingine, vechi, puhav. O curte în care şi un lup s-ar sinucide.

Trăim ca nişte eroi; ducem o viaţă de puritani; în şase luni n-am fost de trei ori la cafenea dar nici n-am făcut un pas înainte, n-am putut să publicăm un rînd, n-am cîştigat amîndoi la un loc nici măcar cincizeci de bani! Am citit cîteva cărţi luate de la o bibliotecă de împrumut cu trei franci pe lună. Nu ni s-a cerut nici o garanţie

pentru că de-o veşnicie ne tot vede lumea prin cartier.

— Vă ştiu din galeriile Odeonului, a spus domnişoara Boudin care ţine o bibliotecă de împrumut pe strada Casimir Delavigne.

Cred şi eu că ne cunoaşte! Galeriile Odeonului sînt clubul nostru şi adăpostul nostru. Tot scotocim prin cărţile de pe tarabele librarilor întinse acolo, parc-am fi nişte oameni de litere, şi totodată ne adăpostim şi de ploaie. Ne ducem pe-acolo cînd ne-am săturat de tăcere şi de mirosul odăii noastre păcătoase.

Vreo patru ani în şir am tot umblat printre aceste culoare de piatră. Cu siguranţă că am făcut, dacă ar fi să număr paşii încoace şi încolo, cel puţin de trei ori înconjurul lumii. S-ar putea socoti!

În fiecare zi după prînz, o plimbare; în fiecare seară, după-masă, altă plimbare, cumplită, interminabilă!

Cred că aproape numai noi ne plimbam atîta; noi şi cîteva personaje ciudate, dintre care cel mai de seamă avea o haină neagră, lornion, pantofi rupţi, fără ciorapi. Îl chema Quérard şi era legitimist [1] iar nevastă-sa spălătoreasă.

Legitimistul acesta avea un mic grup cu ciorapi rupţi ca şi el — legitimişti şi ei — care se întîlneau cu dînsul în galeriile Odeonului şi care îşi dădeau aere de *incroyables* [2] şi vorbeau de rege răsucindu-se pe pantofii lor fără talpă — şi pe călcîiul lor roşu de frig iarna şi negru de murdărie vara.

---

[1] Regalist, partizan al dinastiei Bourbonilor, detronată după revoluţia din 1830 (n.t.).

[2] Filfizoni regalişti din timpul Directoratului (1795—1799) (n.t.).

Ideea asta de a fi regalist cu atît de puţină încălţăminte şi cu haina încheiată cu sfoară în loc de nasturi, ne făcea să avem chiar un soi de respect faţă de dînşii ; dar felul lor de a se purta era uneori obraznic. Ne măsurau din cap pînă-n picioare, parcă ar fi spus : „Ce-i cu ţopîrlanii ăştia ?“ Părerile noastre erau în orice caz cu totul deosebite.

În galeriile Odeonului erau două partide extremiste : regaliştii, comandaţi de omul cu lornion şi cu nevasta spălătoreasă — şi republicanii înaintaţi al căror şef părea să fiu eu din pricina bărbii mele lungi şi a înfăţişării mele de apostol ; şi umblam întotdeauna cu capul gol.

Da, umblu cu capul gol şi iată de ce.

Am de foarte multă vreme o pălărie prea largă pe care mi-a dat-o un prieten.

Înainte aveam una prea strîmtă. Trebuia s-o ţin în mînă, la spate.

Din cauza asta unii oameni înguşti la minte şi cu pălării care le vin bine au despre mine o părere proastă. Spun că fac aşa intr-adins, că vreau să-mi dau aere de gînditor, să-mi arăt fruntea, pentru că e largă ! E „un îngîmfat“, zic ei.

Îngîmfat ? Aş vrea şi eu să-mi pun pălăria în cap, dacă aş putea.

Librarii din galerii, care ne văd umblînd pe acolo toată vremea ne dau voie să răsfoim cărţile.

Ne lasă să aruncăm o privire piezişă în cărţile noi. Putem să ne dăm seama — uitîndu-ne cruciş — — de toată literatura contemporană. Trebuie să te uiţi cruciş, ca să strecori o privire în paginile netăiate.

Spun că cunoaştem toată literatura contemporană ; de fapt cunoaştem numai pe cea care e

tăiată ; cunoaştem deci cam jumătate. Jumătate nu e tăiată.

Mie mi-i foarte greu — mult mai greu ca altora să cercetez cărţile noi, asta din cauza pălăriei. La început o puneam jos dar lumea credea că vreau să cînt ceva ; oamenii se opreau dar plecau dezamăgiţi cînd vedeau că nu cîntam — aveam aerul că făgăduiesc ceva şi nu mă ţin de cuvînt. Şi atunci nu mi-am mai pus jos pălăria.

Aşadar nu pot să urmăresc progresul spiritului nou aşa cum fac cei care pot să ţină cartea cu amîndouă mîinile. De aceea, dacă cineva are de gînd să mă învinuiască de ignoranţă să cugete puţin înainte de-a mă osîndi. Aş fi învăţat şi eu şi aş şti acuma mai mult decît ştiu dacă aş fi putut să-mi pun pălăria în cap cînd citeam, dacă n-aş fi avut mîinile prinse !

Să ai mîinile prinse !... Asta e o piedică pentru cineva, oriunde, şi în politică şi în afaceri şi prin Galeriile Odeonului !

A fost chiar o vreme cînd n-am fost în stare să mai învăţ nimic ! Învăţătura mea modernă a fost oprită în loc ! Şi asta fiindcă marginile pălăriei mele îşi trăiseră traiul... începeau să se taie chiar lîngă calotă ; ar fi fost deci o nebunie să ţin pălăria de margini. Asta-i tot aşa cum ai ridica o ceaşcă a cărei toartă s-a desprins şi a fost lipită apoi cu scuipat.

Marginile pălăriei, dacă nu te atingeai de ele, mai puteau să stea aşa fără să se desprindă dar atunci trebuia să ţin pălăria cum ţii un ciorap cînd îl cîrpeşti, pe pumn, sau cu fundul în palmă — ceea ce mă făcea să nu mă pot sluji decît de o mînă.

Ne bucuram mai ales de protecția doamnei Yaux, librăreasa cu păr cărunt din fața cafenelei Bruxelles.

— Eu cred că vi-s picioarele ferfeniță, ne spunea ea uneori.

— Nu.

— Atunci vi-s înghețate.

— Asta da.

— Puneți-le ici lîngă sobiță.

Zgîndărește jeraticul cu vătraiul și ne încălzim pe rînd.

Ce femeie de treabă !

Nu știu dacă o fi făcut avere...

E vorbăreață — îi cam place să bîrfească — dar e bună la inimă.

Bună la inimă, da ! Mi-aduc aminte că o dată ne-a spus :

— Am un fel al meu de-a face cafeaua cu lapte — numai eu știu s-o fac așa dar nu vreau s-o beau numai eu...

Și ne-a turnat două cești pe care le-a scos de sub niște ziare.

Văzuse probabil că eram galbeni de foame ! De vreo cîteva zile mîncam numai pîine uscată. Și atunci ea a găsit felul acesta delicat de a ne veni în ajutor !

Să nu primim ar fi însemnat s-o supărăm.

A trebuit să iau ceașca și s-o sorb ca să-i arăt că-mi place cafeaua — dar am băut-o și pentru că era fierbinte și eu eram înghețat de frig, pentru că era tonică și eu eram slab, pentru că era hrănitoare și mie mi-era foame...

Am fost fericiți s-o răsplătim pentru cafeaua cu lapte și pentru bunătatea ei cînd Legrand a primit banii de la mamă-sa și cînd mi-au sosit și mie banii...

I-am cumpărat nişte buchete de flori, care o săptămînă i-au parfumat taraba.

Buchetul se uscase şi parfumul lui se stinsese de mult dar eu îmi aduceam aminte de ceaşca aceea de cafea fierbinte pe care ne-o dăduse ea într-o dimineaţă de iarnă...

Nici o întîmplare deosebită ! Umbletul nostru de colo pînă colo şi viaţa pustie, cumplit de pustie !

Totuşi într-o dimineaţă am avut o emoţie.

Cineva, deodată, m-a bătut pe umăr.

— Nu mă mai cunoşti ?

Da, am mai văzut eu undeva mutra asta, dar nu pot pune un nume pe faţa asta umflată de grăsime şi îngîmfare.

— Adă-ţi aminte bine... Un profesor de-al dumitale...

— La Saint-Étienne ?... La Nantes ?

— La Saint-Étienne.

Acuma ştiu — cred că ştiu !

Domnul pare foarte mulţumit că mi-a împrospătat memoria, că m-a făcut să-mi aduc aminte.

— Acuma îţi aduci aminte ?

— Da, îmi amintesc, dar de abia am putere să răspund, cred că m-am făcut alb la faţă ca varul şi mă clatin pe picioare.

Cel care e în faţa mea şi care mi-a atins uşurel braţul cu mîna e un vechi profesor de-al meu care mi-a tras o palmă într-o dimineaţă — într-o marţi dimineaţă : n-am uitat ziua, n-am uitat ora ; mi-aduc aminte bine că era soare şi că mi s-a încrîncenat inima şi mi-au dat lacrimile !

— Ești fiul vechiului meu coleg, domnul Vingtras ?

— Adevărat. M-ai recunoscut și te recunosc și eu. Pe dumneata te cheamă Turfin și te-ai purtat cu mine la liceu ca un călău...

Glasul îmi șuieră, mîna îmi tremură.

— Ai abuzat de titlul dumitale, ai abuzat de puterea dumitale, ai abuzat de slăbiciunea mea, de sărăcia mea... Erai profesor și eram elev... Tata era profesor... Dacă te-aş fi înjunghiat cu cuțitul aşa cum îmi venea să fac de multe ori aş fi fost trimis la închisoare. Mie puțin mi-ar fi păsat, dar tata și-ar fi pierdut catedra... Acuma însă sînt liber și te-am prins !

L-am apucat de mînă.

— Da, te-am prins și nu te las fiindcă vreau să-ți spun că ești un laș, și dacă nu ești laș pînă la capăt și nu stai aici pînă te-oi batjocori cum trebuie, să știi că te pălmuiesc și-ți dau și cîteva picioare-n spate.

Încearcă să se smulgă. O ! nu ! Îi sucesc mîna. Elev Turfin, să stai cuminte !

Face o sforțare.

— Nu mișca, bagă de seamă că acuși te cîrpesc ! Ticălos ce ești care ai îndrăzneala să vii să-mi întinzi mîna pentru că sînt înalt, voinic... pentru că sînt în toată firea... Cînd eram copil m-ai bătut așa cum băteai pe toți copiii săraci. Nu numai pe mine m-ai chinuit — mi-aduc aminte de băiatul acela schilod, săracul și de acela a cărui mamă trăia cu unul și cu altul. Glumeai pe socoteala băiatului schilod și pe celălalt îl făceai să se înroșească de rușine cînd vorbeai în fața clasei de meseria maică-si... Ticălosule !

Turfin se zbate în mîinile mele. S-adună lume.

— Ce s-a întîmplat ?

— Ce este ?

În clipa asta — ce noroc ! — trece un grup de liceeni. Îl iau pe Turfin şi-l duc în faţa lor.

— Ce este ? Uitaţi-vă, domnul ăsta e un belfer de-aceia care la liceu asupresc pe copiii fără apărare. Aşa că atunci cînd întîlneşti în viaţă oameni de teapa lui trebuie să-i faci să plătească nedreptăţile şi cruzimile lor de altădată. Voi ce ziceţi ?

— În genunchi cu el ! Să-i punem nişte urechi de măgar, strigă cîţiva băieţi.

El încearcă să spuie ceva, bolboroseşte. Vrea să iasă din încercuire. Dar cercul se strînge în jurul lui şi mai tare şi-l înghesuie.

— În genuncii ! Să-i punem urechi !

Au şi făcut dintr-un jurnal urechi de măgar şi se reped la el. Mă cuprinde mila — spun minciuni, nu mila ci frica de scandal. Întîmplarea a căpătat o întindere prea mare. Te pomeneşti că-l omoară — şi atunci aş fi eu răspunzător. Îi dau într-o parte cum pot, îl scot pe Turfin din mîinile lor şi îi spun :

— Cred că ţi-a fost destul... Te iert... pleacă... Să nu te mai prind în drumul meu, afară doar dacă nu vrei să te baţi cu mine...

Îmi scriu repede numele şi adresa pe o bucată de hîrtie, i-o arunc în faţă şi spun băieţilor să-i dea drumul.

A luat-o la fugă, huiduit.

— Ai fost aspru, îmi spune un tovarăş care se nimerise şi el pe-acolo...

— Am fost fricos. Ar fi trebuit să-l scuip de zece ori în faţă. Ar fi trebuit să-l fac să plîngă cum m-a făcut să plîng cînd eram şcolar.

Mi-am căutat repede doi prieteni — care două zile au tot aşteptat să trimită Turfin martori.

O ! aş da tot ce am — mîncarea mea pe-o săptămînă — ca să pot sta în fața lui cu o armă în mînă şi aş vrea să fiu şi rănit numai să-l rănesc şi eu.

Îmi aduc aminte de marțea aceea cînd m-a pălmuit — aveam treisprezece ani. De-atunci locul unde m-a atins cu palma se face alb ca varul ori de cîte ori mă gîndesc !

Iarăşi ceasuri şi ceasuri şi ceasuri întregi de umblat încoace şi încolo ! Şi mereu aceleaşi cărți netăiate în care mă uit cruciş...

În zilele cînd e premieră vedem trecînd actori — cîteodată şi autori.

Moş Constant, portarul teatrului Odeon, dă din cap prietenos cînd ne vede.

Poate că asta are să ne servească la ceva şi are să ne ajute să ni se primească şi nouă vreo piesă. Dacă are să *meargă* cum am mers noi atunci, hotărît ne scoatem cheltuiala pantofilor pe care i-am scîlciat cît am tot umblat.

XXXI

DUELUL

Piese ? Vorbă să fie !

Ne pusesem în gînd, Legrand şi cu mine, să facem una împreună.

După o săptămînă, amîndoi într-un gînd, am lăsat-o baltă.

Fiecare dintre noi trăieşte numai din ce a citit ; dar ceea ce a învăţat el şi ceea ce am învăţat eu nu se potriveşte de loc. Eu de dumnezeu n-am prea auzit. Cît despre dînsul — mamă-sa e catolică şi el are aghiazmă în sînge.

A găsit o vorbă ca să caracterizeze tendinţele a ceea ce numeşte el sufletele noastre.

— Eu cred în *Cel de Sus*, tu crezi în *Cei de Jos*.

Aşa este într-adevăr şi de aceea credinţele noastre se înfruntă şi se ameninţă între ele.

Situaţia a ajuns de nesuferit. În odăiţa asta cu două paturi izbucnesc adevărate furtuni.

Odăiţa e prea mică pentru noi trei, Legrand, Vingtras şi Mizeria. A ! ticăloasa ! Ne face să ne ciocnim şi să ne jignim în fiecare clipă, pe lîngă paturi, în faţa căminului fără foc, la masa şchioapă.

Aproape că ne urîm. Ura nu e încă pe buze, dar e în ochi. Ne insultăm cu privirea din cauza unei uşi deschise, a unei ferestre închise, a unei

lumînări stinse prea tîrziu. Încercăm zadarnic să ascundem unul faţă de altul sau faţă de noi înşine scîrba şi necazul pe care ni le stîrneşte această promiscuitate.

E ca o căsătorie la ocnă între doi ocnaşi geloşi.

Nu ni-i îngăduit să avem o prietenă şi sîntem osîndiţi la castitate.

Dacă la unul din noi ar veni o femeie celălalt ar trebui să plece... Afară e frig ; şi s-ar mai putea ca asta să se întîmple tocmai cînd scrim mai bine ; ni s-ar părea că niciodată n-am fost mai inspiraţi. Ce supliciu !

Pofta noastră de lucru se iroseşte în această luptă ascunsă.

Sînt clipe în care, zdraveni cum sîntem amîndoi, am trage unul în altul dacă am avea un pistol în mînă.

Pistol am găsit !

Uite, aici un om prăbuşit la pămînt într-o baltă de sînge.

Eu am făcut treaba asta.

Într-o seară, Legrand mi-a dat o palmă — nu ştiu de ce ! nu l-am întrebat ; n-am să-l întreb niciodată !

Poate că din pricina vreunei femei.

Nu însemna nimic pretextul.

A fost picătura care face oala să dea pe de lături ; adică, mai bine zis, lacrima amară care a stat prinsă în genele noastre ani şi ani de zile cît am locuit împreună.

Ne-am certat şi mîine continuăm cearta cu arma în mînă, fiindcă ne împinge pe unul împotriva celuilalt toată amărăciunea ocnei unde am fost legaţi cu acelaşi lanţ.

Fiecare din noi era vrednic în felul lui și ambițios în felul lui — dar aceste feluri de-a fi erau jignite la orice mișcare pe care o făceam în bezna cumplită a vieții noastre.

— Într-o asociație de soiul acesta trebuie să fie o femelă și un mascul, mi-a spus unul din martori, cu care vorbeam despre întîmplare. Aici lipsea femela. Ba da ! Era una ! Foamea. Și acum aveți să vă bateți de groaza ei, așa cum se bat doi masculi pentru o femelă.

Așa este ! și de aceea am spus că mă împac dacă mi se cer scuze, și de aceea Legrand n-a vrut. Odaia noastră era prea mică pentru ca să încapă amîndouă voințele noastre, una bretonă, alta din Auvergne... mai cu seamă că aceste voințe nu se mistuiau în certuri așa cum se întîmplă la oamenii slabi de înger... Pînă acuma au tăcut deși s-au înfruntat totuși în tăcerea lor. Acuma vor vorbi prin gura pistoalelor sau cu limba ascuțită a săbiilor.

O împunsătură n-ar fi însă de ajuns. Numai spada nu-i destul ; ea numai ar zgîria marea oglindă sumbră care, la gestul lui Legrand mi s-a părut că iese din pămînt și se înalță în fața mea — ca să văd cum se răsfrînge în ea imaginea tinereții noastre îmbrăcate în negru !

Trebuie să tragem unul în altul, să tragem cu gloanțe, să tragem pînă ne-om face bucăți.

— Spuneți martorilor domnului Legrand că dacă vrea, ne vom bate pînă cînd unul din noi va cădea.

— Spuneți domnului Vingtras că primesc.

Acum e sîmbătă, opt seara. Avem timp să hotărîm tot ce trebuie pe mîine.

Să hotărîm condițiile duelului, da! Să găsim însă arme, nu. N-avem nici un ban.

Ne trebuie bani ca să închiriem pistoale și să ne ducem la marginea orașului să ne batem.

Amînăm pe luni. Luni putem să punem ceva la muntele de pietate. Duminică e închis.

Collinet, colegul nostru de la Nantes, care e student în medicină și ca atare va fi de față la duel are un ceasornic de aur cu lanț. Pentru ăsta capătă sigur optzeci de franci. Cu ce mai am eu o scoatem la capăt.

Legrand are și el nevoie de douăzeci și patru de ceasuri ca să găsească ce-i trebuie.

La ce oră se deschide muntele ?

— La nouă.

— Atunci la zece ne întîlnim la Café des Variétés ca să fim aproape de Caron, armurierul de la care luăm cu chirie pistoalele.

— De acord.

Duminica a fost plină de soare. Mi-aduc aminte cum aurea soarele absintul meselor cafenelei unde ședeam pe terasă; cîteodată o boare de vînt înfiora ca pe o mătase verde frunzișul copacilor de pe bulevardul Montparnasse în fața cîrciumii mătușii Boche. Te bucurai că trăiești.

O fată, care nu și-a scos pînă acum corsetul în fața mea s-așază lîngă mine și mă sărută pe gură.

— Am auzit că te bați în duel. Dacă mori te-ai ales măcar cu o sărutare. Și dacă vrei, mă culc cu tine la noapte.

Are o floare la ureche, o ia și mi-o dă.

— Uite, dacă mori au să te îngroape cu floarea asta.

Şi rîde.

Nu crede, nimeni nu crede, pe-o vreme molcomă ca asta, în cîrciuma asta veselă, sub cerul cu nouraşi albi, că poate fi un duel pe viaţă şi pe moarte. Şi asta mă necăjeşte şi mă întărîtă. Ce cred ei, că sînt unul din aceia care trimit martori în glumă? Habar n-au atunci cine sînt şi ce vreau. Nu-şi dau seama că sînt un om care îşi urmăreşte scopul orbeşte şi că, sînt mai fericit să-mi ating scopul, decît nemulţumit că fac pe eroul într-o tragedie sîngeroasă!

Vor să ne ducă la o sală de tir. De ce? Ce nevoie am să ştiu dacă trag bine sau nu? Puţin îmi pasă! Nu mă gîndesc nici măcar dacă am să fiu rănit sau dacă am să rănesc, dacă am să fiu ucis sau dacă am să ucid.

Mi-am scris în cap de multă vreme, cu un vîrf de cui parcă, că trebuie să mă port vitejeşte, mai vitejeşte decît ceilalţi, şi că această vitejie va fi răzbunarea mea de dezmoştenit al soartei, arma mea de om singuratic.

Am spus martorilor că nu vom trage la un semnal anumit ci că vom înainta unul spre altul trăgînd fiecare cum vrem.

În felul acesta, chiar dacă sînt atins, voi putea să ajung lîngă Legrand şi să-l dobor.

Ceilalţi au stăruit atîta încît n-am avut încotro şi a trebuit să mă duc cu ei la sala de tir.

Legrand cu ai lui tocmai ieşeau. Ne-am salutat ca nişte străini.

Lîngă un perete e un manechin de tinichea presărat cu pete albe.

Număr petele.

— Unsprezece ?

— Da, răspunde cel care încarcă pistoalele. Domnul Legrand trage bine. Numai o lovitură a pierdut.

Omul de tinichea e şters de pete ; mi se dă un pistol ; trag douăsprezece gloanţe.

Numai unul a nimerit.

Însoţitorii mei sînt sastisiţi, chiar se bosumflă. Ar vrea ca omul lor să fie mai dibaci.

Ne-am despărţit pe la zece seara.

— Culcă-te devreme, mi-a spus unul care zice că se pricepe. Aşa ai să fii mîine mai liniştit şi n-are să-ţi tremure mîna.

M-am culcat şi am dormit buştean.

M-am trezit totuşi foarte devreme şi m-am gîndit că aş putea să fiu schilodit sau să mor după o lungă agonie. Foarte bine ! Dacă mor, toţi au să spuie că am fost un om curajos ; dacă sînt schilodit femeile au să afle de ce şi au să mă iubească şi aşa. De altfel, nu-i numai asta ! Trebuie să-mi deschid drum numaidecît, trebuie să arăt dintr-o dată ce pot să fac şi să-mi asigur pe zece ani de acum înainte respectul laşilor.

De la fereastra mea se vede Luxemburgul. Şi în timp ce arunc o privire, cea din urmă, peste grădina asta mare şi nătîngă, în timp ce mă uit cum se strecoară pe alei maniacii cu păr alb care vin în fiecare dimineaţă pe răcoare să-şi tîrîie pe-aici papucii moi şi să murdărească cu vîrful bastonului roua de pe iarbă, mă gîndesc că în loc să fim victimele melancolicei verdeţe, vom fi, Le-

grand şi cu mine, stăpînii unui colţ întreg al naturii ; vom face un vuiet de tunet într-o vale liniştită ; vom biciui cu gloanţe văzduhul greu care ne apasă creştetul.

Asta e cea dintîi dimineaţă de mîndrie din viaţa mea, care pînă acum a îndurat numai umilinţă şi chinuri. Face oare s-o mai duc multă vreme aşa — ca să ajung la tîmpenia maniacilor cu păr alb ?... Mai bine să mor cu semeţie !

Îmi iau cea mai frumoasă cămaşă pe care o am ca să mă înfăţişez cuviincios dacă cumva cad şi trebuie să mă dezbrac.

Mă gîndesc cum e mai bine să ţin pistolul şi mă uit în oglindă, să văd dacă am o mutră impunătoare cînd ochesc.

Mi s-a spus să nu las să mi se vadă nimic alb din îmbrăcăminte.

M-am încheiat deci pînă la gît ca să nu dau la iveală nici o fulgerare de cămaşă.

Vin martorii.

— Te-ai gîndit bine ? Crezi că treaba asta nu se poate isprăvi şi altfel ?

Să-i iei la palme, nu altceva !

— Atunci cel puţin să trageţi numai o dată !

Şi mă bat pe umăr şi-mi spun ca unui băieţaş :

— Hai, nu mai fi aşa de rău !

Şi doar numai din cauza lor, ca să le par viteaz, numai din cauza publicului făcut din nişte nătărăi de felul lor am să mă bat acuma în duel !

Şi pe lîngă asta au început să mă coste scump !

Nu sînt zgîrcit dar mi-i ciudă cînd îi văd cum comandă, beau, ciocnesc fără să le pese de mine şi de sărăcia mea !

Şi mai şi rostesc vorbe care nu-mi plac :

— Bem ca la o înmormîntare, zice unul.

Asemenea vorbe, oricît ai fi de curajos, îți dau fiori.

Haidem ! e nouă și muntele de pietate s-a deschis.

Collinet vine cu trăsura să mă ia împreună cu martorii. Legrand e în altă birjă cu ai lui.

Intrăm la Café des Variétés. Martorii rămîn numai cît să soarbă o ceașcă de șocolată și pleacă după aceea împreună la munte și de-acolo la armurier.

Rămînem numai noi, Legrand și cu mine. Legrand se așază la un colț al terasei, eu la celălalt. Așteptăm.

Cînd eu, cînd el, ieșim pe trotuar și ne uităm pe bulevard.

Patronul e cu ochii la noi.

Clienții cafenelei, cărora le-au dat de veste chelnerii, ne arată cu degetul și vorbesc între ei.

— Nu zic că-s niște poltroni. Nu, niște escroci.

O ! Ce caraghioslîc și ce rușine ! Mai bine aș sta întins pe banchetele astea cu coastele sfărîmate sau cu capul găurit de gloanțe decît să fiu ținta acestor priviri și a acestor glume...

În sfîrșit sosesc martorii !

— Ce s-a întîmplat ?

La munte i s-au cerut lui Collinet niște acte și cum nu le avea la el a trebuit să se ducă acasă să le ia.

— Ați luat banii ?

— Da.

— Atunci plătește șocolatele.

Şi oftez, uşurat.

Văd că Legrand face şi el la fel.

Era şi timpul : era cît pe ce să ne împăcăm pe cîteva ceasuri pentru ca unul din noi să poată pleca în expediţie şi să aducă de pe undeva cinci franci.

Chiar mă gîndisem să-i propun un duel imediat şi cumplit. Am fi tras la sorţi cine să se ducă la contoar şi să spuie : „Eu datoresc şocolatele !"

Dar dacă aveam destul curaj pentru acest duel americănesc nu aveam destul ca să fiu în stare, dacă soarta ar fi fost împotriva mea, să mă apropii de contoar şi să spun : „Eu datoresc şocolatele !"

Pornim spre gara Sceaux !

Unul din martori ştie pe-acolo un loc potrivit.

Dar cînd ajungem, trenul a plecat.

— Dacă am lua o trăsură pînă acolo ?

Cum vreţi !

Sîntem bogaţi datorită muntelui.

Opresc birja la întîia tutungerie pe care o găsim şi îmi cumpăr o ţigară de foi groasă, foarte groasă.

Cineva îmi dă flori pe fereastra trăsurii.

Nu iau decît un buchet de cinci parale. Cînd eram mic şterpeleam doar numai cîteva garoafe sau cîteva violete din grădinile altora : mai tîrziu, nu puteam să-mi rup din banii de pîine ca să îmbogăţesc florăresele aşa că am păstrat gustul mănunchiurilor mici şi discrete pe care le strîngi la piept sau în pumn ; strîng între degete florile şi o mulţime de imagini blînde îmi joacă în minte cum joacă pe stradă cele cîteva frunze verzi pe care vîntul tocmai le-a smuls din copaci.

Tovarăşii mei nu vorbeau. Cu cît mergeau mai departe cu atît le pierea graiul. Tristeţea periferiei, singurătatea cîmpului, tăcerea apăsătoare şi poate presimţirea unei nenorociri le opreau vorbele în gîtlejul încleştat; şi îmi aduc aminte ca acum că unul din ei chiar m-a speriat cu faţa lui palidă şi privirea lui de înecat.

Nu! Duelul acesta trebuie să-mi netezească drumul vieţii, dacă nu mi-oi pierde cumva viaţa cu prilejul lui. Aşa că o dată ce-am început treaba asta, am s-o duc pînă la capăt într-un fel vrednic de mine, vrednic de ideile mele şi de steagul meu.

Sînt un răzvrătit... Viaţa mea va fi o viaţă de luptă. Aşa am vrut. Acum cînd întîia oară mă întîlnesc cu primejdia, vreau să văd ce mutră face cînd o întărîţi şi ce mutră am să fac şi eu în faţa ei.

Am ajuns, după nu mai ştiu cîte gînduri şi cît drum, la Robinson.

Vedem copacul în care e un restaurant; e înflorit tot de fete cu capul gol care şuieră ca nişte mierle şi gungures c ca nişte turturele.

Azi e zi de bîlci.

Scrîncioabele se leagănă în aer, cu femei care îşi strîng speriate fustele în jurul pulpelor dar fără să le poată acoperi bine...

Îmi aduc aminte de scrîncioabele de la noi şi de ţărăncile frumoase şi pieptoase cărora le dădea tîrcoale curiozitatea mea de adolescent. Trupul meu se deştepta pe furiş. Chiar şi acum, cînd se aşteaptă să fie rănit, şi tot vorbeşte.

— La ce te gîndeşti ? mă întreabă Collinet.

— La nimic !

Şi trecem prin bîlci.

Pe o stradă, în fața unei barăci, cîțiva atleți cheamă lumea. Bat cu amîndouă mîinile într-un gong de aramă şi suflă din toate puterile în nişte cornete de umflat vocea, care latră şi mugesc.

La un tir, oamenii ochesc şi trag cu carabina. Detunăturile sfîşie în mintea mea limpede o reverie care tocmai începuse şi aduc aminte martorilor de misiunea lor.

Discutăm despre ultimele condiții într-un colț liniştit, la o masă pe care o împrejmuie şi o molcomeşte un brîu de verdeață.

— Cîtă pulbere aveți ? Cîte gloanțe ?

— Şase.

— Eu ochesc foarte prost aşa că asta-i poate cam puțin. Eu zic aşa : Dacă nu ne nimerim cu primele gloanțe sau nu ne-am rănit aşa de tare încît să nu mai putem trage, atunci să ne apropiem pînă la cinci paşi unul de altul.

Eu sînt cel insultat, am dreptul să cer o reparație după placul meu, una care să mă mulțumească sau să mă înveselească.

— Bun — spun toți martorii într-un glas — dar asta înseamnă să ne uităm cum vă omorîți, ba chiar să fim complici la omor !

Un omor în care fiecare înfruntă aceeaşi primejdie. Aşa-i la război.

A trebuit să le spun vorbe de-acestea, umflate !

Le-a fost frică atunci cînd au văzut că se apropie clipa şi cînd şi-au dat seama ce urmări poate avea hotărîrea mea.

Sînt foarte liniştit şi ceea ce spun ei că e asprime, nu-i la mine decît gestul şi glasul unei voinţe care nu dă îndărăt.

Plecăm.

— Eşti palid, îmi spune Collinet.

— Cred şi eu ! Şi la 2 decembrie eram palid. Am avut totuşi o slăbiciune.

Am întîlnit în drum o cerşetoare. Altădată i-aş fi dat numai zece bani. Acuma i-am dat un franc ca să-mi spuie : „Noroc să vă dea dumnezeu".

La Robinson, care dispare după copaci în urma noastră, bărăcile se aud mereu făcînd o larmă, pe care depărtarea tot mai mare o sfîşie din cînd în cînd ; mai vin pînă la noi crîmpeie de muzică barbară.

Mergem fără să vorbim, Legrand cu prietenii lui, eu cu ai mei.

Collinet din cînd în cînd îşi deschide agitat trusa ca şi cum ar vrea să vadă dacă n-a uitat ceva, dacă are tot ce trebuie...

— Păzeşte-ţi capul cu pistolul... uite aşa, de profil ! îmi tot spune un martor.

— Lasă-l pe Legrand să tragă întîi, mă sfătuieşte celălalt.

Abia aud ce spun şi fac o mişcare de dispreţ, care se reproduce pe drumul scăldat în soare. Umbra mea pe drum e ca omul de tinichea de ieri, pe lîngă zidul alb al sălii de tir ; mai că-mi vine să mă uit să văd dacă nu am pe haine petele albe pe care le-au făcut pe manechin gloanţele...

Pînă acum încă n-am fost vreodată *eu* în lumea asta largă. Întotdeauna m-am înăbuşit în haine prea strîmte şi făcute pentru alţii sau în tradiţii

care mă revoltau sau mă apăsau. La lovitura de stat am înghițit mai mult noroi decît praf de pușcă. La liceu, în Cartierul Latin, prin lăptării, prin birturi și camere mobilate, pretutindeni, toți au fost împotriva mea ; și totuși îmi gîtuiam orice mișcare, îmi sugrumam glasul, îmi înăbușeam supărările...

Acuma însă, nu sîntem decît doi !... Mai mult chiar ! Glontele meu dacă nimerește va ricoșa și va lovi în toată această liftă de oameni care, pe față sau cu ipocrizie, dau ajutor omorului ascuns, ghilotinei fără sînge, împingînd pe oameni la mizerie și la șomaj, la răzvrătire și la fărădelegi.

Pentru nimic în lume n-aș pierde prilejul acesta de a-mi face, într-o clipită, cu puțintel curaj un semn care va fi cea dintîi glorie a mea — de care nu mă sinchisesc de loc ! dar care va fi mai ales cea dintîi unealtă tare și amenințătoare pe care voi putea s-o făuresc în atelierul răzvrătirii mele.

Gata !

Nu spun asta cu glas tare ci numai în șoaptă, ca o încheiere : acesta e totalul socotelilor mele.

Trecem pe lîngă o fermă. Martorii întreabă dacă n-au ceva de băut. Iau și eu un pahar de apă. Legrand la fel. Cînd te bați trebuie să fii cu capul limpede. Am avut amîndoi același gînd. El simte ca și mine că avem nevoie de clipa aceasta și că un val de sînge, orideunde ar țîșni, va spăla noroiul și tristețea tinereții noastre !

— Domnilor — spune cu o voce cam tremurătoare unul din martori — m-am dus mai departe și am găsit un loc care cred că e potrivit.

Nu s-aud decît crengile uscate care trosnesc sub picioarele noastre și cîte o tusă scurtă care iese din piepturi înăbușite; auzim cum fuge o șopîrlă, cum își ia zborul o pasăre... cum bate în depărtare toba saltimbancilor de la bîlci.

Mai auzim și altceva acuma. Zgomotul pistoalelor care se încarcă și un cuvînt :

— Începeți !

Două detunături se împrăștie pe cîmp. Am rămas în picioare amîndoi. Am făcut cîțiva pași, nu mai știu cîți, și am lăsat în jos pistolul. Nici unul nici altul n-am nimerit. Legrand, plin de sînge rece, m-a ochit pe îndelete. Glontele lui mi-a trecut chiar pe la ureche și mi-a atins părul. Ar fi trebuit să-mi tai chica. Stă zburlită și servește drept țintă.

— Ați putea să isprăviți așa, spune Collinet. La zece pași ! Asta-i curat omor ! Aveți să vă ucideți unul pe altul.

— Încărcați pistoalele !

Tonul a fost, probabil, poruncitor, fiindcă martorii au ascultat de ordin ca niște soldați.

Legrand și cu mine ne plimbăm încoace și încolo, fiecare în altă parte, tăcuți, foarte liniștiți, cu mîinile la spate, cu un aer gînditor.

Un cîine, pripășit pe aici, se gudură pe lîngă mine și mă privește cu ochi ce cerșesc o mîngîiere. Îmi aduce aminte de Myrza, cățeaua de la noi de acasă cînd eram copil, care îmi lingea mîinile și parcă plîngea și ea cînd mă băteau și eu plîngeam. Atunci eram nevoit să le înghit pe

toate și doar atîta puteam şi eu să fac, să povestesc bietului animal necazurile mele...

Părinţii mei aveau dreptul să mă chinuiască şi dacă mă plîngeam de asta spuneau că eram un copil rău şi un stricat. Trebuia întotdeauna să cer iertare.

Şi acuma, din pricina unei certe, am aici la cheremul meu cinci oameni, cel care m-a insultat, martorii şi medicul !

Îmi vine să zîmbesc, pe buză chiar îmi joacă un crîmpei de cîntec. Fredonez fără să vreau, aşa cum îţi freci mîinile cînd eşti vesel.

— Taci ! spune în şoaptă Collinet.

Are dreptate. Micşorez frumoasa cruzime a duelului nostru.

Martorii ne cheamă să începem din nou.

— Pe locuri !

Trebuie să facem un pas ca să arătăm că sîntem gata. După ce am făcut pasul acesta avem dreptul ori să stăm nemișcaţi ori să înaintăm şi să așteptăm.

Aş vrea să-l nimeresc. Refuzul lui de a-şi cere scuze m-a întărîtat. Dacă mă nimereşte el, atîta pagubă !

Şi de data asta trag tot eu întîi.

Legrand e în picioare, face un pas, mai face unul.

Mult se mai pregăteşte ! În sfîrşit trage. Mi se pare că-s rănit.

Nu. Glontele a lăsat numai un semn, aşa cum a lăsat ieri în omul de tinichea.

Mi-a zgîriat mîneca şi a stricat strălucirea stofei.

Tovarăşii încearcă din nou să oprească aici lupta.

Nu !

Mă gîndesc că Legrand a tras prea bine și eu prea rău. Mă gîndesc că ar fi caraghios să plecăm fără nici un rezultat după ce am stat aici atîta vreme. Mă gîndesc că asta înseamnă să nu-mi ating scopul, să pierd ocazia aceasta care nici-odată poate n-are să se mai ivească.

Și mai este un gînd care-mi trece prin minte. Gîndul sărăciei, din nou.

Mereu, mereu, cumplita arătare !

Fiindcă am început și fiindcă am jucat deja două acte, să-l jucăm și pe-al treilea și să-l jucăm ca un calic care are de dat sînge și nu bani și care mai bine vrea să fie împușcat azi decît să sufere mai tîrziu batjocuri de care nu va avea bani să se răzbune.

Martorii stăruiesc mereu să isprăvim acuma.

— Da — spun eu — dar numai dacă mi se cer imediat scuze.

Tonul meu e aspru și am aerul că fac un mare hatîr.

Legrand răspunde pe același ton și cu un gest din mînă care înseamnă : „Să începem din nou !“

Cerul e albastru, soarele minunat ! Voi fi avut cîteva clipe frumoase înainte de a muri. Sorb cu nările și cu ochii tot ce este în natura dimprejurul meu. Îmi umplu inima ! Mă scald în cer albastru. Și acuma, hai ! Repede, și dacă-i vorba să-mi las aici viața să mi-o las îmbătat în miresme și lumină !

— Domnilor, puteți să începeți ! spune un martor cu un glas aproape stins.

De data asta, la cinci pași !
M-am repezit în Legrand.
Apăs pe trăgaci. Legrand nu se clintește : parcă rîde.
Mă opresc cu pistolul la ureche !
Oare unde are să mă nimerească. Mă cuprinde o senzație de durere ; o simt cum îmi aleargă prin trup, în unele locuri parcă mă arde. Desigur că în unul din locurile astea are să pătrundă glonțul și are să facă o gaură, cît degetul, prin care viața va ieși din mine.

Legrand însă se învîrte în loc ; zîmbetul pe care eu îl puneam pe seama bucuriei că a scăpat și că sînt acuma la cheremul lui îi joacă mereu pe buze.
Zîmbetul acesta e o strîmbătură de durere.
Văd cum îi curge sînge.
Se mai învîrte o dată în loc și încearcă să-și ridice brațul ; brațul îi cade.

— Sînt rănit.
Se adună cu toții împrejurul lui. Glontele a făcut trei găuri, a trecut prin braț și s-a oprit în piept.
Collinet se apropie, taie haina și după cîteva minute de cercetare spune în șoaptă :
— Rana e gravă ; s-ar putea să moară.
Nu cred ; tot așa cum n-aș crede că aș putea să mor numai pentru că aș avea o leacă de plumb în mine. Sîntem prea voinici ca să ne temem numai de-atîta lucru. Vlaga noastră nu poate fi sfărîmată așa de repede, într-o clipă — și în afară de asta, Legrand e roș la față, ochii nu i-s tulburi.

Îmi întinde mîna.

— Nu-s supărat pe tine. Un duel între noi doi nu putea să se isprăvească decît așa.

Încuviințez cu un gest și cu un salut.

— Scoate-ți-mi botinele : am impresia că m-ar durea mai puțin.

Collinet scoate briceagul și vrea să taie botinele.

— Nu, nu, spune Legrand. Numai pe astea le am.

Și el la fel, și el la fel ! a avut toată vremea grija banilor. În timp ce se încărcau pistoalele, în timp ce martorii cu vorbe umflate voiau să ne convingă să lăsăm mai mult loc între moarte și noi, în timp ce înaintam unul spre altul pe pajiștea asta plină de flori, în tot timpul acestor înverșunări sălbatice, cumplita arătare a mizeriei s-a ivit în fața lui așa cum s-a ivit și în fața mea ! Mereu, mereu, *cumplita arătare !*

Osul brațului e numai bucățele și fîșiile de pînză se umflă de sînge. Cîteva picături au căzut ca niște pete roșii pe iarbă. Cîinele de adineauri le adulmecă și le linge.

Collinet spune că trebuie un doctor.

Un martor și cu mine plecăm în căutare.

Unde să găsim doctor pe cîmpul ăsta pustiu și dogorît de soare !

Ne întoarcem la Legrand. Stă sprijinit cu spatele de-un copac și brațul îi atîrnă.

— E greu grozav ! spune el cu o strîmbătură de durere.

Ce să facem cu trupul acesta zdrobit ?

Martorii care au ales locul l-au ales cît mai departe ; nu se zărește nimic, nici măcar o casă.

Nu vedem decît drumul alb și lung și pretutindeni pajiști verzi.

Și ca o culme a nenorocirii, noi cînd am venit nici nu ne-am dat seama că am sărit peste șanțuri, că ne-am zgîriat trecînd pe lîngă garduri vii, că am dat în lături tot felul de piedici. Acum însă vedem că trebuie să rupem ramuri, să sărim peste un pîrîu, să trecem prin niște tufișuri.

Am izbutit totuși. Am găsit un loc pe unde să putem băga un cărucior în care îl punem pe Legrand, ca pe un sac și îl proptim într-un colț.

Pornim.

Ajungem la Robinson. Intîlnim cîțiva băieți și fete vesele care rîd de *procesiunea* noastră, așa cum îi zic ei convoiului nostru tăcut și trist. Pe lîngă noi trece o trăsură și vizitiul se face că gîdilă cu vîrful biciului pe Legrand pe care-l crede beat.

— Uite, curge sînge din căruță, strigă deodată o fată din trăsură și arată cu umbrela.

În sfîrșit lumea începe să ghicească ce s-a întîmplat și toți cei pe care îi întîlnim se uită la noi și apoi vorbesc între ei în șoaptă. Unii întreabă cine l-a rănit.

— Nu arată prea rău, spun cîțiva.

— De ! zic alții.

Nici la Robinson nu găsim un medic, ceea ce necăjește grozav pe hangiul la care am dus căruța și care ar vrea să scape de mogîldeața asta plină de sînge.

Îl scăpăm îndată.

Legrand spune :

— Nu vreau să mor aici. Duceţi-mă în oraş.
Collinet nu vrea. Legrand stăruie.
— Te rog... vreau numaidecît.
Unde să găsim o trăsură în care să poată şedea întins ?
— Uite, în omnibusul ăsta !

Închiriem omnibusul care a adus azi dimineaţă vizitatori din Paris şi care aşteaptă să-i ducă înapoi deseară. Pe banchete sînt crîmpeie de buchete. Sus pe imperială e un drapel şi caii cu pampoane roşii pe cap.

Hangiul ne dă un mindir. Un localnic, care ne face cu ochiul şi spune că ştie el ce-i un duel, ne dă o saltea ; o doamnă, fermecată de poezia acestei întîmplări ne împrumută o cuvertură albă cu care îl acoperim pe Legrand.

Mulţumim şi plecăm.

Mă duc şi eu cu ei. Legrand vrea numaidecît, şi sînt şi eu de părere că aşa se cuvine, să-l însoţesc şi să stau lîngă dînsul. Dacă m-ar fi nimerit el pe mine mi s-ar fi părut simplu şi firesc ca să facă şi el tot aşa.

Nu fac de loc pe sensibilul. Mi s-ar părea că e ceva nedemn de seninătatea rănitului. Tac şi mă gîndesc. Mă gîndesc încă o dată la lunga tovărăşie silită în singurătate, întunecime şi mizerie.

Legrand suferă cumplit în clipa asta.

Şi totuşi aş pune rămăşag că suferinţa asta, după care va veni probabil moartea, nu-l înspăimîntă aşa de tare cum îl chinuia viaţa pe care o duceam amîndoi şi de care n-aveam curajul sau mijloacele ca să scăpăm.

Dacă Legrand nu moare, atunci cel puţin glontele acesta ne va fi dezrobit viitorul, găurind zidul amintirilor urîte. Poate prin gaura asta va intra puţin aer curat!

A spus să-l ducă la un prieten.

Omnibusul s-a oprit la o căsuţă din strada Ouest, albă şi curăţică, cu o grădiniţă în dos şi în care stau nişte oameni de treabă şi liniştiţi.

Cînd s-a urcat, sprijinit de doi dintre noi, cuvertura cea albă împrumutată de castelana de la Robinson era ca o mantie de purpură.

Dacă cineva n-a murit după ce a pierdut atîta sînge apoi nu mai moare niciodată.

I-am strîns mîna stîngă, i-am salutat pe ceilalţi şi am plecat.

M-am oprit mai mult la aceste senzaţii şi la aceste amănunte pentru că gesturile şi vorbele acelei zile au avut drept martor cîmpul vesel şi fericit, pentru că soarele împrăştia strălucire şi bucurie peste creştetele copacilor şi peste capetele noastre, pentru că ceasurile pe care le-am petrecut atunci au fost cele dintîi fără strîmtoare şi fără umilinţă, fără grija zilei de mîine.

Mi-i şi ruşine de laudele pe care mi le-aduc unii şi alţii spunînd că am dat dovadă de sînge rece. N-am prea mare merit în privinţa asta. Ei nu ştiu cîte oftaturi şi strigăte înăbuşite mi-a smuls hotărîrea mea de-a rămîne mereu un nesupus şi un răzvrătit, de-a nu mă îndupleca în faţa imperiului, de-a nu mă îndupleca chiar faţă

de tradiţiile republicane, care eu socot că nu-s decît rutină sau nişte obişnuinţe religioase — ei nu ştiu cît m-a costat pe mine viaţa asta de izolat ! Nu ştiu !

Atunci am fost curajos, în tot timpul cît am citit şi am învăţat fără nici o nădejde şi fără nici un orizont. Spuneţi-mi că în privinţa asta am fost erou şi am să recunosc că aşa este ! Să se mire însă cineva că am fost curajos cîteva ceasuri, să se mire că Legrand şi cu mine am stat cu capul sus în faţa primejdiei, asta înseamnă să nu ştie cît de mare nevoie de curaj ai ca să mergi cu capul în jos cînd te urci pe scări de hoteluri lugubre.

După acest duel, cel mai rău lucru care ţi se putea întîmpla era să dormi într-un pat la doi metri sub pămînt, cu capul printre rădăcini de flori şi de copaci, în loc să dormi în aşternutul murdar al unei case mobilate !

M-aş bate şi acum în aceleaşi condiţii numai ca să mă arăt plin de curaj şi ameninţător faţă de martorii uimiţi că văd nişte umiliţi ca noi cum ridică deodată capul ! Bucurie supremă plătită cu trei minute de tir. Chiar pe degeaba.

Patru chirurgi, întruniţi în consult, au spus că braţul trebuie tăiat, altfel nu răspund de ce se va întîmpla. Legrand i-a auzit şi fără voia lui privirea pe care mi-o aruncă spune : „Tu m-ai omorît !" În aiurările febrei el mă vede nu ca pe un adversar ci ca pe un ucigaş.

Am pus pentru cea din urmă oară piciorul în casa asta.

Din tavan atîrna deasupra patului o sfoară. De sfoară era legată o reţea în care era o bucată de

gheață care se topea. Dedesubt era întins ca un lucru mort brațul zdrobit și gheața își plîngea lacrimile ei reci pe gaura făcută de glonte ; gaura asta vînătă parcă era un ochi scos.

Era trist, cumplit. Lacrima de gheață mi-a căzut pe inimă și a stins toată mîndrețea și tot soarele acelei zile.

XXXII

AGONIE

Ani peste ani s-au prăbuşit : am văzut trecînd şi întorcîndu-se iar iarna şi vara, vara şi iarna, cu monotonia nemiloasă a naturii. Odeonul, glacial în decembrie, răcoros în aprilie ; acestea-s toate amintirile care-mi umplu mintea şi inima, de-o veşnicie.

Cîte zile fără nici o emoţie trebuie să însemn în istoria vieţii mele ? O mie, două mii ? N-aş putea să spun.

E groaznic să nu poţi scoate nici o imagine, nici o întîmplare, nici un chip pe care să le pui decolorate sau sîngerînde, de-a lungul drumului pe care ai mers, ca să-ţi aduci aminte de clipele de bucurie sau de durere !

Şi totuşi, aşa este. Drumul pe care m-am tîrît se întinde ca o cărare pustie care se mistuie în albul zăpezii sau în noroi, fără o creangă, fără o rădăcină care să fi rămas şi de care memoria mea să se agaţe şi să scape de la înec vreo întîmplare oarecare ! Nimic n-am de care să-mi aduc aminte şi nimic n-am de uitat, nimic, nimic.

Ce molcom s-a fărîmiţat timpul ! Anii au părut scurţi fiindcă au fost găunoşi şi goi, în vreme

ce zilele erau lungi, pentru că fiecare din ele era chinuită de foame și plină de tot felul de umilințe.

Nici datele nu le mai știu ! Zăresc în amintirea mea doar cîte un întîi ianuarie fără cadouri și fără portocale. Mă duceam de Anul Nou cu urări și cu mîinile goale la Renoul și soția lui, sau la Matoussaint. Dar două sărăcii care se îmbrățișează nu-i o priveliște prea veselă !

Am trăit și trăiesc ca un lup.

Duelul meu cu Legrand mi-a creat un renume de om primejdios și din cauza asta toți, sau aproape toți, mă ocolesc. Pînă și curajul mi-l calomniază.

Îmi petrec viața la bibliotecă. De multe ori mă duc acolo cu mațele ghiorăind fiindcă nu poți să faci mare lucru cu cei șaptezeci de bani pe zi cît am eu și care foarte des scad pînă la șaizeci sau chiar cincizeci, din pricină că împrumut de la gaura stomacului ca să astup alte găuri.

Poate că într-o bună zi cititorii bibliotecii au să vadă cum un om alunecă deodată de pe scaun și cade leșinat pe podea. Omul acela am să fiu eu, leșinat de foame. Lunea trecută era cît pe ce să mi se întîmple așa. Eu însă am să le spun celor care au să mă ridice de jos : „E din cauza căldurii". Sau mai degrabă : „Am făcut un chef azi-noapte". Am să dau vina pe temperatură sau pe vițiile mele. Nimeni n-are să știe că-i din cauza mizeriei și dacă vreunul are să ghicească, la urma urmei nu voi avea de ce să-mi fie rușine : voi fi căzut fără să strig ajutor.

Vara, soarele fierbinte mă copleșește. Mă cople-

șește, mă ucide. De slăbiciune prea mare mă trec sudorile și în creierul istovit gîndurile se încîlcesc.

Iarna mi-e mai bine. Umblu în toate părțile și totuși, vremea urîtă, caldarîmul cenușiu, vîntul hain, poleiul viclean, singurătatea pe străzile triste și aproape pustii, totul mă umple de melancolie cînd ies din casă și mi se pare că viața e groaznică.

Unde să mă duc seara ?

. Din fericire la șase se deschide Biblioteca Sainte-Geneviève.

Trebuie să ajung devreme ca să fiu sigur că am loc. Caloriferul tocmai a început să dea căldură ; lumea se înghesuie împrejurul lui cu mîinile întinse. Am intrat în vorbă cu unii dintre vecinii mei. Vai de capul lor !

Dar în timp ce mă înduream de mizeriile lor mai mult chiar decît de ale mele — fiindcă eu tot îmbucasem măcar o bucată de pîine înainte de-a veni — în timp ce nădăjduiam că voi auzi din gura lor căscată de foame un strigăt de mînie sau un geamăt de durere, ei îmi spuneau tot felul de fleacuri, vorbeau de ideal, de dumnezeu...

Niște burtăverzi, asta sînt zdrențăroșii aceștia cu păr alb ! Niște burtăverzi care vin la bibliotecă să citească numai *cărți bune ;* băiețași de șaizeci de ani, care miros încă a școală la doi pași de groapă ; egoiști păduchioși care, fiindcă sînt lași, nu se gîndesc la cei care nu sînt ca ei și se lăfăiesc în mizeria lor, așteptînd moartea cu nădejdea unei vieți viitoare. Dacă s-ar fi bătut la Panteon ar fi fost cu siguranță de partea celor care îi înfometează și împotriva celor care voiau să ucidă foamea!

Nici o figură de răzvrătit printre ei ! Nici o

frunte de gînditor, nici un gest contra rutinei, nici un strigăt împotriva tradiției.

Uneori mă duc jos într-o sală în care parc-aș fi într-o tainiță cu odoare bisericești.

Răcoare și tăcere ! Aici sînt cărțile și revistele ilustrate. Citesc *Artistul* și amintirile de la Impasse du Doyenné unde Gautier [1], Houssaye [2] și Gérard de Nerval [3] își aveau cenaclul.

La început am citit aceste amintiri cu o curiozitate plină de invidie, pe urmă cu oarecare îndoială.

Toți spun că primăvara tinereții lor a fost plină de soare. De care soare ? Am aflat de la un băiat care a cunoscut pe secretarul unuia din ei niște lucruri care m-au înfiorat.

Și Gautier și Gérard de Nerval aleargă după o bucată de pîine ! Gautier o culege în saloanele prințesei Mathilda. Gérard caută coji prin gunoaie. Se zice că a vrut să se omoare într-o noapte cînd nu avea unde să doarmă.

Va să zică spun minciuni cînd cîntă bucuriile vieții de azi pe mîine și nopțile petrecute afară ! Scriitori, profesori, poeți comici, poeți tragici, toți spun minciuni !

Ah ! Mă cuprinde și mă năpădește scîrba !

---

1 *Théophile Gautier* (1811—1872), scriitor și eseist romantic francez, promotor al teoriei formaliste a „artei pentru artă" și precursor al parnasianismului. A excelat prin minuțiozitatea descrierii, plasticitate, cizelare fină a expresiilor.

2 *Arsène Houssaye* (1815—1896), scriitor care a abordat toate genurile literare ; autorul unor spirituale piese de teatru.

3 *Gérard de Nerval* (1808—1855), scriitor romantic francez. Sub influența romantismului german s-a orientat spre o proză cu caracter magic, straniu, mistic.

Multă vreme am cugetat, am scris — pentru bucuria gravă de-a scrie și de-a cugeta. Mi-am urmat cu curaj drumul; nu m-am gîndit, așa cum fac mulți tineri să fac drumul în galop... M-am temut de lipsa mea de experiență și de mîndria mea; mi-am spus: „La cutare vîrstă ai să ajungi la țel“ și n-am ajuns.

De multă vreme le-am lăsat pe toate baltă. S-a isprăvit. Pînă acum mi-am ros inima în singurătatea odăii, în fața producțiilor mele care ieșeau tăcute din creierul meu și pe care nu le vedeam nici trăind, nici murind.

O mamă ar scuipa pe roadele ei și ar scuipa și pe ea însăși dacă toți copiii i s-ar naște morți!

—

Sînt prea prost îmbrăcat ca să trec Sena. Dincolo aș găsi niscai proaspăt sosiți cărora le-ar fi milă de mizeria mea și mi-ar da de mîncare. Dar nu mă las poftit la masă pentru că nu pot să poftesc și eu la rîndul meu.

Și umblu așa pe cîteva străzi din Cartierul Latin, mereu aceleași, și merg tot pe partea unde e umbră.

Ah! Aș avea și eu nevoie de aer curat și de un pic de vin bun!

Dacă aș găsi cu ce să mă îmbrac și să-mi plătesc drumul aș pleca la țară la unchiu-meu preotul, la Chanderolles.

Acolo-i vin și aer bun! Aș trece și pe la mama.

Aș vedea și pe verișoarele acelea, care au pus în cadrul ruginit al copilăriei mele pastelul auriu al unei zile de vară.

Cînd am fost acasă și era să mă căsătoresc cu fata aceea care disprețuia pe săraci, mă gîndeam că am să mă ghiftuiesc cu miresmele cîmpului, să beau — pînă m-oi îmbăta — din izvoarele care se furișează prin iarbă, mă gîndeam că am să mozolesc frunze, am să strîng stejari în brațe și am să-mi pîrlesc pielea la soare.

Şi cînd colo, am plecat fără să strîng mîna Margaretei, verişoara mea cea frumoasă, fără să sfărîm măcar un bulgăr de țărînă cu botul botinelor mele de la Paris !

Şi de atunci încoace am viețuit numai prin biblioteci, prin camere mobilate și chichinețe murdare !

N-am putut măcar o dată să-mi scot din pungă o zi de fericire la cîmp, cu tinerețea cîntîndu-mi în cap sau cu vreo tinerețe la braț ! eu care am atîtea miresme în amintirile mele și aud atîta sînge rostogolindu-mi-se prin vine !

Am nevoie să-mi împrospătez viața.

Mi-ar trebui trei sute de franci ca să mă duc la Puy !

— Ți-i dau eu — îmi spune un băiat — dacă-mi făgăduiești că la întoarcere ai să dai lucrarea scrisă la bacalaureat în locul meu.

Bine, dar asta-i un fals ! Dacă sînt prins intru la pușcărie.

— Spune : vrei sau nu ?

— Nu zic că nu... să mă mai gîndesc... îți spun mîine...

Cu siguranță că m-aș fi învoit să fac și asta, de dragul aerului curat și al vinului bun și ca s-o sărut pe frunte pe mama și să-mi sărut din belșug

verișoarele ! M-aș fi expus la primejdia de-a face trei ani de închisoare numai ca să am-și eu două săptămîni de fericire, de plimbări prin livezi și păduri !

Dar a venit moartea și mi-a tăiat drumul închisorii.

XXXIII

MĂ PREDAU

Acasă mă aștepta o scrisoare.

E de la vechiul meu profesor care mă înștiințase că mama și cu tata s-au despărțit.

Aflu acum că despărțirea e pe vecie.

Tata a murit — de inimă.

A murit în brațele unei femei străine, ale femeiei pe care o luase cu el. Ea a rămas, spunea scrisoarea, lîngă el pînă la ultima clipă. Îndată însă ce a văzut că e pe moarte, cuprinsă de remușcări sau din pricină numai că-i era frică de cadavru, a dat de veste aceleia căreia, din dragoste, îi furase locul. Mama a putut astfel să sosească la vreme și să-l îngroape pe omul pe care, chiar cînd era viu, îl plîngea de multă vreme ca pe un mort.

Trebuie să plec și eu chiar acum dacă vreau să mai ajung la înmormîntare.

La gară, cînd am sosit, m-am întîlnit cu o femeie care, fără să fie în doliu, avea un crep negru. Lumea o arăta cu degetul. Am ghicit cine era.

Nu eram supărat pe ea.

Alții o învinuiesc, dar eu o plîng numai. S-o învinuiesc? De ce? La urma urmei, tata poate

că-i datorește multe ceasuri de fericire; ea l-a înțeles! Dar viața ei acuma e sfărîmată!

Sună clopoțelul... trenul pleacă.

Ea unde s-o fi ducînd ?...

Iată-mă în casa îndoliată, pe un scaun lîngă patul unde e întins cadavrul.

Mama e în odaia de alături, albă la față ca varul.

. . . .

Am închis ușa. Vreau să fiu singur.

Nu vreau să mă vadă nimeni căzut pe gînduri sau plîngînd, să nu mă vadă nimeni altul decît cel care zace aici sub cearșaful acesta alb.

E întîia oară cînd stăm unul lîngă altul, liniștiți, sau tăcuți, fără să fim supărați. Multă vreme am fost dușmani. Ne împăcam, dar împăcarea ținea o seară; lupta ținuse zece ani — și asta pentru că părăsisem pămîntul, pămîntul acela frumos și roditor unde mă născusem!

În liniștea nopții, pe fereastra deschisă zăresc departe niște copaci bătrîni, văd un stog de fîn; luna își împrăștie pe pajiști argintul. Ah! eu eram făcut să cresc și să trăiesc în mijlocul fînului și al copacilor acestora. Aș fi fost un țăran vrednic! Ne-am fi împăcat foarte bine tustrei: tata, mama și băiatul!

Da, în vinele mele curgea sînge de țăran; îmi plăcea aerul de la țară și mirosul de țărînă.

Au vrut însă să facă din mine domn şi un prizonier.

Mi-aduc aminte că am vrut să mă omor cînd aveam doisprezece ani pentru că liceul mi se părea prea trist şi prea aspru. Da, tată, tu care stai acuma aici cu fruntea albă și rece ca o marmură, să știi că atunci cînd eram la şcoală am suferit așa de tare încît de multe ori am vrut să fiu o statuie rece și țeapănă cum eşti tu acuma !

Habar n-aveai cît mă chinuiam.

Credeai că-s numai sclifoseli de copil şi mă sileai să îndur brutalitatea profesorilor şi să rămîn mai departe în temniță — și asta din dragoste față de mine şi pentru binele meu, fiindcă te gîndeai că fiul tău are să ajungă un savant şi un om întreg. Savant n-am ajuns decît în necazuri şi dacă sînt un om întreg sînt aşa pentru că din copilărie m-am răzvrătit — chiar împotriva ta !

N-am mai avut cînd să ne mai întîlnim ca să ne strîngem mîna şi să ne îmbrăţişăm.

Măcar te-ai gîndit la mine în clipa cînd ai simţit că viața te lasă ? Te-ai uitat împrejur să vezi dacă nu-s acolo ?

Am auzit că în timp ce aiurai ai întrebat în care parte e Parisul şi ai spus să-ţi întoarcă într-acolo fața, care acum a alunecat într-o parte şi se uită la mine.

Fața ta este plină de vrednicie și de durere.

Sub ochii aceştia închişi pe totdeauna, în colţul cărora nu vor mai fi lacrimi, cîte dureri ascunse ! Simt degetul călăilor cu togă universitară care îl amenințau şi îl umileau. Sărmane profesor ! Un director sau un inspector ţinea în mîi-

nile lui de belfer pîinea, aproape chiar și onoarea familiei.

Înțeleg acum ce necăjit era și înțeleg și de ce necazurile lui se spărgeau de multe ori în capul meu. Eu mă tot plîng că am suferit ! Nu, el a fost victima și jertfa !

Omul acesta întins aici are numai patruzeci și opt de ani. N-a fost lovit de un glonte în cap, n-a fost călcat de un camion. La patruzeci și opt de ani se stinge, la drept vorbind nu răpus de moarte ci ros de viață. Moare din pricină că inima i-a fost turtită între paginile catalogului ; moare fiindcă a crezut în toate prostiile astea.

Dacă ar fi rămas om liber, ar mai trăi și acum și ar părea că e fratele meu mai mare. Ce buni prieteni am fi !

Bate cineva. Intră un om și-mi spune în șoaptă :

— Luați-o de aici pe mama dumneavoastră ; aducem sicriul.

Am dat-o pe mama în grija unei vecine bătrîne care sub un pretext oarecare o ia la dînsa. Îi spun :

— Viu și eu îndată.

Și am rămas să aștept cioclii care s-au pus pe treabă, agale.

Așadar s-a isprăvit ! Au să-l închidă aici. Capacul acesta e poarta închisorii veșnice.

Rămîi cu bine, tată ! Și înainte de a ne despărți îți mai cer o dată iertare !...

. . . .

Orologiul bate zece. Ce repede a trecut timpul la această solemnă întîlnire între patru ochi !

N-am văzut cum se duce noaptea și cum vine soarele. Mă uitam numai la ce era în inima mea. N-auzeam și nu vedeam prezentul pentru că eram cufundat în contemplarea trecutului și în gîndurile la viitor. Mi se părea că moartea stătea și ea pe gînduri și-mi ținea tovărășie în această gravă visare.

Au bătut ultimul cui.

Deodată mă simt cuprins de mînie și nu de durere. Am impresia că au luat de aici pe un om care a fost asasinat !

Mie mi-ar fi frică să fiu îngropat așa ! Eu vreau să mor după ce am să lupt, după ce îmi voi fi meritat rănile, după ce voi înfrunta primejdia ; și cioclii vor trebui să-și spele mîinile după ce-au să mă bage în sicriu fiindcă din mine are să curgă sîngele în toate părțile... Dacă viața resemnaților nu durează mai mult decît a răzvrătiților atunci e mai bine să fii un răzvrătit în numele unei idei și al unui steag !

— *Așadar, domnilor, cînd veți dori !*

Miezul nopții

Tata e îngropat în mijlocul ierbii... Păsările l-au întîmpinat cu cîntece. De jur împrejurul gropii numai flori. Vîntul molcom îmi usca lacrimile pe vîrful genelor și îmi aducea miresme de primăvară... Nu departe de mormînt e un plop ; tot un plop era și lîngă casa în care s-a născut.

Aș fi vrut să mai stau și să mă tot gîndesc dar a trebuit s-o duc acasă pe mama. Am rugat-o iar, ca o dureroasă favoare, să mă lase singur față-n față cu mine însumi în odaia goală.

Toată amintirea pe care o mai poartă patul de la cadavrul dispărut este o cută în cearşaf şi o adîncitură în pernă.

În adîncitura asta mi-am înfundat capul care îmi arde, ca într-un tipar pentru gîndurile mele...

Şi acum?

Acuma?

Iată. Din pricină că tata n-a fost destul de bătrîn cînd a murit, din pricină că l-au omorît prea de tînăr, mama va avea numai un ajutor, nu o pensie; patru sute de franci pe an care şi aceştia ar putea într-o zi să nu-i mai aibă; adăugînd însă ceea ce constituia renta mea de patruzeci de franci pe lună şi mai punînd şi vreo cincisprezece mii de franci, ascunşi, pare-se, într-un ungher, are să aibă cu ce să se îmbrace, unde să şadă şi ce să mănînce.

Iar cît despre mine, nu mai am nimic!

Cu patruzeci de franci izbuteam să trăiesc tocmai atîta cît trebuia ca să nu mor.

Şi totuşi, ce n-am încercat?

În privinţa asta nu pot să-mi fac nici o mustrare!

Mistreţ împins în noroi, am scormonit cu rîtul meu toate locurile, mi-am rupt colţii de toţi bolovanii!

Am rostit *ba be bi bo bu* la unul, am mîncat marmeladă la altul, am şters la nas copii, le-am băgat cămaşa în pantaloni.

Am trecut pe la Bonardel şi pe la Maillart.

Am fost poet satiric, cupletist, boxer. Am făcut tot ce poţi să faci cînd n-ai slujbă — şi cînd eşti republican!

Am făcut şi mai mult !

Simt o bucurie amară cînd mi-aduc aminte de asta şi cînd frămînt acest aluat de durere nătîngă în clipa asta de recapitulare dureroasă.

Am cunoscut într-o lăptărie un funcţionar de la casa de transporturi Bailly. Am mîncat de multe ori la aceeaşi masă ; el, mîncări de patruzeci de bani ; eu, porţii reduse.

M-am dus odată la dînsul la birou şi l-am întrebat :

— Aş putea oare şi eu să cîştig trei franci ca hamal la întreprinderea dumneavoastră ?

— Dumneata ?

Îi era ruşine de ruşinea mea şi nu-i venea să creadă că am să m-apuc să car poveri în spate.

— Da, da, am să le car şi pot să fie cît de grele.

Şi aşa, am fost hamal. Mi-au dat o bluză, o caschetă şi — m-au trimis la Villette.

De zece ori era să mă stîlcesc — ceea ce n-ar fi fost mare lucru ; dar era cît pe ce să stîlcesc mobilele.

— Să sperăm că mîine o să meargă mai bine, mi-a spus omul meu seara, cînd mi-a plătit.

A doua zi m-am dus iar. Eram frînt. Umărul sub cămaşă îmi era vînăt dar vînătaia asta îmi aducea cîţiva gologani.

Eram sortit se vede ca şi în meseria asta să mi se taie craca de sub picioare şi să mi se taie chiar cu un cuţit murdar cumplit !

Dintr-o casă în care tocmai lucrasem, a dispărut o bijuterie ; toţi au crezut că a fost furată şi bănuiala a căzut pe mine, hamalul cu mîinile fără bătături. Se pregăteau tocmai să mă caute.

Noroc că bijuteria s-a găsit.

Dar eu am fost așa de îngrozit încît am plecat și nu m-am mai întors !

. . . .

Nu e adevărat : un bacalaureat nu poate să facă orice ca să aibă ce mînca ! Nu-i adevărat !

Dacă cineva are să vie și are să-mi spuie asta eu am să-i spun : *Minți!* și am să-l pălmuiesc cu amintirile mele ! Sau mai degrabă am să-l pălmuiesc de-a binelea fiindcă dacă vreun scăpat din liceu va auzi palma asta se va descotorosi poate de iluzia care te face să crezi că dacă ai curaj îți cîștigi viața. Nu, nici chiar ca salahor !

Am vrut să fac o încercare. Într-o dimineață m-am dus în piața La Gréve, să văd dacă un cărturar cu inimă de erou ar putea să coboare de pe culmile mansardei lui, să se ducă printre zidari, și să ceară de lucru.

Nici gînd să capăt ceva ! Toți m-au luat drept un escroc care voia să se travestească în zidar.

Nu găsești de lucru chiar dacă vrei să-ți vinzi puterea fizică pe-o lună, pe o zi sau pe un ceas, dacă-ți oferi truda, dacă încorzi șalele și spui : „Plătiți-mi măcar osteneala pe care mi-o dau, sudoarea mea de sînge !"

Voi scrie asta cu litere groase și voi spune-o cu glas tare.

Sărmane ins care ești bacalaureat, auzi tu ce spun ? Dacă părinții tăi n-au muncit sau n-au furat atîta încît să te poată hrăni pînă la treizeci de ani ca un porc pus la îngrășat, dacă n-au în

troacă tărîţe pe douăzeci de ani, atunci eşti sortit să duci o viaţă de mizerie şi de ruşine !

Dar tu poţi să faci măcar atîta : pe drumul caznelor tale să vorbeşti către cei care ar fi siliţi să apuce pe aceeaşi cale.

Arată-ţi faţa trasă şi zbîrcită, arată-ţi pieptul teşit, arată inima ta putrezită sau însîngerată copiilor care trec pe lîngă tine !

Înspăimîntă-i ca Dante cînd s-a întors din infern !

Spune-le să se apere şi să se încleşteze cu unghiile şi cu dinţii şi să strige ajutor, cînd un tată nătîng va vrea să-i ia şi să-i ducă acolo unde se învaţă latineşte şi greceşte.

Eram un băiat zdravăn şi sănătos !

Poţi tu să-mi spui ce am să ajung mîine ?

Voi ajunge şi eu unde au ajuns şi ceilalţi, la spital, la morgă sau la casa de nebuni, dar, cum sînt mai puţin laş decît alţii, sînt în stare să ajung şi la ocnă.

Într-o bună zi, plin de mînie şi de durere, sînt în stare să prind pe stradă un soldat sau un poliţai şi să-l înjunghii ca să pot după aceea să-mi scuip dispreţul în faţa societăţii, în plină Curte cu juri.

. . . .

— Jacques.

Mă strigă mama.

Mă pune să şed lîngă ea.

— Uite ce voiam să-ți spun. La cimitir directorul a stat de vorbă cu mine... Tu te uitai la copaci și rupeai flori... îți aduci aminte... umblai ca un nebun !

Îmi aduc aminte. În timp ce bulgării de pămînt cădeau peste sicriu mă gîndeam la viața de la țară pe care tata o lăsase ca să intre în temnița universitară !

Mama mi-a spus ce avea de spus.

Am strigat la ea și am făcut un gest care a atins-o și chiar a lovit-o.

Ea a început să plîngă. M-am aruncat în genunchi în fața ei. I-am luat capul în mîini și i-am sorbit lacrimile de pe obrazul ei alb ca varul.

A început să se învinuiască singură.

— E vina mea, copile, e vina mea... Dar ce să fac ? Mi-ai scris de la Paris uneori niște scrisori care mă îndurerau cumplit... cînd rugai pe tata să-ți deschidă un credit la brutărie sau să-ți dea înainte cîteva parale, ca să fii sigur că ai să ai unde dormi... Directorul a spus că ai să rămîi la liceu numai atîta cît trebuie ca să-ți pregătești doctoratul, și că după aceea ai să fii liber — și atunci aș fi și eu sigură că n-ai să mai fii nenorocit.

Am lăsat-o să vorbească fără să spun un cuvînt.

Era tîrziu cînd am dus-o pînă la ea în odaie, unde după aceea am mai văzut multă vreme lampa arzînd : mama recitea scrisori îngălbenite.

Eu m-am sprijinit cu coatele de fereastră şi m-am tot gîndit cu faţa într-acolo unde e cimitirul.

Două noaptea

M-am hotărît : *Mă dau bătut.*

Dacă n-aş face asta, aş isprăvi prost.

Mi-aduc aminte de o seară cînd m-am întors acasă după ce toată ziua încercasem zadarnic să găsesc de lucru pe la burghezi. Un vecin de-al meu, fost ofiţer dat afară din armată, uitase la mine un pistol încărcat. Ţeava strălucea în frîntura unei raze de lună. Am rămas cu ochii la pistol. Am văzut în faţa mea fantoma sinuciderii şi a trebuit să-mi iau în braţe viaţa : m-am repezit la pistol, l-am apucat întorcînd capul în altă parte şi dintr-un salt am fost la vecin !

— Deschide ! Deschide !

A crăpat uşa şi eu i-am azvîrlit în odaie pistolul.

— Ia-l, că mi-i frică să nu mă omor.

Vreau să trăiesc. Aşa cum a spus belferul acela azi : dacă-mi iau o diplomă am să-mi fac drum. Dacă ai numai bacalaureatul crăpi de foame — dacă ai doctoratul ai ce mînca.

Am să-mi calc toate jurămintele mele de nesupus ! Nu-mi pasă ! Îmi trebuie unealta cu care să-mi cîştig pîinea...

Dar lasă că ne plăteşti tu asta, societate neghioabă, tu care înfometezi pe oamenii învăţaţi

și plini de curaj atunci cînd nu vor să fie slugile tale ! Nu-i nimic ! Așteaptă tu și ai să vezi !

Am să-mi făuresc unealta dar am să ascut și pumnalul care o dată și o dată are să-ți vie de hac ! Am să mănînc mîncarea pe care mi-o dai : am să fac exerciții ca să ucid — și pe urmă am să mă îndrept către tine așa cum m-am îndreptat către Legrand și am să-ți frîng labele, ca și lui !

În urma mea va fi poate un steag și mii de răzvrătiți — și dacă lucrătorul acela bătrîn n-a murit, se va bucura ! Voi fi ajuns așa cum a vrut el : comandantul celor cu redingote, care vor merge la luptă alături de cei cu bluze...

Prin Galeriile Odeonului

Cîlcîiele negre și republicanii s-au amestecat între ei.

Se înghesuie toți împrejurul unui bătrîn boem care tocmai a primit o veste.

— V-aduceți aminte de Vingtras, acela care spunea că profesorii trebuie bătuți și liceele trebuie arse ?

— Da.

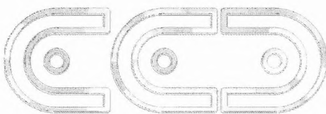
— S-a făcut pedagog.

— Un laș ! Să-i fie rușine !

CUPRINS

Scanare și prelucrare digitală

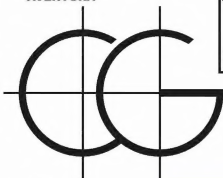

de

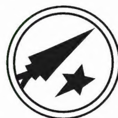
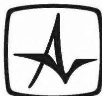
Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2025

